

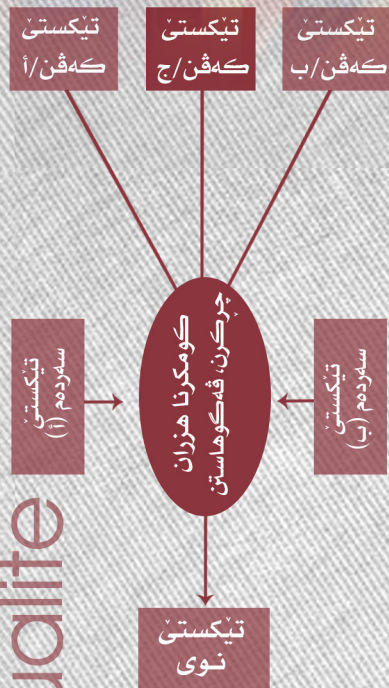

رۆلێ هه‌قی‌کستی

و جۆرین وی د ئا‌ک‌رنا تیکستی

هوزانا کرمانجیا ژووریدا

د. عبدالقادر نوری عبدالکریم

Intertextualite

Paratextualite

Metatextualite

Hypertextuality

رۆلێ ههفتیکستی و جورین وی د ئاڤا کرنا
تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووریدا

سەنتەرى زاخۇ بۇ قەكۆلەنەن كوردى

رۆلەن ھەقتەكستى و جۆرەن وئ د

پەرتووك

ئافاكركنا تەكستى ھوزانا

كرمانجيا ژووریدا

د. عبدالقادر نورى عبدالكریم

تەكسەر

ئەككى / ۲۰۱۹

چاپ

وارھەیل عبدالباقى

دەزەين و بەرك

دەيار عەبدوللنا

۹۷۸ - ۹۹۲۲ - ۹۰۸۱ - ۱ - ۳

ISBN

D - / ۲۳.۲۲ / ۱۹

ژمارا سپاردەنە

© مافى چاينەن يەن پاراستەنە بۇ

سەنتەرى زاخۇ بۇ قەكۆلەنەن كوردى

Zakho Centre
for Kurdish Studies

سەنتەرى زاخۇ بۇ قەكۆلەنەن كوردى

✉ zcks@uoz.edu.krd ☎ +964 (0) 751 536 1550

📍 Iraq-Kurdistan Region, Zakho- Univesity of Zakho

رۆلی هەفتیکستی و جوړین وی

د ئاڤا کرنا تیستی هوزانا کرمانجیا ژووریدا

د. عبدالقادر نوری عبدالکریم

لیستا هیما و کورتکرین پهیشان

پهیف	کورتکرن	ز
بی سالا چاپی	ب س چ	۰۱
بدون سنه نشر	ب س ن	۰۲
چاپ	چ	۰۳
بهرك	ب	۰۴
ترجمه	ت	۰۵
وهرگیران	و	۰۶
لاپهړه	ل	۰۷
صفحه	ص	۰۸
طبعة	ط	۰۹
جزء	ج	۰۱۰
پیداچوون	پ	۰۱۱
بی چاپ	ب چ	۰۱۲
سالا مشهختی	م	۰۱۳
سالا زاینی	ز	۰۱۴
عدد	ع	۰۱۵
تویزانندن	تو	۰۱۶

پیشہ کی

نیشانین خو د هزر و روشه‌نیریا ویدا جیگیر دکهت و لدهف خو هه‌لدگریت، دقوناغا ئافراندنا تیکستی هوزانیدا ئەف لیقه‌گهرین لدهف وی پاراستی دهینه تیکه‌لکرن لگه‌ل تیکستی نوی ئافراندی، به‌لی دقیرهدا ئەو لیقه‌گهره تایبه‌تمه‌ندیین تیکستی هوزانی یی نوی وهردگرن و دبنه‌پشکه‌ک نه‌قه‌بریی تیکستی نوی و فه‌دیتنا وان ب ئاسانی ناهیته دی.

د بیاخی ئافاکرنا تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووریدا ئەف به‌رژه‌نگین هه‌فتیکستی د ناف تیکستین ویدا گه‌له‌ک به‌لافن ب وی شیوه‌ی کو ئافاکرنا ئەو تیکستین که‌قتینه دسنووری فه‌کو‌لینیدا هه‌فتیکستی لگه‌ل تیکستین پیشین و سه‌رده‌م کرینه و مفا وهرگرتنه‌کا دیارگریه، ئەف چه‌نده ژێ نه‌بوویه ئەگه‌ری لاوازیوونا تیکستی نوی ئافراندی، به‌لکو د ئافاکرنا ویدا رۆله‌کی هه‌ره گرنه‌گه‌ریه.

- گریمانا فه‌کولینی:

لگوره‌ی هندی کو تیکستی هوزانی فه‌ریژ و کاردانه‌فا هزرا مروقییه به‌رامبه‌ر وان دیاردین د ژینگه‌ها ویدا هه‌ین، هه‌فتیکستی لگه‌ل وان لیقه‌گه‌ران دبیته ئەگه‌ری ئافاکرنا تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووری، بقی چه‌ندی تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووری وه‌کو هه‌ر تیکسته‌کی دی ژبو ئافاکرنا خو په‌نایی دبه‌ته به‌ر فی پروسی و تمامبوون و زه‌نگینه‌بوونا خو ب وی دروست دکه‌ت، زیده‌باری دیارکرنا سنووری دناقه‌هرا وان تیگه‌هین (دزی) و (وه‌رگرتن) و (تییه‌لکیشیدا) و جوداکرنا تیگه‌هی هه‌فتیکستی ژلایی چه‌مک و میکانیزم وئیساتیکا و داهینانیقه.

- گرنکیا فه‌کولینی:

گرنکیا فی فه‌کولینی د وی چه‌ندی دایه کو دویچه‌چوونی ل دیارده‌کا هونه‌ری د هوزانا کرمانجیا ژووریدا دکه‌ت، ئەوا کو رۆله‌کی گرنه‌گه‌ری د ئافراندنا تیکستی هوزانیدا دبیتت ب وی شیوه‌ی کو ب فه‌دیتنا ره‌هه‌ندیین به‌رجسته‌کرنا هه‌فتیکستی د پروسا داهینانا هوزانیدا رابیتن، زیده‌باری هندی ل گوره‌ی

دویشچوونا فهكولهري ئهفه دبته ئيكهه ناما زانستی دهرارهه ههفتیکستی د هوزانا کرمانجیا ژوویدا کو تیدا ب دیتنهکا نوی دویشچوونا فی د یاردی د ناڤ هوزانا کرمانجیا ژوویدا کریه و پراکتیک لسه ژمارهکا زورا دیوانین هوزاننان کریه.

- ئارمانجا فهکولینی:

- ژهر کو ههر فهکولینهکا بهیته نهجامدان هندهک ئارمانجان بخوڤه دگریته، د بیافی فهکولینا مهده ئهف ئارمانجین لخوازی بخوڤه گرتینه:
1. لیگهریان ل لیقهگهرین جوراوجور بین ب ریکا ههفتیکستی بووینه بهشهک ژبنیاتی تیکستی هوزانا کرمانجیا ژوویری.
 2. فهدیتنا وان کارتیکنین ههفتیکستی لسه تیکستی نوی ئافراندی دکته.
 3. دیارکرنا میکانیزم و تهکنیکا ههمبیزکرنا تیکستین لیقهگهر و تیکه لکرنا وان د ناڤ تیکستی هوزانیدا.
 4. دیارکرنا وان تاییهتمهندی تیکستی هوزانا کرمانجیا ژوویری پشتی ههفتیکستی بخوڤه دبیت.
 5. دیارکرنا ههقهبنیدا د ناڤهرا ههفتیکستی و هوزانیدا دروست دبیت و چهوا ههفتیکستی دبته خالا بهیزا ئافاکرنا تیکستی هوزانی.
 6. روونکرنا وی چهندی کو هوزانا کرمانجیا ژوویری بو ئافاکرنا بنیاتی خو پهنا بو ههفتیکستی بریه.

- سنووری فهکولینی:

ئهفه فهکولینه، کو د بنهرهتدا نامهیهکا دکتوراییهه. ل گورهی ناڤونیشانی دیارکرنا ههفتیکستییه د هوزانا کرمانجیا ژوویدا، واته ل دهستیکی روونکرنا و گهنگهشه لسه تیگههی ههفتیکستی هاتینهکرنا، ئانکو سنووری فهکولینی ب تیگههی ههفتیکستی فه هاتیه گریدان، زیدهباری هندی سنووری کاری دبته (تیکستی هوزانی)، ئهفه فهکولینه د سنووری تیکستی هوزانا کرمانجیا ژوویدا دهیته نهجامدان کو ژ تیکستین هوزانین جزیری هاتییه

دهستپیکرن و ژ لایۆ جوگرافیه پاریچین (باشوور- بههدینان، باکوور، روژناقا) بخۆفه دگریت و تیدا ژمارهکا زۆر یا دیوانین هوزانکی ب قوناغ و جورین جودا جودا بخۆفه کرتینه.

- ریبازا فهکولینی:

ژیۆ ئهجامدانا فی فهکولینی پشتبهستن لسه ریبازا (وهسفی - شروفهکاری) هاتیه کرن، د پشکا ئیکۆ و دووی دا ریبازا وهسفی هاتیه بکارئینانا و دپشکا سیی دا پشتبهستن لسه ریبازا شروفهکاری هاتیه کرن ئهوژی ب مهرا شروفهکرنا نموونان و پیکههگریدانا وان و فهدیتنا پهیهوندی و روونکرئی دناقههرا وان لیقهههران و تیگستی نوی ئافراندیدایه.

- پیلانا فهکولینی:

ئهفه فهکولینه لژیڕ نافونیشانی (رۆلی ههفتیکستی و جورین وی د ئافاکرنا تیگستی هوزانا کرمانجیا ژوویدا) هاتیه پیشکیشکران و لسه سی پشکان هاتیه بارقههکران:

پشکا ئیکۆ: ئهفه پشکه لژیڕ نافونیشانی (ههفتیکستی، تیگهه و رههههه) هاتیه دارشتن کو دهه سهرهبابهتان بخۆفه دگریت و گرنکترینی وان (پیناسین ههفتیکستی) کو ب تیڕ و تهسهلی دویشچوون لسه وان پیناسان هاتیهه کرن، ههه وهسا (جورین ههفتیکستی)، کو تیداچهندین جور هاتینه بهردهستکران، سههرای هندی ب چری راوهستان لسه (یاساین ههفتیکستی) هاتیهه کرن کو ئهه ریهرون بین ریکخستنا فی تیگههی دکهن ههه وهسا باس ل (پیههرین پیکههگریدانا تیگستان و دروستبوونا ههفتیکستی) هاتیهه کرن و تیدا باس لسه وی چهندی هاتیهه کرن کا چهوا ههفتیکستی دشیته تیگستان پیکههه گریدهته و ل دوماهیی و لژیڕ ناقی (ههفتیکستی و بزاقین رهخنهگران) رۆلی ههههه رهخنهگرین دفی بواری دا پیشهنگ هاتیهه باسکران.

پشکا دوویی: ئەف پشکه لژیر نافونیشانی (هەفتیکستی و ئاڤاهیئ - بنیاتی - تیکستی هوزانی) هاتیە نڤیسین کو ژ نهه سه ره بابه تان پیکدهیت و ژ گرنگترینی وان (تیکستی هوزانی و رهه نندین په یوه ندار) کو تیدا به حس ل وان رهه نندان هاتییه کرن یین دبنه کارا بو داهینانا تیکستی هوزانی، هه ره وهسا نافونیشانی (تیکستی هوزانی سنوور و هه بوون) کوتیدا فه کوئین لسه ره بۆچوونین هنده ک فه کوله ران و ماهیه تا تیکستی هوزانی و ههفتیکستی و لیڤه گهرین ده لالی و فهشارتی هاتییه کرن، زیده باری هندی کو ئەرک بجهدهیت نافونیشانی (ههفتیکستی هوزانی د ناڤهرا داهینه ری و ومه گریدا) هاتییه دارشتن ب مه ره ما لیکنیزیکرنا هه ردوو جهه سه ره یین د داهینانی دا ئەکتیڤ، زیده باری هندی نافونیشانی (ههفتیکستی و گرنکیا زمانی هوزانی) کو تیدا ب دریزی لسه ره ههفتیکستی زمانی د بیافی تیکستی هوزانی دا هاتییه کرن زیده باری هندی ل دوامهیا فی پشکی نافونیشانی (ههفتیکستی و تهکنیکا بکارهینانی د تیکستی هوزانی) هاتییه دارشتن کو بوویه دو یڤچوون لسه ره پروسا بناڤه چوونا تیکستان بو ناڤ تیکستی نوی ئاڤراندی.

پشکا سییی: ئەف پشکه ب نافونیشانی (به ره ژهنگین ههفتیکستی) - میکانیزم، تهکنیکا ئیستاتیکی - د هوزانا کرمانجیا ژووریدا، ئەف پشکه لسه ره دوو باسا هاتییه پارڤه کرن، یی ئیکی: بناڤونیشانی (میکانیزم ههفتیکستی) کو ئەو بخۆ لسه ره شش سه ره بابه تان هاتییه دابه شکر، و گرنگترینی وان (میژتئا دیسکورسان و دووباره بکارئینانا وان) کو تیدا به حس ل میکانیزم میژتئا دیسکورسی هاتییه کرن و چهوانیا دووباره بکار ئینانا وان د تیکستی هوزانی یی نوی دا، زیده باری هندی نافونیشانی (ههفتیکستی و لیڤه گهرین تیکستین ئابینی د هوزانی) کو تیدا به حس لسه ره لیڤه گهرین ئیسلامی و ئایهت و فه رمووده و چیروکین قورئانی و ئاینین ئیزدی و مه سیحی هاتییه کرن، د باسی دوویی دا، نافونیشانی (تهکنیک و ئیستایکا ههفتیکستی دهوزانی دا) هاتییه دارشتن کو تیدا به حس لسه ره ههفتیکستی دهره کی و ناڤخویی و تهکنیکین تییه لکیش و دراماتیکی و ئەناگرام و پاراگرام و تهکنیکا دووباره کرنی و زمانی و وینهیی هوزانی هاتییه کرن.

پشكا ئيكي

ههفتيگه، تيگهه و رهه ندين وي

۱ - پیناسین تیکستی:

۱ - ۱ - دمرزینک:

تیکم نیاسینا هەر دیاردهکا هه بیت کو ب مه رما کورتکرن و روونکرنی پینگا پیناسه کرنا وانه، ژهر کو ب ریکا وی پیناسا کورت دشیین تایه ته ندییین دیار و هه ره گرنگ ب چهند دمرزینین دیار و بهرچا ق دیار بکهین و ئەق چهنده ژى دى بیته دمرگه هى دستپیکى بو چوونه نا قى دیاردى یان بابته تى، دبیت هه می لایه نین وی بهرچا ق نه کهت، به لى خوانده قانى ناسایى و بهلز دشییت مضایى ژى و مرگريت و ب ژیدره کى هه ره گرنگ بزانیته. تیکست وهک هه بوون یى که قنه، به لى دیارکرنا ره هندیین وی یین ژ دمروبه ران جودا دکهت و سیمایین وی د قه کولینین درهنگدا سه رهلدا یین بهرچا ق ببن، هه ر وه سا دقى بیاقیدا باختین دبیزیت: " نهو روویدانا راسته خو یه یا کو ئەق زانسته لسهرهاتى بنیاتنان و هه ر لدور وی دزقریت چ لایه نی هزرى یان ویزدانى بیقه دیار بیت..."^(۱) و ئەق بیقه دیار بوونه ژى وی چهندى دگه هینیت کو د بنیاتی خودا تیکست کومکه ر و پیکه ینه ره، ئانکو ژ دمروبه ران میژانى دکهت بو ئا قاکرنى و پیکه اته کا نوی و یا جیواز ژ دمروبه ران پیک دهینیت و تایه ته ندیا خو و مر دگريت ئەق چهنده ب ریکا هزرى و زمانى دروست دبیت، ب وی شیوه ی " تیکست نامیره کى زمانیه و دووباره سیسته می زمانى ب ریکا ئاخفتنا هه قبه ند پارقه دکهت و مه رما وی ژى و مرگرتنا راسته خو یه ژ جو ره ها بیژمه یین به رین و سه ردم " ^(۲) و دهه مان بیاقدا (هارتمان) وه سا دبینیت کو تیکست " پارچه کا فره شیوهیه و خودان ده لالهت و نه رکه، ئانکو پارچه کا به ره مه ینه را ئاخفتنیه " ^(۳) ئەق پیناسین بوورى هه ر چهنده ژ لایى دارشتنیقه وه کو یه ک نین، به لى هزرا دارشتنا وان دچیته دبیا قین هه ق سنووربوونیدا. ژیه ر کو که ره ستین پیکه ینه رین تیکستی و یى هه ره سه ره کى (زمان) ه و دبیته روویى

دیار و هه لگری ده لاله تی و تاییه تمه ندیین فورمی، (جاك دریدا) دیتنه کا دی بۆ تیكستی دبینیت، لدهف وی تیكست "چینا پارچانه، ئانکو بناف ئیکه چوونا یاریه کا گرتی و فه کری یا هه فده مییه،... تیكست لدهف وی ئیک باب نینه و فره ریه وریچاله، به لکو ریكخستنا ریهانه،... " (٤) ئەف ریكخستنه وەسا دیاردبیت کو ب مەرما پهیدا کرنا ناسنامی و ریكخستنا پیکهاتیین تیكستی، تیكست پشتبه ستنی لسه ر خو بتنی ناکهت، به لکو ب ریرهوا خو دا ژینگرتن و هه لباردنا ژیدمیرین مفا و مرگرتنی به رده ست دکهت و ژ هه ر یه کی تایه کی و مر دگریت و ئاقابوونا خو مسو گه ر دکهت و لدوما هیی ناسنامه کا دیارگری و مر دگریت.

تیكست، ب مەرما فه هاندنا که رستان لگه ل ئیک و تیکه لکرنا وان د هه بوونه کا دیارگری یا به رجسته دا، دچه ندیین فلتەر و پروسین جیواز دا دبوریت، ئەف پروسه ژی ئه رکی وی بژاره کرنا به ره مییه و ئاقا کرنا په یکه ره کی تاییه ته کو بشیت ب هه می تاییه تمه ندیین خو فه په یوه ندیه کا ته کنیکی د ئاقبه را پارچین ویدا هه بیت و بیته هه لگرا ده لاله ته کا دیارگری یا ره گه زین وی یین ئاقا که ر ئه رکی خو بجه بین.

د ئاقا کرنا تیكستیدا چه ند لایه ن کارا دبن و ئەو گهورینین بسه ردا ده یین ژ لایه کی هه بوونه کا نوی دبه خشن و ژ لایه کی دیفه وان په یوه ندیین زمانی و ده لالی به یز دئیخن، بشی چه ندی تیكست دبیه " بیا فه کی تاییه ت یی ژیواری و میژووی... و تیكست دبیه په قینه ری بیا فی زمانی " (٥)، ئەف په قاندنا زمانی ژی مەرهم پی ئەوه زمانی ژ که رستی ژینگه ه و دهور به ران هاتی و مرگرتن ده یته جووین و دووباره ده یته ئاقا کرن کو سیمایی تیكستی نوی و مرگرت.

تیگه ه و دیاتن و ریبازین تیكستی مفا ژی و مرگرتی دبیه فرمه چه ق و فرمه هه ندی و ژیو پتر تیگه ه شتن و ناساندنا تیكستی و فه کولینه کا هه مه لایه نه یا گرنگه تیكست به یته شه رۆفه کرن لدویف وی ژینگه ه و بارودوخی تیدا هاتی ئاقا کرن، ئەف ناساندنه ژی دکه فیه د بیا فی ناساندنا تیكستیدا.

دبیت لینگه‌ریان د بوارى هەر تیگه‌هه‌کی یان زانسته‌کی دا ل گورەى بارودوخین بەر دەست و کەرستى کارى ریکین جودا جودا ل بەر قەکولەرى دیار بکەت، ژبەر هندی وەکو ریسایه‌کا زانستى ژبو قەدیتنا قەشارتیین قى تیگه‌هە دى پەنایى بەینە بەر گوتنا (پارت) ی، ئەوا دبیزیت "هەر تیکستەک هەقتیکستى یه"^(۹)، لێن روناھیا قى گوتنى ئەو پەیوهندیا د ناڤه‌را سیمایین تیکستین جورا و جور یین پیش وەخت و سەردەم یین ل دوور تیکستى نوى ئاڤراندی دڤرن کو ئەو بخۆ د بنیاتدا دبنە تومکى بزاره یى داھینەرى تیکستى ژ بو قەخوارنا وان دەلالەتین جورا و جور یین ب وی دبه‌خشن، چونکی ل پروسا داھینانا تیکستى ئەگەر ئەم بەرى خۆ بدەینى وەکو گیانەکی خۆ راپنجای و دویر ژ دەوروبەران دى بیتە کیماسیەک دەرھەقا وی تیکستى، بەلى ل ئەنجامى پیکگوھارتنا زانیاریین دناڤ میشکى داھینەرى دا یى نەچارە لیقەگەرى بو وی بێردانکا ہزرى یا ہەمەجور یا ہەى قەگەریت و مضای ژى ببینیت.

ژبو قى چەندى ب روونى دیار بکەین، دى ب ناڤ هەقتیکستى قە چین و ژ چەند لایەکان قە دیارکەین:

۱- ۲- ژ لایى زمانى قە:

Intertextuality: denotes a "بشى شیۆەى ھاتییە" د زمانى ئنگلیزی دا but ،transposition of one or several signe systems into another or other any texte is the "هەر وەسا"^(۷) "this not connected with the study of surces absorption and transformation of another"^(۸)، بشى چەندى و لگورەى ئەقا بوری کو پەیوهندیا وی باراپتر ب سیستەمى قە گریدایە، ئانکو قەگەریانا تشتى بو چەند لیقەگەرا ن.

هەر ب ھەمان پێداچوون د زمانى فرەنسى دا بشى شیۆەى ھاتییە:

"Intertextualité:<< Ensembl des relation qu'un texte et notamment un texte litttéraire entretient avec un autre ou avec

،le plagiat ،tant au plande sa cré ation. (par la citation ،d'autres le pastiche... etc) qu'au plan de sa lecture et de sa ،'allusion ،comprehension par les rapprochements qu'opère le lecteur (٩)، ، واته (ههفتیکستی کومهکا پهیوهندیانه یا کو تیکستهکی ئهدهبی ب تیکستهکی ئهدهبی یان کومهکا تیکستین دیشه گریدهت ل ئاستی داهینانا خو ب ریکا دهق وهرگرتن، شوینگرتن، ئاماژه، ههفرکی، ، ، هتد و ل ئاستی خواندن و تیگههشتنا وی ب ریکا پهیوهندیا خواندهقان دروست دکهت)

د ژیدهرین عهربی دا ب شیوهکی بهرفره بهحس لی هاتییهکرن چ تیکست یان ههفتیکستی، بشی شیوی ل خواری دیار:

- د (مختار الصحاح) دا "ن ص ص - (نص) الشیئ رفعة و بابه ردّ و منه (منصّة) العروس بکسر المیم و(نصّ) کل شیئ منتهاة...." (١٠)، که واته بلندکرنا تشتی و په لها بویکی و ههرو هسا دوماهیا ههه تشتی.

- "النص، رفع الشیئ، وکل ماظهر" (١١)

- "نص الحديث اليه، ای رفعه، و یاتی بمعنی الظهور و التراکم والاستخراج" (١٢)

- "فألنص اذا الرفع و الظهور و المنتهی و التناص: ازدحام القوم" (١٣)

- "التناص: من نص، نصا، الشیئ: رفعه وأظهره، نقول، نصت الحديث أي رفعته الى الاعلی" (١٤)

- "التناص. يقال هذه الغلاة تناص، ارض كذا و نواصيها ای تتصل بها" (١٥)

ئهف روونکرین زمانی یین لسهری دیار سههرای جیوازیان وان ژ لایئ دهمی و شیوازی دانانی فه و فرهزری و فرهروشهنبیریا دانهرین وانفه، دشیین بیژین کو لسهر هندی کوم دبن کو (تیکست) کو مکرن و فهگوهاستن و فههاندن و پهیوهندیکرن و فهگیرانه د ناقبهرا تیکستهکی یان چهند تیکستین بهرین و سهردهم و بهرجستهبوونا وان د ناق سیمایین تیکستهکی نوی و سهنهر دا و ئهف بهرجستهبوونه چیدبیت ب شیوهکی راستهوخو یان نهراستهوخو.

1- 3- د فەرھەنگین کوردی دا:

ئەگەر ئەم بەرئ خۆ بدمینە فەرھەنگی وەکو کەرستەکی کومکرنا پەیشین مللەتەکی دیارکری کو ببیتە کۆمکەرا دەربرینین جوادا ل رموش و ھەلکەفتین جودا، دی بینین ئەف فەرھەنگە دبنە گەنجینەکا بژارە بۆ نھیسین و کومکرنا و پاراستنا فان پەیشان ب شیوەکی وەسا کو ل دەمی قەگەریان بۆ وی دەیتەکرن ئیکسەر مەبەستا خواندەفانی بەردەست دکەت، دفی بواریدا فەرھەنگین کوردی سەرەرای فرەجوری و بەستنا وان ب دیالکتین کوردیشە دی بینین شیاینە تا رادەکی وان پەیشین ھەمە رەنگ لدور خو کوم بکەن.

- ژ لای زمانی (فەرھەنگی) قە:

بیافی نامادەبوونا قەکولینین- رەخنەیی- یین کوردی لگوری ھەریمین دەروربەر درەنگ سەرھلدایە، مەرەم پی ب شیوەکی وەسا بیت کو خزمەتا ئەدەبی کوردی کریت، ئەف چەندە ژئ قەدگەریت بۆ بارودوخی ناخۆیی یی کوردان و ئەو سیاسەتا مللەتین دەروربەر بەرامبەر کوردان بکاردینا و ژ ئەنجامی قی چەندی و ژ لایەکی قە کەلتوری کوردان ھاتە بەرزە کرن و ژ لایەکی دیشە بیافی رەخنی کرنی پی نەھاتە دان.

ئەگەر ئەم بەرئ خۆ بدمینە پەیشا (Texte) یان (نص) د زمانی ئنگلیزی دا یا ژ پەیشا (Textos) یا گریکی ھاتی وەرگرتن و دزمانی عەرەبی دا تایبەتمەندا رەسەنبوونی پێشە دیارە کو دفرھەنگین عەرەبی دا ھاتییە، بەئ دسەر ھندی را یا بوویە وەرگیرانا پەیشا ناھاتی کو گریکییە و ب چەندین شیوەیان ھاتییە وەرگیران، و دەھردوو کەلتوراندا وانا (قەھاندن) دگەھینیت.

دزمانی کوردیدا و ل گوری وان قەکولینین ل سەر تیکستی و ھەفتیکستی ھاتینە ئەنجامدان بۆ ھندی دچن کو ئەو پەیشین بەرامبەر زاراھین ناھاتی بکار ھاتین وەرگیرانە یان ژ زمانی ئنگلیزی یان عەرەبی^(۱۶) و خۆ ل سنووری پەیشی نەگرتییە، بەلکو ئیکسەر بەرئ خۆدایە بابەتی (ھەفتیکستی).

د فەرھەنگین کوردی دا پەیشا قەھاندن ب چەندین شیوان ھاتییەکو
 دەربرینی ژ دیاردەکی دکن چیدبیت د شیوی دا جیواز بن بەلی د دەلالەتا خودا د
 ئیک بیاف دا دیار دبن بشی شیوی لخوازی.
 د فەرھەنگا سپیریژدا بشی شیوی ھاتییە:

- " قەھینوک: تیک ئیخ، تیکرا کەر، لیكدان کەر
- قەھینک: تیک ئیخ، لیک گریدوک، لیک ئیخستوک، ناڤک لەل برتیک
 بەشینک
- قەھینای: لیک ئیخستی، تی پەشاندی، لیک گریدای
- قەھاندن: راجاندن، ریزکرن، شیرەکرن
- قەھینای: راجینای، ریزبوی، ستیرەبوی
- قەھینوک، راجینوک، ریزان" (۱۷)

ھە روھسا د فەرھەنگا سندی دا قەھاندن بشی شیوی ھاتییە:

- قەھاندن: (ژ پ) (قەھین. دقەھینیت) قەھونان "وی کەزین خۆه قەھاندن"
 "شرینی کەزیهک قەھاند.
- ھو بۆ ئخیسینا ھوزانان ژی تیت بکارئینان (وی ھوزانەکا بەرکەتی
 قەھاند)" (۱۸)

د قان ھەردوو فەرھەنگین ھاتینە دیارکرن دا پەیشا (قەھاندن) بۆ مەرەما
 تیکەلی و پیکشە گریدانی دەیت، ئانکو تیکەلکرن و پیکشە گریداننا پتر ژ
 پیکھاتیەکی ب مەرەما قەھاندنا تشتی، ئەف چەندە ژی د ناڤ ھەردوکاندا خویا
 دبیت، لی تشتی بالکیش یی د فەرھەنگا (سندی) دا بەرچاقدبیت، ئەوژی ئامازە
 کرنە ب ھوزانی و چەوانیا راجاندنا وی، ئانکو ئیخستییە د بیافی داھینانا ئەدەبی
 دا و ئەف تاییەتمەندییە پی بەخشییە.

1- 2- پیناسین ههفتیکستی:

گرنگیا هەر بابەتەکی لاسەر دوو ئالیان رادووستیت، یی ئیککی ئەو دابیشا بۆ یی بەرامبەر (الآخر) پێشکەش دکەت، یا دوویی چەوانی و شیوازی ژیکرتی یی ئارستەکرنا وی دابیشی و هەر وەسا ئەو ئەرکی گرنگی دگیریت د چارەسەرکرنا گرنگیپێدانا و مرگری د بیاقی هزری و روشەنبیری و ژیانئ دا.

ئشیرە دی سیمایین وی زانستی دیار و بەرچاڤین زیدەباری وی سنووری چالاکیین ئەو زانست بخۆڤه دگريت و تیدا کاردکەت و زقراندنا وان زانیاریین سەرنج راکیش، د قی پروسی دا دی بزاقی کەین خۆ ژ رهڤینا ئاماژەکەران بیاریزین، ئەوژی ب ریکا پیکشه نویساندنا ئاماژەکەران^(*)، ئانکو ب ریکا لیکدانین لوژیکی دا کو ئەو بزاقا بازنەیی یا ئورگانیزی و ریزکرنا لوژیکی ژ هەمی ئالیانڤه بهیته پاراستن و بهیته فاکتەر دا کو وینەکی روون بهیته نیشاندان.

بیگومان، هندیکه پیناسین گشتی نه دەربارە ی هەر زانستەکی ل دەڤ پێشەنگان باراپتر ژ لایئ نیشانکرنیڤه هاتینه گهورین، بگره ژ (میخائیل باختین) و تیورا دیالوکی - شەنگستی دیالوکی- و (جولیا کریستیڤا) و ههفتیکستی یا کو تیگهه و سنوور و شیواز بۆ داناین^(**) ژبەر هندی و داکو دیتنهکا هەمە ئالی لاسەرقی تیگهه بهیته دیتن چەندین پیناسان دی پیش چاڤکەین.

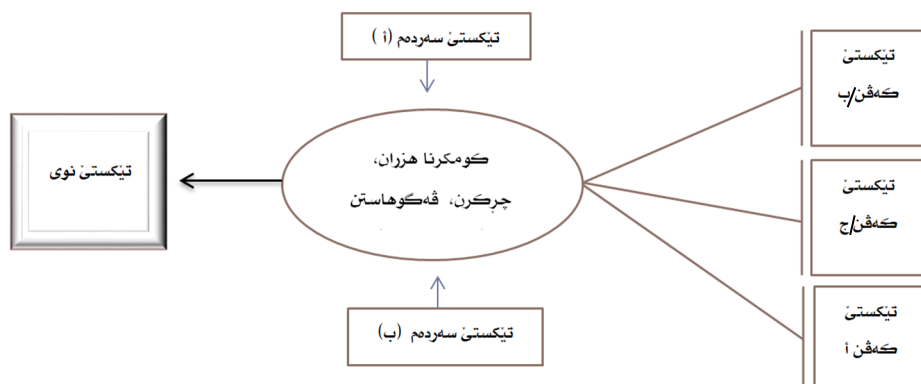
زاراڤی ههفتیکستی ل گورە ی ڤهکولینین ئەدەبی، زاراڤهکی نوییه، دکوکا خۆدا تیگههلبوون و حەلاندن و پیکشه نویساندنا تیگستان بەرجسته دکەت و هەر دڤی بازنەیی دا کارا دبیت ل گورە ی قی چەندی وەسا دیاردبیت کو پیناسین بۆ هاتینه کرن ئەگەر ژ لایئ دەربرینی ڤه بین ژیکجودا بن ژی، بەلئ د گهوههری خۆدا دەربرینی ژ حەلاندن و تیگههلبوونا چەندین تیگستین کەڤن و سەردەم دکەت و سەر ژنوی د تیگستەکی دیدا و ب هزرهک و شیوازهکی نوی بەرجسته دبیت چ ژ ئالیئ نافهروکی یا فورمی بیت^(***) ب قی دیتنی دی شیین بیژین " ههفتیکستی، ڤهگوهاستنا دەربرینی بوری یا ههڤدەمن، یانژی دابران یان ڤهگوهاستنه... د

بنیادا ژیگرتنه کا لیكدایه پیکه کوم دبن ب مه‌رما ریڅخستنا تیڅسته کی واتادمر و بهرجسته بوونا وی دناف یی هاتی دا، یانزی یی بو دهیته فه‌گواستن... هەر تیڅسته کی هه‌بیت ژ لیكدانه‌کا هه‌مه‌رنگ (فسیفسائی) یا تیئه‌لکیش پیکدهیت و هەر تیڅسته کی هه‌بیت میژنه یان زی فه‌گواستنا هنده‌ک تیڅستین دبییه^(۱۹) ل گوره‌ی تیگه‌هی فی پیناسی دوو ئالیین سه‌ره‌کی دمه‌بارهی هه‌فتیڅستی به‌رچاقدبن، یی ئیکی ئافاكرنا تیڅستی نوی ئافراندی ب ئاگه‌هی یان زی بی ئاگه‌هی ژ نه‌نجامی هنده‌ک تیڅستین به‌ری یان هه‌فده‌می وی تیڅستی نه، یی دووی: تیگه‌لبوون و نویسانده‌ک یا د ئاڤه‌را تیڅستاندا هه‌ی وه‌کو فه‌ریژه‌ک بو وی باگراوه‌ندا بو داهینه‌ری ژ نه‌نجامی فه‌دیتن و خواندنی دروست بووی، له‌وما دیتنا تودوروف (Todorov) ی هەر د فی بیافیدا دچیت و دبیزیت: " ئه‌و هه‌فتیڅستی لسه‌ر ئاسته‌کی زور ساده‌یه، هه‌ر په‌یوه‌ندیه‌کا د ئاڤه‌را دوو بیژمه‌یاندنا بیت ب هه‌فتیڅستی دهیته هه‌ژمارتن،... هه‌ر ده‌می دوو به‌ره‌مه‌ین سه‌رزاری یا دوو بیژه هه‌بن لگه‌ل ئیک گه‌نگه‌شی بکه‌ن، دکه‌فنه د ئاڤه‌ره‌کی په‌یوه‌ندیین سیمیلوژی دا کو دبیزنی په‌یوه‌ندیا دیالوکی^(۲۰) ئانکو په‌یوه‌ندیه یا کو سیمایی تیڅستی نوی ئافراندی دیار دکه‌ت کو په‌یوه‌ندیه‌کا فه‌شارتی ب ریکا داهینه‌ری د ئاڤه‌را تیڅستی وی خواندی یان ب هه‌ر ریگه‌کی پی ئاگه‌ه بیت چ که‌فن یان سه‌رده‌م بیت، بشی چه‌ندی دبیه‌هه‌وکاری ژ دایکبوونا تیڅستی نوی.

هه‌فتیڅستی د بنیادا " ئه‌وه کو د ئاڤه‌ تیڅستیدا دمه‌رینه‌ک په‌یدا بیت کو د بنیادا ژ هنده‌ک تیڅستین دی هاتبیه‌هه‌رگرتن، ئانکو فه‌قه‌تاندن یان فه‌گواستنا وان دیاردانه یین کو دکه‌فنه د بیافی ئاخفتین ئاسایی و فه‌گوه‌یزین بو ژیگرتنن ئیستاتیکی و ل گوره‌ی بوچوونا کریستیقای و پشتبه‌ستن لسه‌ر (باختین)ی دبیزنی دیالوکی یان زی فرمه‌نگی^(۲۱). لدویف فی بوچوونی، هه‌ر بیژمه‌یه‌کا هه‌بیت چ گوتنن روزانه یان ژ به‌ره‌مه‌ی ئه‌ده‌بی دکه‌ته ژیدمه‌ر بو تیڅستی نوی ئافراندی و دئیخیه‌ه‌ ل ژیر تیگه‌هی هه‌فتیڅستی، و ب زفرین ل دور فی تیگه‌هی، جیولیا کریستیفا، دبیزیت: " د بنیادا هه‌فتیڅستی

فەگه‌هاستنا تیکستییه بۆ مه دیاردکەت کو د بیاقی تیکستی دا ژمارەکا بیژمیان
 یین هەین ژهندهک تیکستین دی هاتینه وەرگرتن ئیک و دوو دبرن و لاددن " (۲۲) .

لینگه‌ریان بۆ په‌یدا بوونا هه‌فتیکستی، دی مه فه‌گه‌رینیت بۆ پیکه‌هاتا رووت
 یا دروستبوون و بئیک گه‌هشتنا تیکستان، لثیره دی بزاقی کەین ژبو دیتنا
 گونجاندا شیانان یا کو سیستهمی تیکه‌لیی په‌یدا دکەت، ئانکو" هەر
 تیکستەکی هەبیت دکەفیتە خالا بئیکگه‌هشتنا ژمارەکا تیکستان و ده‌مان
 دەمدا دووباره خواندنا (وی) یه و بوونا (وی) یه و گونجاندا (وی) یه و فه‌گه‌هاستنه
 ژ (وی) و کویراتییه بۆ (وی) " (۲۳) (*). سەرهدەری لگەل فی چەندی دی مه گه‌هینیت
 وی چەندی کو دوپاتیی لسه‌رنالیی ئایدیۆلۆژی و هزری بکه‌ین، زیده‌باری ئەو
 په‌یوه‌ندیی هه‌فیشکین دروست دکەت بۆ مه دیاربوون کو ئەو نه‌بتنی تیکه‌لبوونا
 په‌یف و دمریرینایه، به‌لکو تیکه‌لکرنا هزرییه و ئارسته‌کرنا وی یه د هزر و فورمه‌کی
 نویداب وی شیوه‌ی کو ئالیی به‌ره‌مه‌بوونی و ئافراندا نوی تیدا دیار بیت و
 تابه‌تمه‌ندیه‌کا نوی یا خۆرستی و ره‌سن وەرگرت، هەر وه‌کو د فی شیوه‌ی دا
 دیاردبیت:

وینی ژماره (۱) میکانیزما فه‌گه‌هاستنی ژ تیکستی کەفن و سەردەم بۆ یی نوی.

ههفتیکستی، پهیوهندی ب ههرفاندن و ئافاکرنی فه یا هه، ب دهربرینهکا دیتر دی گهاشتن و تیکه لکرنا کومهکا تیکستین کهفن و دوباره داهینان و به لافکرن ب توبوگرافیهکا نوی و دی بینین نهو " پیکهاتهیه ژ ههرفاندنا ژمارهکا تیکستان بو ناف تیکستی هوزانی کو بیا فهکی تیکستین تیکه ل پیک دینیت، بقی چهندی دی بیه چهه گروپهک ژ گروپهکا مهزنتر کو د بنیاتدا بیاقی تیکستین وهرگرتی بیکدئینیت " (٢٤) ههرفی بیا قیدا (کمال ابو دیب)، دبیزیت: " ههرفی تیکستهکی نوی فورمی تیکستی کهفن دههرفینیت، و یا ب دهست مه دکهفیت ژمارهکا تیکستانه نهه نهشیین د تیک نمونهی دا دیار بکهین، به لکو د زنجیرهکا تیکستین داهینای دا. تیکستی رفشتی خو یی هه، دارا خیزانی، به لی ب چ شیوه وینهکی بچویک نینه ژ یی بهری خو، نهو ئافرانندهکا نوییه و زندهگافییه." (٢٥) *

بیاقی ههفتیکستی سنووران دهر باز دکهت، چیدبیت ژ یهکهیین واتا هه لگرین بچویک دروست ببیت یانژی ب روویدان و ته مامی بهیته هه مبیژکرن* و ههروهسا دبیت " دوو کارین درکاندن، دوو روویدان بکهفنه د پهیوهندیهکا سیمپولوزی یا تاییهتدا کو دبیزنی پهیوهندی دیا لوک. و پهیوهندیین دیا لوک، پهیوهندیین سیمپولوزی نه د ناقبهرا هه می دهربرینین دکهفنه دبازنی پیکههیشتنا درکاندن دا" (٢٦) ههرفی بیا قیدا دشین و هسا دیارکهین کو" پیکهاتنا تیکستهکییه ژ هندهک تیکستین بهرین یان ههفدهم، ئاماده بوونا وان د ناقبهرا بهرزه بوونی و پهیدابوونی و گشتی و پشکی و راسته وخو و نهراسته خو و ناقهکی و دهرهکی دایه " (٢٧) .

د ئهدهبی کوردیدا و بتاییهت د بیاقی هوزانیدا و ب لیگه ریا نهکی رهنگه ئیکهه ئامازه بو ههفتیکستی فه گهریت بو هوزانین (جزیری)، ئهوزی ل گوروی وی هوزانا هاتی فه هاندن و تیدا ئامازه ب دزیا ئهدهبی (هوزانی) دای، ده می دبیزیت:

"ئەي مەلای نامی تەیه خەمسە عەشەر
 تە بشعرا نە تە گوتی خۆه دکی قەند و شەکەر
 دورری ناسووفتە دەوونی مە نەدی مسلی تە قەت
 نە دەسەمتی عەجەمی دا نە د ئقلیمی تە تەر
 ئەقچ شیعەر و غەزەلن، مەدح و سەنایا خۆه دکی
 دجفاتان وە د تی مە تو بتەعن ب خەبەر...
 دەست و پیاپان ژبەری زیدە بکی دی تە بکم
 مسلی حەممادی عەرەب هەر وەکی شیخ ئانی ب سەر"^(۲۸)

د بیافی دیارکرنا زارافی هەفتیکستی ئاماژەکا راستەوخۆ ناهیتە دان بۆ
 قی تیگەهی، بەلکو جزیری هەفشپۆهی هوزاننانین (عەرەب) د هوزانا خۆدا ئاماژە ب
 دیاردا (دزیا ئەدەبی) دایە، ئەوژی ب هوزان ئاماژە ب چەوانیا دزینا هوزانین خۆ کرێه
 ژ لای وی مەلای ب ژمارە ناھی وی دیارکری، تشتی گرنگ لثیرە ئەوہ کو ئەق
 ئاماژە پیکرنە دبیتە ئیکەم ئاماژە بۆ تیگەهی تیکەلبوونا تیکستان و چەوانیا
 بکارئینانا وان ژ لای کەسین دیترە.

ب پیداجوون لسهروان پیناسین هاتینە نیشاندان، دشین ئەقان خالان بەرچاقبکەین:

۱. بدروستبوونا تیکستی نوی و دکریارا هەفتیکستی دا تیکستین بەری دبنە
 لیقەگەر بو هەبوونا یی نوی.
۲. تیکستین بەرین و هەقەم د پروسا هەفتیکستییدا ئەو تاییبەتمەندیین هەین ژ
 دەست د دەن بتاییبەت د بیافی دەسبەردانا هزری دا ل دەمی د ناھی نویدا دیار
 دبن.
۳. ژبەرکو تیکستی نوی نافراندی ب بەرگ و شیوازەکی نوی دەیتە داهینان
 ونوینەراتیا ستایی نھیسەری دکەت و ب رەنگەکی نوی دەیتە داهینان، ژبەر
 هندی دەریرینی ژ وی قوناغا تیدا بەرھەم هاتی دکەت و دبیتە نیشاناندانا
 شیوازی نھیسەری نوی.

٤. دووباره ساخرن و نوی ئارسته کرنا سیما و سیمبۆلانه د بیاقی پهیکەر و ئافراندهکا نویدا.

٥. دبیته ئەگەر ژبو تیکه لیبوونا هونەر و ژانرین ئەدهبی و نیشانانا وان ب وینهکی نوی کو بهروفاژی یی کەفنه و تایبهتمه ندیهکا دن بخوڤه دبینیت.

"لسهرناستی دارشتنی تهکنیکه که ژبو فه دیتنا خو د هندهک تیکستین دیاکریدا، ئانکو یین سهر کارکری و بقی چهندی دی بیته بهرهمهینەر، ئەوژی لدویف تیکه هشتنا خواندهفانی" (٢٩) یی بکاری فه دیتنا وان په یوه ندیین د ناقههرا تیکستین پیشین و سهردهم لگه ل یی نوی رادبیت و لیقه گهرا وان دهستنیشان دکهت.

١- ٣- جورین (شیوین) ههفتیکستی:

پیداچوون لسهر زانستین ئەدهبی و فه کولینین رهخهیی دهرگههکی بهرفره یی لیگه ریانی ل دهف خواندهفانی رهخهگر فه دکهت* بقی شیوهی فه کولین لسهر ژیده ریین رهخهیی و بابه تین ئەدهبی ریکی دهن کو دووباره بهرهمی ئافرانندی بهیته ئافاکرن، زیده باری دیارکرنا رادی رهسنایهتی و په یوه ندیا وی لگه ل بیاقی جشاک و میژیوی لگه ل هندی ژی دیارکرنا شیانین شرؤفه کرنا بهرهمی ئافرانندی ب ریکا وان په یوه ندیین وی بهرهمی لگه ل سهردهمی گریددهن ههتا دگههیته وی رادهی کو " نشیسهری بکهته چیکیه کی جشاک و دهربرینی ژ وی جشاک بکهت" (٣٠).

ژبه رکو لدهف کهسان فرهزری و فره تیگه هشتن پهیدا دبیت، شرؤفه کرنین کهسان ژی هه مهجوری بیقه دیاردبیت، ئەف خواندنا ژیواری ئافاکرنا تیکستی نوی ئافرانندی- تیکستی ههفتیکستی تیدا دیاردبیت - ژکه سهکی بو یی دی جودایه و لگورهی ئاستی تیگه هشتنی و شیوازی سهردهمی خواندن بو دهیته کرن، ههر دفی بیاقیدا لگه ل دروستبوونا تیگه هی ههفتیکستی

فره زاراف و فره شروقه‌کرن په‌یدا بوون و به‌ری مه‌دایه (جیدار جینیت Genette) ی،
 ئەوی کو دوو شیوه ژ په‌یوه‌ندیین هه‌قتیکستی به‌رچا‌فکرین، ئەوژی لسه‌ر بنیاتی
 هیزا تیکه‌لیی د ناهه‌را دوو تیکستاندا یان پتر کو " چیدبیت په‌یوه‌ندیا ئاشکرا بیت
 یان ژێ لسه‌ر ئاستی ده‌لالی بیت، چیدبیت لیقه‌گهر- مرجع مستند علیه- ب
 سیمایه‌کی دیاربیت، یان لسه‌ر ئاستی سیمانتیکی بیت، ب ریکا ئاماژه‌پیکرنا تایتلی
 به‌ره‌می، یان نا‌فی ن‌فیسهری و چیدبیت چ ئاماژه‌ک یان هه‌فشیوه‌ک تیدا نه‌بیت ل
 وی ده‌می لسه‌ر خۆنده‌فانی پیدفیه‌ دیار و روونبکەت " (٣١) ئەف تاییه‌تمه‌ندییه‌ وه‌سا
 هه‌قتیکستی دیاردکەت کو مه‌رج نینه‌ ب شیوه‌کی ئاشکرا و به‌رچا‌بیت، به‌لکو
 چیدبیت دیارکرنای پیدفی ب بلیمه‌تی و شارمزایا فه‌کوله‌رییه‌ دا‌کو ره‌هه‌ندیین
 وی ده‌ست‌نیشان‌بکەت و دیاربکەت. ئەف دیاردا - روونی و نه‌روونی - به‌ری مه‌ د ده‌ته
 وی چه‌ندی کو دروست‌بوونا تیکستان وه‌کو فه‌ریژا تیکستی دهوروبه‌ر هه‌قتیکستی
 دروست دکەت، ئانکو " ناکریت ئیمه‌ قسه‌ له‌سه‌ر ده‌قیک بکه‌ین، قسه‌ له‌ سه‌ر
 تیکه‌ل‌وی و ئاویته‌بوون و ومه‌رگیران و به‌نویه‌ک‌دا‌چوون و ئالوزی توری
 پیوه‌ندییه‌کان ده‌ق نه‌که‌ین، که‌ واته‌ له‌ هه‌موو ده‌قی‌ک‌دا ئاستی ئاویزان -
 هه‌قتیکستی - بوون هه‌یه‌... " (٣٢)، سه‌راری بۆچوونا دیارکری هزر دی ئافا‌کرنای
 تیکستی لسه‌ر دوو ره‌هه‌ندان به‌لا‌فکەت، یی ئیک‌ی: ئەو فه‌ریژا ئافران‌دی یا ل ده‌ف
 داهینه‌ری هه‌ی، یا دووی: ئەو با‌گراوه‌ندا روشه‌نبیری و که‌لتوری و زانستی و
 شروقه‌کاری یا کو ب ئەزموون و ومه‌رگرتن د نا‌ف بیره‌دانکا داهینه‌ریدا هه‌ی، ل
 ده‌می داهینانا تیکستی نوی ب تیکه‌لی لگه‌ل هزرا وی ده‌یته‌ دارشتن و ئەو هه‌بوونا
 نوی پی دروست دبیت.

ئه‌گه‌ر ئەم به‌ری خۆ بده‌ینه‌ تیکستی وه‌کو کیریاره‌کا داهینانی یا فره
 ره‌هه‌ندی، دی مه‌ فه‌گه‌رینیت بۆ وان په‌یوه‌ندیین د بیافی (ژینگه‌ها مروقی) دا
 به‌رچا‌فکرین، واته‌ مفا ومه‌رگرتن ژ وان که‌رستین دهوروبه‌ری هه‌مه‌ره‌نگ یین مروقی
 پیکدئینن بتاییه‌ت پشتبه‌ستنا تیکستی لسه‌ر تیکستی دهوروبه‌ر یین که‌فن و
 هه‌فده‌م کو یین د وی پروسیدا پشکار ب وی شیوه‌ی کو " هه‌ر تشتی (تیکستی)

بکەت د پەيوەندیەکا ئاشکرا یان فەشارتی دا لگەل ھندەک تیکستین دی " (٣٣) بقی شیۆی تیکست دبیتە کرایارەکا ئیستاتیکی یا ئافاکری کو د بنیادنا ئەف تاییەتمەندیە یا وەرگرییە ژ دەوروبەرەن. جیرار جینیت فی پەيوەندیی دکەتە پینج جور:

١- ھەفتیکستی Intertextualite

"پەيوەندی نامادەبوونا ھەفدەمە یا دوو تیکستان یان پتر د بیافی ئیک تیکستیدا، چ ب شیۆی دەقاودەق یان ژێ وەرگری یان ژێ ئامازە بیت، ھەر وەکو ئامازەپیکرن یان دەق وەرگری بیت". (٣٤) دقیرەدا و د بیافی داھینانا تیکستی تشتی بالکیش ئەوہ کو تیکست یی سەرہەخۆ نینە، بەلکو ئافاکرنا وی - ھەر چەوا بیت - یا گریدایە ب تیکستین دەوروبەرەفە و مضای ژێ دبینیت. (*)، ئەو ژێ چ راستەوخۆ یان نە راستەخۆبیت.

٢- بیافی تیکستی Paratextualite (**)

ئەگەر ئەم بۆ وی چەندی بچین کو تیکست فەرێژا وی ژینگەھا تیدا بەرھەم دەیت، ئافاکرنا وی لاسەر(رھین) بیافی جفاکی و دەوروبەرەن بەرھەم دەیت و دبیتە روانگەکا نوی بۆ وان داہینین داھینەر ھەست پی دکەت و چەوانیا سەرەدەریکنا وی لگەل وی دیتنا تاییەت، ژبەر کو "ھەفتیکستی نەبتنی کۆمکرنا مژاوی یا کارتیکرنی یە، بەلکو کاری فەگواستن و وەرگری کومەکا تیکستانە، - بقی چەندی گرنگیا پەيوەندی د ناقبەرا تیکستاندا فەدگەریت بۆ پەيوەندیین تیکەلبوونی... کو دبیتە بینات بۆ نویساندنەکا بونیادگەری و مورفولوژی و پیکھاتەیی" (٣٥). و لدویشدا بەری مە د دەتە وی چەندی کو "پەيوەندی د ناقبەرا تیکستی و تیکستین دەوروبەر د ئیک بیاف دا... ژبیافی تیکستی: ناقونیشان و ناقونیشانین لاوکی و لژیر، پیشەکی و پیشگوتن و دوماھیک پیک دەیت... " (٣٦)

۳- تیكستی شروقهكار، سالوخدمەر Metatextualite

دقی قوناغیدا، ئەو کیریاری پشتی نغیسین وتامبوونا تیكستی دهیت فی ناخی لی دکهن، و دبیته

" پهیوهندیا د ناچهرا تیكستی و تیكستی شروقهكارنا وی دکهت، ئانکو ئاخستن لسهر تیكستی و شروقهكارن و سالوخدانا وی. ئەقه ئەو پهیوهندیا رهخنهیه یا ب روونترین شیوهیه. (جینیت) لدویف کارتیکرنا وی لسهر تیگههشتنا خواندهفانی بو تیكستی بهری خو د دهتی... " (۳۷)، تیگههشتنا فی جورئ تیكستی مه فهدگهرینیت بو وی پهیوهندیا فهنهقهتیایی یا د ناچهرا تیكستی - وهکو كههرستی ئافراندی - و نغیسهری وی تیكستی د قوناغا پشتی داهینانی بهرههم دهیت.

۴- تیكستی کومکەر Archi textualite

د هندهك بیافاندا چیدبیت تیكست فره تاییهتمهندیا ب خوئه بگریت و چهندن رهنگ تیدا دیارین، کو دبیته" پهیوهندیهکا پیقهگریدانی یا جور و ژانرهکی ئەدهبی یی ژیکجودا و ئەق پهیوهندیه لدویف دمهرینا جینیت سادهترین پهیوهندیین تیكستانه و ب شیوهکی فهشارتییه " (۳۸) و ب سیمایین خو ئارستا وی تیكستی بهرهف دوو ژانرین ئەدهبی یین ژیکجودا (*) دجیت و ژیکجودا کرنا وان لسهر بلیمهتیا خواندهفانی یان فهکولهری د مینیت و دی شیت بریارا دوماهیئ لسهریدهت.

۵- تیكستی پاشکو Hypertextuality

د بیافی فهلسهفا ههقتیکستی دا بو هندی د چن کو ههر تیكستهکی بهیته داهینان د بنیاتی خودا فهریژهك و تمامکرنا تیكستین بهری خویه، بهلی دقی خالی دا هزر لسهرهندی رادوهستیت کو "پهیوهندیهکه د ناچهرا تیكستی پیشین Hypotexte و تیكستی دووی تمامکهری وی Hypertexte کو د بنیاتدا تیكستی دووی ژ تیكستی ئیکی دهیته فههاندن... و پهیوهندیا د ناچهرا واندا چیدبیت فهگوهاستنا یی ئیکی بیت بو یی دووی یان ژی پهیوهندیهکا چاقلیکرنا شیوازی

بۆ وی چەندی کو هەر گوتنه‌کا هەبیت د گەوهه‌ری خۆدا ب راسته‌وخۆ یان نه‌راسته‌خۆ په‌یوه‌ندیه‌کا لگه‌ل دهوروبه‌ری خۆ یا هەمی و ئەه‌ف په‌یوه‌ندیه‌زی رادی تیکه‌لی و سه‌رده‌میا وان لگه‌ل وی ژینگه‌ها تیدا به‌ره‌م ده‌یت به‌رچا‌فدکەت و رادی کارتی‌کرن و کاریگه‌ری‌بوونی لدویف ریزمه‌یه‌کا دیارکری به‌رچا‌فدکەت، هه‌بوونا قی په‌یوه‌ندی دکو‌کا خۆدا ره‌سه‌نایه‌تیا هەر دهربرینه‌ک ژ وان دپاریزیت ونابیته ئەگه‌ری لادان و ژناقبرنا سیمایی هەر ئیک ژ وان، به‌لکو دبیته سنووره‌کی قه‌بر د ناقه‌را هەر هیمایه‌کی و تابه‌تمه‌ندیا وان کو ب شیوه‌کی سه‌ربه‌خۆ دپاریزیت.

هه‌فتیکستی ژی ب گه‌ره‌وا هندی کو خالا کومکه‌را تیکستانه و قه‌دیتنا چه‌وانیا نه‌نجامدانا پروسا هه‌فتیکستی و رادی وی لگه‌ل تیکستی دهوروبه‌ر و چه‌وانیا سه‌رده‌م‌ریک‌رنا وی لگه‌ل په‌یوه‌ندی تیکستان لگه‌ل ئیک و دوو ب وی چەندی کو " ئەه‌ف ژیکجودابوونا دیارا د ناقه‌را واندا لسه‌ر لیقه‌گه‌ره‌کی دهورونی رادوستیت... بشیوه‌کی گریمانه‌یی ئیکتربرینه د ناقه‌را ئافراندنا تیکستی و دروستبوونا وی ئەو دیتنه‌که ریکی دده‌ت هزرا تیکستی د ناف هه‌فتیکستی دا دیار بیت و بیرئینانا وی د ناف تیکستی جفاک و میژوویی دا" (٤١) کو یین د بنیاتدا بوینه خالا کومه‌که‌ر بۆ دروستبوونی لگه‌ل به‌رچا‌ف و مرگرتنا رادی کارتی‌کرنی د ناقه‌را واندا و به‌رچا‌ف‌کرنا سیما و تابه‌تمه‌ندیا هەر ئیک ژ وان سه‌ره‌م‌رای تیکه‌ل و بناقه‌چوونا وان لگه‌ل ئیک، ئەه‌ف تیکستی جوراوجور و ب هه‌ماهه‌نگی لگه‌ل دیاردین دهورونی و جفاکی و میژوویی بیکه‌ په‌نایی بۆ هنده‌ک یاسایان دهن کو بشین ب ریکا ئامرازین ژیکجودا هه‌بونه‌کا نوی ئافراندی دروستبکه‌ن کو ئەوه‌زی تیکسته.

هه‌فتیکستی، ب تیگه‌هشتنا ئالوگورکرنا هزر و شیواز تیکه‌لبوونا تیکستان ل ده‌ستپیکتی ب شیوه‌کی هه‌ره‌مه‌کی بوو (٤٢) و هەر ئیکی ب شیوه‌کی تیگه‌هشتن و دیتنا خۆ لسه‌ر ده‌سه‌پاند و فه‌لسه‌فا خۆ لسه‌ر زال دکر، به‌لی ب بورینا ده‌می و گه‌هشتنا هزرا مروقان رابوون ب ریکخستن و یاسا‌کرنا قی تیگه‌هی به‌ره‌ما ژیکجودا‌کرنا وی لگه‌ل دهوروبه‌ران و پتر ریکخستن وی دبواری ره‌خنا ئەده‌بیدا، ژبه‌ر هندی هنده‌ک یاسا بۆ هاتینه دانان به‌ره‌ما" شرۆقه‌کرنا ده‌لاله‌تا پیدقی کو

شیوازەکی نوییە،- تیگستی- ژناقەبەت و دکولیت و لدهمی کولانی خراب دکەت لدور تیگستی دکولیت بمەرەما قەدیتنا چەقەکی تیگستی پیشین کو ئەو بخۆ دبیتە تیگستی رەسەن " (٤٣) و ئەق تیگستە دبنیاتی خۆدا پشتبەستنی لسهر لیقەگەرین ئاینی و نایدیولۆژی و ئەدەبی و ئەفسانەیی و کەلتوری و میژویی دکەت و دبنە پشکەک ژ هەبوونا وی یا بنیاتی ئافاکری و ناقەرۆکا دەلالی و ئەق چەندە ژب ریکا هندەک یاسایان پیک دەیت، کو بشی شیوهی دەینە دیارکرن.

١- ٤- ١- گوارتن (التحوین):

ئەگەر ئەم بەری خۆ بدەینە هەفتیگستی وەکو وی بەندا دوو دەمین ژیکجودا یان دووهرزین ژیکجودا یان دوو تیگست و دەربینین ژیکجودا پیکشە گریدەت، ل وی دەمی ئارمانجا هەفتیگستی بتنی پیکشە گریدان نابیت، بەلکو رادی شیان و چاپوکیا داهینەرییە دەریارە تەشینا تیگستەکی نوی ب پشتبەستن لسهر تیگستین پیشین و سەردەم دیارکەت، ئانکو رادی سەردەمی لگەل قی دیاردا داهینانی، چونکی "بابەت لسهر هندی راناوەستیت کو پەیشین پیشین بەری نوکە هاتینە بکارهاتن و نیشانین بکارهاتنەکا پیشین پیقە دیارە، بەلکو ب نیک جار ژ لای تیگستەکی دیقە بکارهاتینە و داهینەری نوی قەدیتینە" (٤٤) و شیایە د ناخ و پیکهاتە و هزر و دەربینین خۆدا بکار بهینیت و ب شیوهکی وەسا تیکەل بکەت کو شیواز و تاییەتمەندیین نوی پیقە دیارین بشیوهکی وەسا کو خۆاندەقانی ناسایی شیانا دیارکرن و ان نەبیتن بتنی خۆدان باکگراوەندەکا هزری یا تیژ نەبیت کو بشیت رەهەندیین وی کوم بکەت و ژیک قاقیریکەت، ژبەر هندی " گوارتن - بوویە- بلندترین قوناغا خۆاندنا تیگستی ژی وەرگرتی، واتە تیگستی نوی دروستبووی لسهر بنیاتەکی خۆدان میکانیزم و رەق ئاقابوویە کو نەریکی ب چ شیوه و قەبارە بیت بشکینیت، دەلیقا پیروزکرن هەمی تیگستین پیشین نینە، هوزانغان یان نغیسەر هزرەکا کویرد تیگستین پیشیندا ناکەت، بەلکو یی کەقن ژ ریه و ریچال دکوهوریت ... و بشی چەندی گهورین دبیتە خۆاندنەکا

رەخنەیی، بە ئی چ پەيوەندی ب رەخنێڤه نینه... " (٤٥) ب وی شیوهی داهینەر لگوروی باومرین خۆ تیکستی پشین و مردگرت و دگهوریت و لدویف پیکهاتا تیکستی نوی و لدویف تایبهتمەندیا وی دادریژیت و سیمایین ئافراندنهکا تایبهت لسه زال دکهت ب وی شیوهی ب ئاسانی ژیک نههیته جوداکرن، گوهارتن لگوروی تیگههشتنا مه بهرزهکرن ولادان و فهگواستنا تیکستی پشین و دوپاتکرنا هندییه کو داهینانی چ سنوور نین و پهنا برنه بو شیواز و دهریرین بریسقهدار یین تیکستی نوی دخهملین و دهر بازبوونه ژ ژانری دی یین نهدهبی وتیکه لکرنا وانه ب مهرا بنیاتنانا تیکستهکی پری داهینان و شکاندنا وان بهریهستین جورا و جوره یین فی پروسه رادوستین، ژیهکو نهف پروسه دبیته رهوشهکا تهندروست بو داهینانا تیکستهکی نوی کو نهف پروسه چیدبیت ب (گوهارتن یان لیکقولپاندن یان بهروفاژیکرن یان ههفتیکستی یا بهرفاژی) بهینه ناسکرن کو دقیرهدا " سی شیوین گوهارتنی د ناقبهرا تیکستان دا بهرچاقدبن د ناقبهرا تیکستین هوزانی و تیکستین بهردهست و یین نزیک تیکستی رهسن " (٤٦)، به ئی وهکو فهریژ هر سی شیویان لدوماهی و لهن سیبهرا گوهارتنی دبنه یاسایهک ژ یاسایین ههفتیکستی و پروسا وی ب شیوهکی پراکتیک و ریکخستی د ناقبهرا تیکستاندا ریک دئیخیت، نهف پروسه رادی شیان و چاپوکیا ئافرینهری دیار دکهت بهرامبهرا وان تیکستین پشین و سهردهم یین د ناف ببردانکا ویدا هاتین کومکران و لدهمی نهجامدانا پروسا داهینانا تیکستی ب شیوهکی خهملاندی و ریکخستی د ناف تیکستی نوی دا بکاردهینیت.

٤ - ٢ - فهکالین (الاجتران):

ژیه کو کیرارا داهینانی پیدقی ب بیرهکا تیژه و پروسا پیکشه گریدانا ههفشیه و دژشیهیه د بیاقی ههبوونهکا نوی دا دی بینین دبواری داهینانا تیکستیدا نهف بیروکه بهردهست دبیت، داهینهر ب مهرا فههاندنا تیکستهکی نوی پهناپی دبهت بهر بیاقی فرمهنگ یی تیدا دژیت، نهف پهنابرنه ژی وی نهچار دکهت

كو ژ هەر بوارهكى بخۆينيت د ناڤ بىردانكا ويدا پارچهك ژى كويى بكهت ب مهريما ليكدانا پترترين زانياران و لدهمى داهينانا تيکستى ئيکسهر ئەڤ كهريسته دبنه گهنجينهكا بهردهست بو مفا ومريگرتنى بو پروسا ههقتيکستى يا كو نهشيت خو ژى قورتال بكهت.

ئەڤ پروسه - ههقتيکستى - ل دهمى مفا ژى دهيتە ومريگرتن، نافرينەر زور جاران ئەو كهريستى ومريگريت ب شيوهكى راستهوخو و بى گهورين بكاردهينيت و تيکهل تيکستى نوى دکهت و دبیتە پشکهكا گونجای و نهقهبرى يا تيکستى نوى، د بياڤى داهينانى دا ئەڤ دهقومهريگرتنه نابيته نيشانا لاوازيا تيکستى، بهلکول گوروى خواندين رهخهيهي رادى چاپوكيا داهينهري ديار دکهت دمريارهى تيکهلکرن و بيکشهگریدانا تيکستين لهڤ نامو و پهيداكرنا زمينهكا وسا كو تيکستهكى نوى يى پرى دهلالهت تيدا ئاقاببيت. بشى چهندي دهقومهريگرتن دبیتە دوبارهكرنا تيکستى پيشين و سهردم د ناڤ تيکستى نوى دا بىي گهورين و گوهارتن بسهدا بهين، ئانكو كا تيکست چهوا دهيتە ومريگرتن ب ههمان شيوه تيکهلى تيکستى دبیت و تايبهتمهنيا پيکهاتا خو ژ دهست نادهت، ئەوژى ب گهرهوا هندى كو هندهك تيکست ئاينى يان كهلتورى يان هوزانكى نه و د ناڤ كهسان دا د بهرنياسن و بتنى وهكو خو دهينه ومريگرتن و تيکهلکرن لگهل تيکستى نوى يانژى ب شيوهكى وهسانن كو هوزانڤانى شيانا گهورينا وان نينه و وهكو خو دهينه ومريگرتن، بشى چهندي "هوزانڤان ب شيوهكى ئارام سهردهريى لگهل تيکستين پيشين وسهردم دکهت، نهشيت داهينانى د وي تيکستى - ومريگرتى - دا بكهت - بتنى ومريگريت- وبشى چهندي كهلتورى پيروزكرنا هندهك تيکستان هاته زالکرن و ژ نهجامى وي چهندي تيکست بوو نمونهكى هشك و رمق و بريسقهدانا خو لگهل ههر بكارئينانهكى ژ دهست ددهت" (4v)، بهلى لگهل قى چهندي ههبوونا خو وهكو پيکهاتهكا سهريهخو ژ دهست نادهت و ههر دمينيت پارچهك ژ ههبوونا تيکستى كهڤن و يى نوى، بشيوهكى ژ تيکستى پيشين ب ههموو تيابهتمهنديين خوڤه و بى گهورين دهيتە راکيشان و تيکهلى تيکستى نوى دبیت و سياڤى وى

لگه‌ل یی تیکستی نوی تیکه‌ل دبیت، ب دهرینه‌کا دی " ئەف یاسایه - ده‌قومرگرتن- تیگه‌هشتنا مه بۆ خواندنا هەر تیکسته‌کی به‌رزه دیاردکەت و دکه‌فیتە لژی‌هه‌ستیی‌کرنی و بشی چەندی و لدویف دەم و جەه راستیا پروسا داهینانی بە‌رده‌ست دبیت، واتە ده‌قومرگرتن ئاماژەیه بۆ هه‌ستی شکه‌ستی ل دەمه‌کی دیارکری و نه‌ریکیا پروسا داهینانییه ئەوا کوب ته‌سلیم‌بوونی و زالبوونا یی به‌رامبەر ده‌یتە نیاسین" (٤٨)، بشی شیوه‌ی تیکستی پیشین لده‌می ده‌یتە تیکه‌لکرن لگه‌ل یی نوی سه‌ره‌رای پاراستنا هه‌بوون و تایبه‌تمه‌ندیا خۆب وان تایبه‌تمه‌ندیانته دچیتە د ناه تیکستی نوی دا و دبیتە پشکه‌ک ژ هه‌بوونا وی، د فی بیاقیدا هندەک جاران دبیت خاله‌کا لاوازیی بۆ وەرگری- داهینه‌ری- ، به‌لی ب چ شیوه بیت ده‌یتە کیشان بۆ تیکستی نوی و دبیتە به‌شکی ئاڤاکه‌ری وی تیکستی و یاسایه‌ک ژ یاسایین هه‌فتیکستی.

١- ٤- ٣- هه‌ئزین (الامتصاص):

ئەگەر تیکست لدویف تیکستناسیی قه‌هاندنه‌ک بیت ژ بیگه‌تین تیکه‌ل و قه‌هاندی د ناه سیسته‌مه‌کی پری ده‌لاله‌ت بن و ئاڤاکرنه‌ک بیت ژ تیکستین پیشین و سه‌رده‌م ژ لایئ شیوازیین دارشتنی و ئاڤاکرنی قه‌ و هه‌لگری هزرین ژینگه‌ها جڤاکی و روشنبیری بیت کو بووینه لیقه‌گه‌ری یی تیکست پشتبه‌ستنی لسه‌ر دکەت و کومه‌کا هه‌بوونین ژیکجودا بیت ژ لایئ دەم و جەه و جوری قه‌ و هه‌موو پیکشه‌ دئیک تیکست دا کوم بن دئه‌نجامدا چیدبیت ئەف تیکستی وەرگری یی نه‌گۆر بیت و ببیتە نامه‌کا دیار بۆ وی په‌یوه‌ندیا د ناه‌ه‌را هه‌ردوو تیکستان یین دپروسا هه‌فتیکستی دا پشکدار و بنیاته‌کی دیاری سنوورکری ده‌ستنیشانبکه‌ن و " هه‌لکیشان قوناغه‌که ژ خواندنا تیکستی به‌رزتره‌ و ئەو یاسایه یا کو گرنگی و بیروزی تیکستی دیار دکەت و ب شیوی بزاف و قه‌گوه‌استن سه‌رده‌ریی لگه‌ل دکەت ویی که‌ئن رهد ناکەت، به‌لکو هاریکارن بۆ به‌رده‌وامیی و وه‌کو کاکلا شیانا نویکرنی هه‌ی و بشی چەندی هه‌لکیشان تیکستی به‌رزه هسک ناکەت، به‌لکو

دوباره دادریژیت ئەوژی لدویف پیندقیین میژوی... " (٤٩) بشی چەندی هزرا تیکستی پشین دەیتە هەلکیشان و لدهف داھینەری دەیتە کۆمەکن و پاراستن، بەلی د دارشتنا تیکستی نوی دا ب شیوهکی جیواز ژ تیکستی کەفن دەیتە دارشتن و هزر هەروەکو خۆ دەینیت کو دبیتە ئەگەری بەردەوام زندیوون و بەرھەمبوونا تیکستی نوی.

ئەف هەرسی یاسایین هاتینە دیارکرن رویەکی دی یی تیکستیە و دبیتە یاسا بو لیگەریان و فەدیتنا هەفتیکستی د ناف تیکستین نوی داھینای دا، ئەف فەدیتنە ژی- ب پلا ئیکی- دکەفیتە لسهەر مل و تیگەهشتن و دیتنا خۆاندەفانی، ژبەرکو ل وی دەمی ئیستاتیکا تیکستی دەیتە دیارکرن و دبیتە جەھێ هەفدیتنا نھیسەری و خۆاندەفانی، نھیسەر ژ هەفتیکستی دەست پی دکەت و خۆاندەفان ژی ب شەرّفەکرن و تیگەهشتنا خۆ وان لایەنین فەشارتی و هیما دار د ناف فەشارتی و نھینین تیکستیدادەر دئینیت و دئەنجامادا هەردوو پروسە دبنە هیفینەکی گونجای بو زەنگینکرن تیکستی.

١- ٥- فەلسەفا هەفتیکستی:

ئەگەر شەنگستە و داہیشە ئەو بیت کو د ئاڤاکرنا هەر دیاردهکی دا پشتبەستن لسهەر دەوروبەران بەیتەکرن و تیکستین جورا و جور ل ئیکودوو کۆمەبن ب مەرەما دروستکرن پەیوەندیین ب مەرەم و بی دوماھی دی بیتە ریکخۆشکەر بو دروستبوونا نەخشەیهکی نوی یی ئاڤاهیین هەمەرەنگ ژ ئارستەکرن و ئامازین جورا و جور و فرمواتا ب وی شیوهی کو دخزمەتا تیکستی نوی ئاڤاکری دابیت و دپروسەکا ریکخستی و هەماهەنگدا رەگەزین وی کاریکەن، دی وەسا دیاربیت ئارمانجا وی هەفتیکستی پاراستنا وان لیڤەگەرەنە و بەرجستەبوونا وان د ناف تیکستی نوی دا (*).

ئەف حەزا تیگەهشتنا دەوروبەران ژ ئەنجامی خۆاندنا هیمایا تیکستی کەفن پەیدا بوویە و دەرئەنجام پشەنگی پالدمری دیاروو یا کو بزاقا هەمبیزکرنی ب سەلیقا راقەکرن و پیداجوونی پەیداکری، چیدبوو ئەف

نیزیککرنه یا ئاسایی بایه، بهئی د فئی پروسی دا تیگستین ههفتهریب یین لیقهگه گرنگیا خو و مردگرن زیدهباری وان ههفگرتنن زور و گرنگ یین دبنیاتی تیگستیدا لگهل تیگستین دیدا دیار دبن.

تیگستی نوی یی ژنهجامی ئیکتربرینا چهن دین تیگستین دی یین کهفن و سهردهم پهیدا دبیت، ب وی شیوهی " تیگستی ئیکتربری فه دگهرینیت بو شیوازهکی نوی یی پیگه گریدانا تیگستی، نارمانجا وی خو نازادکرنه ژ ستهما تیگستی پشتی ریرهوهکا دیارگری لسهر خواندهفانی دچهسپینیت نهوی کو بتنی زانینا تایتلان تیرا وی دکهت دا کو بگههیته تلخهکی پیزانینن فهگیرانین نوی...
..» (۵۰)

لیقهگهرا فهلسهفا تیگستی بو وی چهن دی دزقریت کو، د پروسا داهینانا تیگستی نوی دا لسهرچهن د رهههاندان رادوهستیت و گهلهک ئالیان چ راستهوخو یان نه راستهوخو بخوڤه دگریت. پهیدابوونا تیگستی نوی ئافرانندی بنموونی روهکهکی دهیته لیکچواندن کا چهوا ههتا ژ بن ئاخی سهری خو ههلددهت و ههتا دگههیت کا چهن دین جورین نهلهمینتان ژ بن ئاخی و سهر ئاخی و مردگریت و ب شیوه و رهنهگی نوی دیاردبیت و ههتا (جیرار جینیت) ژی بو هندی دجیت و دبیزیت: " ههفتیگستی پروسا ههلاندنا کومهکا تیگستانه د خالهکا بنگههین دا و نهف بنگههه ژی یا تایبهته ب تیگستی نویقه، نهف تیگستین دخی بنگههی دا ههلاندی تیگستی نوی روون دکهن و بشی چهن دی دبنه دویشهلانک بو وی ژیهر کو پشکهکن ژ وی و دخی رموشیدا پروسه زور قورس دبیت ژیهر فهگوهاستن و نواندنا تیگستین (کهفن) بکارهاتی د نهخشاندنا وی بنگههی دا یا کو ئەم نهشیین فهگهرینین بو ژیهری بهری" (۵۱) نهوی د ناف تیگستی نوی دا ههلیایی.

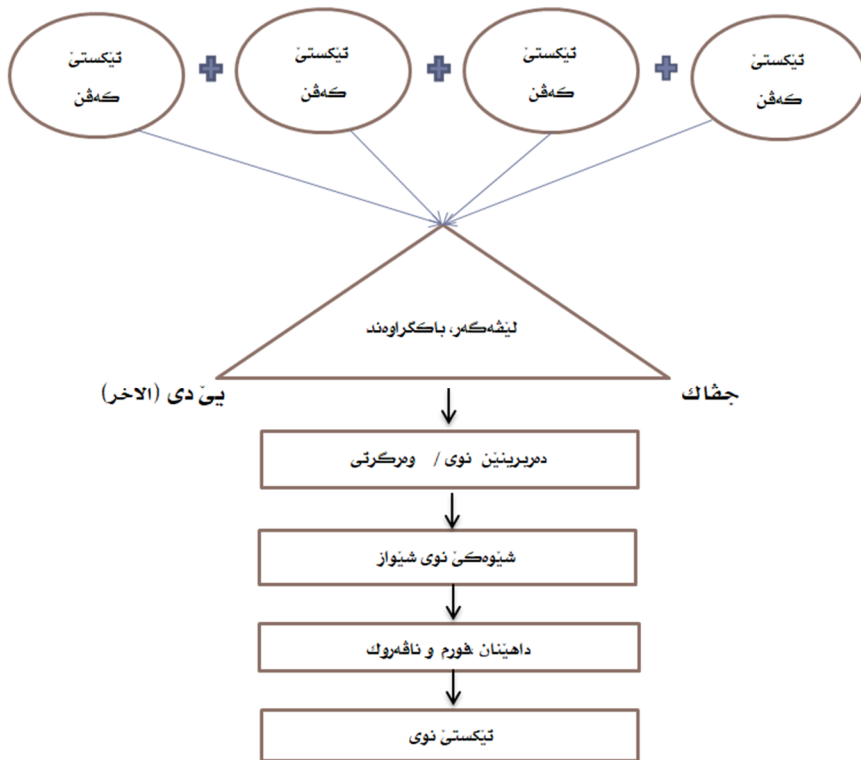
ههفتیگستی د نافهرا دوو ئارستین ژیکجودا دا کو ههبوونا خو بهرجسته بکهت، چ ژ ئالیی ههبوونی یان دیاربوونی فه، نهوژی ب دیارکرنا تایبهتمهندیین د بیاقی نهکی خودا بخوڤه دگریت، بشی دهریرینی " تایبهتمهندییا ههفتیگستی نه

دوی چەندی دایه کو قەدیتنا دیاردهکا نوی بکەت، بەلکو د داهینانا ریکەکا نوی یا هزرکرنی و چارەسەرکنا ھندەک جورین ھەقەرە ژ دژیەکی د یار یانزی یین قەشارتی د ناڤەرا دوو تیکستاندا " (۵۲) ئەق قەگواستە ژی بو وی چەندی دزقریت کو د بنیاتدا ل دەمی تیکستی کەقن ب چ شیوہ دبیتە لیقەگەرەکی دیار ب شیوہیەکی دحەلیت و دبیتە ئەگەر بو داهینانەکا ئەکتیف دبنیات ی ناڤا کرنا تیکستی نویدا و بشی شیوہی ھەفتیکستی ئەرکی خو ئەنجام د دەت. لقیەرە سی فاکتەر دبنە ھوکار ژبو گەشتن ب مەرەما خو، ئانکو " ھندیکە ریکەفتنا ھەر سی فاکتەرەنە: کارا - نقیسەر، کارا - ھەبووی، و تیکستین پێش وەخت ھەبووی... و پەییوہندیا (ستونی) یا تیکستی ب ریرمو وی پەییوہندیا (ئاسوی) یا نقیسەری ب خواندەقانی بەیز دکەت، و نقیسەری دوماھیی دکەقیتە د دیالوکی دا لگەل تیکستی داهینەرەکی و ل ھەمان دەم ئەو کارە ھاتیە ئەنجامدان ب ریکەفت لگەل یین سەردەم یان بەری " (۵۳).

د پروسا داهینانیدا ھەردەمی داهینەر- نقیسەر- ب بریارا نقیسینی دەست پێ دکەت، دوو ئالی کارتیکرنی ل وی دکەن، یی ئیکی: قەگەرینە بو باکگراوہندی، ئانکو کوما وان پیزانین ب بورینا دەمی ژ ئەنجامی خواندن و پیداجوونی ل سەریابەتی کرین، یا دووی پشتبەستن ل سەر وان شیانین کەسی و رادی بەھرمەندیا وی کەسی یی داهینانی دکەت، ژبەر ھندی "جیرار جینت دقەکولینا خودا ل سەر(ھەقگرتنا تیکستان) ئەق تیگەھە دەستنیشانگریە کو ئەوژی پیکشەگریدانا دوو تیکستانە، تیکستی بەری (Hyper text) لگەل تیکستی نوی (Hypo text) پیکشە گریدان یان ھەقگرتن وەل تیکستی بەری دکەت کو ببیتە نموونەکی چاقلیکری " (۵۴).

ھزا سەرەکی ژ وی چەندی دەیت کو دپروسا داهینانی دا ھوزانغان بو پاراستنا رەسەنایەتیا ھزر و بەرھەمی خو یی نەچارە قەگەریت بیاقی دەروونی و جفاکی یی تیدا دژیت و دوبارە ھەلسەنگاندنا ھەمی ئالیان بکەت، لقیەرە وەکو تیگەشتنا وی دی سەردەمی دبواری ھەرفاندن و ئاڤا کرنی دا کەت ھەر وەسا

چەوانیا باشقە کرن و تیکە لکرنی بتایبەت د بواری داهینانا ئەدەبی دا، لئیرە دی گەهیتە وی باومریی و تیکە هشتنی کو هەفتیکستی " یاسایەکا گەوهەرییە، واتە تیکستین دەینە دروستکرن ب ریکا میژتنی و دەهەمان دەمدا ب ریکا هەرفاندنا تیکستین دی د بیافی ئیکتربرینا تیکستی و دشین وەسا دەربرینی ژێ بکەین کو ئەو پەیوەندیین هەفشیۆنە Alter junction" (۵۵) ب کورتی ئەف بۆچوونین د بیافی فەلسەفا تیکستیدا هاتین دیارکرن، وەسا دبیین کو " ل دەستیکی دوپات دکەن کو هەر بەهەمیئانەک بۆ واتایی یا پەیوەندارە ب بابەتەکی ناڤەکی یی پیشوخت د هەبوونی دا هەمی و د ئالیەکی دا دیاردبیت، ئەفە ژ ئالیەکی فە و ژ ئالیەکی دیڤە یی پەیوەندارە ب پروسەکا دەستنیشانکری یا زانیی و هەستکرنی" (۵۶) هەر هەمان هزر د فی نەخشی ل خواریدا دیاردبیت:

وینی ژمارە (۲) ئەنجامدانا پروسا هەفتیکستی

ب وی چەندی کو هەفتیستی لهن سیبەرا قەکولینین زمانقانی سەرهلدایه، یا گرنکه دیتنا (میشال فوگو)ی ژبیر نهکهین کو " چ دمریرین نینن کو نهبن ئاماژە بو دمریرینهکا دی و ههبوونا یی ب خو بیت نینه، بهلکو ژ ئەنجامی رویدانین زنجیره و باون، لگهل گورینا رۆل و ئەرکان" (٥٧) ئەف چەنده ژى وەسا دیاردکەت کو هەفتیستی نهکو قهگواستنا تیکستهکیه بو ئیکى دی، بهلکو یا گرنکه ئەوه کو ئەو گهورینین ب سەردا دهین ببیتە دوباره ئاقا کرنا تیکستهکی نوی بهرهم هاتی، ژبەر چەند ئەگەران:

١. قەقەتاندن ژ تیکستی کەقنی رەسەن و تیکهلکرنا وی لگهل رەهەندی تیکستهکی نوی.

٢. پیدانا سیمایهکی نوی بو وی دمریرینی کو هندەک ئاماژین تەیسوک ژیا بەری و مرگرتبیت

٣. د دوو ئالیاندا گهورینان ب سەر وان دمریریناندا بینیت، ئەوژی هەم پەیکەری وی و هەروەسا ئاماژا وی، ئەف چەنده ژى بو خواندەقانی دمینیت کو یا گرنکه روشەنبیریا وان د ئاستدا ل هەف نیژیک بن.

٤. " ئەو تیکستی نوی وەسا بیت کو نفیسەری تیکستی نوی نهکو ببیتە کویکار، بهلکو تیکستین هەفتیستی ژى بکەتن ب شارەزایی ژبیریت و بزاقی بکەت کو د تیکستهکی نوی دا بحەلینیت، ب وی شیوهی کو بیاقی سیمانتیکی و زمانی ببنه بیاقەک بو بەرهمئینانا ئاماژین نوی و رستنا وان". (٥٨)

1- 6- جهمهسرین پیکهینهرین ههفتیکستی:

د بیاقی کارى ئەدهبیدا، و لدهمى بریژهچوونا پروسا ئافاكرنا ئەدهمى تاك لایهنا نه بریار لسه رهه بوون و چهوانیا دروستبوونا وى ناهیته دان، بتایهت د قوناغا بهرجسته بوون و دارشتنا وى لسه بهرپه رین جوراوجور و بهرچاڤ و مرگرتنا وى توبوگرافیا (*) لسه دههته دارشتن و سیمایین ژانری وى دیار دبن.

تیكست، لگه له هه بوونا خو یا دهستیكى چ ناسنامین دیار پیژه خو یا نابن، بهلكو كومه كا هیما و تایه ته مندیین زمانى و سیمپولوزى و ده لاله تین جوراوجورن پیکه كاردكهن ژبو دارشتن و لیکدانا هزرین كومه رین نشیسه رى یین ب ریکا خو لایه نى ئیستاتیکا شیوازین دهرپینا زمانى یا داهینه رى بهرچاڤدكهن ب مەرهما گه هاندنا وى په یاما وى و رادى بهیزیا وى و ته كنیکا دارشتنى و میژانا وى ژینگه ها تیدا بهرهم دهیت و بهرجسته بوونا رهوشه نبیریا وى.

دیاردا (ههفتیکستی) ب هندهك جورین خوڤه ب ئاسانى ناهینه بهرجسته بوون و دیاركرن، و دهستنیشانكرنا وان پیدقى ب چاپوكیا فهكولهر و رمخنه گران ههیه. ئەف چهنده دى مه فهگهرینیت بو وان لایه نین پشكدار یین د دروستبوونا ههفتیکستی دا پیکه كاردكهن دا كو رهه ندى وى پروسى بهردهست بكهن و چهوانیا كارتیکرن و كار لیكرنى ب چه قین ویشه بهرزه نهكهن.

ئهو جهمهسرین (لایه نین) د قى پروسى دا پشكدار هه ر ئیک ژ وان رؤل و كارتیکرنا خو ههیه و ژ دهستدانا هه ر ئیک ژ وان پروسا ئالوگوركرنى و پیکه نویسانى بهرهم مهترسیا سقه تبوونى دبهت، ژیه ر هندی یا فه ره ئهوان جهمهسران دیار بکهین ب قى شیوى ل خواری:

1- 6- 1- تیكستین كهفن و سهردهم:

د بیاقی ههفتیکستی دا تیكستین (كهفن و سهردهم) ئهركه كى گرنه ههیه، ئهوزى ژ وى روانگییه كو تیكستى نوى - پشتى دهریازبوونى - ژ پروسا نشیسنى سیمایى خو و مردگریه و بیاقه كى دهست نیشان دكهت ژ ئه نجامى

ژینگرتنا " واتایین بهردهست یین لسه ریکا وی، به لئ عیبرهت د به لانس و بژارتنا پهیشان دایه " (١١)، ئانکو چهوا وان پهیشان دئ ژینگریت و ب چ شیوه ریکتیخت کو خزمهتا وی شیواز و تیکستی نوی بکهن کو تایه تمه ندیا وی بیاریزیت و سیمایین تیکستی نوی بی ب ریکا وی هفتیکستی پهیدا بووی بهرچا ف بکهت.

١ - ٦ - ٢ - نئیسهر:

ئهف جه مسهره ژ گرنگترین جه مسهرین دیار کریه و بی وی ئهف پروسه ناهیته ئه نجامدان، ژ بهر کو د بنیاتدا ئه و ئه له مینته بی پروسا هفتیکستی پیک دئینیت، ههروهسا رۆلی پیکشه گریدانا تیکستین بهرین و بی نوی دگیریت، دشین بیژین ئه و پیکهاتا کیماو ییه یا کو هیقینئ دروستبوونا تیکستی دروست دکهت و دکه فیه ل ژیر وی پروسئ یا پیک دهینیت ب ریکا قه و مژارتنا شیواز و درکاندنا بیژهیان، ب وی شیوهی " ئهفی هزر کرنئ دسته هلات دایه نئیسهری لسه تیکستی و خوانده فانی پیکشه کو دانپیدانئ ب خومالی بوونا نئیسینا وی بکهن، ژ بهر کو ب دیتنا وان تیکست واری داهینه رییه خودایه کی بی ههفرکه - د بیاقئ ئافراندنا تیکستی دا- ئهوی بی (چیکری و دیزاینکری و دهرهینای و داهینای...) ژ بهر هندی ژ ههمیان باشر دزانیت دهراره ی پیکهاته و ده لالهت و شرؤقه کرن و ناقه روك و سیمایین وی) (١٢) نئیسهر ب دیتنا رهخنه گران وه کو ئافرینه ریکی د دهتی کو هه نالیه کی تیکستی ب مولکی خو بزانیته، چونکی باشرین کسه بی ئاگه هدار ب نهینین تیکستی وی ئافراندی.

نئیسهر، وه کو هه کسه کی هزر و دیتن و فه لسه فا خوه بو دیاردین جوراو جور یا هه ی، هه ر د قی بیاقیدا و لدهمی ئه نجامدانا کریارا ئافراندنا تیکستی لایه نی وی بی هه رزا فه لسه فی کارتیکرنئ لی دکهت، چ ژ لای بی وهرگرتن و خواندن و تیپرکنا چه زین وی بیت یان ژ ی ل دهمی ئه نجامدانا پروسا ئافراندنا تیکستیدا بیت کو بکهیفا خو بیژه و دهریرینن جوراو جور دادریزیت، ژ بهر هندی "ژیاناما نئیسهری و و ژیارا وی و ژینگه ها وی ب هه می لایه نانژه بوویه هه رزا رهخنه گران و دیتنا وی بو نئیسهری... و چهوانیا سه رهدمیا وان لگه ل تیکستی

دهستنیسانگریه و هافیتییه د بازنهکی گرتی دا " (١٣) هزر وهکو فهریژا دویچوونا بوارین ههمه رهنگ، نفیسه رمفایی دبواری داهینا نا تیکستیدا ژئی دبینیت و دبیته جه مسهری هه ره گرنگ و ئیکانه یی سه ریخستنا فی پروسی و دانا تایه تهنه ندیه کی کو ژلی هزرا وی یا فه لسه فی کهس نه شیئ فی ئه رکی ب ستویی خو فیه بگریت.

١- ٦- ٣- ژینگه ه:

هه بوونا تیکستی ب هه بوونا داهینه ریقه دهیته گریدان، ئانکو یی گریدایه ب هه بوونا پروسا ئا فراندنی فه وهکو فه ریژا هزرا داهینه ری، بشی چه ندی داهینه ر دبیته خودانی ره سه نی تیکستی تیکستی و نا فی خو ژ وی ئا فرنا خودانی ره سه ن ومردگریت و تایه تهنه ندی وی یی ديار ب ریکا وی و ب شیوه کی رفشتی دهری نی ژ نفیسه ری دکهن.

ژینگه ه، ئه و بیافی گشتگیر یی مرو ف تیدا دژیت، هه می دیاردی جورا و جور یی دهوروبه ری مرو فی چ فیزیکی یان ئاشوی بن بخو فیه دگریت (*)، ئانکو ئه و بیافی یی کو جه مسه ری پیکه ی نه ری پروسا هه ف تیکستی پیک دکه هینیت و ریکی خو ش دکه ت کو زمان کاربکه ت ب گه ره وا هندی کو " زمان دیارده کا جشاکیه _ ژینگه ها جشاکی _ و یا نامو نینه کو ئاخفتن و ئه له منتین جشاکی و ئایدیولوژی بخو فیه بگریت کو دشیاندایه به ی نه پرتپرتکرن... و یا ئاسان نینه کو ئه و ئاخفتنه به یته فامکرن بیی فه گه ریان بو تورا په یوه ندی جشاکی یی زال بسه ر تاکی و جشاکی" (١٤) و هه ر ئه و دیتنه یا کو بوچوونا مه یا تایه ت له سه روی په یوه ندیا ب ریکا هه ف تیکستی چیدبیت، ئانکو ئه و په یوه ندیا د ئا قبه را واتایی و ئاماژین وی په یدا دبن و د ئا قبه را تیکستی نوی ئا فراندی و ژینگه ها تیدا به ره هم دهیته، ژبه ر هندی یا گرنگه بزانی کو هه ر ده می ئه و لیقه گه ره ها ته به رزه کرن ئیدی به ایی نوی و شیوازی په یوه ندی دی هیته به رزه کرن، زیده باری هندی هه ر بزاقه ک بو فه قه تاندا تیکستی نوی ژ وی لیقه گه ری دی بیه ته ئه گه ری ژئا قبه رنا

(ریه) ین وی و بریارا نهمانا وی دی هیته دان، ژبه‌کو لیژه‌گه‌رین تیگستی پشکه‌کن ژپیکهاتا وی یا کو نه‌شیت دستبه‌رداری وان بیت.

ئه‌گه‌ر ئه‌م به‌ری خۆ بدهینه ژینگه‌هی وه‌کو خالا پیکه‌هشتنا تیگستان ئه‌و راستیه‌ه بۆ مه‌ دیاردبیت کو تیگه‌هشتنا مه‌ بۆ ژینگه‌هی نه‌بتنی لایه‌نی ماته‌ری ومردگیت، به‌لکو هه‌ر دیارده‌کا په‌یدا دبیت هه‌ر دق‌ی بیاقیدا به‌رجسته‌دبیت. وه‌کو به‌ری نوکه‌ مه‌ ئاماژه‌ پیدای زمان خالا هه‌ره‌ گرنکه‌ دق‌ی بواریدا، شیوازی هه‌ر تیگسته‌کی و چه‌وانیا وی و رادی ومرگرتنا وی (مقبولیه) ژ لایه‌ی داهینه‌رانژه کارتیکرنا خۆ یا هه‌ی، چونکی "شیواز ئه‌نجامی دیتن و بینینی تایبه‌تی هونه‌رمه‌نده بۆ جیهانی ناوه‌ وه‌ و دهرموه‌ ی خۆی که‌ ئه‌م دیده‌ تایبه‌ته‌ش له‌ ئه‌نجامدا خۆی له‌ دهربرینیکی تازه‌ دا ده‌بینیته‌وه‌ که‌ واته‌ هه‌ر دیتنیکی تایبه‌ت خۆی له‌ زمانیکی تایبه‌تدا ده‌نوینت" (٦٥) و ئه‌ف نواندنه‌ ژ ی وی په‌یوه‌ندیا فه‌نه‌قه‌تیایی یا د ناقبه‌را شیوازی وان تیگستین به‌رین و سه‌رده‌م لگه‌ل تیگستی نوی دیار دکه‌ت، ئانکو رادی پیکاریگه‌ریونا داهینانا تیگستی نوی ب وی ژینگه‌ه و شیوازی تیگستی به‌رین تیدا هاتی داهینانان.

لایه‌نه‌کی دی یی هه‌ره‌گرنگ د ق‌ی بواریدا لایه‌نی سیمانتیکی و ده‌لالی یی تیگستییه، ئه‌وی کو ب ریکا ژینگه‌هی هاتیه‌ ئافاکرن و یی زال ب سه‌ر پروسا هه‌فتیگستی دا، ئه‌و ژینگه‌ها هویین فیروونی بۆ نقیسه‌ی ته‌رخان دکه‌ت، د هنده‌ک بواراندا و بتایبه‌ت تیگستین که‌فن لایه‌نی ده‌لالی یی تیگستین به‌رین کارتیکرنی لسه‌رنقیسه‌ری دکه‌ت کو ببه‌ لیژه‌گه‌ر بۆ داهینانا به‌شه‌کی ژ تیگستی نوی ب ریکا ئه‌نجامی هه‌فتیگستی و " ئه‌ف تیگستی ژه‌ژی گرنگی پیدانی باش دیار دکه‌ت کو چافلیکرنا باش ئیستاتیکا لادانی دیار دکه‌ت نه‌ک کوییکرنی، جیاوازیه‌کا سه‌ره‌کی د ناقبه‌را چافلیکرنا کوی و ئازاد دا دیار دکه‌ت، چافلیکرن نه‌بیته‌ به‌ندایه‌تی، به‌لکو بیته‌ ئامرازه‌ک ریکی بده‌ت ... به‌ره‌مه‌ئینانه‌کا نوی" (٦٦) ئه‌ف په‌یوه‌ندیه‌ تایبه‌تمه‌ندیا به‌ره‌مه‌ین به‌رین پاریزیت و هه‌ر وه‌سا سیمایی تیگستی نوی به‌رچاقبکه‌ت دویر ژ کوییکرنا راسته‌وخۆ، ژبه‌ر کو ئه‌و ژینگه‌ه وه‌سا ریکی د

1- 7- پيشهريين پيکشه گريڊانا تيکستان و دروستبوونا ههفتيکستي:

جودابوون د ناقبهرا تيکستان دا رهنکه گهلهک يا دويرنهبيت - ل دهمی ئەم بهری خۆ د دهینی وهکو تمامکهرين ئيک و دوو- و ههبوونا خۆ ژ ئيک و دوو و مردگرن ب کومبوون و لههههاتنی لسه وان هزرين مروفي پيکشه گريڊدن . ئەفجا د چ بواری دابن، ب وي چهندي کو تيکست هه لگري هزر و ديتنا مروفييه د بيافی ژيانيدا و ههاندنا سهبرووين وييه، ل گورهي وي چهندي کو چاره نقيسي مروغان ژيک دوير نينه .

چيدبيت ئەف تيکسته سنووي وي د بيافی رستهکي بهيته دهستنيشانگرن، ب وي شيوهی کو "رسته، شيوهکي زماني يي سهريه خوويه چ تشتي هه مبيژ ناکهت - د بيافی پيکها تيه کا زماني دا - شيوهکي ژ خۆ مهزنتر"^(٦٨). رهنکه ئەف سنووي ئەم هزر لي دکهين د فه کولينين ئەدهبیدا سنووي وي ل گورهي فه کولينی بهيته ديارگرن، ئانکو دفی بيناسي دا ئەف سنووره فه پرکريه و (رسته) کريه په يکهری فه کولينی و وهکو تيکست هه ژمارتييه. دفی بيافیدا يا گرنه ئەوه ئەم بزاني کو هندهک په يکهرين دي بين ئەدهبی بين ههين کو ژ سنووي ناقهاتي دهر بازدين و خۆ ب سياقيشه گريڊدن و بهرف واتايي فه دچن، ل گورهي يا بوري پاي رستي د د ناف تيکستناسي دا سه رهکی نينه، به لکو دويشه لانکه، ب دهربرينه کا دي بشکه که ژ گشت و ئەو نابيته مه رهما سه رهکی و هه تا د فه کولينين زمانقاني دا - سه رمراي بوچونين جودا - وي چهندي په سه ند دکن کو (به رزترين يه کا دهستنيشانگري بو شروفه کاريا زمانقاني رسته نينه، به لکو تيکسته)"^(٦٩).

ب دهربرينه کا دي ئەگه ر ئەم لسه رهندي ريکه فته بين کو رسته هه لگرا واتايي يه و مه رمي دگه هينيت، پيدقييه وي چهندي ژبير نه کهين کو ئەو کوما رستان يا تيکستي پيکدئينيت مه رهما راسته وخۆ و کارتيکرنی ب ريکا تيکستي و کومبوونا چهندين رستان ب شيوهکي روونتر دي گه هينيت، ژبه رکو دهمی ئەم ل تيکستي دنيرين هه ر ئيکسه ر کومه کا رستان به رچاقدبيت کو دبيني اتدا هه لگرا

1- 8- نژیسینا تیکستی ل ژیر دەسه لاتا ههفتیکستی:

تیکست، ب واتا فهانندن و لیکدانه فا بهیشتین به لاف د پهیکه ره کی ناخفتنی یی دیار دا سیمایه کی نوی پی دبه خشیت و د ناڤ ههفتیوین خودا جودابوونا خو بهرچاڤ دکهت ب وی تایبه تمه ندیا ژ هه بوونا خو و مردگریت و ریکا تمامبوونی هه لذبژیریت ب مەرما سهرخۆبوونا وی پیکهاتا زمانی یا پی دروستبووی بپاریزیت و ئەو شیوی نوی یی ئەدهبی تایبه تمه ندیه کا دی پی ببه خشیت.

دقی بواریدا نژیسه ری تیکستی ئاسته نگین هه مه جور د ریکا ویدا په یادبوون، ژهر کو کارتیکرنا تیکستی نه مایه د هه بوونا نژیسه ری دا، به لکو ئەو کارتیکرن ژ وی دهریازبوویه و تیکست بوویه هه لگری قی کارتیکرنی، ژهر هندی لسه پیدقی بوو باستر هزرا خو بکهت د چهوانیا دارشتنا تیکستیداو فه دیتنا ریک و شیوازین کارتیکه ر بو به ره مه ی خو.

هه ر تیکسته ک ل ده می دهیته نژیسین، لسه ر داهینه ری پیدقییه وی ده می تیدا دهیته نژیسین بهرچاڤ و مرگریت، ژهر کو ئه رکی ئارسته کرنا تیکستی لسه ر مل و شیانی وی رادوه ستیت و ئەف تیکسته لایه نی قوناغی پیقه دیاردبیت، ژلایه کی فه قوناغا میژووی یا تیدا دهیته نژیسین و ههروه سا ئەو قوناغا ژیی مروقی یی بو دهیته ئارسته کرن.

پروسا نژیسینا تیکستی بشیوه کی هویریا گریدایه ب داهینانی فه یاکو د بنیاتدا فه ریژا هزرا نژیسه ری یه و د ناڤ تیکستیدا به رجسته دبیت، شیانی نژیسه ری لسه ر به لانسکرنا که رستی و مرگریت ب ریکا ههفتیکستی و بیردانکا وی یا داهینانی زیده باری شیانی وی یین زمانی دبه ریک بو ئافراندنا هه بوونه کا نژیسی یا نوی کو تیکسته.

خاله کا هه ره گرنگ دقی بواریدا ئەوه کو تیورا تیکستی بزاقی دکهت ژبو راکرنا جیاوازی ژانرین ئەدهبی و هونه ری، ژهر کو ئەو به ری خو ددهت به ره مه یین هونه ری وه کو هه بوونه کا تایبهت، ئانکو هنده ک نامین ئاسایی یین

ههردم د بهره‌مئینانی دا و ب وی شیوهی دهربرینی ژ خو دکهن و ئازادیی ددهت و مرگری ب هه‌بوونا نا‌قه‌روکی و تیگه‌هشتنا وی بو تیگستی.

د دروستبوونا تیگستیدا، نئیسهر وه‌کو ئافرینه‌ر تایبه‌تمه‌ندیین داهینانی پهیدا دکهت ب مه‌رما بهره‌مئینانا که‌رسته‌کی نوی کو دبیزنی (تیگست)، و قوناغین دروستبوونا وی د دوو قوناغین گرنگدا دمریاس دبن و هه‌ر قوناغه‌ک دبیته چار‌پینگا‌ف، ئه‌وژی ب فی شیوهی دروست دبن:

1- 8- 1- قوناغا پیش نئیسینی Geno-text:

ئه‌ف قوناغه ژبه‌ر هه‌ستیاریا وی و گرنکیا پویته‌دانی، نئیسهری نه‌چار دکهت کو ژینگه‌هه‌کا ئارام و ئاماده‌کری بو ته‌رخان بکهت ب مه‌رما لیكدانا وان هزرین به‌لاف ده‌جی پیدای دا و ده‌ستنیشانکرنا وی هزرا لسه‌ر کاردکهت دا‌کو ب شیوه‌کی بزاره به‌رده‌ست بکهت و کاری لسه‌رئه‌نجام بدهت و ئه‌ف قوناغا داهینانی هه‌مه‌موو د می‌شک و هه‌ستین داهینه‌ری دا ده‌ینه ئه‌نجامدان.

1- 8- 1- چیکرنا هزری invention:

ئیکه‌م خالا چاندنا توفی تیگستیه‌یی کو به‌یته داهینان، واته دروستبوونا پینگا‌ف تیکی یا هزرکرنا مروقی د بواری داهینانی و نئیسینی دا، ئه‌ف هزره تایبه‌تمه‌ندیا خو ژ وی ئه‌زموونا که‌سی یا دژینگه‌هی دا پهیدا بووی و مردگریت و سیمایین لیگه‌ریانی ل دیاردین جوراو جور ده‌گه‌هینیت، " نئیسهر د شروقه‌کرنا - هزری - و چه‌قین ویدا هه‌ر ئیکی ب شیوه‌یه‌کی سه‌ربه‌خو شروقه‌دکهت، ئه‌وژی ل گوره‌ی قان پینگا‌فان: زانین، بارودوخ و کار" (71)، کو ئه‌و پینگا‌فن یین نئیسهری ریکدئێخن و هزره‌کا روون بو و مرگری دروست دکهت ب مه‌رما که‌هاندنا دیتنا وی یا دموروبه‌ران و تیگه‌لکرنا وی لگه‌ل وی نئیسینی و ئارسته‌کرنا وی بو نا‌ف تیگستی.

ئه‌ف پینگا‌فه، ئانکو چیکرنا هزران - سه‌ره‌رای هندئ - کو دهربرینه‌کا دوپاتکری یا نئیسهریه‌یه ب چه‌ند شیوان دیار دبن و د دوو ته‌ومران دا د هینه دیارکرن،

یئ ئیکئی (هزرا سه ره کی) کو ئه وژی پرتپرتکرنا تیکستییه ب شیوه کی گشتی و دابه شکرنا وان هزرایه لسه جورین وان و پاشان ژیگرتنا هزرا سه ره کی یا تیکستی و قی چه ندی ژی گرنکیا خو یا هه ی بو هندی دا بزانی هزرا سه ره کی ل کیژان پارچا تیکستییه، یئ دوویئ (هزرا گشتی) ئه و لایه نی هزرییه یئ کو د ناڤ ته قایا تیکستیدا به رجسته دبیت، پشتی خواندن و تیگه هشتا تیکستی به رده ست دبیت و چیدبیت ب شیوهیه کی راسته وخو بهیته دیارکرن یانژی یا فه شارتی بیت و بمینیته لسه ملین خوانده قانی و شیانا وی تاقیکهت، زیده باری یا مه کوتی ئه فه هزره د بنیاتدا دوو جورن، چیدبیت هزره کا باش و ئاڤاکه ربیت یانژی هزره کا نیگه تیف و ویرانکه ربیت و یا گرنگ لڤیره ئه وه هزرا گشتی بهیته دیارکرن.

۱ - ۸ - ۱ - ۲ - ریکخستنا هزری Disposition:

رمنگه داهینان د هنده ک بواران دا گه له ک یا سه ره که فتی بیت، به لی شیوازی ئارسته کرن و ریکخستنا وان ب شیوه کی نه ریکبیت کو دبیته ئه گه ری هندی کو هه م بهایی وی هزری لاواز ببیت و هه م ب شیوه کی پیدقی نه گه هیته وهرگی، هه ر د قی بواریدا و ل قوناغا به ری نڤیسینی ئافرینه ر پشتی چیکرنا هزری بزاقی دکه ت ئه قی هزری ریک بیخیت وه کو " ئاماژان ب سروشتی وی هزری - یئ پیکهاته یی - و لدویف ئاستی چه وانیا کارتیکرنا پیکهاتا زمانی بهرچاڤدکته یین کو بریکا وی سیسته می زمانی یان ژی ئاستی ئاڤاکرنا ئه ده بی یئ به سردا زال بهیته نیاسین " (۷۲) دیار ببیت، کهواته دیار کرنا چه وانیا بهرچاڤکرنا هزان و رادی کارتیکرنا وان دبیاڤ و ئاستین جودا دا.

ئه و په یوه ندیا د ناڤه را پارچین هزری دا هاریکاریا داهینه ری دکه ت کو هزرا سه ره کی و یا گشتی ب شیوه کی زنجیره می ئارسته بکه ت کو کارتیکرنا وی بهرچاڤبیت و ئه فه " نویساندنا تیکستان بهری بنیاتییه دقئ پروسا نویساندنئ دا، به لی نابیت دویر ژ په یوه ندیین دی یین تیکستی بهیته وهرگرتن... و دقیره دا راسته ترین په یوه ندی هه قتیکیسته یا ب هه ر ریکه کی هه بیت هه بوونا خو دیاردکته

" (٧٣) و دبیتە ریکخۆشکەر کو ئەف هزرین ریکخستی ب ئەرکی خو رادین و ج ژ لایی ریکرنا وانقە یان پیدانا رەسەنایەتی بو تیکستی نافراندی، زیدەباری هاریکاریا وی بو وەرگری کو ب زنجیرمی هزر بو بەیتە دارشتن و قەبرین نەکەقیتە د ناڤەرا واندا.

ب هەر حالی هەبیت، ریکخستن د بواری هزری دا بو تیکستی گەلەک یا گرنگە، ژبەر کو بەیای دەلالی و درکاندنی یی قەشارتی بو داهینانی دپاریزیت و ریکی دەت کو ب باشتین سیما ببیتە ریکخۆشکەر بو گەهشتنی ب قوناغا د دویقدا دەیت و دبیتە بنیات بو قەدیتنا چەوانیا رازیکرنی.

١ - ٨ - ١ - ٣ - قەدیتنا دەریرینین گونجای Elocution:

دپروسا نقیسینا تیکستی و بەرچاڤ وەرگرتنا دمووربەران و بریقچوون لگەل پروسیدا ئەرکی هەرە قورس لاسەر ملین داهینەری قەدیتنا ھندەک دەریرینا یە کو ھەلگرن هزر و مەرەمی و ی بن، ھەرەسا بشین دەلالەتین پیدقی ھەمبیز بکەن داکو مەرەمین وی نەبنە قوربانی دەریرینا وی و ھەردوو پیکقە د ئیک ناستدا بریقە بچن و ببنە ئەگەری بەیزبوونا ھەردووکان ئەقەژی ماندیبوون و گونجاندن پیدقیت ب مەرما پاراستنا ئیستاتیکا تیکستی.

مەبەست (Intentionality)، یا کو داهینەری نەچار دکەت ھەمی هزرین خو د بیای پیەکەر و شیوازەکی دەستنیشانکریدا دابریزیت ژبەر ھەبوونا سیستەمەکی زمانی یی دیارگری و ئەو بخۆژی "زمان، نە بتنی سیستەمەکە ژ نیشانین زمانی، بەلکو د بنیاتدا بزاقەکا گەھاندنییە " (٧٤) و ئەف گەھاندنە (دەریرینین زمانی) پیدقییە لاسەر داهینەری وەسا دروست بکەت کو ھەلگرن وان مەرەمین گرنگ بن و نەبنە قوربانی ئیک و دوو.

پەیف، ل ھەمی دەمان نابیتە ھەلگرا وان دەریرینین داهینەری دقیت بگەھینیت، ئانکو سنووری پەیفی ژ ھندی بچوکترە کو بشیت ھەمبیزا وان دەریرینا بکەت، ژبەرھندی داهینەر پەنایی دہتە بەر ب سنوورەکی بەرفرەھتر یی

دەربەرینی کۆ بەشیت ب ریکا وی بەیاما خو بگههینیته وەرگری و جهی وان لدویف پیدفی و ریزکرنا وان بگهوریت داکو " ستراتیژی و ئامرازین بکارهینانا داهینانا ئاخفتنی بهینه فهدیتن ئهوژی دەربارهی گریمانین داهینهی پشتبهستن لسهر کری... " (٧٥) و یی پشتراست ژ وان کو دی شیت دەربەرینین وهسا بهرههه ئینیت کو هه لگرین مه رهما وی بیت و زهنگینی دهته تیكستی نوی ئاڤا کری.

ئه هه پینگافه، رادی شیان و چاپوکیا داهینهی دیاردکته دەربارهی داهینانا دەربەرینین گونجای کو بشین وان مه ره مین وی هه لگرن و چیکرنا هه قسه نگیه کی د ناقههرا واندا زیدهباری وی چهندی دەربەرین نه بهنه قوربانی مه ره می، به لکو هه ردوو هاریکارین د ئاڤا کرنا تیكسته کی بزاره دا.

١ - ٨ - ١ - ٤ - هه هفتیکستی Intertextuality:

ئه هه دو ماهی پینگافه د قوناغا فه شارتی یا داهینانا تیكستیدا یا کو پینگافین پیشین لدوور خو کۆمدهکته و دکهته دخمهتا خودا، د قی پینگافی دا ئه و پینگافین پیشین هه می دهینه کۆمکرن و ریکخستن ب ریکا دەربەرینین گونجای بیی کو هه بوونه کا به رجسته هه بیت، به لکو میکانیزمه کا نه یینی هه یا داهینانی و ئاماده کرنه بو ژدایکبوونا تیكسته کی نوی کو سیمایین تایهت هه بن و ژ دەروبهه ران جودا بیت ب ریکا هه لگرتنا ده لالهت و تایه ته مه ندیین سه ره به خو.

پیداچوون لسه رفی پروسی، فه گه ریانه بو کویراتیا بیردانکا داهینه ری یا کو ب بورینا ده می و چه رخرکنی و خواندنن هاتی دروستکرن و لثیره وهسا ده یته دیتن کو " تشتی بخو چیبیت هه بوون بو نینه، به لکو ژ نه جامی ئاماده بوونا ده نگین - که رستین - لسه رتیک و ریزکری و لدویف ئیکه، بشی شیوه ی هه هفتیکستی یا په یوه ندهاره ب میکانیزما میژتن و گهورینا گشت و پشکه دەرباره ی تیكستین لدویف د ته قنی تیكسته کی نویدا " (٧٦) کو ژنوی یی ژ دایکبووی و تایه ته مه ندیین سه ره به خو و ژ دەروبهه ران جودا بخو قه دگریت دویر ژ سیمایی تیكستین ژی و مرگری و و ئامازه که بو ژدایکبوونه کا نوی و جیواز.

ئەو دیالوگا باختینی بەحس لیکری دبیتە دەستپیک بو وان دەنگ و پەیوەندیی د ناڤهرا تیکستین بەرین و سەردەم لگەل یین نویدا دروست دبن، بەئێ " هەفتیکستی ب تیگەهشتنا نوی نەبتنی مفا وەرگرتنە ژ تیکستین بەرین یان تەمامکەرا وانە، بەلکو دبییناتدا رادبیت لسەر ڤەکرنا پەیوەندیی لگەل تیکستی ژێ وەرگرتی ب مەرەما بکارئینان و دوربارە بەرەهەمئینانا وی کو چیدبیت ب دبیتەکا نوی بیت کو بەروڤاژێ یا بەرێ بیت " (۷۷) و نابیتە کوبیەکا تیکستی بەرین، بەلکو د قوناغا ڤەگواستنی دا ژ یین بەرین هەتا پروسا داھینانا تیکستی ئەڤ هەفتیکستیە د ناڤ میشکی نڤیسەریدا د چەندین گھوریناندا دریازدبن و ب چەندین رەنگان گھورین بسەردا دەین و بشێ چەندی دبیتە پشکەک ژ بێردانکا نڤیسەری و سیماییین درکاندنا خو لسەر دەسەپنیت و ب شیواژێ خو یی تاییەت و ب رەنگەکی جیواژ د ناڤ تیکستی نویدا دحەلینیت و نیشان دەت.

ئەگەر ئەم بەحسی هەفتیکستی بەکەین وەکو کارتیکرن و کاریگەر بوون دی بینین "نووسەرێک لێ دنیادا نییە بەنوسینەکانی دیکە کاریگەر نەبیت و ناویزانی بابەتەکانی دیکە دەرووی دنیایی ئەدەب نەبیت، ئەدەب ئەو کاتە دەبیتە گوزارشت کردن... " (۷۸) هەتا ڤیری ئەڤ چەندە یا راستە، بەئێ وی چەندی ژبیر نەکەین کو هەر کاریگەر بوونەک د ناڤ بەرەهەمی ئەدەبی دا دیارنابیت، بەلکو ئەو پارچا خزمەتا تیکستی نوی بکەت ب شیوەکی دیار یان ڤەشارتی خزمەتا تیکستی دکەت و ب هەبوونا خو زەنگین کەت.

ئەڤا لسەری هاتیە دیارکرن و شروڤەکرن دکەڤیتە د قوناغا بەری نڤیسینا تیکستیدا و ئەڤ پروسە ب هەمی پنگاڤین خوڤە دکەڤنە د ناڤ میشکی داھینەریدا- هەبوونا فیزیکی نینە- ب مەرەما خو ئامادەکرنی بو خوڵقاندن و نڤیسین و دارشتنا تیکستی نوی ئافراندی دا کو ب هەر شیوی هەبیت ژ نوی پەیدا بیت و بییتە پشکەک ژ داھینانا نڤیسەری، ئەڤ قوناغا ژێ داھینەری دەریاز دکەت بو قوناغا کا دی یا کو بەرجستەبوونا تیکستی بەردەست دکەت.

١ - ٨ - ٢ - قوناغا نڅيسينا تېكستی Feno-text:

نڅيسين، د بنیاتى خودا فه گوهاستنه، ئانكو پېكها تيبه ژ دوباره كودكرنا زمانى (*) ب شيوئ نڅيسين لسهر بهرپهري ب رېكا شيوه و شيوازين جوراو جور ويكشه گریدانا وان لدويڤ ياسا و سيسته مهكئ دياركرى، نارمانجا وى فه گوهاستنا بوجوون و هزر و نارمانج و ههستين نڅيسه ريبه بو ومرگرى كو پيدڤيه نهف نڅيسينه چاپوكى و شيانين نڅيسه رى ژ لايئ (روونى و شيوين دهربرينئ وپهيوه نديكرنئ) ديار بكهت، ژبهركو نهف نڅيسينه ئامرازه كه نڅيسه ر بكار دئينيت بو فه گوهاستنا ديتن و هزر و ههستين خو بو يين بهرامبر زيده بارى شيوازه كئ پهيوه نديببه لگه ل يين نزيك و دوير.

نهفئ قوناغئ ههستياريا خو يا هه ي و رادئ سهر كهفتنا نڅيسه رى ديار دكهت ژبه ر كو نهف قوناغه دبته خالا پهيوه نديكرنئ د ناقبه را نڅيسه رى وهكو ئافرينه ر و خوانده قانى وهكو ومرگر دا، ژبه ر هندئ ل دهمئ نڅيسينى پيدڤيه نڅيسه ر يئ هشير بيت و مافئ فه گوهاستنا هزاران بو سهر لاپه رى بدهئ.

١ - ٨ - ٢ - ١ - توبوگرافيا:

د ديتنا دهستپي كئ دا ولسا ديار دبیت كو نهف تيگه ه يئ نامويه دهرپه رى نڅيسينين ئه دهبى و بهرهمين مروفايه تى و يئ گریدا يه ب دابه شكرنا تشتان لسهر روويئ عهردى و دهستنيشانكرنا جهئ هه بوونا هه ر تشته كى، نڅيسينا نه خشان و نهو بخو ژئ "زارا فه كئ گريكيه يئ ليكدايه و ژ دوو په يقان پي ك دهيت TOPO، مه رهم ژئ ئه رد يا جه و گرافيا GRAPHIE كو مه رهم پئ نه خشه و نواندنا داتايين ئه ردى يه" (٧٩) و بهرچا فكرنا پيدڤيئ مروڤيه بو كارين نه خشه كي شانئ و دابه شكرنا جوگرافى يا كه رستين جوراو جور.

نه گه ر ئه م به رى خو بدهينه هه ر تيگسته كى ل دريژا هيا ميژوويئ، دئ بينين د خالين سه ره كى دا يين بنياتى وئ پي ك دئين، تاييه تمه نديا خو دپاريژن، به لئ ب بورينا دهمى هنده ك گورانكارى ب سهر دا دهين كو نه وژئ لاوه كى نه و چ

ژ بهایی وی کیم ناکهن، لهوما لدهمی نئیسهر دهست ب نئیسینا تیگستی دکهت یا گرنکه تۆبۆگرافیا وی تیگستی بهرچاقبکهت، ژهر کو " تۆبۆگرافیا تیگستی کولانا لهشی تیگستیه ژبو لیگهریان ل جه و بیاقین بهردهست یین کو بیگهاتا تیگستی پیکدئین، و کویر دچیت بۆ فهدیتنا وان بهرز ونزمین نئیسهر سیمایین وان دنهخشینیت و سیهرا وان وینه دکهت" (۸۰) ب ریکا دیارکرنا وان گهورینین ب سهردا دهین وئالیین ئافاکرنا وان دهستیشان دکهن ئەف پروسه ژێ دکهقیته دئیکهم پروسا داهینانا ئەدهبی دا.

د پروسا داهینانا تیگستیدا و ژنهجامی تمامبوونا قوناغا بهری نئیسینی نئیسهریی ئامادهیه بۆ دارشتنا وان هزرین لسه لاپهری کومکرین، بهلی یا گرنکه نئیسهر یی هشیار بیت، چونکی ئەف دارشتنه ب هر شیوهکی هه بیت تایهتمه ندیه کا جیواز بخۆفه دبینیت و ژ دهوویهران دهیته فهقه تاندن، چونکی ناسنامهک پی دهیته بهخشین و نواندنا وی هزرا نئیسهری کۆمکری دکهت.

لاپهریی ئامادهیه بۆ دارشتنا هزری و دق پروسی دا نئیسهر _ د داهینانی دا _ بابتهی به لاق دکهت ب بهرچاق و مرگرتنا (ناقونیشانی سهرهکی و یین لاوهکی و په رهگرافین بابتهی) یین کو هزرا گشتی یا بابتهی دنوین و ب ریکا دابهشبوونا هزران و دهریرین جوراو جور یین تیکه لیا نئیسهری و مرگری بهرچاق دکهن.

۱ - ۸ - ۲ - ۲ - ۱ جهوانیا دارشتنی (رهه ندین بابتهی):

زمان، وهکو دیارده کا زمانانی یا مروقایه تی بریکا فیربوون و گوهدان و بکارئینانی مروق و مردگریت، کو بوویه خاله کا په یوه ندیکرنی د ناقههرا مروقاندا و ئامرازێ رازیکرن و شرۆفه کرنی، د ژيانا روزانه دا زمان بۆ مه ره ما تیگه هشتن و فه گوهارتنا دهنگوباسان و بریشه برنا کاری بکار دئینیت، به لی د بیاقی تیگستیدا زیده باری کاری بوری بۆ ئارمانجا کارتیکرنی ژێ بکار دهیت.

نەخشاندن د بواری ئافا کرنا تیکستیدا گرنگیا خو یا هەمی کو ئەو بخۆ ژ وئی لیکدانا سیمانتیکی یا د ناقبەرا پارچین تیکستیدا هەمی دیاردبیت و بریکا " دیتنا وئی ریکخستنئ ئیستاتیکا تیکستی دیاردبیت و بەرچا فکرا ریژا کیم و زیدەبوونا هەماهەنگیا وی د هەفسەنگبوونا پارچین - تیکستی - دا کو بباشترین شیوه بگههیتە ریکین بزاره و ئەف چەندە ژی بتنی ئەنجامی پروسا هزرکرنییە..."^(۸۱)، چونکی هەر پروسەکا داهینانی هەبیت نەشیت بەروفاژی بەرھەم بەیت، ژبەرکو هەر پروسەکا هوسا نەبیت ژ سروشتی تیکستی دویر دکەفیت و خو ژ لایەنی سیمانتیکی یی تیکستی د دەتە پاش و وەکو دەرئەنجام لایەنی ئیستاتیکی ژ دەست ددەت و نەشیت ئازاندن یان چیژەکا هونەری یا راستگو پیشکیش بکەت.

ئەو هزرین نغیسەر ب ریکا پەشقان پیشکەشی و مرگری بکەت ژبو مەرەمی جودا جودا، بزاقی دکەت کو وان هزران بریکا چیکرن و داهینانا وینا دیار بکەت، چونکی نغیسەر وەسا هزر دکەت کو باشترین و کورتترین شیواز ژبو گەھاندنا وئی هزری ئافا کرن و ریزکرا وان وینایە د هەندەک دەریریناندا کو بەیام و ئەرکی خو بجەبین، ئەفە ئەو ریکە یا نغیسەری هەلبزاردی و یا پشتی هینگی لاسەر ملین و مرگری دەمینیت کو وان هزران شروقه و بەرچا قبکەت.

۱ - ۸ - ۲ - ۳ - پەییوەندیین زمانی:

زمان، کومەکا فورمانە کو ژ ئەنجامی ئاخفتنی د ناڤ جفاکەکی دا دروست دبن و دەینە پیشکیشکرن بو جفاکی کو ب وی زمانی دئاخسن، ئەف فورمین ناڤهاتی ژتەگەری هەندەک یاسایین دیارگری یین ریزمانی دروست دبن و ریک دکەفن و پەییوەندیی د ناقبەرا واندا دروست دکەن و ئەف یاسایین زمانی ژی د ناڤ میشکی گروپەکی دیارگری دا دەینە چەسپاندن.

ئەف زمانی ب ئەزموون دروست دبیت دکوکا خودا " سیستەمەکە ژ هیما و ریکەفتین جفاکی، تشتەکی ئیک پارچە و ریکوپیکە د ناقبەرا ئاخفتنەرین جفاکیدا دروست بوویە"^(۸۲) و بوویە قەرێژا هزرین وی جفاکی بو ئەندامین خو

ههروهسا یی بوویه ئامرازهکی پهیوهندیکنی د ناقبهرا واندا ب مه‌رما گه‌هاندنا پیدقیین هه‌ردوو ئالیان بوی به‌رامبه‌ر و خو پاراستن ژ دهربرینیین ئامازه‌که‌ر ییین مروقی بیزاردکه‌ن.

د تی‌کستی‌دا داهینه‌ر پیدقی ب زمانئ جفاک لسه‌ر ریکه‌فتی هه‌یه ژبو ئافراندنا تی‌کستی، به‌ئی بکارئینانا وی زمانئ ژ بکارئینانا ژيانا روژانه‌دا جی‌وازه (*)، ئەه‌ف جودابوونه ژئ بو هندی‌ف هه‌دگه‌ریت کو تی‌کست دو‌باره رادبیت ب ئافراندنا زمانئ و ژ ساده‌بوونا وی هه‌دکیشیت بری‌کا پرکنا وی ب ده‌لاله‌ت و ئاماژین داهینه‌رانه و دبیته‌ گوپیتکا دهربرینیین زمانئ. تشتئ گرنه‌گ لقی‌ری ئەوه‌ کو گه‌شه‌کرنا زمانئ تی‌کستی ژ گه‌شه‌کرنا زمانئ جفاکی هه‌ده‌ر نینه، چونکی ئەو بخو‌فه‌ریژا وی جفاکیه‌ ب (زمان و تی‌کست) هه‌ یی کو تی‌کستی ژ په‌یشین وی جفاکی پرده‌که‌ت.

وه‌کو به‌ری نوکه‌ هاتیه‌ دیارکرن، کو زمان که‌ره‌سته‌که‌ جفاک بکارده‌ئینیت بو ئالوگورکنا هزران و پابه‌ندن ب یاسایین ریزمانئ، نفیسه‌رژئ هه‌ر وان یاسایین زمانئ بکار ده‌ئینیت، به‌ئی دهنده‌ک ره‌وشاندا و ب مه‌رما کارتی‌کرنئ بکاری تی‌کدانا وان یاسایان رادبیت (*‌) و په‌نایی‌ ده‌ته‌ به‌ر دریژکرن و کورتکرنئ کو دبیزنئ (لادان) یا کو " بریتیه‌ له‌ پیشیل کردنی نورم ویاسا باوه‌کانی زمانئ ئوتوماتیک یان به‌واتیه‌کی تر شاعیر به‌که‌م کردنی هه‌ندی‌ ریسا که‌ له‌ زمانئ ئوتوماتیک دا به‌کاردین شیعره‌که‌ی خو‌ی دروست ده‌کات... " (٨٣) و ئەه‌ف زمانئ روژانه‌ ده‌که‌فیته‌ به‌رچه‌رخکنا نفیسه‌ری و ب هه‌زا خو‌ ده‌ستکاری‌ د دارشتنا ویدا ده‌که‌ت ب شیوه‌کی وه‌سا کو جوداهیه‌کا به‌رچا‌ف لگه‌ل یی روژانه‌ دا هه‌بیت، ئەه‌ف په‌نا‌برنه‌ بو "لادانئ ده‌وزانیدا شاشیه‌کا مه‌ره‌مداره‌ ئارمانجا پشت وی‌ راوستیانه‌ لسه‌ر راسته‌که‌رنه‌کا تایبه‌ت... " (٨٤) ه‌ یا هزری یان یا زمانئ کو بتنی ئەه‌ف لادانه‌ بو نفیسه‌ری دگونجیت و دزمانئ ئوتوماتیکی یی روژانه‌ دا ب کی‌ماسی یا درکاندن وئاخفتنی ده‌یته‌ هه‌ژمارتن.

ژینگرتنا زمانی بۆ تیگستی وهکو موخه لکرنا کهرستین دییه، ئانکو رابوون ب بهرهه فکرنا بیردانکا زمانی و روشه نبیری و کهلتوری یا نشیسهری و فهوم ژارتنا هه موو دهربرینین پیدقی و پولینکرنا وان ب مەرهمین جودا و لجهین پیدقی کو ههر ئیک بکه فیهته د بیاقی بۆ هاتی دستنیشانکرندا و ئهرکی خۆ یی ئیستاتیکی و و سیمانتیکی بگیریته.

1- 8- 2- 4- ئارمانج_ په یام_ Target:

دبیت پروسا داهینانا تیگستی ب هه مو پیکهاتین خۆفه ههر ئیک تاییه تمه ندیا خۆ وهرگریته و تیگستی زهنگین و پیشبختیت، به لی د بیاقی ئارمانجا نشیسینا تیگستیدا یین کو ب (بابهت، نافهروک، ئارمانج، په یام، ...) دهیته نیاسین، گرنگیه کا مهزن یا هه ی و دبیهته ئه و نامه و مهرم و فهلسه فا تیگست بۆ هاتیه نشیسن.

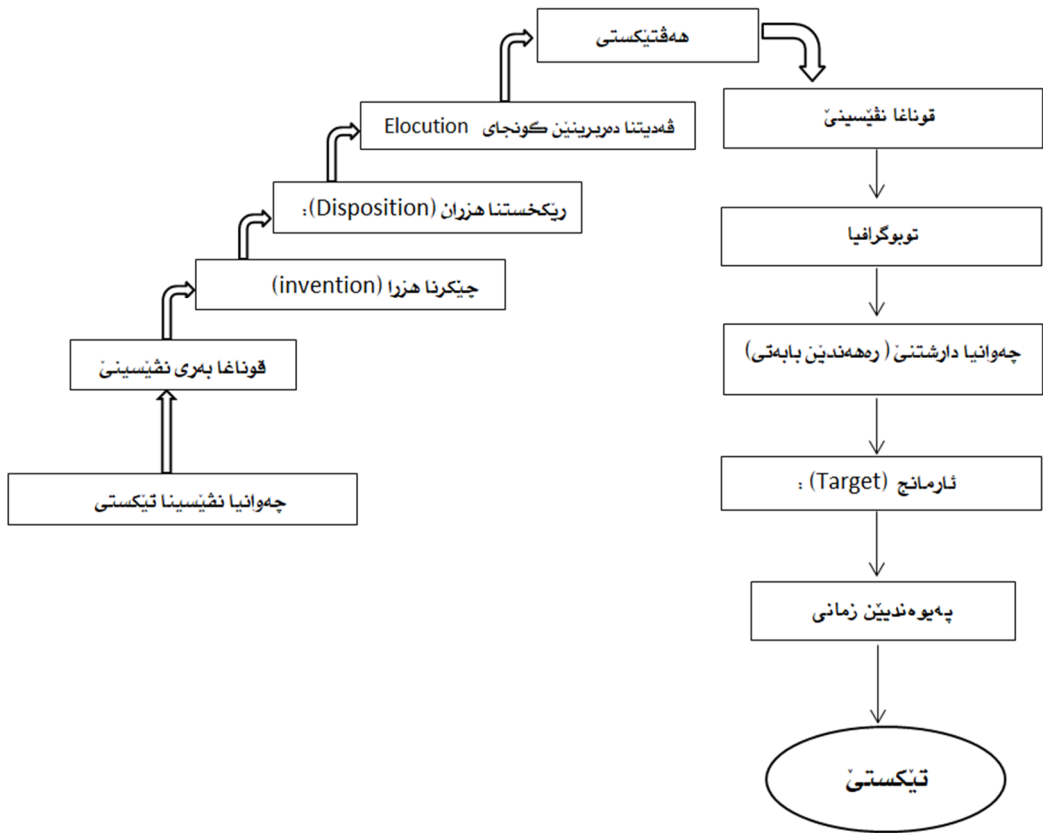
بهرهه مبوون، ب تیگه هشتنا هندی کو یی بهردهوامه د بهرهه مئینانی دا وی چهندی دیاردکته کو تیگست ههردهم یی دبهرهه مئینانی دا، سه مرای هندی ئه و وهکو ههر کهرسته کی دی ناهیهته هه ژمارتن، به لکو ئه و بیاقه یی کو داهینهری و وهرگری پیکشه کومدکته و بهرهف ئیک ئارسته دبهت و "ئهم دشین بیژین روخسار لهشی دهرهکییه و نافهروک ئه و ئارسته یین رهوشتی و دهروونی یین هوزانفانی د نافه کارئ ئه ده بیدا... ههر وهسا نافهروک ژ هزر و ههست و سۆزین هوزانفانی بیکدهیته... " (85) و دبه ئاوینه بۆ وی تیگستی دهیته نشیسن و ئیک ژ تاییه تمه ندیین وی کو ژ تیگستین دی جودا دکته و ژ لایئ نشیسهری فه واتیه کا گرنگ دبهخشیت و دهربرینا بۆچوون و دیتنا وی یا هزری و فهلسه فی بهرامبهر دیاردین جیهانی دکته.

په یاما تیگستی مه رج نینه ب شیوهیه کی راسته وخۆ بۆ وهرگری بهیته ئارسته کرن، به لکو ژ تاییه تمه ندیین تیگستی و ژ ئه نجامی یاریکرن ب دهربرین و په یقان په یام ب شیوه کی نه راسته وخۆ و مژاوی بهرهه م دهیته و تیگه هشتن و

شروقه کرن بۆ وهگرى دمىنيت كو نهوژى ب رىكا خوآندن و شروقه كرنى يى
پشكداره د پروسا بهرهمبوونا (الانتاجيه) تىكستيدا .

جيهانا تىكستى گهلهك بهرفرههه ههموو ئالين ژيانا كهسان
بخوقه دگرىت ژ (هزر و ئاخفتن و ئاماژين جوراوجور و بهرهمى زانستى و ئهدبى و
شانو....)، ئهو باشكوفا نوى و خيشهيه ياكو ب ژدايكبوونا خو قهرىژا هزرا ئافرىنهرى
ب جيهانهكا دياركريفه پيشكش دكهت و ب چهند قوناغهكا يا نئيسهرى بخوه
ناق لسهركرى دهيتته دانان يان ژى رهخنهگر ب ئهقى ئهركى رادبن .

ئهه ههردوو قوناغيين ل سهرى ب پينگافين خوئه هاتينه دياركرن گرنگيا
خو ژ وى چهندي و رهدرگرن، كو ئهو پروسهيه ياكو نئيسهر د ئافراندا ههر
تىكسته كيدا پهنايى بو دبهت و ئهو ريمهيه ياكو تايهتتهنديا شيعريهت و
جيوازبوونى ب تىكستى دبهخشيت و د ناق خوآ - تىكست - سيمايين داهيئهرى
دياريزيت و ژ يين دهروبهر جودا دكهت، ئهه تايهتتهنديه د ئاخفتنا روژانه دا ب
بهايى تىكستى ناهيتته بهراوردكرن، چونكى لايهنى شعريهتى و مزايوى ب خوئه
ناگرىت، بهلكو ئهركى وى گههاندنا پيزانين و ئاساييبونى يه . دقيرهدا ههژى
ئاماژهپيكرنى يه كو يا بورى دياركرنا لايهنى تيورى يى نئيسينا تىكستى مو ئهو
قوناغيين داهيئهر تيىدا دبورىت، ئههفجا چ جورى تىكستى بيت و ئهه پروسا ب دريژى
بهحس لسهر هاتيه كرن دنهخشهكى روونكهردا دهيتته دياركرن، بشى شيوى ل
خوآرى:

وینی ژماره (٤) پروسا نەخسینا تیکستی

1- 9- ههفتیکستی و میکانیزما میژتن و فه گواستن:

ئیکهه پینگافا بنافه چوونا جیهانا تیگستی یاکو ب(فه ریژا) ههفتیکستی دهیته بهرهه مئینان و دبیته ئه نجامی وی، ریکی وهسا د دهته فه کوله ری کو ب هه می ئالیه کی رازی ببیت و په نایی بو ببهت ب مه ره ما گه هشتنی ب هه بوونا تیگستی نوی یی ئارمانجا خو پی بگه هینیت، ئه فه ئارمانجه ژی لایه نی ئافا کرنا تیگستی و هه بوونا وی وه کو که رسته کی به رجسته بخو فه دگریت، لایه نی ئافا کرنی ژی وی پیکهاتا ئاشکرا یاکو ره هه ندین تیگستی دیار دکهت بخو فه دگریت، ههروهسا لایه نی فه شارتی ژی وان هه موو لایه نی ن پشکدار د ئافا کرنا تیگستیدا یین نه راسته خو دپروسا داهینانی دا پشکدار و ب سه ر رووی تیگستی ناکه فن، به لی کارتی کرنا وان دبیته ئه گه ری هه بوونا وی تیگستی نوی و ئه فه چه نده ژی ب کریارا ههفتیکستی دیار دبن و دفی پروسی دا دوو تیگه ه (فه گواستن و میژتن) به رده ستدبن کو هه ر ئیک ژ وان کارتی کرنا وی هه مبه ری یا دبیه و کاریگه ریا خو دیار دکهت و روونکرنا وان دفی بیاقیدا بی شیوه ی دبیت:

1- 9- 1- میژتن (الامتصاص):

لگه ل ئیکهه خو اندنا فی دمه ربینی وهسا دیار دبیت کو ئه فه تیگه ه ل ئاقاره کی دن کار دکهتن و یی گریدایه ب لایه نی پیکهاتا مروقی و فه ژیا نا پرووه کی یین کو بو به رده و امبوونا خو په نایی بو فی پروسی دهن ب مه ره ما و مرگرتنا ئامرا زین پیدفی ژ ئه ردی و خو آرنی، به لی ئه فه تیگه هه د بیافی ئه نجامدانا پروسا ههفتیکستی دا روله کی هه ره گرنه و ئه کتیف دگیرین و بیی فی پروسی ههفتیکستی ب ئه رکی خو رانا بیت و ئه و ئارمانجا بو هاتیه دیار کرن بجه نائینیت.

د بیافی فه کولینین ره خه نی دا فه گواستن دکه فیه د قوناغا ئافا کرنا تیگستیدا، ئانکو ئه و قوناغا پیشین یاکو داهینه ر پی رادبیت ل دمه ی ئیکهه بزاقا هزی یا داهینانا تیگستی کو لایه نی بونیادگه ری یی پیکهاتا تیگستی

پێك دهینیت ئەوا كو " بارت ئاماژێ پێ د دەت وهكو(چێژا تێكستی) ل دەمی
 نڤیسەر خوڤشیی ژ بهرهمئینان و شروقهكرنا تێكستی دبینیت و ئەف چێژه ژێ لگهل
 ههفتیتكستی بجه دهیت... " (87) ئەوا كو د بیاڤی داهینانا تێكستی نویدا سیمایی
 گشتی یی تێكستی ئافاكری ب ههموو لایهنین و بیه بهرچاڤدكەت كو ب وی
 ئهركی سنوورهکی قهبر یی جوداكر لگهل تێكستین دن دیاردكەت، ودبیته
 قوناغهكا بهرزتر یا خۆاندنا تێكستی قهگوهاستی و ئەف چهنده ژێ دبیته
 دانپیدانهكا رهوا بۆ گرنگیا ئەفی پروسی، ژبههر هندی وهكو بزاف و قهگوهاستنا
 تێكستی پیشین بۆ یی نوی ب شیوی (میژتن) دیاردبیت و ههبوونا یی پیشین
 رهدناكەت، بهلكو هزرا نوی یا داهینهری لگهل میژتنا تێكستین بهرین پێكفه
 كومدكەت و پێكفه كاردكەن بۆ بهردهوامبوونا تێكستی نوی و بقی چهندی
 پروسا میژتنا تێكستان، تێكستی پیشین رهد ناكەت، بهلكو دووباره رادبیت ب دارشتنا
 وی لدویف پیندقیین تێكستی نوی و سهردهمی و تهكنیكا دارشتنی و بقی چهندی
 هیژهكا زندیوونی ب تێكستی نوی دبهخشیت لگهل رهدنهكرنا تێكستین پیشین ب
 ریکا ئەنجامدانا پروسا ههفتیتكستی.

ژبهركو میژتن دكهڤیته دقوناغا نڤیسینا تێكستیدا، دهستنیشانكرنا وی
 تێكستی نهدیارد نأف تێكستی نویدا دبیته كاكلا كاری ههفتیتكستی، ئانكو ب چ
 پروسه و شیوه و رهنگ هاتییه د نأف تێكستیدا بتاییهت ئەگهر بهری خۆ بدیهینی كو
 دكهڤیته دقوناغا نڤیسینا تێكستیدا یا كو د بنیاتدا " كومهكا كریارین قورسن
 كهرستا دروونی و جفاکی تیدا تیکهل دبن... و نڤیسینا تێكستی دكهڤیته لژیر
 هندهك پرهنسیپ و مهرجان، كه واته د بیاڤی نڤیسینی دا ئەم نهشین خۆ ژێ رزگار
 بکهین" (88) و ئەو داهینانه دبیته روویی تێكستی نوی یی كو د بنیاتدا و لگهل هزرا
 ئافرینهرا داهینهری ژ كومهكا تێكستین پیشین و سهردهم هاتییه لیكدان و
 تاییهتمهندیا خۆ و مرگرتیه.

ههفتیتكستی د نأفهرا تێكستاندا وی چهندی ناگههینیت كو تێكستی نوی
 كوییا تێكستی كهڤنه، ژبههر كو دق بیاڤیدا دی بیته (تییهلكیش) هكا روون و

ناماژهکا دیار بۆ وهرگرتنی ژ تیکستی پێشین، دقیرمدا تیکست داهینان و تاییهتیهندی خۆ دپاریزیت و دبیته لایهنی دیارکهری داهینهری و رادی زالبوونا وی لسه داهینانا دهلالهتان بهرجسته دکهت وچهوانیا پیشکیشکرنا وی داهینانی ب شیوهکی دن و گوهورینا ئارستا وی بۆ دهلالهتهکا دی و نوی، زیندهباری هندی میژتنا تیکستان دبیته " چافلیکرن ل دهف هوزانغان و زانستناسان بۆ هوزانی و بهادان و جوداکرنا وانه بۆ هوزانی"⁽⁸⁸⁾، و ئەهه وی چهندی ناگههینیت کو د پروسا میژتنی دا رۆلی داهینانی بهیته لادان ژبهرکو ههر ئیک ژ وان ریک و ئاقاکرن و ئاقاهیی ئیستاتیکی یی خۆ یی هه ی و ئەهه میژتنه نابیته" واتا وی چهندی کو کهسایهتی یا - داهینهری - ومهرما تاکی د کریارا داهینانی بهیته ژ دهستدان، بهلکو دوپاتیا پروسا داهینانی د ئاقاکرنا شیوازی دا د دهت"⁽⁸⁹⁾ و دبیته ریکهک بۆ دیارکرنا وان ئامرازین د پروسا میژتنی دا پشکار و چهوانیا تیکهلبوونا وان لگه پیکهاتا دروستکهه یا تیکستی نوی و دیارکرنا ئەو رۆلی داهینهری گیرای د پیکهینانا وان ئامرازان یین کو ههر ئیک ژ وان ژکونجهک ژ بیرداناکا خۆ یا فرهز ئینای دهر و کریه د خزمهتا تیکستی نویدا.

میژتنا تیکستان، دکوکا خۆدا پروسا کۆمکرن و لیكدان و قاقارتنا هزرین بژارمه ژ تیکستی پێشین و فهکهریانا بۆ ناف تیکستی نوی یی کو بنیاتدا ههفتیکستی لگه وان دکهت و لگه تیکستی نوی تیکهه دبیت و دبیته پشکهک ژ تیکستی نوی کو د ناف کویراتیا ویدا شین دبیت و لئیره دیاردبیت کو میژتن چیدبیت ژ تیکستهکی ههفشیه یا جودا بیت و ئەهه جودابوونه ژ ی بهایهکی هه گرنه ب تیکستی نوی دبهخشیت ب گهروا هندی کو تیکستی نوی شیایه هزر و شیوه و رووین ژیکجودا کوم بکهت و بیخیته د خزمهتا پیکهاته و ئاقاهیی خۆدا و لئیره لدهستپیکتی وهسا دیاردبیت کو رۆلی نشیسهری دهیته لادان و گرنهیا خۆ ژ دهست ددهت، بهلی دراستی دا نشیسهر ئەو سهنتهه یی کو دشیت قان پروسان هه میا پیکهه گریدهت و ههر ئیکی بیخیته دریرهوا ویدا و هه می پیکهه کار بکهن داکو

وی هه‌بوونا نوی یا دبیزنی تیکستی به‌ره‌م بینیت و بیته هه‌بوونه‌کا نوی یا کو ده‌می تایه‌تمه‌ندیین خودا ژ بیاقی هزری و نه‌ده‌بی دهیته جودا‌کرن.

ب په‌یدا‌بوونا هه‌ردوو تیگه‌هین (قه‌گوه‌استن و میژتن)ی بوونه پره‌کا نه‌کتیف یا د نا‌قه‌را تیکستی نوی و هه‌ر وه‌سا تیکستی به‌رین و سه‌رده‌م و رابووینه ب وی نه‌رکی قورس یی هزرین جورا‌وجور و شیوین ژیکجودا د نا‌قی ئیک شیواز و ژانیدا کومبکهن و لگه‌ل پیکهاتا وی یا نوی تیکه‌ل بکهن و هه‌قه‌بنده‌کی د نا‌قه‌را پیکهاتا وی دروست بکهن ب وی شیوه‌ی کو ب ئاسانی ژ تیکستی ره‌سهن نه‌هیته جودا‌کرن، به‌لکو بیته پشکه‌ک فه‌نه‌قه‌تیایی یا تیکستی.

۱- ۹- ۲- قه‌گوه‌استن:

نه‌و قه‌کولینین - ده‌ستپیکی - یین لسه‌ر هه‌قتیکستی هاتین نه‌نجامدان ژ قه‌کولینین (باختین) ی و په‌یدا‌بوونا تیگه‌هی (دیالوک) د نا‌قه‌را تیکستی به‌رین و سه‌رده‌م بو هندی دجون کو په‌یوه‌ندیه‌کا راسته‌وخو و نه‌راسته‌وخو یا د نا‌قه‌را تیکستاندا هه‌ی، نه‌ف په‌یوه‌ندیه‌ی ژی نه‌و خالا نه‌قه‌بره‌ یا کو وان تیکستان پیکه‌ه‌گریده‌ت و هه‌بوونا تیکستی نوی ب ریکا هه‌قتیکستی په‌یدا دبیت و دبه‌ پشکه‌ک ژ پیکهاتا تیکستی نوی یی ژ لایی خو‌قه‌ وان لیقه‌گه‌ران بکار دئینیت ژبو زه‌نگینکرنا لایه‌نین پیکه‌ینه‌رین خو.

تیکستی، به‌ری هه‌بوونا وی په‌یدا ببیت د بنیاتدا ب چهند قوناغان دهریاز دبیت (*) کو دبه‌ ریک‌خوشکه‌ر بو کومکرنا وان ئامرازین پیکه‌ه‌کار دکه‌ن ژ پیکه‌ه‌ت به‌ره‌فکرنا ژینگه‌هه‌کا گونجای یا داهینانا تیکستی، قه‌گوه‌استن ژی، ئیکه‌ ژ وان ئامرازان یا کو دبنیاتا خودا پروسا قه‌گوه‌استنا فره‌زری و فره‌ده‌نگیا تیکستی به‌رین و سه‌رده‌مه‌ و چوونه‌نا‌قا وانه‌ بو نا‌ف تیکستی نوی ئا‌فراندی. و ژبه‌رکو هه‌قتیکستی د بنیاتدا ژ تیگه‌هین نوی و سه‌ره‌کییه‌ د بیاقی تیورا نه‌ده‌بی یا نوی دا، تیکستی سه‌رده‌م‌ریه‌کا گونجای لگه‌ل شیوه‌ و دهریرین و ئیستاتیکا وی کریه‌ ب گه‌ره‌وا هندی کو نه‌ف قه‌گوه‌استنه‌ ژ پشکه‌کا که‌لتوری روشه‌نبیری و

جفاکی و ئەدەبی هاتیه وەرگرتن، هەر وەسا ژێدەرەکی گەرنگی شارستانییه، ئەقبا ئاینی یان میژوووی یان سیاسی یان گوتنێن مەزنان بیت^(*) زیدەباری هندی ئەقبا قەگواستە دەبیتە کەرستە و لیقەگەرەکا سیمانتیکی یا گەرنگی و پری شیوین هزری و سیسیوئوژی یێن داھینەری و ھەبوونا خۆ د ناق تیکستیدا وەکو کەرستەکی بەرھەمھینەر بەرجستە دکەن.

ل دەمی ئەنجامدانا پروسا داھینانی، میشکی نغیسەری و ژنەنجامی رابوون ب کۆمکرنا پێزانینان یی ئەچارە تەقایا هزری خۆ قەگوهیزیت د ناقبەرا فرموشەنبیریا خۆ (تیکستین بەرین و سەردەم) و ئافاکرنا تیکستی نویدا(ھزرا ئافراندنی و تەکنیکی بەردەست یێن داھینانی و شیوازی خۆ) قەگوهیزیت، ئەقبا چەندە ژێ دی بنە خالا پیکشەگریدانا ھەردوو جەمسەران و د ئیک پەیکەری نوی دا بەرھەم دئینیت یی میشکی وی ب کریارا ئافاکرن و داھینانی رادبیت، بەلی " ئەقبا مفا وەرگرتنە لسەر پەیوھندیەکا تەکنیکی ئافا نابیت، بەلکو لسەر بەرھەمئینانا تیکەلەکی کیمایویەیی کو لگور ریرەوا تیکست و پەیکەری نوی دکونجیت " (۹۰) و ژ ئەنجامی وی پروسا پەیدا بوی یا کو ب کریارا ھەلاندنی رابووی شیوہکی نوی پەیدا دبیت کو ناسناما خۆ وەک تیکست زیدەباری ناسناما داھینەری وە کو نغیسەر ھەلدگریت و تیکەلبوون و بناق ئیکشەچوونا پەیوھندیەکی دروست دکەت و " ھەبوونا پەیوھندیەکی بەرچاقدکەت یا کو تیکستەکی ھوزانی لگەل ئیکی دی پەیوھندار دکەت چ ئەقبا پەیوھندیە بەش یان گشت، پوزەتیف یان ژێ نیکەتیف بیت " (۹۱) زیدەباری هندی کو ئەقبا فرەھزریە چیدبیت دژێەکەن یان ھەق یەکەن یان ژێ ھەقشیوہ و بەروقازی ئیکەن، بەلی ئەو تیکستی ژ ئەنجامی وان لگەل ھزرا داھینەری د ئیک تیکست دا کوم دبیت روویەکی وەسا دیاردکەن کو د ئیک بیاق و سەلیقە و شیواز ودیتن کوم دبن و خزمەتا ھزر و داھینانا داھینەری د بیاقی ئافاکرنا تیکستی نوی دا دکەن.

ئەو قەگواستەنا د فی بیاقیدا رووی د دەت، ئانکو دمریابوون ژ تیکستین پیشین و یی نوی ب دوو شیوازان بەرجستە دبیت، یی ئیکی قەگواستەکا

راسته‌خۆ و دیاره و ب ئاسانی د ناڤ پیکهاتا تیکستی نۆی دا دیاردبیت، یی دوویی
 فهگوهاستنه‌کا نه راسته‌خۆ یه و بتنی هزرا بژاره ده‌بته فهگوهاستن و ب
 ته‌کنیکین دارشتنا تیکستی رهنگی وی ومردگرن و دبنه پشکه‌ک ژ هه‌بوونا وی
 خزمه‌تا بیاڤی وی یی ده‌لالی دکه‌ت، ئانکو تیکستی نۆی پیکهاتا خۆ یا نۆی
 دپاریزیت کو " تاییه‌ت و بژاریه، ب یاسا و سیسته‌مه، وسروشتی شیوازی د ناڤه‌را
 نامرازاندا " (۹۲) ئەڤ چه‌نده یه یاکو ئەم پالداین پیداجوونی دهراره‌ی وی پروسا
 فهگوهاستنی بکه‌ین یا ب داهینانا تیکستی نویشه‌هاتی گریدان و چه‌وانیا
 سه‌رده‌ریا وی لگه‌ل تیکستین پیشین و چه‌وانیا سه‌رده‌ریا وی لگه‌ل وان رییه و
 ریچالین پیشین و کا چه‌وا تیکه‌لی تیکستی نۆی بوویه، ب دهربرینه‌کا دی "
 مشه‌ختبوونا تیکستانه و و تیکه‌لبوونا وانه... و میژتن و فهگوهاستنا کومه‌کا
 تیکستانه " (۹۳) بو تیکسته‌کی دی و ب ریکا هه‌فتیکستی، تیکست دبیته ره‌نده‌ک بو
 تیکه‌لبوونا سیمانتیکی و به‌ره‌مه‌ئینانه‌کا به‌رده‌موام یا ده‌لاله‌تان و دبیته ریکخوشکه‌ر
 بو لادانا دهربرینین تاییه‌ت و تیکه‌لبوونا وان کو د ئەنجامدا هه‌فتیکستی دبیته
 پیکهاته‌کا فه‌گری و لشووک و نویکه‌ر و ئەڤ چه‌نده ژێ نه‌بتنی بهایی د ده‌ته تیکستی
 نۆی، به‌لکو وان ره‌مه‌ندیین فه‌شارتی یی تیکستین پیشین به‌رچاڤدکه‌ت یین کو ب
 ئاسانی و لسهر ده‌مین بوری نه‌هاتینه ئاشکراکرن و دبنه پشکه‌کا کارتیکه‌ر د
 په‌یکه‌ری تیکستی نۆی دا و دووباره تیکستی نۆی دکه‌ته داهینه‌کا دووباره‌گری،
 ئەوژی ب ریکا فهگوهاستن و هه‌قه‌رکرنا خۆاندنه‌کا نۆی بو تیکستی نۆی و
 فه‌دیتنا هزرا ومه‌گرتی یا پیشینه، ئەوژی پشته فهگوهاستن وان کو دبیته
 ئەرکی سه‌ر ملی خۆانده‌فانی کو بشیت وان هزرین تیکستی نۆی ژ یین به‌رین
 ومه‌گرتین د بیاڤی تیگه‌هشتنا ویدا دیاریکه‌ت و رادی زالبوونا وی لسهر تیکستی. ئەڤ
 پروسا ئەم دبیزنی (فهگوهاستن) یا کو د ناخی تیکستیدا دروست دبیت ئەو
 لیقه‌گه‌ره یا کو تیکستین پیشین تیدا کوم دبن و مه‌رهما وی ئیکبوونا تیکستی
 نوییه بیی کو ئەم به‌ری خۆ بدینه وان پشکین وی تیکستی پیک دئینن و ب هه‌ر
 شیوه‌کی و ژانره‌کی هه‌بن هه‌موو پیکه‌ه دکه‌فنه د ناڤ ره‌هه‌ندیین تیکستی نۆی دا و
 رهنگی وی ومردگرن، ئانکو تاییه‌تمه‌ندیا خۆ ژ ده‌ست د دهن و تاییه‌تمه‌ندیا یی نۆی
 ومردگرن کو پیکهاته‌کا سه‌ربه‌خۆ پیک دئینن.

1- 10- ههفتیکستی و بزاقین رهخه کران:

پیکشه گریدانا رهه ندین فره تیگه هشتن و چهقدار کو ههر ئیک ژوان دهلاله ته کا سه به خو دمهته کاره کی ناسان نینه و نیزیکرنا وان دبیاقه کی دهستنی شانکریدا کو ب ریرهو بن ماندیوونه کا زور پیدقیته، نه فا دهیته بهرچا فکرن رهنجه ک زور پیدقییه و پیکشه گریدانا وان ئالین بابتهی روونتر دکهن ب شیوه کی وهسا کو ههم بابته پی روونتر بیت و ههم ناسانیا تیگه هشتنی لدهف وهرگری پهیدا بکهت.

ههر په یوه ند ب وی دابیسی شه سه رهمری لگه ل تیگه ه و زارا قین هه مه رهنگ و کومکرنا وان دبیاقه کی دیارگری دا شه کوله ری نه چار دکهت کو ب هوویری ل وان بابته ان بکولیت و پیدا چوونه کا تیروته سه ل ئالین وان بکهت ب مهره ما گه هاندنا هزره کا هویر و نه فه قه تیایی ژ هزرا سه ره کی بین پشکین وی هزری پیکدینن.

دبیا تادا، و لدویف بوچوونا پیشه نگین تیورا ههفتیکستی وهسایه کو، ههفتیکستی و تیکستین په یومندار، لیگه ریا نا تیگه ستانه بو راوه ستانی د نا ف تیگه سته کی جیگیر دا ب شیوا زین بهرجه ته بوون و کاریگه ر بوونی، دفی بیاقیدا مفا ژ تیورا تیگه ستی هاتییه وهرگرتن یا کو نه جامین وی لسه ردهستی فورمالیستین روسی وبتاییه ته (میخائیل باختین)⁽⁹⁴⁾ ی هاتی ئا فاکرن و لدویف دا بوچوون و پیشنیارین (جولیا کریستیفا)⁽⁹⁵⁾ یا کو پیدا چوون لسه ره به ره مین (باختین) ی کری زیده باری بوچوونین (جیرا جینیت)⁽⁹⁶⁾ و (رولان بارت)⁽⁹⁷⁾ و (هارولد بلوم)⁽⁹⁸⁾ و ژ بهر گرنگیا بابته دی بوچوونین سی رهخه گرین پیشین و ب ریزکر نه کا میژوووی وهرگرین و بته سه لی به حس لی کهن:

هزرا پیکه گریدانا تیگستین پیشین لگه‌ل بین دویشدا د بنیاتدا بو هزرین (شیشرون)ی قه‌دگه‌رن یی کو ئامازه ب هندی دای کو نویسانه‌ک د ناقه‌هرا شیوازین که‌فن و نوی دا هه‌یه ب وی شیوه‌ی کو " دمیژوویی دا هه‌فرکی و پیوه‌ندی د ناقه‌هرا شیوازان دا هه‌بوو " (۹۹) هه‌ر دق‌ی بواریدا بوچوونین (تینیانوف) ی به‌رچاق‌دین سه‌بارت بوچوونین وی بو تیؤرا ئه‌ده‌بی و به‌رده‌وامبوونا نیشانین به‌ره‌مه‌مین پیشین د نا‌ف به‌ره‌مه‌مین نوی ئافران‌دیدا ب ریکا ملک‌چیا وان نیشانا بو یاسا و سیسته‌می تیگستی نوی و شیایه "دوو ئاستان به‌رچاق‌بکه‌ت، یی ئیکی تیگستین ئه‌ده‌بی یین به‌رده‌ست، یی دووی: سیسته‌می زمانین زاره‌کی یین دکه‌فنه د بیاق‌ی تیگستی سه‌ره‌کیدا لدویف مه‌رج و بنیاتی ده‌لالی یی تیگستی نوی" (۱۰۰).

سه‌ره‌اری وان هه‌موو بزاقین هاتینه ئه‌نجامدان دبواری دیارکرنا سنوور و تاییه‌تمه‌ندیین قی تیگه‌هی نوی دمریاری تیکه‌لبوونا تیگستان " په‌یدابوونا تیوره‌کا نوی مابوو د نا‌ف سنووری هنده‌ک بوچوونین (کیم و وردی) دا دکه‌نگه‌شین لسه‌ر قی بابته‌ی و په‌یوه‌ندیین وان" (۱۰۱) یین د ناقه‌هرا واند، بقی شیوه‌ی پیگه‌هشتنا (نجوج) قی تیؤری ژناقبر و گه‌شه‌کرنا وی به‌ره‌ف قه‌کوله‌ره‌کی دی بر کو ئه‌وژی (باختین) بوو یی کو ئاریشا بیژه‌یی د بیاق‌ی تیگستی ئه‌ده‌بی دا پیشکیشگری ئه‌وژی بریکا به‌رچافکرنا تیگه‌هی (فرزمانی) وه‌کو پینگا‌فه‌کا ره‌خنه‌یی و لسه‌ر به‌ره‌مه‌مین رومانین (دویستوفیسکی) پراکتیک کر، بقی چه‌ندی بنیاته‌کی تیؤری په‌یدا کر یی کو بوویه هیما و ریکخۆشکه‌ر بو په‌یدابوونا قی تیگه‌هی و ده‌مان ده‌مدا (باختین)ی دوپاتی لسه‌ر تیگه‌هی دیالوکی کر وه‌کو تاییه‌تمه‌ندیه‌کا بونیادگه‌ری بو به‌ره‌مه‌مین قی رومان‌نشیسی.

قه‌ژیاندنا تیگستان کاره‌کی خویی و نا‌قخویی یی تیگستییه، ئه‌و کریارین سیمان‌تیکی و زمانی یین به‌ره‌مه‌بوونا وی به‌رده‌وام دکهن ب ئه‌قی ئه‌رکی رادبن و ئه‌ف چهنده لگه‌ل " بوچوونا باختین د بیاق‌ی تیؤرا درکاندن‌ی دا دگونجیت کو د بنیاتدا ژیه‌که‌یکا ئه‌بستمولوژی یا بی گه‌نگه‌شه‌ پیک ده‌یت" (۱۰۲) و تیگست لده‌ف

باختین) ی، تیکستەکی قەکره ژ هەمی لایەنن ژیانن یین پیکهاتەیی وزمانی و دیالیکتی و رموشتی مفای دبینیت، قەگەریان بۆ باختینی وژ بنیاتی شەرۆقەکرنا رومانن (دستویفسکی) تیکست وەسا دەیتە دیتن کو "ئافراندا گیانەکی هونەری یی تمام و نامازەکەرە و پیکهاتیە ژ کەرستین هەمەجور و ژیهک دوو نامو" (۱۰۳) هەر کەرستەکی دەوروبەر هەبیت د ئاڤا کرنا پیکهاتە و بنیاتی خۆدا مفای ژۆ دبینیت بمرەما تمامبوونی و سەرپەخۆ بوونی، بشی چەندی هەمی ئەلەمنتین میژوووی تیدا کومدبن سەرەرای ژیکجودابوونا وان یا سەرەمی و بهایی هونەری و پیکهاتا تەکنیکی و پەياما وی زیدەباری جیوازبوونا بهایی هونەری یی هەر جۆرەکی ب وی شیۆی کو چیدبیت ئاخفتنا زاروکەکی یان کوتنەکا زفر(تابو) لگەل پارچە تیکستەکی ئاینی بیت و د ناڤ تیکستیدا بهینە کو مکرن.

رادۆ بهیزی و بیهیزی تیکستی لەهر دەمەکی بۆچوونن خۆ یین هەین، بەئی لگەل پەیدا بوونا بنیادگەران و ئزیر کارتیکرنا قەکوئینن زمانشانی بزاف هاتنە کرن کو تیکستی ژ بیاقی تیدا بەرەم هاتی بهیتە قەقەتاندن، بەئی د پروسا ئاڤا کرنا تیکستیدا هینەر نەچا ره "ریکەکا جیواز بگریت، چونکی ئەو نەچاره د ناڤ کارۆ ئەدەبی دا پیشوازیا فرەزمانی و فرەدەنگیا ئەدەبی و نەئەدەبی بکەت. بیی کو کارۆ وی لاواز ببیت، بەلکو کویرتر لی دەیت" (۱۰۴) تشتی گرنگ دقۆ هەفتیکستی دا قەگەواستنه ژ گوشەنیکیا بەرەمبوون و هزری دا یا کو تیکست پی دەیتە نیاسین و ئاڤا دبیت بۆ ئارستەیا ئافراندا شەرۆقەکرنی یا دەرەکی و ئاڤخۆیی ب ریکا سالوخذانا تمام و هەمەلایەنی و ئشیسەری تیکستی ل دەف باختین "وان پیشبینین دی بەرچاڤدکەت نە ب وی شیۆی خۆ پیشکیش دکەت، بەلکو ب وی شیۆی ئەو بەری خۆ ددەتی ب دیتنا خۆ یا تاییەت" (۱۰۵) وەرگرتنا وی بۆ تیکستی وەرگرتی ژ کویبووون و دزی و تیەلکیشی دەرپاز دبیت و ب چەندین پروسین شەرۆقەکرنا و تیکەلکرنی و گهورینی را دەرپازدبن و ب شیواز و تەکنیکەکا نوی و بزارة د ناڤ تیکستی نویدا دەیتە دارشتن کو دبیتە بشکەکا نەگۆر و نە نامو د ناڤ بنیاتی تەکنیکی و دەلالەتا تیکستیدا.

فرمه‌نگی، ب واتا خو یا ئاسایی تیکه‌لبوون و بناق ئیکه‌چوونا شیوازین
 ژیکجودایه، تیکستی ژی ب ریکا هه‌فتیکستی - ب مهرما زه‌نگین کرنا پیکهاتا
 خو - شیایه مفایی ژ فی ته‌کنیکی و مرگريت، و ژنه‌نجامی فی فرمه‌نگیی لدهف
 باختینی په‌یوه‌ندیین دیالوکی " دشین بچنه د کویراتیا دمریرینیان په‌یسی دا ب
 مهرجه‌کی ژ لایی دیالوکی فه دوو دهنگ یان پتر فی‌یکه‌فن" (۱۰۶) ژبو دیارکرنا
 دهنگشه‌دان و کارتیکرنا وان لسهر پشکین دن یین تیکستی ئه‌وین ههر یه‌ک د
 بیافی‌داهینانی دا ب ئهرکی خو رادبیت و ههر و هسا تیکست تایبه‌تمه‌ندیا داهینانا
 ئه‌دهبی و مرناگریت ئه‌و نه‌بیت ده‌می زمان دبیته تیکه‌له‌کی هه‌مه‌ره‌نگ ژ گوتن و
 دمریرینان کو" دیالوکا دهنگان ژ دیالوکا زمانین جفاکی ژ دایک دبیت و بیژمیا
 یین دن زه‌نگی د ناڤ بیژمیا نفیسهری و د بیافی زمانی نه‌ته‌وه‌می یی هه‌فگرتی دا
 لیده‌ت" (۱۰۷) و ب پیداچوون لسهر تیورا (باختین)ی ئه‌و ئه‌نجامه دیاردبیت کو ئارستا
 وی سوسیولوجییه یا کو پشتبه‌ستنی لسهر هندی دکه‌ت کو پیدفیه پیکهاتا
 زمانی دره‌ه‌ندی جفاکی دا بهیته دیتن و بشی تیگه‌هشتنی نه‌بتنی به‌روفازی تیورا
 زمانانی یا (سوسیر)یه، به‌لکو خو ژ هندی ده‌ته پاش کو تیکست ژ بیافی وی یی
 جفاکی بهیته فه‌قه‌تاندن و د قولچه‌کا بجویکدا گفاشتن لسهر بهیته‌کرن و
 بشی دیتنی تیکست هه‌می روشه‌نبیری و ئه‌زموونان بخوڤه دگریت چ تیکستین به‌رین
 یا سه‌رده‌م بن و ریکی دده‌ت داهینه‌ری کو دژیکرتنی دا یی ئازاد بیت، بشی چه‌ندی
 هه‌فتیکستی و ژبه‌ر گرنگیا وی دبیته ره‌ه‌نده‌کی گرنگ و کاریگه‌ر د ناڤ هه‌می
 گوتارین داهینانیدا بریکا " دانوستاندنن روزانه یاسا و زانست، به‌لی د زانستاندا
 رۆلی وی کیم دبیت، به‌لی (باختین) ی بو فی زارافی تیگه‌هی (دیالوگ) ل جهی
 هه‌فتیکستی بکار دئینیت، ژبو ئامازه‌کرنی د ناقبه‌را ههر دمریرینه‌کی و دمریرینین
 دن دا" (۱۰۸) بشی چه‌ندی تیکست دبیته جیهانه‌کا به‌رفره‌ه کو موزاییکی پیکهاتنا
 وی یا روخسار و ناقه‌روکی تیدا دیاردبیت و ریکه‌ک بو فه‌دیتنا وان په‌یوه‌ندیین بی
 دوماهی یین د ناقبه‌را پشک و تماکه‌رین ویدا و جوروی وی په‌یوه‌ندیا د ناقبه‌را
 جه‌مه‌رین تیکست و هه‌فتیکستی دا دروست بووین.

دهمی باختین باسی (دیالوک)ی دکهت وهسا دبینیت کو ئهو پروسا
 کیماییه یا کو شیا نا فرمه دهنگی لسه ره لگرتنا فرمواتایی ب په یقی دبه خشیت،
 ئانکو هه لگرتنا ده لاله تی د تیستی بهرین دا وگهورینا واتایا وی د نا ق بیاف و
 ده لاله تا تیستی نوی یی د نا ق کونجین ویدا هاتی هلیان و تاییه تمه ندیین وی
 وهرگرتین

۱- ۱۰- ۲- جولیا کریستیفا:

تصابوونا هزاران دهمبارهی شیوی دوماهی یی تیگه هی ههفتیستی بوویه
 ریکا وان ره خنه گرین دق بواریدا فه کولین نه نجامداین و دهستیکا وی _ وهکو
 دیاربووی _ ب بوجوونین (باختین) ی بوون، یی کو هرزین وی بووینه لیقه گهر
 (مرجع) بو نه نجامدانا فان فه کولینان، به لی دقوناغه کا پیشکهفتی تردا و
 ژنه نجامی بزاف و هرزین (جولیا کریستیفا) فرمیدتنه ک و رهوانگه کا نوی و
 تیگه هشتنه کا سهردهم بو قی زاراقی په یدابوو نهوژی دپینگا دهستیکا ئاریشا
 زاراقی بوو یا کو هه می بزاف کرین چاره سه ریکه ت. زوریوونا بوجوون و قهباری وان
 پیزانین پیش تیورا کریستیقای ژ لایی جور و فه لسه فه و فرمه بوجوونی فه
 په یدابووین، بوونه هاریکار بو هاندانا قی ره خنه گری کو بگه هیته شیوازه کی تمام
 بو تیگه هی (ههفتیستی) نهوژی بریکا وان بوجوونین زمانشانان داین زیدهباری وان
 فه کولینین بونیادگه ری یین لگه ل (باختین) ی هاتینه نه نجام دان باومریه ک لده ف
 په یدابوو کو ئهو کاری نه نجام دده ت گرنگی و تاییه تمه ندیا خو یاهه ی، بریکا
 کارتیکرنا (باختین) ی لسه رقی بابته تی دی بینین چهن دین زاراقین وی، وهکو
 (دیالوک) و (فرمه دهنگی) و (ناخفتنا کهرنه قالی) و (ئایدیولوژیا) بکار دئینیت و بقی
 چهن دی "تیست دوباره زمانی ری ک دئیخیت بریکا پراکتیکرنا ته کنیکه کا
 لوژیکی" (۱۰۹) و دبیه ته هه لاندن و ژناقبرنا سیمایی یا که فن و دوباره دارشتنا وان د
 بیاقی تیست و بیژمیه کا نویدا کو "ژ گوشه نیگایا شرؤقه کرنا بیاقی قیکه فتنه
 تیستین هه مه جور و په یوه ندیا وان دئیک تیست دا دهستیپدکته" (۱۱۰)، نه ف

په یوه نډیه ژى و ژنه گهرى په یدا کرنا هوپین پیکه گریډانى ژینگه هه کا وه سا په یدا که ت کو دئیک (تیکست) دا و د ناڅ بیاڅه کی دا خزمه تا هزرى بکه ت ورهنگه کی هه فگرته بسهردا زال دبیت و ژ نه جامى وى چه ندی "تیکستین بهرین دهینه هه رفاندن بو ته فنى تیکستی نوی یی پیکه گریډای و دشین دهربرینى ژى بکه یین وهک په یوه نډیین هه فشیوه یی خودان سروشته کی څه هاندنى" (۱۱۱).

ټهو تیورا کریستیځای به حس لیکرى د بنیاتدا چ جوداهیی نائیځیته د ناقبه را زمانى رومانى و هوزانیدا، ژبه ر کو ټهو وه سا دبینیت " دیالوکه د ناقبه را تیکستاندا، په یف ب ریکا برکه یان په یڅه کا دی مهره ما خو دکه هینیت یا برکه کی بو ئیکا دی هه تا وی راده ی کو هه ر بیژیه ک یان برکه یا ن تیکسته ک ټه نجامى بیرئینانه کی یان تیه لکیشه کیه" (۱۱۲) و ټهو زمان و دهربرینى نوی نه یین کو په یف و برکه و دهربرینى نوی لکه ل ئیک و دئیک په یکه ر (تیکست) دا ناشنا دکه ت و لده ف وى - کریستیځا - تیکستى ټه دهبی گوته که روویى زانستی و ئایدیولوژیایى و سیاسه تى کون دکه ت (*) و رادبیت ب بهرامبه رى و څه کرن و دوباره هه لاندنا وى گوته ی یا وهرگرته _ ژبه ر کو فرهمانى و فرهمه نگیه _ بریکا به رده سترکنا شیوین درکاندنى یین تیکست ب ټهرکى دروستکرنا وان رادبیت و بکار دئینیت ژبو تمامکرنا وى پیکه اتا نوی ټاڅاکرى، تشتى گرنه لڅیره ټه وه کو دڅى خالى دا که ل باختینى هه ف هزرینه یی کو دبینیت (ټاڅاهیی هوزانى لسه رئیک دهنگییه، به لى یی رومانى لسه ر فره دهنگییه) و دڅیره دا باختین " پشته ستنى لسه ر بوچوونا فینوگرادوفى دکه ت یی کو دبیزیت: رومان هونه ره که خودان پیکه اتیا تیکه له... و ټهو څى سالوخدانى وه کو ئیک ژ تایبه تمه نډیین شعریه تا رومانى پیک دئینیت لسه ر وى چه ندی ده ژمیریت کو رومان دروست نابیت ټه گه ر فرهمه نگی و فرهمانى نه بیت و ژبه ر څى یه کی شیوازی رومانى تایبه تمه نډیا تاکبوونى ژ ده ست دده ت ونابیته ټامازه که ر بو خودانى خو، به روقاژى هوزانى کو شیوازی وى ستوینه کا سه ره کیه" (۱۱۳) د ټافراندن و نشیسینا

وی تیکستیادیی کو ئەو شیوازیی تاکه کەسی نوینەراتیایا تایبەتمەندیا هوزانقانی دکەت و زور جارانی پی دەیتە نیاسین.

پروسا قەگواستنی د ناقبەرا تیکستین بەرین و یی نویدا دبیتە کاکلا کاری هەفتیکستی، ب چ پروسە و تەکنیک ئەف کارە دەیتە ئەنجامدان و ب چ شیوە میکانیزما قەگواستنی چەوا بەرەم دەیت، جولیا کریستیقا ژ پیشەنگین نازراندن و دیارکرنا قی پروسی بوو یا کو لسهربنیاتی قەگواستنی ناخفتی و کریه ئیک ژ ئەلەمنتین ئەنجامدانا پروسا کاریگەرە رەخنەگرتنی یا کو شەنگستی هەفتیکستی لسهر دەیتە ئافاکرن و وەسا دبینیت کو تیکست " ئەو پیکهاتییە ژ نیکارەکی هەمەرەنگ و هەر تیکستەک د بنیاتدا میژان و قەگواستن و ئەریکرن و نەریکرن تیکستین دیبە " (۱۱۴) ئەفە ئەو سیمایە یا ناقتاتی دیارگری و بوویە وەکو ریکخۆشکەر بو قەگولینین پشتی وی هاتینە و پشتبەستەکا مەزن لسهر هاتیکرن د بیاقی قەگولینین دمرارەمی هەفتیکستی هاتین ئەنجامدان و لدهف وی تیکست دەیتە ئافاکرن بریکا " بیاقی زمانی، سەرەرای هندی کو ژی دمریاز دبیت، و دچیتە د ناف بیاقی میکانیزما کریارین زمانقانی دا. و ئەو بخۆژی نەبتنی کومەکا بیژمەیین ریزمانی و نەریزمانی نە، ئەو هەر تشتەکە یی دکەفیتە ژیر پروسا خۆاندنی بریکا تایبەتمەندیا کۆمکرنی د ناقبەرا جۆرەها ناستین سیمانتیکی یین د ناف زمانی دا بەردەست و رادبن ب لئاندنا بیرداناکا وی یا میژوووی، لئیرە تیکەلبوونا تیکستان دەیتە دەستنیشانکرن " (۱۱۵)، ئانکو تیکستی نوی ب کۆمکرن تیکستین پروسا هەفتیکستی لکەل هاتی کرن رادبیت د ناف پیکهاتا خۆدا ئەوا کو کریستیقاییی دگوتی (دیالوک) یا کو د بنیاتدا و ژ ئەنجامی پیداجوونی ژ باختینی وەرگرتی و دئەنجامدا بزاق کر کو هندەک زاراقتین دن نافرینیت وەکو ئایدیولیژم و هەفتیکستی و قی چەندی وەلیکر کو " بەری خو بدەت تیکستی وەکو جۆرەکی هەفنوویساندن و قەهاندنی د ناقبەرا بنیاتی تیکستی یی بەرچاقو بنیاتی میژوووی و جفاکی یی قەشارتی، و گەهشتییە وی ئەنجامی کو دیالوک نە بتنی ئەنجامی نقیسینییە بەلکو ئەنجامەکە ژ ئەنجامین

ژيانى بگشتى" (١١٦) و تىكىست لگورەى فى ديتنى دى بىتە خوڊان شيان بۆ بەرھەمئىنانا كۆمەكا دەلالەتەين بى دوماھى يىن دڤوڊا و لدويف بۆچوونا باختىنى دەربرىنى ژ فرەدەنگىي دكەن لى تا رادەكى جىوازە لگەل يا كرىستىقايى و لثىرەدا كارتىكرنا ھزرا ماركسى لسەر كرىستىقايى دياردبىت دەربارەى پروسا پەيوەندىكرنى و تىكىست دبىتە پىكھاتن ژ ئالوگوركرنا تىكىستان يان ھەقتىكىستى، ئانكو ھەبوونا ژمارەكا بىژەمىن ژ تىكىستىن بەرىن ھاتىن ھەگرتن و لگەل يى نوى تىكەلبووين و خو ژ يىن دن ددەنە پاش (**)(*) ھەر دقى بياقيدا دەربارەى ديتنا وى بۆ تىكىستى ئەدەبى تىكەھى ئايدىالى بەرچاقدكەت ئەوژى ب رىكا دياركرنا ئارستا سىمىولوژى بۆ تىكىستى، ھەكو جھى كۆمبوونا ژمارەكا تىكىستان و درىستبوونا پەيوەندىي د ناڤبەرا واندا دىنوورى تىكىستەكى سەنتەردا لدويف پىكھاتا مېژووويى و جىكاكى و ھەكو قەرىزا فان بۆچوونان كرىستىقايى دوو ئاستىن پىكھاتنا تىكىستى بەرچاڤكرىنە: (***)

- ئاستى تىكىستى پىكھىنەر Geno-text لسەر ھەر تىشتەكى بچىتە د ناڤ ئاڤاكرنا تىكىستى نوى ئاڤراندى دا دەيتە ھەژمارتن.

- ئاستى ديارى تىكىستى Feno-text لايەنى شىوہى و زمانى و پىكھاتا تىكىستى قەدگىر (شىوى ديار دىي تىكىستى نوى).

بۆچوونىن كرىستىقايى، ب شىوہەكى گشتى مە قەدگەرەين بۆ ھندى كو ھەقتىكىستى نەبتنى كۆمبوون و رىزكرن و قەرىزا تىكىستىن بەرىن و سەردەمن يىن تىكىستى نوى پىك دەينن، بەلكو بەرامبەر بوونا تىكىستانە و شىوہەكى بزارە يى داھىتان و ئاڤراندن و قەگواستنا تىكىستانە.

تیکست، وەکو هەبوونەکا سەر بەخۆ - ژ لایئ هەبوون و بەرجستەبوونی
 قە- گرنکی یا خۆ ژ وی کویراتیا هزری و فەلسەفی یا د درکینیت وەردگری،
 زیدەباری وی فرەدەلالەتا بی سنوور یا قەریژا پەیوەندیین پیکشەگریدایە د ناڤهەرا
 کەرسیتین پیکهینەرین ویدا. یا دیارە کو دقان سالیین بوریدا تیگەهشتنا مە
 دەربارە ی تیکستی هاتییه گهورین یی کو د بنیاتدا قان گهورینا ژ زمانی
 وەردگری، نابیت ئەم ب چافەکی سەیری تیکستی بکەین، ژبەر کو ئەم نەشیین ژ
 لایئ ماتەری قە جیوازیی د ناڤهەرا تیکستاندا بکەین ژبەرکو هەبوونا وان لاسەر
 بهایی مەعنەوی دەیتە هەلسەنگاندن ویا " گریدایە ب بابەتی چیتژی قە... وراستە
 بەرهەمی ئەدەبی ژ خوشیی قالا نابیت"^(١١٧) و دبیتە پیشەری هەلسەنگاندنا تیکستی
 و سیمایی دیارکنا لایەنی دەلالی و ئیستاتیکی یی تیکستی زیدەباری وان هیمایین
 بو وەرگری د بیاقی ژیرەوی دا بەردەست دکەت.

جیرار جینیت، وکو ئیک ژ جەمسەرین رەخنەیی د سالیین شیستاندا
 رۆلەکی هەرە کاریگەر د بیاقی دیارکنا ژانر و کودین ئەدەبی دا هەبوو، شیاپە
 دپەرتوکا خۆدا (Plampseste) مفاپەکی زۆر ژ تیۆر و بوچوونین جولیا
 کریستیقای وەرگری^(*) ژبەر کو کاکلا تیۆرا خۆ ژ بوچوونین کریستیقای
 و تیۆرا هەفتیکستی وەرگری، و دەربارە ی پیناسەکنا هەفتیکستی لگەل بریشە
 چوویە، کو وەسا دبینیت "ئامادەبوونا هەقەدەمە یا تیکستەکی یان چەند تیکستان،
 یان ژئ ئامادەبوونا دروستە یا تیکستەکی د ناڤ تیکستەکی دیدا ب ریکا دزیی، دەق
 وەرگری، پاشی ئامازەپیکرنی"^(١١٨).

تشتی هەرە بالکیش دەربارە ی وی بوچوونا (جینیت)ی ئەووە کو
 هەفتیکستی ب نشیسینا پلە ئیک نزانیت، بەلکو نشیسینا پلە دوو، هەبوونا قی
 جوړە نشیسینی _ لدویف بوچوونا وی _ وەسا دیاردبیت کو تیکست دوو جورن، یی
 پیشین: تیکستی پلە ئیکە، کو ئەو بخۆ سەر بەخۆیە و ژ دەوروبەران وەردگری و د
 ناڤ دا دیاردبیت، هەر ئەڤ هزرمیە یا کو مە قەدگەرینیت بو پەیشا (Plampseste)

یاکو واتا (ژبیرن و دوباره نقیسینی) دگههینیت و د سهر هندی را ههر نیشانین وی ههتا رادهکی دمین، د قی بیافیدا و ژبو زهنگینکرنا هزرا خو رابوویه ب دهستنیشانکرنا هندهک جورین ههفتیکستی کو دمیرینی ژ هزرا وی دکهن بهرامبهر تیکستی، بقی شیوهی:

۱. ههفتیکستی Intertextuality (التناص): ئەو تیگههه یی زۆریهه تیگههین دن لدور خو کوم دکهت و ئەه تیگههه یی ههفپشکه د ناقبهرا (کریستیفا) و (جینیت)یدا و مهرهما وی، ههبوونا دوو تیکستان یان گهلهک تیکستان د ئیک دهمدا د ناف ئیک تیکستیدا کو ب ریکا دزی (plagiat) یان دهق و مرگرتن (citation) یان ئاماژمپیکرن (allusion) دهیته دروستکرن.

۲. تیکستی تمامکهر Para texte (المناص) دقیردها بهحس ل وان تمامکهران دهیتهکرن یین روونیا تیکستی و پیزانینان بهرچاق دکهن، ئانکو ههر دویشه لانهک هه بیت تیکستی تمامبکهن و پیزانینا پتر دیاریکهن، وهکو تایتلی سهرهکی و یین پشکان و پیشهکی و نهخشه و دیزاین و بهرک و ئەه تیکستین تمامکهر" ژ تیکستی دمریازبوون و قهدیتنا جورئ پهیهوندین ههمهجور و بهردهست لگهل تیکستین دن یین وان سنووردار دکهنه قهدیتن،... بقی چهندی - ئەه تیکسته- نه د ناف تیکستی و نه ژدهرقهی تیکستینه، ئەو یی ل تایتلی، و ژوی تیکستی دهست پی دکهت" (۱۱۹).

۳. سهر تیکست Meta texte (المیتناص) ئەه جورئ ههفتیکستی ژ سنووری پهیهوندیا د ناقبهرا دوو تیکستان یان پتردا دمریازدبیت و دکهقیته د خانا رهخنهگرتنی دا، ئەوژی بریکا رهخنهگرتن یا پاشگوتنی لسهر تیکستی کو پهیهوندی ب تیکستهکی دیشه یا هه ی چ بریکا شرۆقه کرنا یا لسهر ئاخفتنی، ههر لقی باری پیداجوونه لسهر وان بۆچوونین جوراوجور یین بهحسی پیکشه گریدانا تیکستان دکهن و شرۆقه دکهن.

۴. تیکستین نویسهک Hyper textualite (التعالق النصی) رهنگه ژ لای تیگههه قه ئەه نافکرنه پتر بۆ شعریهتا تیکستی نیزیک بیت، چونکی بشیوهکی تیر و

تەسەل ل وی پەییوەندیا د ناڤهرا تیکستاندا دروست دبیت، دگهریت و خو
 بهرههف دکەت بو " لیڤهگهرا تیکستین نویسهک و (جینیت)ی ب شیوهکی
 پروگرامکری ل تیکهلبوونا تیکستان دگهرا یین بنیاتی دهلالی بهرههه دئینا،
 یی کو ب ریکا نیشاندنا هزرا خو یا رهخهیی ههمی جورین تیکهلی و نویساندنا
 تیکستان پیشکیشدکرن...» (۱۲۰).

د فی بیافیدا، پیدفیهی لسهرا ناستان پیداجوونی لسهراکریارا ههفتیکستی
 بکهین بشیوهکی و هسا کو لایهین کومکهریی وی دخزمهتا تیکستیدا بهینه
 دیارکرن، ئەف ئاسته ژی ب دوو شیوان بهرچاقدبن، یی پیشین: (تیکستی کومکهرا)
 ههر تشتهکی پەییوەندی ب تیکستی رهسەن فه ههبت (تیکست بخو، نئیسینا
 تیکستی، نئیسینا پاش تیکستی) و ئەف ههمی دبنه دهرگهه و دهرزینک بو
 تیکستی ب مەرهما روونکرن و ناساندنا وی ژ پاشگوتن و فهگهران و بهرگ و وینی
 بهرگی، واته ههر پاشکویهکی لدویف تیکستی بهیت ب مەرهما روونکرنی.

ئەفا دپیشیندا هاتیه دیارکرن بزاقهک بوو مەرما وی دیارکرنا وان
 بوچوونین رهخههگران یین کارتیکهرا و ئەکتیف دبواری دیارکرنا تیگهه و جور و
 ماهیهتا تیکستی دیارکری، ئەف بزاقه ب بورینا دهمی ژلایهکی فه بهرفرهی پیڤه
 دیاربوو و ژلایهکی دیڤه تیگههی ههفتیکستی گهشهکرن بخوڤه دیت لسهرا
 دهستی وان رهخههگران، ئەف پینگاڤین وان نه بتنی لسهرا تیکستی پروت هاتنه
 بهرجستهکرن، بهلکو زور لایهین زانینی بخوڤه گرتن یین راستهوخو پەییوەندی ب
 هزرا و تیگههشتنا مروڤیڤه ههی دا کو تیگههشتنا مروڤان بهرامبهرا دیاردا روون
 بکهت بیافهکی هزری یی موکم و تیگههشتنی دهربارهی فی تیگههشتانی بهردهست
 بکهت ب وی شیوهی کو ههر دهمی فهکولهر لسهرا فی تیگههی کار بکهن ئیکسهرا
 تهوهریی سهرهکی و خالین پیکشهگریداننی و ژیکجودابوونی ل دهف وان روون ببن.

- (۱) صلاح فضل بلاغة الخطاب و علم النص، المجلس الوطنى للثقافة و الفنون والاداب، ۱۹۹۲، ص ۲۵۲
- (۲) عزیز توما، مفهوم التناص فى الخطاب النقدى المعاصر، الرافد دائرة الثقافة و الاعلام، الشارقة، عدد ۳۱، ۲۰۰۰، ص ۲۰
- (۳) سعید بحیری، علم لغة النص، مكتبة الانجلو المصرية، ۱۹۹۳، ص ۱۰۱
- (۴) صلاح فضل، بلاغة الخطاب و علم النص، ص ۲۳۸
- (۵) جولیا کریستیفا، علم النص، ت، فريد زاهى، م، عبد الجليل ناظم، دار طوبقال للنشر، الدار البيضاء، المغرب، ۱۹۹۷، ص ۱۱
- (۶) بنیره: رولان بارت، نظرية النص، ل ۹۶
- (7) J.A Cuddon, Dictionary of literary terms and literary theory, third edition, printed in England by clays, LTD, STI, VESPLC, 1976, 1977, 1979, 1991, P454, ,
- (۸) هه مان ژیندم، ل ۴۵۴
- (9) Le petit la Rousse compacte, Le premier du siècle, Canada, Juillet 2000, p555.
- (۱۰) محمد بن ابى بكر بن عبد القادر الرازى، مختار الصحاح، دار الكتاب العربى، بيروت، لبنان، ۱۹۸۱، باب نص، ل ۶۶۲
- (۱۱) ابن منظور، لسان العرب، دار المعارف، ۲۰۰۸، مادة نصص، ۵/۵۷۵
- (۱۲) الفيروز ابادى، القاموس المحيط، تح، محمد نعيم العرقوسى، مؤسسة الرسالة، ط ۸، ۲۰۰۵، ۳۳۱/۲
- (۱۳) احمد رضا، متن اللغة، منشورات دار مكتبة الحياة، بيروت، لبنان، ۱۹۶۰، ل ۴۷۲
- (۱۴) احمد بن فارس، معجم مقاييس اللغة، مؤسسة الرسالة، ط ۲، ۱۹۸۶، مادة، ن، ص، ۳/۸۴۳
- (۱۵) ابن منظور، لسان العرب، مادة نص، ۵/۵۷۵
- (۱۶) بنیره (شنو محمد محمود، دهقناویزان له شيعرى نويى كویدا)، (د. دهلمهت بايز، دهقناویزان له رومانى دواهه مين هه نارى دونيا) (ئاواره فريدون قادر

دمقناويزان له شيعرهكانى نهنومر قادر محمد) (ابراهيم احمد سمو، شانوى كوردى له نيوان دهقه خوّمالى و بيانیهکاندا)
 (۱۷) طه مایى، فەرهنهنگا مایى (كوردى، عهرمبى) دهمزگههى سپيريزى چاب و ومشانى، چاپخانا حه جى هاشم، ۲۰۰۹، ل ۵۷۳
 (۱۸) خالد محمد سندی، سندی فەرهنهنگهكا كوردى – كوردى، پشكا دووى، ۲۰۱۰، ل ۶۸۷

* مهرم پى كومكرنا وان پيزانينين تير وتهسهل لسهروى بياقى دهستنيشانكرى يى باس لى دهيته كرن و فهگرتنا ههمى نالين ديار و فهشارتى ديباقى شروفهكرنى دا، ب دهربرينهكا ديتر هه رزانستهكى ههبيت ژ پهيكهري گشتى و بهشان پىك دهيت و چهوانيا پىكشه گرندان و كاركرنا وان بهشان ببهته هوكارهك ژبو خزمهتكرنا هزرا گشتى يا بابتهى نارستهكرى و ههبوونا پىكشهگرندانهكا لوژيكي كو خزمهتا بوچوونا گشتى بكهت ب مهرمه نيشاندانا ريرموههكا ناشكرا يا روونكرنا هزرا گشتى،

** ههزى گوتنييه كريستيايى ل دهمى نهف تيگههه بهلافكرى، ل پيشيا وي نهف هزره ب شيوازمكى ل دهف (ميخائيل باختين) ي ههبوو (ديالوك) بو پتر پيزانينا بهري خو بده، ميخائيل باختين المبدأ الحواری، تزفتيان تودوروف و ههروهسا مدخل الى التناص، ناتالى بيقى غروس، ههروهسا التناص الشعري، قراءة اخرى لقضية السرقات، و المسبار فى النقد الادبى، و علم النص جوليا كريستيفا

*** د بياقى نافهرووكيدا مهرم پى ههلاندا هزرا يه و سهر ژ نوى داهينان و ديباقى روخسارى دا پىگيربوونه ب وي پهيكهري ژانرى نهدهمى يى نفيسهه تيدا داهينانى دكهت، لثيره چيدبيت ومسا بهيته ديتن كو چافليكرنه.

(۱۹) احمد الزعبي، التناص نظريا و تطبيقيا، مكتبة الكيلانى، اربد، الادرن، ط۱، ۱۹۹۵، ص ۹،

(۲۰) حميد الحمدانى، اسلوبية الرواية مدخل نظري، منشورات دراسات سال، الدار البيضاء، ط۱، ۱۹۸۹، ص ۹۱

- (٢١) مارك انجلو، آفاق التناصية، ت، محمد خير البقاعى، الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة، مصر، ١٩٩٨، ص٦٦
- (٢٢) ناتالى بيقى غروس، مدخل الى التناص، ت، عبد الحميد بورايو، دار نينوى للدراسات والنشر و التوزيع، دمشق، سورية، ٢٠١٢، ص١٤
- (٢٣) محمد سعيد سلامى، التناص فى شعر عبدالله البردونى، اطروحة دكتوراه، جامعة صنعاء، كلية اللغات، قسم اللغة العربية و آدابها، بدون سنة، ص٢٠
- * بو پتر پيزانينا فهگهره بو (مصطفى السعدنى، التناص الشعرى قراءة اخرى لقضية السرقات ص٨)
- (٢٤) جوليا كريستيفا، علم النص، ت، فريد زاهى، م، عبد الجليل ناظم، دار طوبقال للنشر، بلغدير، الدار البيضاء، المغرب، ط٢، ١٩٩٧، ص٧٨
- (٢٥) د، بثينة الجلاص، النص و التاويل فى الخطاب الاصولى و الاليات القراءة و سلطة التناص، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، مصر، ط١، ٢٠١٤، ص٢٣٤
- ◊ كمال ابو ديب، الحداثة - السلطة - النص، مجلة فصول، عدد ٣، القاهرة، ١٩٨٤، ص٥٧
- ◊ نهف تهكنيکه زور جاران د بياقى چيروک و رومانى دا بهرچاقديبيت ل دهمنى ههف نيزيکبوونهک د ناقبهرا روويدانين چهند تیکستهکان ليک دچن.
- (٢٦) تزفتيان تودوروف، ميخائيل باختين (المبدأ الحوارى)، ت، فخرى صالح، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، مصر، ٢٠١٢، ص١٥٧
- (٢٧) د، محمد قنوس، من الاخذ الادبى الى التداخل النصى لدى العرب دراسة فى المصطلح و القضية، عالم الكتب الحديث للنشر و التوزيع، اربد، الاردن، ط١، ٢٠١٣، ص٢٥٥
- (٢٨) احمد بن ملا محمد الزفنگى، العقد الجوهري فى شرح ديوان الجزيري، جزء ٢، طبعة ٢، مطبعة الصباح، ١٩٨٧، ص٨٨٨ - ٨٩١
- (٢٩) داود سلمان الشويلى، الذئب و الخراف المهضومة، دار الشؤون الثقافية العامة، ط١، بغداد، العراق، ٢٠٠١، ص١٤

*
ناماژه بقی جوروی خاندەفانی هاتییه کرن ژیهه کو خوآندهفانەکی ئەهکتیف
و هاریکاره دبروسا هەلسەنگاندنی دا و دوباره ئافاکرنا تیکستی دا ب ریکا
درکاندنا بۆچووین ئافاکەر.

(۳۰) هاشیت Hachette، التاريخ الادبی و علم الاجتماع محاولة فی المنهج فی النقد
وفی التاريخ الادبی، دار طوبقال، الجزائر، ۱۹۶۵ ص ۳۹،

(۳۱) ناتالی بیقی – غروس، مدخل الى التناس، ت، أ، د، عبدالحمید بورایو، دار نینوی
للدراسات و النشر و التوزیع، سوریه، دمشق، ۲۰۱۲،
ص ۵۹

(۳۲) د، هەمەت بایز، دەقناویزان له رومانى (دواهەمین هەنارى دونیا) ی (بەختیار
عەلى) دا، چاپخانهی شههاب، ههولێر، ۲۰۱۳، ل ۱۰۵

(۳۳) جیرارجینیت، مدخل لجامع النص، ت، عبدالرحمن ایوب، دار طوبقال، الدار
البيضاء، ط ۲، ۱۹۸۶، ص ۷

(۳۴) وئید الخشاب، دراسات فی تعدی النص، المجلس الاعلی للثقافة، ص ۱۵
*
دەربارەى ئافکەرنا ئافهاتى، چەند چەمکین دى بەرچاقدبن وهکو:
(هەفتیکستی) و (تیکه لبوونا تیکستان) و (بناف ئیکشە چوونا تیکستان).

**
ئەو پەيوه‌نديا ژ ئەنجامی تیکه لبوونا تیکستان دروست دبیت و ب ریکا
بەرجهستەبوونا وان د ئاف تیکستەکی نۆی دا دیاردبیت کو شیوازی تیکستی نۆی
پێشە دیاردبیت و بزاقی دکەت سیمایی تیکستین هەلیایی لگەل خو
بگونجینیت و رەنگەکی نۆی بەهتێ.

(۳۵) بشیر القمیری، شعرية النص الروائی: قراءة تناسية فی کتاب التجلیات،
شركة البیادار للنشر و التوزیع، الرباط، ۱۹۹۱، ص ۷۱

(۳۶) وئید الخشاب، دراسات فی تعدی النص، المجلس الاعلی للثقافة، القاهرة، مصر،
د، ت، ص ۱۷

(۳۷) هەمان ژیدەر، ل ۱۸

(۳۸) محمد خیر البقاعی، دراسات فی النص و التناسية، مرکز الانماء الحضاری،
حلب، ۱۹۹۸، ص ۱۲۹

*
مەرم پی تیکه لبوونا ژانرین ئەدەبییه، ئەو تیکه لبوونا د ئاقبەرە دوو ژانرین ئەدەبی
یان پتر دروست دبیت، وهکو تیکه لکرنا هوزانی لگەل رومانى یا بەروقازی.

- (٣٩) محمد خير البقاعي، دراسات في النص و التناسية، ص ١٣٠
- (٤٠) تزفتيان تودوروف، ميخائيل باختين المبدأ الحوارى، ت، فخرى صالح، رؤية للنشر و التوزيع، ط١، رؤية، ٢٠١٢، ص ١٥٦
- (٤١) رولان بارت، فى الادب و الرواية و النقد، ت، د، عبدالرحمن بو على، دار نينوى للدراسات للنشر و التوزيع، دمشق، ٢٠١٤، ١٠٣
- (٤٢) فهگهه (ظاهرة الشعر المعاصر فى المغرب، مقارنة بنيوية تكوينية، دار التنوير للطباعة و النشر و التوزيع، ١٩٨٥)
- (٤٣) سوزان سونتاغ، ضد التأويل، ت، باقر جاسم محمد، مجلة الثقافة الادبية، ع ٣، ١٩٩٢، ص ٦٧
- (٤٤) تزفتيان تودوروف، ميخائيل باختين المبدأ الحوارى، ت، فخرى صالح، رؤية للنشر و التوزيع، ط١، رؤية، ٢٠١٢، ص ١٦١
- (٤٥) محمد بنيس، ظاهرة الشعر المعاصر فى المغرب، مقارنة بنيوية تكوينية، دار التنوير للطباعة و النشر و التوزيع، ١٩٨٥، ص ٢٥٣
- (٤٦) جوليا كريستيفا، علم النص، ت، فريد الزاهى، دار طوبقال، ص ٧٣
- (٤٧) محمد بنيس، ظاهرة الشعر المعاصر فى المغرب، مقارنة بنيوية تكوينية، ص ٢٥٣
- (٤٨) عبدالسلام عبدالخالق الربيدى، النص الغائب فى القصيدة العربية الحديثة، دار غيداء للنشر و التوزيع، ط١، ٢٠١٢، ص ٢٧
- (٤٩) ظاهر محمد الزواهره، التناس فى الشعر العربى المعاصر، دار و مكتبة الحامد للنشر و التوزيع، ط١، ٢٠١٣، ص ٥٣
- * مهرم پى نهوه، مروڤ وهكو كياندارهكى چافليكهه و ب وى زور پيزانين و رهفتاران هه مبيز دكهت، به لئى شيوازهكى رهنگى كه سوكى پيشهبيت بهرچاقدكهت و دوباره د بهيكهري ژانرهكى نهدهبيدا نارستهى دهوروبهيران دكهت.
- (٥٠) د، لبيبة خمار، شعرية النص التفاعلى آليات السرد و سحر القراءة، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، مصر، ٢٠١٤، ص ٦٢،
- (٥١) بشير، مفهوم التناس بين الاصل و الامتداد، مجلة الفكر العربى، عدد ٦٠ - ٦١، ١٩٨٩، ص ٩٢.

- (٦٢) هاشم صالح، حوار مع ثلاث نقاد فرنسيين: تودوروف، جينيت، كوهين، مجلة
مواقف، عدد ٤٢/٤، ١٩٨١، ص ٦٥
- (٦٣) محمد الماكري، الشكل و الخطاب مدخل لتحليل ظاهراتي، بيروت، المركز
الثقافي العربي، ط١، ١٩٩١، ص ٨١
- * د بياقى فه كولينين دمر ونشيكارى دا بيكهاتا مروقى وهسايه كو د دوو
ژينگهاندا دژيت، يا نيكي: لهو بياقى فيزيكى يى مروقى تيدا وهكو ههر
كهسته كى دى سه رهدمى دگهل دهيتته كرن، زيدمبارى وى ژينگها (جيهانا)
مروقى بخو دروست دكهت كو يا تايبهته ب ويژه و لهو بخو بريارى لسهر د دهت و
تايبهته نديا پى دبه خشيت.
- (٦٤) محمد محمد يونس على، الخطاب و نظرية المرجعيات، مجلة حوليات اداب
عين شمس، مجلد ٤٠، سبتمبر، ٢٠١٢، ص ٢٨١
- (٦٥) شهعبان جالى، شيوازي شيعرى جزيرى، دهزكهه سپيريزى چاپ و وهشانى،
چابخانا جهجى هاشم، هولير، ٢٠٠٨، ل ٢٣
- (٦٦) ناتالى بيبقى - غروس، مدخل الى التناس، تجمة، عبدالحميد بورايو، دار
نينوى للدراسات والنشر و التوزيع، دمشق، سورية، ٢٠١٢، ص ١٦١
- (٦٧) ميخائيل باختين، الخطاب الروائى، ت، محمد برادة، دار الامان، المغرب، ص ٣٦
- (٦٨) فولفانج هاينه مان و ديتر فيهزجر، مدخل الى علم لغة النص، ت، د، سعيد
بحيرى، القاهرة، مكتبة زهراء الشرق، ٢٠٠٤، ص ٦
- (٦٩) كلاوس برينكر، التحليل اللغوى للنص، مدخل الى المفاهيم الاساسية و
المناهج، ت، د، سعيد البحيرى، القاهرة مؤسسة المختار، ٢٠٠٥، ص ٣٢
- ❖ ل دهمى لهم به حسى وان ليقه گهران دكهن، مه رهم پى لهو نينه كو بتنى نيك
تيكستى دياركريبه، به لكو لهو كوما به رهم و بيرو باوهران
وهزران و هيما و روشه نبيريا گشتيه يا كو بيردانكا نقشهرى يان هزانقانى
ثا قاكرى، له فجا ب ج شيوى هه بيت.
- (٧٠) محمد اشرف عبدالعال، معايير النصية، دراسة فى نحو النص، رسالة ماجستير،
كلية دار العلوم، مصر، القاهرة، ٢٠٠٣، ص ١٠
- (٧١) محمد بازى، تقابلات النص و بلاغة الخطاب نحو تأويل تقابلى، الدار العربية
للعلوم ناشرون، بيروت، لبنان، ٢٠١٠، ص ٥٥

- (٧٢) محمد عبدالمطلب، مفهوم العلامة فى التراث، مجلة فصول، مجلد ٦، عدد، ١، ١٩٨٥، ص٧٢
- (٧٣) سليمة عداورى، شعرية التناس فى الرواية العربية، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، ٢٠١٢، ص ١٤٥.
- (٧٤) زتسيلاف و اورزنيك، مدخل الى علم النص مشكلات بناء النص، ترجمة، سعيد حسن بحيرى، مؤسسة المختار للنشر والتوزيع، القاهرة، ط١، ٢٠٠٣، ص٢١.
- (٧٥) محمد محمد يونس على، الخطاب و نظرية المرجعيات، حوليات اداب عين شمس، مجلد ٤٠، ٢٠١٢ يوليو سبتمبر، ص ٢٦٨.
- (٧٦) مفيد نجم، التناس و مفهوم التحويل فى شعر محمد عمران، الموقف الادبى، اتحاد الكتاب، دمشق، عدد ٣١٧ - ٣١٨، ١٩٩٧، ص٤٧
- (٧٧) عبد المنعم عجب الفيا، التناس فى القصيدة الحديثة، مجلة البيان، رابطة الادباء، الكويت، عدد، ٣٥٥، ٢٠٠٠، ص٣٦
- (٧٨) د، ههلمت بايز، دهقناويزان ل رومانى (دواهمين ههناى دونيا)ى بهختيار عه لى دا، ل ١٦٦
- * مهرم ز كودكرنا زمانى نهوه (فهگوهاستنا وى دهنگى زمانيه يى كو دهيتته دركندن ز لايى مروقيشه ب شيوين جواد و دارشتنا وبيه لسهر لاپهري ب شيوى وينه و ههر دهنگه كى وينى خو يى ههى و پى دهيتته ناسكرن و جياوزكرن)
- (٧٩) www.poledz.net، ٢٠١٨، ٧، ١٦، ١٢:٤٧
- (٨٠) www.alzawrapaper.com، ٢٠١٨، طوبوغرافيا النص الشعري فى ديوان (فى كل اتجاه) للشاعر الدكتور جمال المرسي،
- (٨١) جان - ميشال غوفار، تحليل الشعرت، د، محمد حمود، كلمة و مجد المؤسسة الجامعية للدراسات و النشر و التوزيع، ابو ظبى، الامارات، ٢٠٠٨، ص ٣٦.
- (٨٢) مهيار علوى مقدم، نظريه هاى نقد ادبى معاصر، (صورتگرابى و ساختارگرابى)، چاپ اول، تهران، ١٣٧٧، ص ١٦٨ - ١٦٩
- * كهرستى بكارهاتى يى زمانى تيکستى پى دهيتته نقيسين هه مان كهرستى روزانهيه، به لى شيوازي دارشتن و بكارئينانا وى د تيکستى دا يى جياوازه زلايى نارسته كرنا هزرى و مهرا نقيسينى فه.

- (٩٢) د، نعيم اليافى، أطيايف الوجه الواحد – دراسات نقدية فى النظرية و التطبيق، اتحاد كتاب العرب، دمشق، ط١، ١٩٩٧، ص٢٣٩
- (٩٣) جوليا كريستيفا، علم النص، ص٧٩
- (٩٤) تزفتيان تودوروف، ميخائيل باختين، المبدأ الحوارى، ترجمة، فخرى صالح
- (٩٥) جوليا كريستيفا، علم النص، ت، فريد الزاهى،
- (٩٦) جيرار جينيت، مدخل لجامع النص، ت، عبدالرحمن ايوب، دار طوبقال،
- (٩٧) رولان بارت، فى الادب والكتابة و النقد، ت، د، عبدالرحمن بو على، دار نينوى، ٢٠١٤
- (98) Harold (Bloom), poetry and Repression, University- press, 1976
- (٩٩) خيرة حمر العين، جدال الحداثة فى نقد الشعر العربى، اتحاد كتاب العرب، دمشق، ١٩٩٦، ص١١٦
- (١٠٠) Laurent jenny: la strategie de la forme, 27, paris, poetique, 1979, p261
- (١٠١) أنور المرتجى، سيمياء النص الادبى، افريقيا الشرق، منشورات اتحاد الكتاب العرب، ١٩٨٧، ص٤٢
- (١٠٢) كريزينسكى، البعد الاخر للنص الروائى، ت، عودة على، الدار البيضاء، المغرب، ١٩٨١، ص٧٤
- (١٠٣) ميخائيل باختين، شعرية ديستوفيسكى، ت، جميل نصيف التكريتى، دار طوبقال، البيضاء، ١٩٨٦، ص٢٢
- (١٠٤) ميخائيل باختين، الخطاب الروائى، ت، محمد برادة، دار الامان، الرباط، ١٩٨٧، ص٥٩
- (١٠٥) د، حميد لحمداني: أسلوبية الرواية، منشورات دراسات سال، مطبعة النجاح الجديدة، الدار البيضاء، ١٩٨٩، ص٣٨
- (١٠٦) ميخائيل باختين، شعرية ديستوفيسكى، ص٢٦٩
- (١٠٧) ميخائيل باختين، الخطاب الروائى، ت، محمد برادة، ٥٧
- (١٠٨) تودوروف، المبدأ الحوارى، ت، فخرى صالح، بغداد، ١٩٩٢، ص٨٢
- (١٠٩) محمود المصفار، التناص بين الرؤية و الاجراء (مقاربة محايثة للسراقات الادبية عند العرب) مطبع التسفير، صفاقس، ٢٠٠٠، ص٣٤
- (١١٠) زُيدمرى بهرى، ل ٣٥
- (١١١) جوليا كريستيفا، علم النص، ت، فريد الزاهى، مراجعة، عبدالجليل ناظم، دار طوبقال، سلسلة المعرفة الادبية، ١٩٩٧، ص١٣

پشکا دووی

ههفتیکستی و ئافاهیی- بنیاتی- تیکستی هوزانی

هه‌مه‌جوریا دمریرینی و دیاربووئی و رادی کارابوونا وی د بیافی داهینانا ئافاهیی تیکستی هوزانییدا.

ئهو ئهرکی زمانی تیکستی هوزانی پی رادبیت نهبتنی یی ئافهاتییه، به‌لکو زیده‌باری فی چه‌ندی رادبیت ب ئهرکی دیارکرنا وان پیکهاتین دن بین تیکستی هوزانی و دبیته که‌له‌خی (به‌یکه‌ری) وی تیکستی یی هه‌ست پی ده‌یته‌کرن کو بیافی نئیسینی و پیکهاتا رستان و تیکه‌لکرنا دمریرینان و قافارتنا په‌یشان و ده‌ستنیشانکرنا وی توبوگرافیا تیکستی هوزانی پی ده‌یته دارشتن زیده‌باری هندی خو‌انده‌فانی ئارسته دکهت بو فرهدیتن و فره‌تیکه‌هشتنی ب ئارمانجا هندی کو ئهو تیکستی ده‌یته نئیسین ئاسویین به‌رفره‌ه لده‌ف خو‌انده‌فانی فه‌کهت و ب وی شیوه‌ی تیگه‌هیت کو " ریکخسته‌کا به‌رده‌وام د ئاقبه‌را ریکه‌فتنن به‌رده‌وام و ئاستین هه‌مه‌جور یا هه‌ی: دئاستی ریکخستن و ریزکرنا ئافاهیی پیکهاته‌یی دا و ئاستی ریکخستن و ریزکرنی دمرباره‌ی شیوه و دمریرینن ریزمانی و ئاستی ریزکرنا هه‌فواتایان و دژواتایان... " (۷) و بیی چه‌ندی ئه‌ف ئافاهییه دبیته ئافاکه‌ری تیکستی هوزانی ئه‌وزی ب ریکا دووباره فه‌دیتن و بکارئینانا پیکهاتین ریزمانی و په‌یفسازی و برگان د ئاف هه‌ر دیره‌کی دا کو ریکی بدن هوزانفانی ئافاهییه‌کی ئاماده هه‌بیت کو بشیت پشته‌ستنی لسه‌ر بکهت و ئافاهی ریکب‌خیت و ده‌لاله‌تین تیکستی خو ب ئه‌نجام بگه‌هینیت.

٢-٢ - ئاڤاهى - بنیات - ورهه‌ندی زاراقى و زمانى:

٢-٢-١ - رهه‌ندی زاراقى:

د بياڤى نيشاندا نا رووى ژدەرڤه يى هەر تىڤسته‌كى ئەو پىڤهاته و ئاڤاهى ديار بهردهست دبیت يى كو داهینه‌رى په‌یف و دمیرینین خو بین مه‌به‌ستدار تیدا دارشتین و نوینه‌راتیا شیواز و ده‌لاله‌تین هزرا وی دکن، به‌ئى بو ديارکنا زاراقى په‌نا بو ڤه‌کولینین ره‌خه‌ی ده‌یته برن بین کو وان بياڤ و سنوورى هەر ديارده‌كى دستنیشاندکەت و رىڤى دده‌ت تیڤه‌ه‌شتنه‌کا رموا بو هەر ئىڤک ژ وان به‌یته کرن ب رىڤا ديارکنا سنوور و تايه‌تمه‌ندیین هەر تیڤه‌ه‌ه‌كى.

ژ لایى زاراقى ڤه ئاڤاهى - بنیات - "هەر پىڤهاته‌که ژ دياردین هه‌ڤگرتى بین ئاماده‌بوون و کارى هەر ئىڤک ژ وان لسه‌ر يى ب ره‌خه‌ د بياڤى زنجیره‌یه‌کا په‌یوه‌ندیان د ناڤه‌را واندا دمینیت، نابیت هەر ئىڤک سه‌ریه‌خو ده‌لاله‌تان بده‌ت بیى کو په‌یوه‌ندی لگه‌ل بین دن ده‌مان ئاڤاهیدا هه‌بیت و ب تايه‌تمه‌ندیین لسه‌ر ڤى زاراقى ئەه‌ زاراقه به‌رڤه‌ه دبیت و سه‌ربارى وانژى فرمواتایى و نه‌رمى و راوه‌ستیان د ناڤ ریره‌وا تىڤسته‌ى... " (٣) بشى چهندى بنیات ب دوو شیوه‌یان ديار دبیت، يى ئىڤكى: ئەو ده‌لاله‌تین پىڤه‌اتا په‌یڤى ب سه‌ریه‌خو دده‌ته ديارکرن، و يى دووى: ئەو ده‌لاله‌تین ئاڤاهى په‌یڤى د ناڤ ریره‌وا ئاڤاهى تىڤستیدا به‌ره‌م ده‌ینیت و ب په‌یدا بوونا خو ولکه‌ل په‌یڤین ده‌ور به‌ر ب رىڤا هنده‌ک په‌یوه‌ندیان ڤى ئاڤاهى دپاریزیت و پرى ده‌لاله‌ت دکەت و دبیته "کومه‌کا ڤه‌گوه‌استنان وه‌کو گروپ یاسایان بخوڤه‌ دگريت. و د سیسته‌مى خودا ژ کارتیکرنین دمه‌رى يى سه‌ریه‌خو، و سى تايه‌تمه‌ندی بین هه‌ین، ئەوژى: رسته، ڤه‌گوه‌استن، رىڤخستنا خو‌مى" (٤) بین کو لدویڤ تیڤه‌ه‌شتنا و مرگى د بياڤى ئاڤاهى تىڤستیدا رادبن ب دروستکرنا په‌یوه‌ندیین راسته‌وخو لگه‌ل په‌یڤین پیڤه‌ نویسیای و زیده‌بارى هندی دروستکرنا ریره‌وه‌كى بو پتر تیڤه‌ه‌شتن و شروڤه‌کرنا تىڤسته‌ى به‌رده‌ست. هه‌بوونا ڤى روونکرنا بورى به‌رى مه‌ دده‌ته وى چهندى کو ره‌ه‌ندی ئاڤاهى و پىڤه‌اتا وى ديارکریه،

٢- ٢- ٣- تیکستی و ئاڤاهیئێ هوزانی:

دبئیاتی خۆدا تیکستی نوینه راتی و دمریری ئێ هوزانی بتنی ناکت، به لکو هه می وان دمریری ئێ زمانی بخۆڤه دگرت یئ مروقی شیانا درکاندن یان دمریری یان نیگارکرا وان هه ی و دبنه به رهه می می شک و ئاشوپی وی یی ب ریکین جورا و جور به رجسته دکت، میکانیزم یئ داهینانی ژ دمه کی بو دمه کی دی و ژ جهه کی بو جهه کی و ژ که سه کی بو که سه کی دی دهینه گهورین، دابه ته هوزانی دا و ژ بهرکو بیایئ دمریری - ژ لایئ زمانی فه- ب بهرورد لگه ل ژانری دن یی ته سکره دی بینین هوزانمان په نایئ دبه ته بهر هزری کورت و دمریری ئێ نامازه کهر و لده می ئه نجامدانا پروسا هه قتیکیستی خۆ دکه هینیه کا کلا هزرا و مرگرتی و ب شیوه کی زیره کانه تیکه لی ئاڤاهیئێ هوزانی دکت و دبنه پشکه کا فه نه قه تیایی یا وی تیکستی داهینای.

٢- ٢- ٣- ١- تیکستی هوزانی (سنوور و هه بوون):

د بیایئ زمانی دا هه بوونا هه ر زاراڤه کی لایه نه کی وی بهرچا قده کت، ئانکو مه رج نینه یی گشتگیر بیت و ره هه ندین پیکهینه رین وی دیاریکه ت، تیکستی دزمانی دا ژ "نصص: النص، رفعک الشیئ، نص الحدیث ینصه نسا، رفعه. وکل ما أظهر فقد نص"^(١)، ئانکو هه لگرتن یان فه گوه استنا تیکستی و بهر زکرنا و هه ر تشته کی دیاریت، تیکسته. و ده ستپیکرن ب قی پیناسی دمریاری تیکستی تایبه ته ندیا ئاماده بوون و جودا بوونی ل دمه ی و مرگرتنی دیاردکت و به ره ما هه نارتنی ده یته دروستکرن و یی به رامبه ر و مرگرت و ئه رکی گه هاندنی بجه دینیت، و تیگه هشتن لسه ر و مرگری دمینیت یی کو ئه رکی تیگه هشتن و شرۆڤه کرنی و دیارکرا فره واتایی لسه ر ملین وی دمینیت.

ژ لایئ زاراڤی فه و د بیایئ ره خنا ئه دمه ی دا تیگه هیئ زۆر و بزازه و ژیکجودا بخۆڤه دیتینه، به لی هزرا کومکه را وان ئه وه کو تیکستی " ئامیره کی فه گوه استنا زمانیه سیسته می زمانی دوباره دابه شدکت و په یومندیا د ناڤه را - ئاڤاهیئێ-

ويدا ژ لايي تيگه لكرنا تيگستين پيشين وسهردم لگه ل يي نوي بهردهست دكهت" (v) و
 ئهو جودابوونه لسهر ليژه گهر و ئاستي تيگه هشتني و لايه ني ديتني بو تيگستي
 دمينيت و دئه نجامدا فرهديتن و تيگه هشتن پهيدا بوو و وهكو قهريژ فره شرؤقه كرن
 پهيدا بوون، ژ بهر هندی دي بزاقی كهين رونا هيه كي بدهينه سهر ئارستا ئاكرني د
 بياقی رهخنا ئه ده بی دا.

۲-۲ -۳ -۲ تودورؤف:

ل دهف وي تيگست تيگه هه كي جيواز ژ پشكين ئاخفتني يين
 دهستنيشانكري و بهردهست و مردگريت و وهسا دبينيت كو " لسهر ئاستي تيگه هشتنا
 مه بو رستي يان پيگهاتني راناوه ستيت، تيگست ژ وان دمرياز دبیت و ههر وهكو ژ
 برگا پيگهاتي ژ ژماره كا رستان دمرياز دبیت، بشي چهندي دبیت تيگست رسته ك بيت
 يان زي پهرتوكه ك بيت، بشي چهندي ديار دبیت كو ناساندنا تيگستي لسهر بنياتي
 سه ربه خويي و خوياراستني يين كو وي جيواز دكهن ئاقا دبیت، ئهو سيسته مه كي
 تايهت بو خو دروست دكهت و جودايه لگه ل يين دمورويه، نابيت بهيته بهراوردكرن
 لگه ل وي پيگهاتا ئهم د رستي دا دبينين، به لي بيخه دپهيوه نديه كي دا لگه ل وي،
 ئه وزي ب ريكا پيگه گریدان و وهكه هفي" (h) ئهو سه ربه خويي يا به حس لي دهيته
 كرن، ئهو ئاها هيه ياكو هه مي ئامرازين دروستبووني و بهردموا مبوون و
 به ره مه مئناني بخو قه دگريت و شيانا نويكرن و به لافكرنا ده لاله تان هه ي ب وي
 شيوي هه تا د ناف ئاها هيه خودا و ب ريكا پهيوه نديين بيكه ينه ريين وي پارچه يين
 جورا و جور هه بوونا وي بپاريژن.

لگه ل في چهندي زي فهكولينين زمانقاني زي بو هندی دچوون كو
 تيگست دياردا پيشكيشكرنا بنياته كي ريگخستي و زنجيره يي زمانيه چ ب شيوي
 دركاندن يان نشين د ناف بنياته كي ريزماني دا بيت، به لي " نابيته تيگست ئه گهر
 نه كه قيته د ناف ژانره كي ئه ده بي دا كو تايه ته مه نديا بهردموا مبووني ب تيگستي
 دبه خشيت" (i) بشي چهندي ژانر دبیته خالا ئي كلاكهر د بياقی دياركرن و
 دهستنيشانكرنا وي دمريينا زمانيدا وهكو تيگست و هه بوونه كا سه ربه خو.

٢- ٣- ههفتیکستی و بیاقی ئاقاهی هوزانی:

سه‌رهای هه‌بوون یان نه‌بوونا ژانرین ئه‌ده‌بی، هوزان پروسا هه‌فتیکستی هه‌ر ئه‌نجام دده‌ت، ئه‌وژی دژانا روزانه دا وکریارین ژ لایئ مروفیشه دهینه ئه‌نجامدان. هه‌ر د قی بیاقیدا هوزان ژی دشی‌ت مفای ژ ته‌کنیکا هه‌فتیکستی به‌ره‌ما تیکه‌لکرنا نموونین پیشین و سه‌رده‌م و هرگرت و گهورینا شیواز و سیمایین وان یین ناینی و میژوووی و ئه‌ده‌بی بو دهربرینه‌کا دی کو لگه‌ل تیکستی نوی بگونجن و د بیاقی ویدا ئه‌رکین جیواز بگین، ئه‌ف چه‌نده ژی دمینیته لسه‌ر وان شیاین هوزانفانی هه‌ین و دق بیاقی ریک دئخیت، ئه‌ف چه‌نده ژی بو هندی قه‌ده‌گه‌ریت کو هه‌ر تیکسته‌کی هه‌بیت دکوکا خودا- سه‌رهای ره‌سن بوونا خو- مفای ژ دهوروبه‌ران و ژینگه‌ها تیدا به‌ره‌م دهیت و مردگرت.

ژبه‌رکو زمان ب سروشتی خو د بیاقی جفاکی دا هه‌ر دم دبزاقی دایه، دبیته ئیکه‌م په‌یوه‌ندیا دروستبوونا هه‌فتیکستی د تیکستی هوزانیدا، ژبه‌ر کو ئیسه‌ر ب خواندنی و چه‌رخکرنا بیردانکا هزری و زانینی و بیره‌اتن و روشه‌نبیریا خو دشی‌ت جو‌ره‌ها ژیده‌ران هه‌مبیز بکه‌ت و ئه‌و ژیده‌رین فرمزانین یین پرن ژ میژووویه‌کا دویر ژ بکارئینانا ئه‌ده‌بی و د ناف ژانرین ئه‌ده‌بیدا هاتینه قه‌گوه‌استن و گهورین. یا رموایه کو ئاخفتن ژ بی ده‌نگی دروست نابیت، به‌لکو ژ گوته‌کا پیشین به‌ره‌م دهیت و هه‌بوونا خو د ناقدا دیاریزیت ئه‌فجا ب ئاگاهی بیت یان ژی ب نه‌ئاگاهی بیت، بقی چه‌ندی " ئاماده‌بوونا وی رموایه‌تیا پشکداریا به‌ره‌مه‌بوونی ب پروون و قه‌شارتی " (١٢) دیاردبیت و دئه‌نجام دا دبیته ره‌ه‌نده‌کی سیمانتیکی یی کاریگه‌ر لده‌می راکیشانا وی ژ تیکستی پیشین و ئه‌کتیشیا وی د بیردانکا هزری دا و هه‌روه‌سا لده‌می دارشتن و ریکه‌فتنا وی لگه‌ل پیکه‌اتین دن یین تیکستی هوزانی ل ده‌می ئه‌نجامدانا پروسا داهینانا تیکستی و تمامبوونا وی.

هوزان ب پیکه‌اتا ئاقاهی خو ژ دوو روویان پیک دهیت، یی ئیکی لایه‌نی (روخسار- ته‌کنیک)، لایئ دوویی: ناقه‌روکا وی، ئانکو لایه‌نی ده‌لالی یی تیکستی

هوزانی، ئەف دابەشکرنە بۆ رەخنەگران تەشتەکی ئاسایی و کار پێ دەهێتە کەرن، بەلێ یا گەرنگ ئێشیرە ئەو هەفتیکستی ل دەمی ژ لایێ هوزانی قە لگەل ژانرین دن دەهێتە کەرن و تیکستین پێشین و سەردەم بۆ خۆ دکتە لێشەگەر، ئەف پروسە چیدبیت لایەنی روخساری و مرگیت و هەفتیکستی لگەل شیوازەکی (پەیکەرەکی) ئەدەبی بەهێتە کەرن و چافلیکەرنای وی شیوازی بەهێتە کەرن یان ژێ لایەنی هزری و مرگیت و دەلالەتین پێشین ببنە لێشەگەرەک بۆ تیکستی هوزانی یی نوی، بەلێ دقیرەدا چیدبیت ئەف هزرە وەکو خۆ بەهێتە و مرگرتن یان ژێ سیمایین وی بەهێتە گهورین و خەملەکا دن پێ ببەخشیت و ناسکەرنای وی کارەکی ئاسان نەبیتن و ئەفە ژێ لاسەر جەختیا هوزانقانی لاسەر بکارئینانا بیافی تیکستین پێشین رادووستیت ب مەرەما پیشکیشکەرنای دیتنا خۆ بۆ پروسا داھێتانا هوزانی و بەرەفانی کەرن ب ریکا نشیسینی ژ دیتنا خۆ و پاراستن و بکارئینانا وی شیوازی وی باومری پێ هەمی چ دروخساری یان ناڤەرۆکی دا بیت.

٢-٤ - هەفتیکستی و لێشەگەرین دەلالی:

لایەنی دەلالی یی تیکستی هوزانی ئەو بارگەرانییە یا کو هوزانقان ژ لایێ خۆقە خەما ئارستەکەرنای وی ب شیوہەکی ریک و گونجای و بی کیماسی هەلدگیت و ژلایەکی دیشە و لگەل بەرەھەمبوونا وی تیکستی و کەفتنا وی لاسەر دەستی خۆاندەقانی ئەف ئەرکە دەهێتە قەگواستەن بۆ سەر ملین خۆاندەقانی، ل گورەوی رۆلی هەفتیکستی د بەرەھەمئینانا دەلالی دا دبنە دوو جور، جۆرەک ژوان یی ئاشکرایە، ئانکو لێشەگەرا وان دیارە، وەکو (ئایەتین قورئانی، فەرمودە، گوتنن مەزنان...) و جوری دی یی مژاوی و نەدیارە و پیدقی ب دویشچونی و ماندیوونییە، بەلێ بەر جۆرەکی هەبیت هەر رۆلی خۆ د ئافاکەرنای تیکستی هوزانیدا دگیریت زیدەباری قەگواستەنای وی یا دەلالی ژ تیکستی بەرزە بۆ یی نوی کو دبنە ئەو نیشان یین ریبەریا خۆاندەقانی د پروسا خۆاندنا بونیادگەری یا بەراورد دا دکەن. دحویا خۆدا قەگواستەن ژ واتایی بۆ دەلالەتی دکەن" (١٣)

٢- ٤- ١- لیڤه گهرین ئاشکرا:

دقی تهومری دا چری و گرنگی دی ب تیگههین نویساندن و بهرامبهری هیتهدان، نهقهژی بو وی چهندی دزفریت کو وان کارتیکرنهکا بهرجاقیا هه ی دبوارئ بهرهستهکرنا لیڤه گهرین دهلالی ین تیگستی.

٢- ٤- ١- نویساندن:

د بنیاتدا نهف جوړه لیڤه گهر لدهستپیکئ د ناف هونهری نیگارکیش و دروستکرنا ویناندا بکاردهات، نهوژی ب لیکدانهفا کومهکا پارچین ژیکجودا و تیکه لکرنا وان د ناف پیکهاتی وینهکی دی دا و لسه دهستی (جویس و ئیلیوت و باوند)ی هاتیه د ناف بیافی نهدهبی دا و بهرهه مین وان "یین ژ تهکنیکا نویساندنئ (Collage)* بهرهه مین وان هاتینه دروستکرنا و د بنیاتدا نهف کهرسته نه پهیوهنننارن و لسه ئیک تهختی دهینه دروستکرنا"^(١٤) نهف هونهره بووی کو ب تهکنیکا خو هاتی د ناف فه کولینین نهدهبی دا و ب کهرستین خو بین جیواز شیان ب ریکا وی تهکنیکی تیگستین هوزانی داهینن و ل ژیر وی کارتیکرنئ تیگستی نوی پشتبهستنی لسه ههف نیژیکبوونا تیگستین میژوویی یا هوزانکی یان کوتنین مهزنان بکهت و بشی چهندی لیڤه گهرین تیگستی نوی وهکو پهناگههکی ژ تیگستین پیشین وسهردهم دروست دبیت و ئاماژین پیدقی لدور خو کوم دکهت.

ژهر سروشتی پیکهاتهیی یی ئافاهی هوزانی و لدهمی بریڤهچوونا داهینانی و بهرجاق و مرگرتنا لیڤه گهران کومهکا میکانیزمان بجه دهین ب مهرا مهلانن و ریکهفتنا وان لیڤه گهران د ناف پیکهاتی هوزانیدا کو ب شیوهکی ریکهفتن لگه پارچین دن بگونجیت و تایبهتمه ندیا ناموبوونی بخوڤه نهبینیت و لگه نویساندن وان لگه ئیک نهوی چهندی ناگههینیت کو شیواز و دهلالهتا وان نههاتیه گهورین، بهلکو چیدبیت د تیگستی پیشین دا دهلالهتهکی بگیرییت و د تیگستی نوی دا دهلالهتهکا دن بگههینیت، نهو دارشتنا نوی وان لیڤه گهران سهروب دن دکهت و ب شیوازهکی نوی دادریژیت و دئه نجامادا ناسانما

بهری ژ دەست ددهت و ب تیکستی نوی یی هوزانی شاد دبیت، ریکهفتنا کهرستین ژیکجودا د ناڤ تیکستی نوی دا ب سهر لایهنی دابهشبوونی زال بیت و دهلالهتهکا نوی دبهخشی و ب ههمان شیوه ئەو" وینین هوزانی نه بریار ددهن و نهئامازی ب تشتهکی ددهن، بهلکو ئامازی ب ئیک و دوو د دەن و بقی چهندی رهوشا تهبایی د ناڤ هوزانیدا دیاردکهن، ئانکو وینه دهربرینی ژ تهبایی دکهن و پروون دکهن "(۱۰) و ئەڤ نیزیکبوونا کهرستین نویساندی ههڤشیوهیی یی ژ ژیواری ڤهدهڤینیت و بتنی ئامازهکا تهسک بو دهیلیت و دبیته ریکهک بو پیکڤه گریڤانا وی تیکستی لگه وی ژیواری تیدا بهرههه هاتی و نیزیکبوونهکه بو دهربرینی زمانی بین جشاک.

۲- ۴- ۱- ۲- بهرامبهری:

کۆمکرنا دوو کهرستانه کو ژ دهرڤه ی تیکستی د سهریهخۆنه و ههر ئیک ژ وان د بوارهکیدا یی ئەکتیڤه وتایبهتمهندیین خو یین ههین چ ژ لایی دهلالهت یان دارشتنیڤه بیت، د بیاقی ڤهکولینا مهدا- بهرامبهری- پهیوهندیهکه د ناقبهرا دوو لیڤهگهراندا - کو ههر ئیک ژ لایهنهکی هاتییه- دیالوک و تیکهلی د ناقبهرا واندا دروست دبیت ب ئارمانجا بهرهههئینانا دهلالهتهکا دیار بو تیکستی هوزانی کو بریکا وی میکانیزما هوزانی پهیوهندیهکا بهرامبهری یا پری دهلالهت دروست دکهن و " ئەڤ تهکنیکه ژ پیشکیشکرنا یهکهیهکا ڤهگیرانی بیکدهیت و لدویڤ یهکهیهکا دن دهیت کو د ناقبهرا یا ئیکی و دووی پهیوهندیهکا بهرامبهری دروست دبیت... "(۱۱) و دبنیاتی خو دا ئیک دهلالهتی ناگههین و ههر ئیکی پیکهاته و سیمایی خو یی هه ی و ژ نهنجامی ههڤتیکستی دچنه د ناڤ تیکستی هوزانیداو دبنه پشکهکا پیکهینهر یی بنیاتی وی ب ریکا نهنجامدانا میکانیزما دروستبوونی و داهینانی وتیکهلبوونا وان د ناڤ لهشی تیکستی نوی دا.

ئەڤ تیگهه بهرامبهری یی گریڤای ب ههڤتیکستی و بنیاتی هوزانی ڤه نه بتنی دسنووری تیکستیدا دیاردبیت، بهلکو دکهڤیته د بیاقی جشاک ژ ی دا، چونکی " ههردهم پهیوهندیهکا بهرامبهری یا د ناڤ بهرههه می داهینای دا هه ی... د ناقبهرا

ژیوار و بابەتی ویدا، د ناڤهرا بنیاتی شیومی یی دیار و دهلالهتین وی، د ناڤهرا دەمی میژوووی و جشاکی و داهینانی دا... " (۱۷)، پهیومندیا د ناڤهرا هوزانی - ئەدەب- و جشاکی دا، پهیومندیهکا تیکهلبوونی یه کو لدویف ریروا جشاکی بریشه دچن و بهرامبهریهک د ناڤهرا وادا یا هه، بنیاتی شیومی و بنیاتی دهلالی کو تیکستا هوزانی نهبیته کوپیهک ژ جشاکی، بهلکو بیته ههبوونهکا بهرامبهری یا داهینەر.

۲- ۴- ۲- لیژهگهرین فهشارتی:

تیکستی هوزانی وهکو هه تیکستهکی دن یی پیکهاتییه ژ تورهکا پهیومندیین زمانی کو لدویف سیستهمهکی بژاره و لوژیکی پهیومندی د ناڤهرا وادا روست دبن، بهلی د پروسا داهینانی دا - تیکستی هوزانی - و بهمهرا ما بهرچاقوهرگرنا لایهنی سیمانتیکی و ئیستاتیکی لادانا ژ یاسایان دکهت و ب کریارا داهینانی خۆاندهفانی فهدگهرینیت بو لیژهگهرین د پروسا داهینانی دا پشکدار، و ئەف تیکسته بهرهمی بیاف و ههلوستهکی دیاره، لیژهگهر و تیکستی هوزانی یی نوی تمام و ئارسته دکهن و دبنه ژمارهک ژ تهخ و ئاستین دهلالی یین ومگری پی ئاشنا دکهن و بقی چهندی تیکست دبیته چیکهههک کو لدویف پلانهکا دهستنیشانگری و ستراتیزییهکا تایهت دهیته ریخستن و دکهفیه لژیر نارمانجین نافرینهری و تیکههشتنا خۆاندهفانی، بقی چهندی دبیته " بهرهمئینانا - تیکستی - کریارهکا چاقدیریا بژاره و ریخستییه و لسهر ژمارهکا پینگافان هاتییه دابهشکرن کو ب ئهرکی ریکههفتنا دهسلات و مهترسی وزالبوونی لسهر روویدانا ئاشویی و ههستدار و فهشارتی دهیته دابهشکرن" (۱۸) و ئەفی تیکستی ب ههمی تهکنیک و ئامرازین پیکهینهریین دیفه نهبتنی پشتبهستن لسهرهمبوونا خۆکریه، بهلکو رووبارین تیکستین دن یین پیشین و سهردهم دبواری ئافکرنا ویدا ئەکتیف بوونه ود ئەنجامدا بوونه پارچین گرنگ د ئافکرنا تیکستی هوزانی یی نوی دا، واته تیکستی هوزانی دبیته ئیک ژ ئهرکین ئافاکههریین زمانی و گومهکا

پری ده لاله تین دیار و فهشارتی یین د ناڤ پیکهاتا تیکستیدا دیالوک و کهورین و
ومرگرتن بکاردهیت و پیکه ب ئاڤاکرنا تیکسته کی هوزانی یی بزاره رادبن.

بهروفازی وان لیڤه گهرین دیار یین د ناڤ تیکستی نوی دا بهرجسته دبن،
هه بوونه کا دی رۆلی خو دگیریت کو نهوژی ههر ههفتیکستییه، ب شیوه کی رپوون
نینه و لیڤه گهر ل دهمی تیکه لی تیکستی هوزانی دبن هندهک ئاماژین نهراسته وخو
دناڤ تیکستی نویدا دهیلیت کو ومرگر ب ریکا شرؤڤه کرنه کا هویر دشیته بسهر
هه لببیت، چونکی تیکستی ومرگرتی ب ته مامی یی هاتی حه لاندن و ئزیر دهربرین و
رسته و پهیشان هاتیه نخافتن و ژبو دیارکرنا ههفتیکستی یا پیدقییه تهڤنه کی
رموا ژ نیشان و بهراورد کرنی د ناڤهرا ههر دوو تیکستان بهردست بکهین بمهره ما
ڤه دیتنا وی پهیوهندی یا کو بوویه (سه نته ری) پیکه گهریدانی د ناڤهرا تیکستا
رهسن و نهو لیڤه گهرین دیروسا داهینانی دا پشکدار.

۲- ۵- تیکستی هوزانی و رهه نندین پیکهاته یی و کارابوونی :

هه بوونا تیکستی - ب ههر شیوه و دهربرین و جور بیت- لدهمی نه
دهستنیشان دکهین وهکو کهرسته و هه بوون یی کو لدویڤ هندهک پیکه رین
بزاره هاتیه داهینان هرز دوی چهندی دا دهیته کرن کو نهڤ پیکهاته ب چ شیوه و
سه لیقه هاتیه داهینان و نهو ئامراژین پیکهینه رین وی چ رۆل دگیرن و چهوا وی
هه بوونی د بیاقی بریڤه برنا پروسا ههفتیکستی و بهرجسته بوونا وان د ناڤ تیکستی
هوزانیدا یین د نهجامدا مه دگههینن وی پیکهاته یا بهرجسته یا دبیزنی تیکستی
هوزانی کارا دکهن.

۲- ۵- ۱- رهه نندی کارابوونی:

لدهمی ههفتیکستی ب پروسه کا گونجای وریکهفتی وئارستکهر د تیکستی
هوزانیدا دهیته نهجامدان، یا گرنهگ نهو نهڤ لیڤه گهرین جوراوجور ب نه رکی
خو رابن و تیکه لی تیکستی بن کو بشین رۆله کی کارا و نهکتیف بگین دا کو
نهبنه بارگرانی لسهر تیکستی هوزانی و ببنه پارچه کا حه لیایی د ناڤ تیکستیدا و

بشێن رهههندیڤ وێ پیکهه گریڤدن، داکو لیقهه گهر نهبتنی بینه هندهک هیما د
 ناف تیکستیڤا، بهلکو بیافی تیکستی هه می لایه ن پیکهه گریڤدن و ئه و په یوه ندیڤین
 د نافهرا وان لیقهه گهراندا و تیکستی هوزانی بکهفنه سه ر تیگههشتنا و مرگری و
 بشی چهندی " جیگیربوونا تیکستی دبیته زفروک - یا هیمایان - و فرمههنگی
 وهههه جوری وزانینا رهوانبیزی و تهسهوف بو فهدیتنی و سیمایهک بو دهم بوراندنی
 ویهکیهکا بی دوماهی" (19) بشی چهندی ئه و هه بوونا تیکستی هوزانی دبیته
 داهینانهکا بهردهوام و نافراندهکا بکوم، چ جوداهی د نافهرا داهینان و نافرانندی
 دا یان دانان و فهگوهاستنی و تیگههشتن و شرهقه کرنی دا نینه و دبیته
 مهیدانهکا فرمه داهینای یا کو لیقهه گهر و پیکهاته و ئافاهی تیکستی هوزانی و
 داهینره و مرگر تیدا ب ئیک دگهه ن و ئالوگورکرنا هه مه لایه نی ئه نجام د دهن
 و ههفتیکستی " ل دهمی ئافا کرنی یان هه لوه شانندی دبیته کلیل بو تیکستی و یی
 گرنگه بو زانینا چهوانیا بهر هه مئینانا گوتاری و دوپاتی ئیک و دوو دکهن" (20)
 ئهف (هه لوه شاندن و ئافا کرنه) دبیته رهههندی کارابوونا ههفتیکستی، چونکی ئه و
 دهمی رهخنه گر لسه ر تیکستی کار دکهت ئیکه م پینگا ف ب هه لوه شانندا تیکستی
 بهرین و سه ردهم رادبیت و پروسا پشکنینی ئه نجام ددهت و لدوفا ئافا کرنهکا
 لوژیکی بو پیکهاتی تیکستی هوزانی و ئافاهی و ئه نجام ددهت و رادبیت ب
 دهریخستنا لیقهه گهرین دکویراتیا تیکستیڤا ب گرنگ دزانیت ژیه ر کو دی
 هاریکاریا رهخنه گری که ن بو گریڤانا بیافی تیکستی لگه ل بیافی روشه نبیری و
 گشتی یین دکهفنه د بیافی باگراوهندا تیکستیڤا و ئه وژی " وهکو تیکستی د ناف
 ناخی هه ر ئیک ژمه "یه (21) کو لدهف هندهکا یی جیگیره و لدهف هندهکین دن یی
 لشوکه و وهکی تومارهکا پاراستیه هه ر تیکستهکی پشین یان سه ردهم تیدا
 دهینه پاراستن ول دهمی پیدقی دبنه لیقهه گهر بو داهینانا تیکستی و هندهک ژوان
 لاددهت و هندهکین دن تیکه ل دکهت و ئهف چهنده ژی لسه ر شیوازی ده لالهتا
 تیکستی و ئارمانجی دمینیت.

میکانیزما کارا کرنا فی تیگهه‌ی د پروسا شروقه کرنا تیگستیدا دیاردبیت کو ئه‌رکین بونیاد ئینانا ده‌لاله‌ت و ئا‌فاکرنا تیگستی هوزانی د‌گیریت کو ریکی ددهت و مرگری لیقه‌گه‌رین پشکار د‌کریارا ئا‌فراندنا تیگستیدا ده‌ستنیشان بکه‌ت پیش پشکاریا وان د تیگستی نویداو به‌رجسته‌بوون د نا‌ف وی تیگستی نویداو بریکا هه‌ستکرن ب ئان ئامرا‌زین پیکه‌ینه‌رین تیگستی و به‌رجسته‌بوونا وان د ئا‌فاهی گشتی یی هوزانیدا و ده‌ستنیشانکرنا سنووری هه‌بوون و پیکهاتا وی تیگستی، ئه‌و بیردانکا تومارگری یا مرگری ریکی ددهت وی کو وان لیقه‌گه‌رین د ئا‌فاکرنا تیگستیدا پشکار ل پیش هه‌فتیگستی و پاش به‌رجسته‌بوونی دتیگستی دا دیاربکه‌ت و "تومارا تیگستی لدویف وان تیگه‌لین تیگستی" نوی دروستکرین دیار بکه‌ت، لدهمی تیگست لگه‌ل هندهک تیگستین دن دبیا‌فه‌کی روشه‌نبیری یی دیارگری دا به‌ره‌م ده‌یت^(۳۲) و لیگه‌ریان ل ئان تیگستین کارا و به‌رزه ئاستی به‌رده‌وامبوون و نویبوونا وی و پروسا داهینانا تیگستی دیاردبیت، تیگستی بتنی فه‌ناگه‌رینیت بو هندهک تیگستین ژیگرتی، به‌لکو هه‌ر دیارده‌کا لده‌وربه‌رین وی بیت و ئه‌و زمانی دژینگه‌ها ویدا به‌لاف یی کو "لدهمی داهینه‌ر په‌نایی بو دبه‌ت، ژ لایی ده‌لالی فه‌هیچ نینه، به‌لکو یی پره ژ ده‌لاله‌تین هه‌مه‌رنگ و دووگیانه ب تیگه‌هشتنن ده‌می لسه‌ر بارکرین، هندهک ژ وان یین به‌رده‌ست بووین و زوربه‌یا وان د نه‌ستی دا ماینه پاراستی"^(۳۳) ویفی چه‌ندی هندی تیگستی هوزانی هه‌فتیگستی لگه‌ل لیقه‌گه‌رین جورا‌وجور بکه‌ت گه‌شه‌کرنی بخو‌فه دبینیت، ژبه‌ر کو هه‌فتیگستی ته‌کنیکه‌کا نه‌یسنی یا نه‌دیاره، به‌ئی بنیاتی بزاقا تیگستی هوزانییه و لیکنیزیکرنا وان په‌هه‌ندیین به‌لافه یین تیگستی هوزانی ئا‌فادکه‌ن، ژبه‌ر هندی ئه‌و "تیگسته ژفی لایی فه‌تشته‌کی نه‌ریکه و د دیارکرنا خو‌دا پشتبه‌ستنن لسه‌ر بیردانکا خو‌انده‌فانی دکه‌ت"^(۳۴) و دبیه‌ه پیه‌هر کو - و مرگر- بو فه‌دیتنا په‌یوه‌ندیا لیقه‌گه‌ران ب تیگستی نویفه به‌یته گریدان.

تیگستی هوزانی یی تمام ژنه‌نجامی ژانین به‌رده‌وام و قورسن یین تیگه‌لبوونی د نا‌ف که‌له‌خی بنا‌ف ئیکفه‌چوونا تیگستیه لگه‌ل تیگستین پیشین وه‌ر

تیکستەك لدهمی ژدایکبوونی دکه‌قیته لژیڕ لیڤه‌گهرین تیکستین دن کو فره‌لیڤه‌گهر و هزرن و د سه‌ره‌ندی‌را نشیسه‌ر – داهینانا وی لسه‌ر ئیکا که‌فن بیت- ئەو ب خوژی د بیایێ ئافراندنی دا پشکداره، چونکی هه‌بوونه‌کی دروست دکه‌ت کو به‌ری نوکه نه‌بیتن یان ب وی شیوه‌ی نه‌بیتن و لژیړه هه‌فتیکستی ده‌وزانی‌دا ب تایبه‌تی نابیته کۆمکرنا لڤه‌گهرین مژاوی، به‌لکو دبیته پروسا ڤه‌گوه‌استن و وهرگرنا ژماره‌کا تیکست و دیاردین هه‌مه‌جوره بین " دیالوکی لگه‌ل دکه‌ت و دهربرینی ژێ دکه‌ت و رهد دکه‌ت و راست ڤه‌دکته‌ت و وهردگریته‌ت ترانا پی دکه‌ت و کریته‌ت دکه‌ت" ⁽²⁰⁾ ئەڤ تیگه‌هه‌شتنه ژێ بو وی چه‌ندی دزقریت کو ب نه‌نجامدانا هه‌فتیکستی بشیت تیکسته‌کی پری ده‌لاله‌ت و شیوه‌ بژاره داهینیت و ناسناما خو وهرگریته‌ت و دهربرینی ژ هزرین وی بکه‌ت.

۲- ۵- ۲- رهمه‌ندی پیکه‌اته‌یی (البعد التركيبي):

لدهمی هه‌فتیکستی هاتی د ناڤ ڤه‌کولینین ئەدهبی دا و فره‌بووچون لسه‌ر دروست بووی دئه‌نجامدا بوویه دیارده‌کا ژیاوی و پیدڤی بوو سه‌ره‌دمری لگه‌ل بهیته‌ت کرن و بکه‌قیته‌ت د ناڤ ڤه‌کولینین ره‌خنه‌یی دا بتایبه‌ت دبواری شروڤه‌کرن و ڤه‌دیتنا لیڤه‌گهرین جوراو‌جور د بیایێ ئەدهبی بگشتی و هوزانی بتایبه‌تی دا، وه‌سا دیاره‌ت کو هه‌فتیکستی دیارده‌کا که‌ڤنه‌ لگه‌ل که‌ڤناتیا ئەدهبی و بوویه یاسایا هه‌ر تیکسته‌کی و "سه‌ر‌مرای که‌ڤناتیا بابته‌تی، لیڤه‌گهره‌کا په‌یوه‌ندار ب ژینگه‌ها ئەدهبی ڤه‌ نه‌بوو" ⁽²¹⁾، به‌لی لگه‌ل ڤی چه‌ندی هاته‌ت د ناڤ بیایێ ئەدهبی و ره‌خنه‌یی دا و شیا زۆربه‌یا دیتنین مه‌ بو ڤی تیگه‌ه‌ی راکیشیت و ببیته لیڤه‌گهره‌کی کارا بو شروڤه‌کرن و تیگه‌ه‌شتنا باک‌گراوه‌ندی تیکستین هه‌مه‌جور.

ب تیگه‌ه‌ه‌شتنه‌کا سیمپولوزی هه‌بوونا تیکستی- فرمه‌هه‌ند- ب هه‌ماهه‌نگیه‌ لگه‌ل ده‌وروبه‌ر و ژینگه‌ها وی یا تیکستی دوربیچ دکه‌ت و تیکسی هوزانی دهنده‌ک رهمه‌ندی‌ن ویدا پروسه‌کا پیکه‌اتنی و پیکشه‌ گریدانی بخوڤه‌ دبینیت کو نشیسه‌ر د داهینانی دا هه‌ماهه‌نگی و پیکشه‌گریدانی د ناڤبه‌را

ئەزموون و تېگەهشتەن و دەستکەفتین خۆدا دکەت و ب زمان و دەربیرینەکا بزارە
 بەرھەم دەینیت و " خواندەفان، لدمی لدویشدا دەیت چ ھەلچوون و ھەستان د
 دەرونی خۆدا نابینیت، بەلی وی فەرھەنگا پری گوتنن بکەرئەدیار دبینیت" (٢٧) کو
 ھەک قەرێژا ھندەک ھزرین دینە و ھاتینە تیکەلکرن و پیکشەگریدان و ئەف چەندە ژى
 ژ ئیک ژیدەر و ژینگەھ پەیدا نەبووینە، ھندەک ژ وان قەرێژین کەشن و ھندەکین
 دن د نامونە و بشیوی پیکشەگریدان ھاتینە نويساندن و ئەنجامدا تیکستی ھوزانی
 " ئاستین ئارکیولوژی (*) یین ژیکجودا، تیکستین سەردەمین جودا بخۆفە دگریت و
 زۆربەیا فان لیثەگەران دبنە تشتین ئاسایی و بزەحمەت دشین قەگەرینن بو
 ژیدەری وان... و ئەف ژیدەرە د (ئەز) دا ھاتینە ھەلانندن یا کو سەردەری لگەل
 تیکستی دکەت چ نھیسەر یان خواندەفان یان رەخنەگربیت" (٢٨) ئەو ئاستی
 پیکھاتەیی یی تیکستی ھوزانی لیثەگەرین وی ھندەک ژ وان چیدبیت ھند کەشن
 بن خواندەفانی تیکستی شیانا دیارکرن دەمی وان نەبیتن و ھندەک ژ وان چیدبیت
 یین سەردەم بن و قەگەراندنا ونا بو ژیدەری ئاسانی تیدابیت و دیارکرن وان د ناڤ
 تیکستی نۆی دا بساناھی بیت.

تەکنیکا ھەفتیکستی ب شیوہکی گشتی رادبیت ب راکرن و نەھیلانا
 سنووران د ناڤبەرا لیثەگەران و تیکستی نۆی یی ھوزانی دا دەینە ھەلانندن و
 تیکەلکرن لگەل تیکستی داھینای و رەھەندی پیکھاتنا تیکستی بەرفرەھ دکەن و
 دئەنجامدا تیکست دبیتە خۆدان دەلالەتەکا زەنگین یا دەلالەتان و ئامازان، " ھەر
 ھەکو ئەم بەرامبەری ھەلانندا سنووری تیکستان، بەلی ئەف ھەلانندن لادان و
 ژناڤبەرا لیثەگەران ناکەت" (٢٩)، مضای ژى دبینیت و ئەنجامی پروسا داھینانی دا
 خەملا تیکستی نۆی بسەردا دەیتە رشتن و تاییەتمەندی تیکستی نۆی وەردگریت
 و دبنە پشکەک ژ ھەبوونا وی یا ھەفگرتی.

ھەفتیکستی، ب قەدیتنا ژیرخانا پیکھاتا تیکستان رادبیت زیدەباری
 بەرچاڤکرن رووین وی یین ئاشکرا و قەشارتی دیاردکەت و ئەوکریارین ب ریکا وی
 دەینە ئەنجامدان چیدبیت ب ئاگاہی یان ژى بی ئاگاہی بن کو وەرگرتن و

فهگوهاستنی و لیفهگه‌ری و میژتنی و بناق ئیکه‌چوونی بکاردئینیت، ئەق زانسته
- ئەرکیولوژیا - لسه‌ر بنیاتی کولانا تیگستان کار دکه‌ت و رادبیت ب فه‌دیتنا
ته‌قنی وی یی نه‌ینی و فه‌شارتی، ژبه‌ر کو هه‌ر تیگسته‌کی هه‌بیت دکو‌کا خۆ‌دا ژ
ناخفته‌کا پیشی خۆ دروست بوویه، ئەق‌جا مه‌رج نینه ئەق لیفه‌گه‌ره تیگسته‌کی
هوزان یان چیروک یان ناخفته‌کا روزانه بیت یان ژێ گوتنه‌کا مه‌زنا بیتن، یا
گرنگ لده‌ق وی ئەوه کا چه‌وا تیگسته‌کی پری ده‌لاله‌ت و ژ لایی پیکهاتنی فه
سه‌رکه‌فتی دروست بکه‌ت و ناسناما وی روون بکه‌ت.

ئەق هه‌ردوو ره‌هه‌ندی‌ن هاتینه دیارکرن، ب ته‌کنیکین خۆ پشکارن دپروسا
داهینانا تیگستی هوزانیداو دبنه خالا پیکه‌هه‌شتنا تیگستین پیشین و سه‌رده‌م ب
تیگستی نوی داهینای، یی ئیکی ب ئەرکی کارابوونی د ناق تیگستی نوی دا
دگیریت و ب شاره‌زایی د ناق تیگستیدا به‌رزه دبیت و تیکه‌لی پیکهاتا وی دبیت، و یی
دوویی د وی پیکهاتا نوی دروستبووی ئەرکی دروستکرن و پیکه‌گه‌ریدا نا لیفگه‌ران و
تیگستی نوی دگیریت و سیمایین نوی لده‌ق تیگست دیار دکه‌ت.

٢-٦ - هه‌فتیگستیا هوزانی د ناقبه‌را داهینه‌ری و مه‌رگیدا:

هوزان، وه‌کو دم‌برینه‌کا کورتا زمانی یا پری ده‌لاله‌ته، ب قان
تایبه‌تمه‌ندیین خۆ ژ ژانرین دن یین ئەده‌بی جیوزادکه‌ت، ئەق جیوازیه ژێ نابیته
ئه‌گه‌ری وی چه‌ندی کو خۆ فه‌دمر بکه‌ت و په‌یوندیان لگه‌ل فه‌قه‌تینیت کو د
جیهانه‌کا گرتی دا بیاقی داهینانی ناقا بکه‌ت، به‌لکو شیوزای دروستبوون و
په‌یوه‌ندیین زمانی و سیمانتیکی یین هوزانی دشیت هه‌مبیزا هه‌می ژانرین ئەده‌بی
بکه‌ت و تیکه‌لی سیسته‌می خۆ بکه‌ت، ئەق چه‌نده ژێ ب ریکا هه‌فتیگستی به‌ره‌م
ده‌یت یا کو دشیت ب ته‌کنیکین خۆ وان ژانرین ئەده‌بی یین دن دکه‌ل هه‌بوونا خۆ
بچه‌لینیت و بکه‌ته‌ پشکه‌ک ژ هه‌بوونا خۆه یا دروست.

ئەق پروسا مه‌ روونکری - چه‌لیانی - دبیته‌ ریکه‌کا دیار بو وی په‌یوه‌ندی
د ناقبه‌را داهینه‌ری و مه‌رگیدا به‌رچاقدبیت و بو هندی دجیت کو "کریارا

بهره‌مئینانا تیکستی - هوزانی- د بیاقی تیکه‌لیه‌کی دروست دبیت یا کو جۆره‌کی هه‌فکاریی د ناقبه‌را داهینه‌ری تیکستی و وهرگریدادروست دکه‌ت. و تیکست کریاره‌که بزاقی دکه‌ت ب ریکا دروستکره‌کی وهرگری ئارسته بکه‌ت... " (۲۰) و کاکلا فی بابته‌تی ئەوه کو تیکست دشی‌ت داهینه‌ری و وهرگری دئیک خانهدا کومبکه‌ت و ببیته خالا پیکه‌گریدانی د ناقبه‌را واندا کو ئەوژی تیکستی هوزانییه، ئەف تیکسته وان ده‌لاله‌تین ژێ دبرسقن وهرگری رادکیشیت ب مه‌رما لیگه‌ریانی ل وان نه‌ینیین تیکست دپاریزیت و ب په‌رده‌میین خو فه‌دشیریت و لده‌می لیگه‌ریانا وهرگری ته‌خه ته‌خه نه‌ینیین وی ده‌ینه راکرن و لدویف ئیک سیما و نه‌ینیین وی دیاردبن و ئه‌رکی وهرگری ل کوره‌ی تیکستان رادی زالبوونا وی لسه‌رشروقه‌کرنی دیاردبیت و هه‌تا چ راده دشی‌ت ب ناف کویراتیا تیکستی فه‌ بجیت.

د بیاقی داهینانا تیکستی هوزانی‌دا بیاقه‌ک یی هه‌ی بزاقا نشیسه‌ری و وهرگری ده‌ستنیشان دکه‌ت، ئەف بیاقه‌ ژێ (ژینگه‌ه)، ئانکو ئەو بیاقیین جوراوجور یین هه‌ردووکان داگیر دکه‌ت و ریره‌وا داهینانا هوزانی و تیکه‌هشتنا وهرگری ریک دئیحیت، دفی بیاقیدا " تیکست دبیته دویچوونه‌ک بۆ ره‌وشین جوراوجور یین سوژی و جفاکی و ئابوری و دکه‌فیه‌ لژی‌ر هنده‌ک په‌رنسیپان کو گوهورینا ناخی وی به‌رده‌ست دبیت... تیکست، ئانکو ژینگه‌هه‌کا په‌یوه‌ندیکرنی دروست بکه‌ت " (۲۱) کو هه‌را تیکه‌هشتن و هه‌نارتنی د ناقبه‌را واندا بی سنوور بکه‌ت، داهینه‌ر هه‌زریین خو تیکه‌لی تیکستی هوزانی بکه‌ت و وه‌گر ژێ ب چاپوکیا خو ل وان هه‌زان بکولیت و ته‌ومرین وی پیکه‌ه‌ گریده‌ت و هه‌ر هه‌زه‌کا هه‌بیت ب ریکا هه‌فتیکستی - ئەگه‌ر بشیت - فه‌گه‌رینیت بۆ ژیدم و لیقه‌گه‌را وی یا دیارگری.

د تیکستی هوزانی‌دا کودین داهینه‌ر پیشکیش دکه‌ت بنیاتی لیقه‌گه‌ریین ژیورای وه‌زرینه‌ کو دکه‌فنه‌ لژی‌ر ده‌سه‌لاتا (ئه‌ز) ا داهینه‌ری یا هوزانکی ئەوا کو د پروسا رشتنا دهریریناندا رۆلی هه‌ره‌ کاریگه‌ر یی داهینانی دگیریت ب ریکا فه‌گه‌ریانی بۆ بیرداناکا خو داکو ببیته‌ پرا هه‌ماهه‌نگیی د ناقبه‌را ژیورای و ئاشویی دا، ل ده‌می داهینه‌ر دهرگه‌هی بیرداناکا خو فه‌دکه‌ت جۆره‌ها رویدان و

تیکستی کرین وی بخۆ ژێ تیگههشتنهکا تایبەت بۆ تیکستی یا هەمی، دئەنجامدا ئەو تیگههشتنا وی یا ب ریکا شروقهکرنی پەیدابووی بەقلاتی لگەل یا داھینەری دکەت، ژبەر کو قەدیتنا هەفتیکستی دکەفیتە لسەر ملین وی^(*) و دیاردین وی د ناڤ تیکستی هوزانیدا بەرچاڤدکەت، چونکی "خۆاندەڤان - وەرگر- دپروسا خۆاندنا تیکستی ئەدەبی دا بزاقی دکەت کو پەییوەندیەکا کارا لگەل بەرهەمی و نامرازین تیکستی و بنیاتی وی هەبیت، بەلێ ب ئاسانی تیکست دپروسا شروقهکرن وەرگری دا خۆب دەستفە بەرنادەت... و ئەڤ بەرگری ژێ دبنە دوو جور، بەرگریەک تیکست دکەت ژبۆ خۆ قورتالکرنی ژ پلانین خۆاندەڤانی و بەرگریەکا دن - دەمی- خۆاندەڤان رادبیت ب هەرفاندنا بنیاتی زمانی یی بەیز...^(۳۴) و مەرچ نینە داھینەر و وەرگر ژ لای هزری قە وەرکو یەک بن، ئەڤ پروسا ئەم بەحس لی دکەین دکەفیتە د بیاقی(تیۆرا وەرگرتنی)دا، کا چەوا تیکستی هوزانی ب شیۆهکی تایبەت هاتییه داھینان و ب چ شیۆه وەرگر شروقه دکەت و رەهەندی وی ژیکجودا دکەت داکو بگههیتە وی مەرما خۆاندنی پی دکەت کو ئەوژی دیارکرن لیکهگەرین سەرەکی یین تیکستی نە و چەوانیا دیارکرن و دەرڤخستنا وانه ژناڤ تیکستی هوزانیدا.

پروسا شروقهکرن و قەدیتنا هەفتیکستی ژبەکا مەزن دەست پی دکەت کو پەیکەری تیکستی یی گشتییه، و ئەو بخۆ ژێ دەلالەتین گشتی لسەر پوووی تیکستی دیار دکەت و نەینین زمانی پیکهینەر و نامازین دیار بەرچاڤدکەت و دئەنجامدا دکەهیتە هزرەکا گشتی بۆ تیکستی، دقوناغەکا دیدا و ژئەنجامی داھیلانی بۆ کوویراتی و ناخی تیکستی وەرگر ب شیۆهکی پلانەر دچیتە د ناڤ قەشارتیین تیکستی و پارچین پیکهینەرین وی ژیک ژیک دکەت و بریکا لیکدانەڤەکا دی دکەهیتە پارچین دەلالی یین تیکستی.

هوزان، وەرکو پیدەرا ب نیکگههشتنا داھینەری و وەرگری ریکی ددەت داھینەری هەر هزر و مەرەمین وی بڤیت ب ریکا نامازان تیکەلی تیکستی خۆبکەت و لگەل هندی هەر دەمی تیکست دکەفیتە بەردەستی وەرگری، ئەو بخۆژی بەرامبەر

تیکستی هوزانی راناووستیت، به لکو ب ههمی هزرین خو مهلهفانیا بو ناف نهینین هوزانی دکهت و وان لیقهگه رین هوزانی پشتبهستن لسهر کری دیار بکهت، و ئەف چهنده ژێ نابیته کیماسی بو هوزانی، به لکو لگه ل لیقهگه ران تیکستی هوزانی رهسهناتیا خو دیاریزیت و ههبوونا خو ب سهروهرگریدا زال دکهت.

۷- ۲- ههفتیکستی و تیکه لکرنا ژانرین ئەدهبی لگه ل هوزانی:

مروفت، وهکو گیاندارهکی فرهزر لسهر شیوه و سیمایهکی ئیکانه نههاتیه ئافراندن، به لکو مروفت ژ لایێ دیم و چاقت و و رهنگ و پیکهاته و رهگهز ژیکجودانه و د بیافی میشکی ژێ دا ژ گیانهوهران باشقهیه. ئەو جیوازی د ناقههرا مروفاندا هه ی کارتیکرن لسهر دهریرینین وان کریه و ئەف چهنده ژێ تشتهکی ناساییه، بهرکو هزرین وان فهریژا ژینگهه و تیکههشتنا وانه و هوزان ژێ ئیکه ژفان دهریرینان و ئەو بخو ژێ رهوشهکا تایبهتا دهروونی و شارستانی یا دهمهکی دیارکری یا گروپهکی یان مللهتهکیه و دبیته فهژهنین بو نهینین دهروونی مروفتی و دهریرین بو ژینگهها وی مروفتی وب نازکترین شیوه مروفت دهریرین مروفتی دهیته ههژمارتن.

ئەف ژانری ئەدهبی کو " تیکهه ی رهنگی ئەدهبی (ژانری ئەدهبی) ههر دم ب تیکهه ی دیروکیشه گریدایه، ب پهیهوهندین ئەلهمنتین (عناصر) ناقهروکی وهکو (بابهت و ئاریشه) ب ئەلهمنتین کومپوزیتسیا و شیوازی فه وهکو (زمان و شیومی ئافاکرن) تیکهلیین خو هه نه. ههگه ر، ئەم ژانر (رهنگ) ب واتهیا تهنگ بدهینه نیاسین، ئەفهیه: نمونهک ژ بهرهه مایه کو دهندهک قوناغین دیروکی دا قالبی خو ستانیدییه. و دهوندری فی چارچوفتی دا، پیشانین (نورمین) جوانیی بین بهری (کهفن) دشکینه و دکهفه ژووری (هوندری) خهلهکهکا دن ژ جوانیی. ب فی ژێ، ئەو شیومی ژانری (رهنگی) نوه دستینه" (۳۰) و دبیته ژانرهکی سهربهخو و تایبهتمهندیین تهواووونی ژ لایێ پیکهاتهیی و ئیستاتیکی فه بخوفه دگریت، ههر ئەو چهندهیه باشقهبوونا وی لگه ل ژانرین دن دهستنیشان دکهت و ئەف دابهشکرنه ب

شیوهکی هه‌رمه‌مه‌کی نه‌هاتیه دیارکرن، به‌لکو فه‌ژه‌نینا هزرین وییه‌به‌رامبه‌ر گه‌شه‌کرنین ژیانئ و رۆئی وان گهورینین ب سه‌ر قئ دابیشیدا دهین کو هه‌ر ژانره‌کی ئەدبی سه‌ریه‌خویا خو وهرگريت. ئەه‌ف تیکه‌لکرن ژانرین ئەدبی تشته‌کی کەفنه‌ل دەمی هوزانمان دکه‌فیت دپوسا داهینانا تیکستیدا، هه‌فتیکستی خو ب به‌ره‌فانیکه‌ری قئ پروسئ دزانیت و بیا قئ ده‌لالئ و سیاقی دگهوریت و لاسایی و چا‌فلیکرنه‌کا تمام به‌رچا‌ف وهردگريت کو ب ریکا وی پروسئ تیکستین پیشین دحه‌لینیت و تیکه‌ل دکه‌ت و دبنه‌ پیکه‌ته‌کی سه‌ره‌کی یئ تیکستئ هوزانئ، ب شیوه‌کی وه‌سا کو دده‌می شرۆفه‌کرن تیکستئ هوزانئ ده‌یته‌ کرن فه‌دیتنا وان تیکستین هه‌فتیکستی لکه‌ل هاتی کرن قافی‌رکرن وان گه‌له‌ک ب زه‌حمه‌ت بیت، و مه‌ره‌ما مه‌ ژ " هه‌فتیکستی یا ژانران ئەو تیکه‌لبوونا د ناهه‌را ژانرین ئەدبی یین ژیحودا دا دروست دبیت، وه‌کو تیکه‌لبوونا هوزانئ لکه‌ل هونه‌ری چیروک و گوتاری و ژیاننامئ... " (۳۶) و ئەه‌ف تیکه‌لبوونه‌ نه‌ ژ بهایی تیکستئ نوی و نه‌ ژ یئ کەفن کیم ناکه‌ت، به‌لکو یئ ئیکئ دبیته‌ لیقه‌گه‌ره‌کی گرنه‌گ بو ئا‌فاکرن تیکستئ نوی و تیکستئ نوی ژئ دبیته‌ هه‌مبیزکا گونجای بو‌ه‌لان‌دن و تیکه‌لکرن تیکستین پیشین.

تیکستئ هوزانئ ب سه‌روشتئ خو یئ تایبه‌ت دشیت ببیته‌ گوره‌پانا هه‌مبیزکرن جۆره‌ها ژانرین ئەدبی، به‌لئ ژبه‌ر سه‌روشتئ خو یئ کورتکرنئ یه‌نایی بو‌ه‌ندی دبیت کو وان تیکستین وهردگريت یان بشیوه‌کی راسته‌وخو یا پشتی گهورینئ وهرگريت و هه‌تا د ئارسته‌کرن ده‌لاله‌تا خو‌دا په‌نایی بو‌ کورتیی دبه‌ت و زید‌پروویا زمانی بکار نائینیت و " جینیت قئ جۆره‌ تیکه‌لبوونا تیکستان دکه‌ته‌ د بیا قئ سه‌ره‌تیکستاندا و ب په‌یوه‌ندیا بنا‌ف ئیکشه‌چوونئ نا‌فدکته‌ یا کو تیکستی ب هه‌می شیوین گوتاری فه‌ گرینده‌ت و دقئ بیا قیدا ژانر و سنوورین وان و بابه‌ت و شیوه‌ نه‌ " (۳۷) یین ب سیمایی خو زه‌نگینیا تیکستئ نوی دیارده‌کن و نامو بوونا خو د نا‌ف وی تیکستیدا نابین. ئەه‌ف هه‌فتیکستیا تیکستئ هوزانئ و ژانرین دن تشته‌کی نوی نینه‌، به‌لکو ژبو‌ پیدقئ یا سه‌رده‌مه‌کی دیارکری و گرنکیا داهینانئ بکار

ب هەر حالێ هه‌بیت پروسا هه‌فتیکستی هوزانی لگه‌ل ژانرین دن لگه‌ل که‌فنبوونا خو هەر یا به‌ردموامه و ئەه‌ف تاییه‌تمه‌ندیه دبیته خالا دیالوک و تیکه‌لکرنا ژانران بگستی و ژانری هوزانی لگه‌ل یین دهوروبه‌ر بتاییه‌تی، چونکی ئەو ژینگه‌ها ژانرین دن تیدا دهینه‌ داهینان هەر ئەوه یاکو تیکستی هوزانی زی تیدا به‌ره‌م دهیت و هوزانقان ب پشتبه‌ستن لسه‌ر وان لیقه‌گه‌را یین – د نا‌ف ژانرین دن دا – تیکستی هوزانیدا دهینیت و ئەو سیمایین روخسار و ده‌لالی پی دبه‌خشیت.

٢-٨- هه‌فتیکستی و بنیاتی تیکستی هوزانی؛

هوزان، ئەو پیکه‌اتا تاییه‌ت و ته‌فنی سه‌رنج راکیش ژ گوتن و دهربرینین ژ ناخفتنن روژانه و نامو جیهانا خو یا تاییه‌ت ب هنده‌ک ئەله‌منینت بژاره یین پیکه‌ینه‌رین وی دروست دکه‌ت، ئەه‌ف جیهانه، دده‌می نافراندنی دا دبیته په‌ناکه‌ها چه‌ز و ئارموزویین هوزانقانی ئەوژی ب ریکا دمرکرنا وان که‌رستین جوراوجور یین تیکستی هوزانی پیک دهین و دبیته دیتنا – تاکه‌ که‌سی- یا هوزانقانی بو هه‌موو دیاردین ژینگه‌ها وی ئا‌فا دکه‌ن یین بو‌چوونا وی یا فه‌لسه‌فی و هزری دبه‌ شرو‌فه‌کرن و تیگه‌هشتن بو وی ژینگه‌هی، پیکه‌اتنا فی تیکست ژ لای تاییه‌تمه‌ندیین خو‌فه ژانرین دن یین ئەده‌بی جودا دبیت، به‌لی دشرو‌فه‌کرنا ویدا دوو لایه‌نین هه‌ره گرنه‌گ یین پیکه‌هینن پید‌قییه بهینه‌ ده‌ست‌نیشان‌کرن، ئەوژی لایه‌نین (بنیاتی هونه‌ری (ته‌کنیکی) و بنیاتی ده‌لالی (سیمایی))، ئەه‌ف هه‌ردوو بنیاتی تیکستی هوزانی ب ریتم و ئارسته و لگه‌ل ئیکدا پروسا ئا‌فاکرنا هوزانی پیک دهین و د دیتنا ره‌خه‌یی یا نوی دا و‌ه‌سا به‌ری خو دده‌نی کو هه‌ردوو تمامه‌که‌رین ئیکن و "که‌له‌ک ژ وان دبیزن نابیت هه‌ردوو ئالی ژیک بهینه‌ جودا‌کرن، ژبه‌ر کو ئەو هه‌ردوو رویین ئەده‌می نموونه‌یی نه‌ کا چه‌وا ره‌خه‌نی دوو رویین هه‌ین و ره‌خه‌ ب ریکا وان ده‌یته هه‌له‌سه‌نگاندن"^(٤٠).

ب گهورینا روشه‌نبیری و پیشکه‌فتنا ئاستی هزری و فه‌دیتنا شیوین دمبرینی و په‌یوه‌ندیین زمانی لده‌ف هوزانفانی، لیقه‌گهرین هه‌فتیکستی ژى لده‌ف وی لگوری وی پیشکه‌فتنی دهینه گهورین و ئەف چه‌نده ژى د وی زمانی دهوزانی‌دا بکارهاتی دیاردبیت و دبیته سیمایه‌کی ره‌سەنی وی تیکستی و پیدقییه وی چه‌ندی ژبیرنه‌که‌ین کو "هوزان پشکه‌که ژ بارودوخین دموونی و هه‌ست و سۆزان و بابه‌ته‌کی کارتیکرنی و هه‌ستیکرنی و شه‌پرزهمیه، جوانیا زمانی د هوزانی‌دا بو سیستمی بیژه‌یان و په‌یوه‌ندیین وان لگه‌ل ئیک و دوو فه‌دگهریت و ئەف سیستمه‌مه یاسایین ریزمانی کونترۆلی لسه‌ر ناکه‌ن، به‌لکو کارتیکرن و ئەزموون کارتیکرنی لسه‌ر دکه‌ن، ژبه‌ر هندی زمانی هوزانی یی مژداره"^(٤٣) و ئەف مژدارییه ژى فه‌دگهریت بو وان لیقه‌گهرین هوزانفانی و مرگرتین و ب ریکا جوین و تیکه‌لکرن و حه‌لانندی و بورینا وان چه‌ند پروسه‌یه‌کاندا ب شیوه‌کی نوی و زمانه‌کی نوی دهینه‌ داهینان و دارشتن و ئەف ئەرکه‌ ژى دکه‌فیته لسه‌ر شیانیین هوزانفانی و ئەو زمانی دپروسا داهینانا تیکستی هوزانی‌دا بکاردئینیت، دابیشه‌ لئیره ئەوه‌ دئ چ مفا ژ زمانی بینیت و چه‌وا وان دمبرینیین زمانی ژ وان بیژهمیین روزانه‌ بکار دهین جودا که‌ت و سیما و ستایلی خو لسه‌ر سه‌پینیت و لیقه‌گهرین دپروسا هه‌فتیکستی هاتینه و مرگرتن به‌ایه‌کی گونجایی پیدقی پی به‌خشیت.

لگه‌ل ئازراندا فورمالیستان بو دابیشا شعریه‌تی یا کو ئەو یاسایین ریکخستنا تایبه‌تمه‌ندیین گوتارا هوزانی ریک دئرخن و (یاکوبسون) ی ئەف ئەرکین وی ریکخستین، زمانی هوزانی به‌ره‌ف لادانی فه‌ چوو، ژبه‌رکو لدویف دیتنا وان زمانی تیکستی هوزانی و لگوری وان لیقه‌گهرین پیکهاتین زمانی کارتیکرنی لسه‌ر داهینه‌ری دکه‌ن دهینه فه‌گوه‌استن بو تیکستی نوی داهینای و دبیته ئەو په‌هه‌ندی لگه‌ل بیافی تیکستی هوزانی یی نوی گونجای و دبیته ریک کو داهینه‌ر داهینانا زمانی وشیاواز و تایبه‌تمه‌ندیین خو بین شیوازی و ئیستاتیکی تیدا دیاریکه‌ت، ئەفه‌ژی مه‌ فه‌دگرینیت بو هندی کو" بیژه‌ بی لایه‌ن نینن، و هه‌می پیشوه‌خت بکارهاتینه، و یی بکار دهینیت ب شینوارین خودانین پیشینین وانفه

وهردگريت، ئانكو ديالوكى لگهل خۆدانى و شينوارين وى دكهت، وب مهرما دهرىخستنا واتا وى يا نوى ولگهل بيزمیان دكهفته د ديالوكى دا " (44) و فهگهريانه بو وى بوچوونى ياكو بو مه ديار دكهت ههر بيژه يان دهربرينهكا زمانى ههبيت و داهينهر تيكهلى تيكستى هوزانى بكهت بهرى وى دزمانى روزانه و تيكستين پيشين و سهردم دا بكارهاتينه و وهرگرتنا وان ب شيوهكى راستهخو نابيتن، بهلكو شيوه دهيته گهورين و لگهل تيكستى نوى دحهلييت و دبته بهشهكى تيكستى نوى.

ئهف شيوى - پهيكهر- نوى داهيناي كو تيكستى هوزانيه پرنابيت، بهلكو ب ريكا ههفتيكستى دبته پراكتيكرنا بزافا وهرگرتنا دهربرينى وهرگرتى و زيدهكرن و كيكرن و لادان دنبه تهكنيك بو نفيسينا فى تيكستى، ژهر كو ئهو بخو لادانه ژياسايين زمانى و ريزمانى و داهينانا زمانهكى نوييه و تيكदानا زمانى ژى ژ تيكستى وهرگرتيه، ژهركو ئهف تيكदानه ژ تيكستى پيشين بهرف تيكستى نوى هاتيه فهگوهاستن و گوهورين ب سهردا هاتينه.

٢- ١- ٨- ٢- ههفتيكستى و گرنگيا زمانى هوزانى؛

زمان، وهك ريكهكا دهربرينا ئهدهبى، ئهركى پابهندبوون و بهرپرسايتى دكهفته سهرملين هوزانقانى، چونكى ب داهينانا خو و دهربرين و بيزهريان پشكداريى د داهينانا هوزانيدا دكهت و دبته ئهلهمنتهكى ئارستهكرنا هزرا سهرهكيا تيكستى هوزانى بو وهرگرى ب مهرما دياركرنا وان چهزين د ناف دموونى خودا يين كو ببه ريكهكا ديار كو "هوزانقان خهباتى لسهر ئاستى ئاخفتنا گشتى يا بهربهلاف ژبو خوبهخشينا وى لژير بنياتهكى زمانقانى يى هوزانى د ناف هوزانيدا بكهت" (45) ب مهرما وهرگرتنا كهرستان ژ زمانى گشتى يى ئاخفتنا روزانه و ئههجامدانا گوهورينان لسهر وى زمانى كو تيكهلى تيكستى بكهت و سيمايين وى ب ئيكجار بهينه گوهورين كو لگهل تيكستى هوزانى يى نوى داهيناي بگونجيت.

زمانی هوزانی لدویف ههفتیکستی و وەرگرتنی ژ تیکستین پیشین دبیتە پشکەك ژ پیکهاتا روخساری هوزانی و تایبەتمەندیا خو ژ پیکهاتا تیکستی هوزانی وەردگری و دبیتە ئیک ژرەگەزین هوزان لەسەر هاتیە ئاڤاکرن و ئەڤ ئاڤاکرنە " تیکستی پیشین - ب ریکا ههفتیکستی- ئاخفتنی ژ بیافهکی بو بیافهکی دن دگوهیزیت ب ریکا چاپوکیا میشکی و دوباره بکارئینانی، دوباره دی هیته تیکههشتن و واتایەکا دن پی دهیته بەخشین کو بو داهینانا نخیسهری تیکستی نوی دهیته ههژمارتن و بقی چەندی ئاسویین نوی لهر وەرگری پر روشەنبیری پهیدا دبن یی ب ههفتیکستی دحهسییت و ب باش دزانیت"^(٤٦) و ژهر هندی ئەو دەریرین سەرنج راکیش یین د ناف تیکستین پیشین دا پهیدابووین ب ریکا ههفتیکستی د بیافی تیکستی هوزانی یی نوی دبن و ئەڤ وەرگرتنه ژی نابیتە کیماسی بو تیکستی نوی، بەلکو دبنه تمامکەرین وی تیکستی هوزانی و ئاسوویەکی نوی بو داهینەری تیکستی و وەرگری بەر دەست دکەت ب وی شیوهی هەردوو بشین مفای ژی ببینن، یی ئیکی ب ریکا داهینانا تیکستی نوی و یی دووی ب ریکا تیکههشتنی و شروڤه کرنی رههەندین وی تیکستی تیدگههیت، زمانی هوزانی د ناف رهگەزین دن دا یین ئاڤاهی تیکستی هوزانی پیک دهینن جوهره سیمایهکی تایبەت ب هوزانی دبهخشیت و دهەمان دەمدا تیکستی هوزانی پیک دئینیت و ژ تایبەتمەندیین زمانی ئاسی یی ریزمانی دمر باز دبیت و بزافی دکەت ههڤهکرکرن و گونجاندنهکی د نافهرا بیژهیین تیکستیدادروست بکەت.

د پروسا ههفتیکستی دا، تیکست وەکو تورەکا زمانی، دبیتە تورەکا بی دوماهی یا گهورینین سیمانتیکی بو تیکستی هوزانی یی نوی و ئەڤ گهورینه قی تیکهلبونی ریکدئیخت و بقی چەندی ههفتیکستی د نافهرا تیکستاندا دبیتە ئەو پهیوهندیا نهینی یا کو بتنی داهینەر کوود و فهلسەفا وی و شیوهی دروستبوونی دزانیت و دئەنجامدا و ل پشتی تمامبوونی دکهڤیتە بهر شروڤه کرنین وەرگری روشەنبیر کو بشیت لیڤهگهەران ب تیکستی هوزانی یی نوی ڤه گریدەت.

د بیاڤی ههفتیکستی دا، زمان ئهرکی قورس دگیریت، ئهو ژلایهکی فه ب ئهرکی فهگوهاستنا دمربرین و بیژمیان ژ تیکستین پیشین بو ناف تیکستی هوزانی یی نوی رادبیت و ژلایهکی دیفه ب کاری گونجان و ریکخستنا وان بیژه و دمربرینان رادبیت و فهگوهاستنا وان بو ناف تیکستی نوی ب نارمانجا هندی کو لگهل بیاڤی نوی یی دمربرینی بگونجن و ئهرکیی نوی پی بهخشی بگیری.

لدوماهیی دشین بیژین ئهو گهورینیی د بیاڤی ئهرك و گرنگیا زمانی دا دمربارهی بیژمی و چهوانیا ئهجامدانا پروسا ههفتیکستی دیاردبن ئهون، مشهختبوونا پهیشان د ناقبهرا تیکستین پیشین و یین نوی وهسا دیاردکن کو " کاری هونهری ل گهل دیتن و بوچوونا داهینهری ناهیته ئافراندن، بهلکو د ناف بهرههمین پیشین دایه کو ههستپیکرنهکا باشر بو دیاردا ههفتیکستی پهیدا دبیت یا کو د بنیاتدا پشتبهستنی لسهرههبوونا سیستهمی ئامازیمی یی سهربهخو دکهت و د ناف چهقیی خودا پروسا دوباره ئافاکرنا نموونین پیشین بخوڤه دگیریت، سهرهراي چ جورئ گهورینان بسهدا هاتبیت"^(٤٧) و ئهف پروسه د بیاڤی زمانی هوزانقانی دا دروست دبیت ب تیگههشتنا هندی کو ئهو ئامازین - زمانی - یین د ناف تیکستی هوزانیدا پیشوهخت د ناف هندهك تیکستین دن دابوو و ب ریکا تیکهلی و خواندنی هاتینه فهگوهاستن بو بگردانکا روشهنبیری یا هوزانقانی و تیکهلی هوزانا وی بوونه و دمرئه انجام ههفتیکستی - د بیاڤی زمانیدا - " ئهو ئیکتربرینه یا د ناف دمربرینا وهرگرتی ژ تیکستین دن دروست دبیت "^(٤٨) کو ئهو تیکستی نوی داهینای دی بیه یهکویهکا زمانی یا سهربهخو و ب ریکا ههفتیکستی دروست بووی، بهلی لگهل وی چهندی ئهو بخو لسهرههندهك تیکستین پیشین و سهردهم هاتینه دروستکرن و ههبوونا خو ژ وان تیکهلیین د ناقبهرا وان تیکستان وهرگرتیه.

٢ - ٨ - ٢ ههفتیکستی وینی هوزانی:

وینی هوزانی ژ بژارترین وان ئامرازانه یین کو هوزانقان بو داهینانا تیکستی هوزانی بکاردنئیت و بو ههست و دیتنین وان بهرامبهر ژینگهه و گهردوونی

و جشاکى د داهینانا تیکستی هوزانیدا بهرجسته دبیت، هوزانئانان گرنکیهکا ئیکجار پی دایه و ب شیوهکی هونهرمه‌ندانه داهینان د دروستکرنا ویدا کرپه و ب وی چهندی بوویه ئیک ژ ب بهاترین پیکهاتین وی تیکستی هوزانی و نیشانهک ژ نیشانین پیشکهفتن و گونجان وگه‌شه‌کرنا هوزانی و ریکهفتن و بریفه‌چوون لگهل گهورینین سه‌رده‌مانه و تیرکرنا ههز و پیدئین خۆانده‌فانی و خۆ گونجاندن د ناقه‌هرا وی ژیواری تیدا به‌ره‌م دهیت و ئەو ناشویی ب ریکا وی دهیته داهینان و ریکه‌فتن لگهل تیکه‌هشتنا مه‌رمه‌مین هوزانی و شیوازی پی دهیته فه‌هاندن و داهینان.

ژ گرنگترین تاییه‌تمه‌ندیین زمانئ هوزانی راستی یا دمربرینا هزر و لایه‌نین قه‌شارتی بین دهرۆنی مروقییه، ئەوژی ب ریکا ئاماژین راسته‌خۆ و نه‌راسته‌وخۆ، نانکو هوزان ئافرانده‌کا زمانئ ئیستاتیکی ده‌لالیه خۆ ژ دمربرینین راسته‌وخۆ ددهته پاش و په‌یقین بزاره و ژیگرتی د دمربرینی دا بکار دهینیت و دریه‌ وریجالین خۆدا ئەزموونکا که‌سی دهرۆنی یا هوزانئانییه‌و پروسا داهینانا هوزانی پروسا فه‌گوه‌استنا وی ئەزموونیه‌بو وینین کاریگەر بین نیشانه‌کی لسه‌ر هه‌ستی و مرگری دهیلن. وینی هونه‌ری یی پیکهاتا هوزانی رهنکه کاریگه‌رتین پارچا هوزانی بیت کو دکه‌هیه‌ته هه‌ستی خۆانده‌فانی ژبه‌رکو "ئەو ریکا کاریگه‌ره یا مه‌ دکه‌هینیت زانینا ئەزموونا هوزانئانی و ئەو ئامانه یی ب ریکا به‌رز راکرتنا زمانئ ئەزموونا هوزانئانی بخۆفه‌ دگریت و قه‌دیتنا هی‌زا په‌یقی، وینه لگهل تیکستی هوزانی د ئاف ناخی هوزانئانی دا دهیته ئافراندن و نابیه‌ته شیوه‌کی قه‌دمر و بشی چهندی هی‌زا هوزانی لسه‌ر ئاماژین ب ریکا وینا دهیته ئافاکرن... و ئەون بین هه‌ست و سۆزین هوزانئانی به‌ره‌ف گشتبوونی دچن و بشی چهندی وینه‌ی تاییه‌تمه‌ندیه‌کا مه‌زن و مرگرتیه" (٤٩) دسه‌ر قی چهندی را ئەو دمربرینین هوزانکی دبنه دمربرین ژ دیاردین جوراوجور و قه‌دیتنا راستین قه‌شارتی بین هوزانئان هه‌ست یی دکه‌ت و ئەو زمانئ هوزانی دبیه‌ته په‌ناگه‌ه بو وان په‌یوه‌ندیین زمانئ بین

تیکستی هوزانی پیک دئین و ئەنجامدا وینەیهکی هونەری دروست دبیت و هیژا خو یا ئامازی ژ هەبوون و دروستبوون و پیکهاتا خو و مردگريت.

لگه‌ل ئیکه‌م خو‌اندنا تیکستین جوراوجور ژ لای هوزانقانی و خو‌اندەفانی ئاسایی قە زمان دکەقیتە سەر روی تیکستی و ب دەربازبوونا وی د پروسا خو‌اندنی دا و بریکا تیگه‌هشتنا وەرگری هندەك (وینە) یین دەستیکی ل دەف وی دروست دبن و ئەف وینە ئەو یین بووینە گرنترین ئامرازین هەلسەنگاندن و بریاردانی ل سەر تیکستی هوزانی یین کو د بنیادا " جوړه‌کی قە‌هاندنی، و وژانرەکی قە‌هاندنی نه ^(۵۰) و دکەتە دبیرانکا خو‌دا و د ئەنجامدا گەنجینەکا تیکستین هەمەجور د روشەنبیریا ویدا دروست دبن، ل پروسا داهینانا تیکستین نوی دبنە کەرستەکی کاریگەر و لیقە‌گەرەکی باومرییکی یی داهینانی و تیگە‌لکرنا وان د ناف پیکهاتا تیکستی هوزانی یی نویدا، ئەو وینین وی وەرگرتین یین ب ئامازین خو زەنگین و کارتیگەر بریکا هەفتیکستی لگه‌ل وان رادبیت ب پەترومەکرنا وان لگه‌ل تیکستی هوزانی و ئەو دەریرینین وینەیی یین نوی ئاقا دکەت ل سەر خرابی - شینوارین - وان وینین کەفن دروست دکەت.

هەر ژ کەفندا گرنکی دان ب قی بیاقی هاتیه دان، ئانکو چەوانیا دروستبوونا هەفتیکستی و گرنکیا وی دبورای تیکە‌لبوون و پیکه‌گریدانا تیکستان و چەوانیا دەستنیشانکرن و دیارکرنا لیقە‌گەرین وان وینین هونەری یین د ناف تیکستی نوی دا و رەنگە ئیک ژ کاریگەرترینین وان (عبدالقاہر الجرجانی) بیت، یی کو گرنگیەکا مەزن دایە بابەتی بکارئینان و گەشەکرنا وینە دا و " لدەف وی بکارئینانا وینی پیشین تشتەکی ب کیماسی نینە، بەلکو وەسا دبینیت کو مەرجه یی پاش پیدقییە‌پیزانین ل سەر یی پیشین هەبن و داکو ژ وی کیەم نەکەت، بەلکو دا ژوی بورینیت و تشتەکی تاکانە ونوی دروست بکەت و ل وی دەمی پیشەنگی و چاپوکی دی بو یی داهینەر وزیرەکتر بیت سەرەرای هندی کو ئەو وینە ژ یین پیشین وەرگرتبن... ^(۵۱) و ئەف بەایی تیکستی وەرگرتی لدویف بوچوونا نافهاتی مەرچ نینە بەری وی هوزانقانه‌کی دن بەحسکربیت، بەلکو گرنکیا وی دوی

چهندي دايه كو تيکستی هوزانی یی نوی بشیت سهردهیهکا وهسا لگهل بکهت کو ژیی پیشین باشتەر و پرووتر بیت و ب ئاسانی تیکه لی تیکستی هوزانی یی نوی بیت.

د پروسا ههفتیکستی دا وینی هوزانی دبیته ئهو خالا پیکه گریدانى د ناقبهرا تیکستی پیشین و سهردهمدا لگهل یی نوی و لگهل قی چهندي یا گرنکه قه کولهر ل خالهکا ههره هوویر هشیار بیتن کو ئهوژی بهایی وی وینهیی هوزانییه کو لسهروی بریار و ههلسهنگاندن لسهر وینی تیکستی نوی و وینی لیقهگر دهیته دان و دقیرمدا شیان و شارمزیی یا هوزانفانی هوزانی دهیته دیارکرن دمربارهی چاپوکیا وینهیی دروستکرنی و سهرکهفتنا وی لسهریی پیشین و مهرج نینه ههردوو وینهی وهکو یهک داهینن و وینه بکهن، بهلکو وینی لیقهگر ل دهمی دهیته وهرگرتن چیدبیت ب شیوهکی جودا ژیی پیشین بهیته دروستکرن و ئهف چهنده دمربرینی ژ " گهوههری پروسا ههفتیکستی دکهت و رمخنهگران ئهو دزییه رموا کریه و بزاق کریه هوزانفانین دن تیدا پشکدارین و بریار لسهر دزیکهری دايه و کارى وی ب باشی دزانی... " (52)، ژیهرکو ل دهمی وهرگرتنا لیقهگرهرا ئهو وینی هاتی وهرگرتن دمربرینی ژ رموشهک و دهمهکی دیارکری دکهت و لدهمی هوزانفان ب ریکا ههفتیکستی تیکه لی هوزانا خو دکهت دبته وهرگرتنهکا ئاشکرا و بزاقی دکهت ب ریکا شارمزیی و داهینانی پرووین وی وینهی بگوهوریت و خهملهکا دن ب سهردا داریژیت کو ب وینهکرنا وی دمربرینی ژ سهردهمی داهینانا تیکستی هوزانی یی نوی بکهت.

ئهگهر ههفتیکستی "داهینانهکا هزری یا روویت بیتن و بریکا بهراوردکرنی نهیته ئافاکرن، بهلکو ئافاکرنا وی ژکومکرنا دوو راستیین زنده و کیم ... ئافا ببیت " (53) دی بینن ئهف داهینانا ب ریکا ههفتیکستی دروست دبیت، ریکههفتنه د ناقبهرا دوو دیاردین د ههبوون و تایبهتمهندیان دا ههفدژ و جیواز بهلی دارشتنا وان- دبیاف تیکهههکی وهسا دا کو ژلایهکی قه وهرگر بشیت لیقهگری دهستنیشانکهت و سیمایین وی دیاریکهت و ژ لایهکی دیقه وهگری

لێڤه گهري بشیت تاييه ته منديين پيشين لاواز بکهت يان لابدهت و د ناڤ هه بوونا
تيکستی نوي دا داريزیت.

د روونکرنا ڤي بابته ڤي دا و هسا دهیته زانين کو لدهمی ههر خوآنده ڤانهك ل
دهمی ههر تیکسته کی دخوینیت ل دهستیکی کارتیکرنا زمانی لسه ر دیاردبیت،
نانکو ئەو سیسته م و دهریرینین زمانی یین ژ لایي تیکستین پيشين ڤه بهرچاڤدبن و
بريکا وی زمانی (وینه) درووست دبن و ئەڤ وینه ل گورهی شارمزیی و چهوانیا
دارشتنا وان و رادی دهریرینی ژ لایي داهینه ری تیکستین پيشين ڤه کارتیکرنا خو
لسه ر وهرگری دکهت وب ریکا ئاشوپی گه هشتی وهرگری مفاپی ژي دبینیت و
دبنه پشکهك ژ بیردانك و روشه نبیریا وی یا ڤه شارتی و د ئەنجامدا و لدهمی
داهینانا تیکستی هوزانی ب ئاگاهی یان بی ئاگاهی هوزاننان وان وینان دکهته
پشکهك ژ تیکستی هوزانی یی نوي چ بشیوه کی راسته وخو یان نه راسته وخو و لدهمی
تیکه لبوونا وان وینان لگه ل تیکستی دبنه پشکهك ته مامکه ر و ریکخستی ژ وی
تیکستی نوي و د ڤه کولینین رهخنه یی دا و هسا دهیته دیارکرن کو ئەو وینین
وهرگری چیدبیت ژ تیکسته کی پيشين بیت، به لی ل دهمی وهرگرتنی و لدویڤ
شیانین هوزاننانی ریژه و چهوانیا گهورینین بسهدرا دهین دیار دبن ورهنگه
پیشکیشکرنا وی وینه ی - ل دهف وهرگری- ژ یی پيشين باشتر و رهواتر بیت و
دهلاله تین پیدڤی بو وهرگری بگه هینیت.

۲- ۸- ۳- هه ڤتیگستی و بنیاتی دهلالی (سیمیاپی) یی تیکستی هوزانی:

تیکستی هوزانی ب بنیاتی خو یی سه ره خو و تمام و هه لگری سیمیاپین بزاره
دبیته هه لگری دهلاله تکا ژیگرتی کو خوآدان په یام و ئارمانجه *، ئەڤ بنیاته ژي
وهکو په یکه ری گشتی یی تیکستی بهرچاڤ دبیت، ب دهریرینه کا دی ئەو بیاقی
زمانییه یی کو داهینه ر بکار دئینیت ژبو گه هاندنا په یاما تیکست بو هاتیه نڤسین
کو مه رمین داهینه ری ژلایه کی ڤه دیاردکه ن و ژلایه کی دیڤه تیکه هشتنا وی بو
وهرگری دهیته ئارسته کرن، ئەڤ تیبینییه تیکستی بهرف فره هزریی و

فیکههفتنا تیکستی هوزانی و وەرگری و ئەف بنیاته دبیتە پالدمر بۆ کرایار پیکهههشتنی یین کو ب هندهک کرایارین ستراتیژی یین تیکستی دروستبووین و لدهستپیکى سیمایین گشتی یین تیکستی بەردهست دکەت و لدویضا ب هەلخەلتاندنا وەرگری رادبیت ب لایەنى تەکنیکی یی تیکستی هوزانی فە، و ئەو ستراتیژیین تیکستی هوزانی ب دوو ئەرکا رادبیت، یی ئیکى: ریکخستنا ئەلهمنتین پیکهاتا تیکستی ب هەمی لیقەگەرین ویقە، یی دووی: رادبیت ب ئامادهکرنا ژینگەها وەرگرتن و پەیهوهندیکرنی لگەل تیکستی هوزانی، ئانکو رادبیت ب دروستکرنا " کومهکا کارتیکرن و رینمایین پیدقیین تیکستی بۆ ئارستهکرنا وەرگری ل دەمی ئافاکرنا دەلالەتا تیکستی"^(۹۴) یی کو لگەل ئیکەم دیتنا وی هوزانی و ب پیکا تەکنیکین ئارستهکەرین وی وەرگر بخوقە گریدایه و بوویه شهیدایى وان دمریرینان و زمانى بسەرقة یی کو دبیتە دەرگەهەک بۆ وەرگری کو پیکا تیگەهشتن و تیکەلبوونا تیکستی هوزانی بزانیات و ئەو دەلالەتین دبن دیران دا قەشارتی بهینیتە دمر ولیقەگەرین وی هوزانی لگەل یین پینشین دەستنیشان بکەت.

د بیاقى دەلالیدا و لگەل دروستبوونا تیکستی هوزانی ژانرەکی ئەدەبی یی نوی دروست دبیت کو ژ یین دموروبەر جودایه و تایبەتمەندیین خو یین جوداکەر یین هەین، ئەف جودابوونە ژ ئەنجامی پیکهاتا وی دروست دبن ژیهەرکو " هەر تیکستهکی نوی پەیکهەری تیکستی کەفن - ژ لایى دەلالى فە- دەهرفینیت و دئەنجامدا ژمارەکا تیکستان دروست دبیت و ئەم نەشین ب نمونەکا دیارکری فە گریدەمین، بەلکو ب زنجیرهکا تیکستان بەرەهەمبووی فە دەیتە گریدان، تیکستی رقت و دارا خیزانی یاەهە، و نابیتە کوپیهکا بچوککەر یا تیکستی پینشین، ئەو ئافراندهکا نوییه..."^(۹۵) یا تیکستی و دمریازیوونە ژ وان نەریتین دبنه کوسپ دریکا داهینانا تیکستی هوزانییدا یین کو ب هەمی پیکهاتین خو فە رقتی وی دیاردبیت و لگەل ریرموا داهینانا ئەدەبی خیزانا خو دیاریزیت، دبنیاتى خودا ئەو تەکنیکین بکاردهین لسهر تیکستین لیقەگەر و بەرزە هاتینە دارشتن و ل دەمی وەرگرتنی ب شیوهکی بالکیش و نوی دەینە د نا ف تیکستی هوزانییدا و تایبەتمەندیین وی هوزانی

وهردرگرن و ب دهلالهتا خو دشیت تیکستهکی نوی ئافاکهت لگهل ئیکهم تیگههشتنا وهرگری بو هوزانی ب دهربرینین وی داخباردبیت و خو د ناف دهلالهتا ویدا تیکهل دکهت و تیگههشتنهک نوی لدهق وی دهربارهی تیکستی هوزانی دروست دبیت.

ههر دقئ تهومری دا یا گرنکه ئاماژی ب لایهنی ئایدیولوژی یی تیکستی هوزانی بدمین، ژهرکوئهو پیوهندیین د نابقهرا تیکستی و لیقهگهران دروست دبیت کاکلا دابیشیی، و ئهو بخو نه بتنی تیکهلکرنا پهیفا و بیژهیانه، بهلکو دبیته تیکهلکرنا هزران و هزر لقیره دبیته " رهنگشهدانا تیکهللیین د ناف میشکی مروقی دا دهربارهی ژیواری جفاکی و سروشتی یین ب ریکا بیژهی و نیگارکیشی یان ب سیمایهکی دن دهربرینی ژئی دکهت"^(۵۶) و دبیته قهریژا وان دهلالهتین هوزانغان تیکهلی هوزانی دکهت و وهرگر ب زیرهکیا خو د ناف نهینین وی تیکستیدا دیاردکته، ولگهل بوچوونین باختین دووباره دابیشا ئایدیولوژیایی هاته ئازراندن و ب پیکهاتهکا نوی بهحس لیکر کو بشیت ژیک دوویریوونا فورمالیستان و ئایدیولیزما نههیلیت و بقی چهندی بزاف کر ئایدیولوژیایی بکته تهومری خواندنی ولگهل بهرچاف وهرگرتنا لایهنی فورمی هوزانی بقی چهندی ههبوونا تیکستی هوزانی نهبتنی ب تیکهلکرنا پهیشان قه گریدا، بهلکو شیانا وی لسهر داهینانا بیژه و دهربرین و شیوازین نوی و دروستکرنا زمانهکی بزازه بو ههقبهاندکرنا لایهنی جفاکی و ئایدیولوژی و دهلالی د ئیک پهیکهری دیارگری دا کو دکوتنی (تیکستی هوزانی).

تشتی ههره گرنه کو پیدقییه لقیره ئاماژی پی بدن ئهو دهنگدانین ژ نهجامی خواندن و شرؤقهکرن و تیگههشتنی دروست دبن و پهیوهندی ههفتیکستی لگهل وان، ژهرکو د خواندنا رهخهیی دا وهسا بهرچاف دبیت کو بهرهف شرؤقهکرنا تیکستی هوزانی دچن و لیکهریانی ل وی دهلالی دکهن یی کو پیدقی هوزان ببهخشیت، ئهوژی پشتی فان قهکولینان گرنکی ب دیارکرنا رههندی تیکستی هوزانی و لیقهگهرین وی کرین و دیارکرنا رولی وهرگری

دپروسا ده‌ریخستنا لیقه‌گه‌رین تی‌کستی هوزانی دروست دکهن زیده‌باری چه‌وانیا وی و مرگرتنی و شیوازی تی‌که‌لکرنا وان د ناف ناخ و پیکهاتین تی‌کستی هوزانیدا، ئەف دیاریبوونه د "دوو ره‌ه‌ندی تی‌کستیدا دیاردبن، ره‌ه‌ندی ئیکی: لایه‌نی زمانانی و تی‌کستبوونا بیژمیان، و یی دووی: لی‌گه‌ریان ل هه‌بوونا شروقه‌کرنا به‌رده‌ست بو فان ره‌ه‌ندان و ئەف چه‌نده لسه‌ره‌یه‌یوه‌ندیا داهینه‌ری و مرگری دمینیت کو لسه‌ر بنیاتی هه‌فدیتنی بو تی‌که‌لبوونا لایه‌نین لیقه‌گه‌ران و کوتاری و ئه‌رکین کارایی یین زمان پی رادبیت" ^(٥٧)، د بیافی هه‌فتی‌کستی دا و لگوره‌ی تی‌گه‌هشتنا فی تی‌گه‌هی ب پشتبه‌ستن لسه‌ر یا بوری فه‌کوله‌ر وه‌سا دبینیت کو، هه‌ر تی‌کسته‌ک هه‌بیت دبنیاتی خودا - زیده‌باری هزر و دیتنا داهینه‌ری- پشتبه‌ستن لسه‌ر چه‌ند لیقه‌گه‌رین جودا دکه‌ت کو ئەو بخوژی د ناف روشه‌نبیریا داهینه‌ری دا پاراستی نه و دپروسا داهینانی دا هوزانان رادبیت ب تی‌که‌لکرنا وان لیقه‌گه‌ران لگه‌ل تی‌کستی هوزانی یی نوی داهینای و دبنه‌ پشکه‌ک ژ پیکهاتا وی تی‌کستی نوی و فه‌ریژا ده‌لاله‌تین نوی یین تی‌کستی.

ب روونکرنه‌کا پیدفی بو فی بابه‌تی، وه‌سا دیاردبیت کو ل گه‌ل ئیکه‌م خواندنا تی‌کستی هوزانی ژ لای خوانده‌فانی فه، زمان دبته ئیکه‌م ئاسته‌نگ و دمرکه‌ه بو فی تی‌گه‌هشتنی و لگه‌ل دمریازیبوونا و مرگری ژ فی ئاسته‌نگی ئیکسه‌ر و مرگر به‌ره‌ف تی‌گه‌هشتنی دجیت، ئانکو روونکرنا وان سیمایین ده‌لالی یین هوزانانی ب ریکا زمانی داهینای و پاش تی‌گه‌هشتنی و ژ نه‌جامی شروقه‌کرن و به‌راوردکرنی رادبیت ب پارچه‌ پارچه‌ کرنا وی تی‌کستی هوزانی و ده‌ستنیشانکرنا وان لیقه‌گه‌ران یین هوزانانی پشتبه‌ستن لسه‌ر کری و لئیره تی‌گه‌هشتنه‌ک لده‌ف و مرگری دروست دبیت کو سه‌رمرای تی‌که‌لبوونا تی‌کستین هه‌مه‌جور لگه‌ل یی هوزانی و دیاریبوونا وان نابنه ره‌گه‌زین کی‌مکرنا بهایی تی‌کستی هوزانی، به‌لکو تی‌گه‌هشتن بو هندی دجیت کو تی‌کستی هوزانی و هوزانان یین سه‌رکه‌فتی بووین دپروسا داهینانی دا و چه‌وانیا مفا و مرگرتنی ژ وی ژینگه‌ه تیدا په‌یدا بووین کو بشین هوزانه‌کا وه‌سا دروست بکه‌ن هه‌می تایبه‌تمه‌ندیین باشقه‌بوونی بخوفه‌ بگریت و هه‌بوونا خو بسه‌پینیت و ناسنامی و مرگریت.

دیاربوو دهرباره‌ی په‌یوه‌ندی هوزاننانی لگه‌ل هوزاننای و ب‌دیتنا وی "هوزاننانی ره‌سه‌ن و سه‌رکه‌فتی ل دهمی دهربیرینی ژ هه‌ستین مروشان دکه‌ت ده‌ه‌مان ده‌مدا شیواز و سروشتی قان هه‌ستان دکهوریت و پتر نیژیکی بیافی میشکی خه‌لکی دکه‌ت زیده‌باری تیگه‌هشتنا خه‌لکی به‌رامبه‌ر هه‌ستی وان یی راسته‌قینه " (۸) و نه‌ف و مرگرتنه بیافی هه‌بوونا وی نه‌و ژینگه‌ه و جشاکه یی هوزاننان تیدا دژیت و نه‌و که‌رستی ژئ و مردگریته نه‌و یی د ناه بگردانکا جشاکه دا هاتی جیگیرکرن و بوویه به‌شه‌کی سه‌ره‌کی ژ که‌لتوری وان، به‌لی د پروسا تیکه‌لی یا هوزاننانی لگه‌ل بیافی جشاکه تیگه‌هشتن و دیتنا وی جو‌دایه ژ که‌سین ئاسایی و بشی چهندی شروقه‌کرنا وی دبیته نه‌و خه‌له‌کا تیرا دبینیت و رادبیت ب و مرگرتنا که‌رستی دجشاکه دا هه‌ی وه‌کو خو و لگه‌ل ئافراندا تیگستی هوزاننای و لگوره‌ی ته‌کنیکین بکار هاتی خو ل ره‌ه‌ندین وی دکه‌ته خو‌دان و ب ئاگاهی یان یی ئاگاهی هه‌فتیکستی لگه‌ل دکه‌ت و هوزانا خو پی زه‌نگین دکه‌ت، سه‌ره‌رای هندی نه‌ف تیکه‌لبوونه به‌ایی ده‌لالی و ئیستاتیکی یی هوزاننای کیم ناکه‌ت، به‌لکو ب داهینان قه‌گوه‌استنه‌کا ره‌وا ده‌بیته ل قه‌له‌م دان و هه‌ر ده‌ه‌مان بیاف دا هوزاننان رابوون ب بکارئینانا هنده‌ک ئایدیولوژی و تیگه‌ه و دورشمان وتیکه‌لکرنا وان د ناه ته‌فنی تیگستی هوزانین خو و بتایبته نه‌و لیقه‌که‌رین ژینگه‌هی یین هه‌ستین وان دئازرینن و ب هه‌ژی تیکه‌لکرنا هوزانین خو دبینن یین ل دهمی نه‌نجامدانا پروسا خو‌اندنی دبنه هاریکار بو پرکرنا وان بوشاهیین د ناه تیگستی هوزانیدا هه‌ین و نه‌رکی به‌ره‌ه‌مبوونا تیگستی ژ لایی و مرگری قه ئاسان دکه‌ت ود شیت هوزاننای بده‌ته ئاخفتن ب ریکا ئافراندا ئاماژین نوی یین نه‌ینین هوزاننای پی ده‌ینه قه‌دیتن و " تیگستی که‌فن دکه‌فیته به‌ر شروقه‌که‌رین نوی یان بشیوه‌کی دن یی قه‌شارتی پینش چاقدبن، یان ژئ نه‌گه‌ر هه‌فتیکستی نه‌بایه ب وی شیوه‌ی نه‌ده‌اتنه دیتن " (۹) و بشی شیوه‌ی هه‌فتیکستی دبیته، دوباره قه‌که‌راندانا تیگستین پینشین بو ناه پیکهاتی تیگستی هوزاننای یی نوی، به‌لی دقئ پروسا قه‌گوه‌استنی دا رادبیت ب جوین و دووباره به‌ره‌ه‌مئینانا وان ب شیوه‌کی نوی کو لگه‌ل ته‌فن و شیوی وی بگونجیت

نهكو ببيته دوباره كرنهكا راستهوخو و بهايي وي ليڤهگهري و چهوانيا بكارئيناني ژدهست بدهت.

لسهرفي چهندي بوقهكولهري دياربوو كو تيگستي هوزاني بيگهاتهيهكا گرتي نينه، بهلكو لگهل داهيناني كومكرنا تيگستين پيشين و تيگههين روشهنبيري يين پهيوهندار بريكا ديالوكا وان لگهل تيگستي هوزاني د ناڤ خودا كومهكا ئايدبولوژيين ههڤرك و ههڤشيوه ريگ دنخيخت و دهربرينهكا نوي زي دروست دكهت، خواندهفاني بهرف دوودليي دبهت بهرامبر تيگستين پيشين و تيگستي هوزاني يي نوي و هزرا وي بهرف پيشهرداني و فهگوهاستني و راوهستاني دنارزينيت و نهچار دكهت هزرا خو د ليڤهگهران و تيگستي هوزانيدا بكهت و نهو تيگسته ل گورهي هزرا (بارت)ي " شيانا بهروفاژيكرنا وي يا ههي، ههر پشكهك زي خالهكا ئامازهكرنيهمه بهرف تيگستي جفاكي يي بي دوماهي دبهت و نهو ريكا ههفتيگستي بكار دنينيت ديار دكهت زيدهباري شيوازي پهقينا تيگستي - هوزاني- و چهوانيا بهلاقبوونا پارچين وي...، بشي چهندي نهڤ نمونه تهنكهكا بهربهلاڤه و بزاقهكا هيدي هيديهكو نڤيسهر بو گههشتن ب پهقينا هوزاني بكار دنينيت بو فهديتنا واتايي و ئامازين دهلال... " (٦٠) د قى بياقيدا بوچوونا (ليتش)ي دهريارهي تيگستي هوزاني دبته بياڤهكي گونجاي ل دهمي وهسا دبينيت كو تيگست خو يهكا سهربهخو و بيگهاتهيهكا ئيگرتي نينه، بهلكو زنجيرهكا بي دوماهي يا تيگهلبوونا تيگستان و ليڤهگهرانه كو ژ شينوارين نڤيسين و گوه لنبوي و روويدانين ميژوويي بيگ ديت و لگهل فان زي كومهكا زوري هزران و باومريان و ليڤهگهران و ئامازين نهريگهفتي د ناڤ بيردانكا خودا كوم دكهت و لگهل تيگستي هوزاني تيگهل دكهت كو دبنه بنياتي وي هوزانا نوي و سيمايين وي پهيدا دبن.

ديروسا داهينانا تيگستي هوزانيدا و لگورهي وان دهربرينين كورت يين تايهتهنديا تيگستي هوزاني دهستنيشان دكهن، هوزانقان ب نهچاري يي پابهنده ب هندهك شيوازين دهربريني كو دئيگ دهندا بشين ههمبيزا هزرا وي دهريارهي

دیاردەکی بکەن و لەهەمان دەم ئەو لیقەگەرین جوراوجور یین وەرگرتین بکەتە د ناڤ وان دەربرینان دا ب شیوەکی وەسا کو بیافێ زمانی و دەلالی یی هوزانی تیڤ نەجیت و ئەو هزرا مەزنا وی دقیت بگەهینیت تیرا وان دەربرینا بکەت، چونکی ئەو توبوگرافیا لێر دەستی وی پیدقییه بەیتە پرکرن و باشترین بزاره لێر دەست تیڤستە و زمانه، دق بیافیدا لایهنی پیکهاتا تیڤستی هوزانی گریمانا سی رەهەندان بو تیڤستی ئەدەبی دکەت: -

- "رەهەندی ئیکێ: ل دەمی تیڤست بنیاتهکی دروست دکەت و دبیتە تایبەتمەندی بو وی بخۆ، هەر هوزانەکی زمان و پیکهاته و فەرەهەنکا خو یا هەمی کو دبیتە نامراز بو شرۆڤه کرنا کودان وتیگەهشتنا زمانێ وی.

- رەهەندی دووی: ئەڤ تیڤستی لگەل سیستەمی ئەدەبی تیڤه ل دبیت و ب ئاقاهیی دەیتە هەژمارتن ل سەر تیڤستین پیشین یان سەردەم هاتییه ئاقا کرن.

- رەهەندی سییی: ئەوی پەیهەندییا روشەنبیری یا د ناڤهرا تیڤست و روشەنبیریا گشتی دا دروست دکەت"⁽¹¹⁾. و بشێ چەندی ڤه کولەر ل سەر ڤان سی رەهەندان دشیت سی تیگەهشتنا دیاریکەت کو دبنه کاکلا وی بابەتی پینڤه پەیهەندار و ئەو تەکنیکا بزاره یا ژ لایێ داھینەری ڤه بکار دەیت بو دارشتنا تیڤستی هوزانی:

أ. هەبوونا تیڤستی هوزانی ب بنیاتی ڤه گریدایه و ئەڤ بنیاته دابەش دبیت ل سەر یی دەلالی و پیکهاتهیی و زمانی یین جوراوجور و هەر دەمی بنیات نەمینیت ئەڤ تیڤستە هەم دی ناسناما خو ژ دەست دەت و هەم ژ لایێ دروستبوونی ڤه دی ژناڤجیت.

ب. هەبوونا تیڤستی هوزانی یی گریدایه ب سیستەمی ئەدەبی ڤه، ئانکو سیمایی خو ژ وی سیمایی تایبەتمەندی سیستەمی ئەدەبی وەردگریت.

ج. ئەو روشەنبیریا تیڤستی هوزانی بخوڤه دگریت هەر ئەو بخو پشکەکه ژ روشەنبیریا گشتی یا

داهینه‌رییه و بریکا هه‌فتیکستی لگه‌ل لیقه‌گهرین جوراوجور یین روشه‌نبیری دجیته د ناڤ ناخی تیکستی هوزانیدا، ئه‌وژی ب ریکا ته‌کنیکه‌کا تاییه‌ت کو بشیت جهی خو د ناڤ هوزانی دا بکه‌ت و تاییه‌تمه‌ندیین پیکه‌ته‌یی و زمانی یین تیکستی هوزانی تیک نه‌ده‌ت.

ئهو بیاقی دهریرینا هوزانی تیدا دروست دبیت _ ب به‌راوردکرن لگه‌ل ژانرین دن یین ئه‌ده‌بی _ بیاقه‌کی ته‌سکه و ریکی ناده‌ته هوزانغانی نازادیه‌کا و هسا و مرگرت کو ب که‌یفا خو دهریرینین زمانی بکار بینیت و ههر تشتی بشیت د ناڤ تیکستی هوزانیدا بنفیسیت، ژیه‌رکو په‌یکه‌ری دارشتنا هوزانی چ (زمان، وینه، کیش و سه‌روا، توبوگرافیا، دهریایین عه‌روزی) بزقا وی سنووردار دکهن و بیاقی دارشتنا هزری ئارسته دکه‌ت، له‌وما هوزانغان د داهینانا هوزانی دا په‌نایی بو ته‌کنیکا (کورتکرنی) دبه‌ت و خو ژ دهریرینین دریز و سه‌رگیژکرن و هگری دویر دکه‌ت، ئه‌ڤ کورتکرنه ژی کارتیکرنا خو ئسه‌ر و مرگرتنا لیقه‌گهران و پروسا هه‌فتیکستی دکه‌ت، چیدبیت هوزانغان بو داهینانا هوزانه‌کا دیارکری کومه‌کا بزازه یا لیقه‌گهرین جوراوجور په‌یداکرن، به‌ئی ب مه‌رما تیکه‌لکرن و ان لگه‌ل تیکستی هوزانی یی نه‌چاره (باشترین و گونجاوترین) ژی بگریت و ب شیوازی خو یی تاییه‌تی لگه‌ل هوزانی تیکه‌ل بکه‌ت.

ئه‌ڤ کورتکرنه ژی نابیه‌ته خاله‌کا لاوازا هوزانی به‌روفاژی دی بیته خاله‌کا باش کو هوزان ئیکه‌م ژانری ئه‌ده‌بیه‌د شیانا ویدا بیت پترترین و اتا ب کی‌مترین دهریرین دروست بکه‌ت و ریکی ناده‌ته هوزانغانی بی مه‌رم دهریرینین زمانی بکار بینیت، به‌لکو بو یا پیدقی و سنووری یا پیدقی و مه‌رما پیدقی بکاربینیت و بقی چهن‌دی ب ئاسانی تیکستی سه‌نته‌ر و لیقه‌گهر ژیک ده‌ینه جوداکرن، تیکستی سه‌نته‌ر، ئهو تیکسته یی ژ نوی ده‌ینه ئافران‌دن و تیکستی لیقه‌گهر ب سیما و هیما و ده‌لاله‌تین جوراوجورین خوڤه دجیته د ناڤ ناخی تیکستی سه‌نته‌ر دا و دبیه‌ته به‌شه‌ک ژ وی، ئه‌وژی پشتی پروسا تیکه‌لبوونی و گونجان‌دن د ناڤ تیکستی هوزانی یی نوی دا بدوماهیی به‌یت.

ب نیشاندا نا قان بۆچوون و شرۆڤه کرنین بوری، قه کولهر و هسا دبیت کو تیکست ب ئامرازین پیکهینه رین خۆڤه بهری ناسناما ژانره کی ئەدهبی و مرگریت ب پیکهاته کا زمانی یا قه کری دهیته نیاسین کو دبیته ههمبیز بۆ کۆمکرنا ههمی لایه نین روشه نبیری و که لتوریا جفاکی و داهینه ری و لگهل و مرگرتنا ناسناما ژانره کی ئەدهبی ب ئاسانی تایبه تمه ندیین خۆ دگوهوریت ب مه رما خۆ گونجاندنی لگهل هه بوونا نوی کو تیکستی هوزانییه و ئەڤ تیکستی هوزانی خۆدانی پیکه ره کی تایبه ته و ل گوه ری هنده ک ته کنیکین دیارکری پروسا داهینانی ده ستنیشان دکه ت، زیده باری دیارکرنا وان ته کنیکین دیارکری هه قتیکیستی دا پشکار دا کو تیکستی هوزانی یی نوی ئافران دی ب زهنگینی ئاڤا بکه ن، ئەڤجا مه رج نینه ژ چ ژیدم روان لیڤه گه ران بمیژیت.

۲- ۱۰- هه قتیکیستی و به ره هه مبوونا تیکستی هوزانی:

به ره هه مبوونا هه قتیکیستی ژ وی روانگی پهیدا دبیت، لدهمی قه کولهر قه دگهریت بۆ وی په یوه ندیا د ناقههرا تیکستین پشین و سه رده مدا یین دکه قنه د بیاڤی روشه نبیری و بریدانکا هوزانانی دا ئەوین رۆلی بژاره د ئاڤا کرنا تیکستی هوزانی دا دگه رن، هه بوونا قان لیڤه گه ران دبیته به ری بنیاتی بۆ هه ستین هزری و ئاشویی یین هوزانانی ولگهل پروسا نڤیسینا هوزانی لگوه ری دیتنا وی تیکه لی تیکستی هوزانی دبن ب شیوه کی و هسا کو ب کاری ریکه ستنا هزرین ناقهاتی دده ن و رووی وی نڤیسینی ب هه بوونا خۆ گه ش دکه ن.

د بیاڤی قه کولینین ره خه پیدا و هسا دیار دبیت کو په یوه ندیه کا موکه و به رده مام د ناقههرا به ره هه مبوونا تیکستی هوزانی و مرگرتنا ویدا یا هه ی کو دبیته ریکه کا ئیکانه بۆ هه ستی کرنی دمه ربارهی جیهانا دمه روبه ری مه، ژبه ر کو ئەو تیکسته دبیته ژیدم ری زانیی بۆ و مرگری، سینا هیه کا گه شه بۆ سه رده می نهو یی کو ریکی دده ته و مرگری هه بوونا خۆ د ناڤه وی تیکستی هوزانی دا ببینیت، زیده باری ده ستنیشان کرنا وان لیڤه گه رین ب ریکا وان پیکه اتی هوزانی هاتی ئاڤا کرن و

هه‌بوونا خو پاراستی، ئەف ئافاکرنه ژى فه‌کوله‌رى دگه‌هینیه‌ وى چه‌ندى کو " تیکست ژ فرهنقیسنی په‌یدا دبیت وژ ئەنجامی فرمروشه‌نبیرییه‌ ئەوین کو پیکشه‌ ژ ئەنجامی دیالوک و چافلیکرنی و به‌رامبه‌ریی په‌یدادبن و وئەف فرهده‌نگیه‌ بتنی دشین ل جهه‌کی کوم ببن، ئەف جهه‌ ژى نقیسه‌ر نینه، به‌لکو خو‌انده‌فانه" (٦٢) و ئەف خو‌انده‌فانه ژى ب وى ئه‌رکی رادبیت، ژبه‌رکو نقیسه‌ر گرنگی ب به‌رجسته‌بوونا هه‌فتیکستی ناده‌ت، به‌لکو لگوره‌ی شیانی خو ئەو لیقه‌گه‌رین ب بورینا ده‌می وەرگرتین لگه‌ل تیکستی هوزانی ده‌لینیت و ب مافی خو‌ دزانیت کو ببنه‌ پشکه‌ک ژ ئافراندا وى بو تیکستی و ناسناما خو‌ لسه‌ر به‌پینست.

تیکستی هوزانی لگوره‌ی تاییه‌تمه‌ندیین خو کو پشتبه‌ستنئ لسه‌ر لایه‌نى سیمما و هیمايان دکه‌ت بنیاتی خو ب فان ئامرازان به‌یزدکته‌ت، ژبه‌ر هندى د خو‌اندنا ویدا پیدقییه‌ وەرگر ژ لابی هزری و شروقه‌کرنی فه‌ یی ئاماده‌بیت و دقئ خائى دا لگه‌ل تیکستی زانستی جیواز دبیت، ژبه‌رکو یی زانستی ده‌ه‌بوونا خو‌دا پشتبه‌ستنئ لسه‌ر زمانئ راسته‌وخو و نه‌مژدار دکه‌ت، هوزان ب سروشتی خو به‌ره‌مى فره‌تیکستییه‌ و ئەو تاییه‌تمه‌ندییه‌ وەرگری دکه‌ت د ناف ته‌فنه‌کی فه‌کری دا و لدویف ئاستئ تیگه‌هشتن و شروقه‌کرن و روشه‌نبیریا خو سه‌رده‌مى لگه‌ل تیکستی هوزانی دکه‌ت و ئەف تیگه‌هشتنا وى بو هندى دجیت کو " دیالوکا تیکستان د ناف که‌له‌خى نقیسنی دا په‌یدا دبیت و ئەم دشین وه‌کو ته‌فنه‌کی ب کوسپ وه‌شیار سه‌رده‌مى لگه‌ل تیکستی بکه‌ین، یی کو ده‌ه‌بوونا خو‌دا پیکه‌اتییه‌ژ هه‌بوونه‌کا سیممائی خو‌دان ده‌لاله‌ت و لگه‌ل وەرگری سه‌رده‌مى دکه‌ت و ئەو بخو ژى ته‌فنه‌کی تیکستی په‌یدا دکه‌ت و دبیته‌ کومکه‌رى مه‌رمین وى، ژ لایه‌کی فه - تیکست- ئەو جهه‌ یی دا‌هینهرى و وەرگری کوم دکه‌ت و ژ لایه‌کی دیشه‌ ئەو جهه‌ یی گوتاری ب ریزه‌وا تیکستی فه‌ گریده‌ت" (٦٣) لدویف یا بورى و لگوره‌ی دیتنا فه‌کوله‌رى وه‌سا دیاردبیت کو هه‌فتیکستی دبیته‌ ژیده‌رى دووى یی به‌ره‌مبوونا تیکستی هوزانی، ئەوژى ب پشتبه‌ستن لسه‌ر وان لیقه‌گه‌رین د ناف تیکستی هوزانی‌دا به‌رجسته‌ دبن چ هه‌قدژ یان ریککه‌فتی بن، هه‌مى پیکشه‌ توره‌کا هیما و ئامازین دیار

به‌رده‌ست دکه‌ن یین ب رۆلی دروستکرنا هوزانی رادبن و رهه‌ندیین جوراوجورین وی دیاردکه‌ن، ئەه‌ف پروسه، ئانکو کومبوونا لیڤه‌گه‌ران هه‌ر ئیک ژ لای خۆه‌ دبنه‌ هوکار بۆ به‌ره‌مه‌بوونا تیڤستی هوزانی و ئاڤاکرنا ئاڤاهی وی.

ئەه‌ف تیڤه‌هی به‌ره‌مه‌بوونا تیڤستی هوزانی په‌یوه‌ندیه‌کا موکم یا لگه‌ل هه‌فتیڤستی هه‌ی، ئەو لیڤدانین دمیڤکی داهینه‌ری دا هه‌ین پشته‌ستنی لسه‌ر دوو ره‌هه‌ندیین سه‌ره‌کی دکه‌ن سه‌بارت کریارا ئاڤراندنی، یی ئیک: ئەو هه‌زا ره‌سه‌ن یا کو دمیڤکی ویدا هاتی ئاڤاکرنا و ب ریکا وی هه‌زا که‌سوکی پیڤشه‌ش دکه‌ت، یا دووی: ئەو فرموشه‌نبیریا وی یاکو ژ ئەنجامی پرپوونا بیره‌دانکا وی په‌یدا بووین کو لگه‌ل هه‌زا وی یا ره‌سه‌ن و ب ریکین جیواز پیزانین و تیڤه‌هشتن بۆ چه‌ند دابیشان ده‌ریاره‌ی دیتنا وی پیڤشه‌ ده‌ینه‌ هه‌لانندن و ب ئیک شیواز و ته‌کنیک و د ناڤ په‌یکه‌ری تیڤستی هوزانیدا ب شیوه‌کی ویره‌ک و بژاره‌ و جودا ژ ده‌رووبه‌ران ده‌یته‌ دارشتن لگوره‌ی وی ئەنجامی کو " دژیواری دا ئەده‌ب پروسه‌کا به‌ره‌مه‌بوون و تیڤه‌لیا ده‌ریه‌را یا تایه‌ت نینه‌، یان راسته‌ر - بیژین - ئەزمونه‌کا دینامیکیه‌گه‌له‌ک لایه‌ن پشکداریی تیدا دکه‌ن، ئەه‌ک ب ریکا زالبوونی، به‌لکو ب ریکا تیڤه‌لبوونی و ئەه‌ف لایه‌نه‌ ژ پیڤه‌اتی نه‌ ژ داهینه‌ر و هه‌فتیڤستی و خۆانده‌فانی " ^(٦٤)، ئەه‌ف بابته‌ لسه‌ر تیڤستی هوزانی ده‌یته‌ جیجیکرن کو چ بنیاتیین گرتی نین، به‌لکو ئەو تیڤستیین پیڤشین و سه‌رده‌م یین تیڤه‌لی تیڤستیین نوی ده‌ینه‌ ئەگه‌ر و ب ریکا وهرگری بۆ فه‌دیتنا تیڤه‌هشتین نوی بۆ هوزانی و بشی چه‌ندی لدویف تیڤه‌هشتنا وهرگری ده‌لاله‌تین نوی په‌یدا دبن و دئه‌نجامدا دبنه‌ ئەگه‌ر بۆ به‌ره‌مه‌بوونا تیڤستی هوزانی.

ئەگه‌ر ئەم به‌راوردیی د ناڤه‌را پیڤه‌اتا زمانی یا تیڤستی هوزانی و ده‌لاله‌تین وی یین زوردا بکه‌ین دی بینین هه‌ندک ژانرین دن یین ئەده‌بی شیانیین قی هه‌لگرتنا قی رۆلی نینه‌ ب شیوه‌کی و هه‌سا کو ده‌نده‌ک ژانرین ئەده‌بی دا جاران زمان زال دبیت به‌سه‌ر ده‌لاله‌تان و ژئی زیده‌ دکه‌ت و دئه‌نجامدا وه‌گر ده‌برننن زمانی یین زور دخۆینیت و بیزار دبیت سه‌رمه‌رای هندی ده‌لاله‌تین لاواز و کیم ب ده‌ست دکه‌فن،

به لای د تیکستی هوزانی و لگورهی شارهزایی یا هوزانقانی رادبیت ب بژاره کرنا زمانی و به رهه فکرا باشتین دهربرین کو مه ره مین وی هه مبیژ بکه ن و ده لاله تین وی هه لگرن، ئەه چهنده ژێ ریکی ددهته وان لیقه گهرین د ناڤ تیکستی هوزانییدا کو ب شیوازه کی سهرنجراکیش خو پیشانی وهرگری بدن و ب ریکا تیگه هشتن و شرۆفه کرنا وان به رهه مبوونا هوزانی پهیدا دبیت یین کو هه ردهم ریکی ددهن تیکستی هوزانی نوکرنا خو ژ دهست نه دهن، و " به لگه ژێ لسه رقی چهندی دوپاتیا فره جوری و فره خواندنییه، کو به روفاژی تیکستی زانستییه و خو ب بی لایه نی فه گرینادهت (تیکستی هوزانی)، به لکو رادبیت ب پروسه کا وینه کرنا هه لچوونین بارودوخی مروقی بخۆفه دگریت" (٦٥) و تیکه لی مه رجه کی سهره کییه بو ئاڤا کرنا ئاڤاهی تیکستی هوزانی کو ب ریکا وی تیکه لبوونا تیکستان دروست دبیت و بریکا وان تیکسته کی نوی به رهه م دهیت و تیکستین که فن و سه ردهم هه مبیژ دکهت و ب ریکا خو هه ف تیکستی په ههنده کی نوی بو خواندنا تیکستی نوی و به رهه مبوونا وی به ردهست دکهت و ئەه چهنده بجه نائین، ئەگه ر تیگه هشتن و هه مبیژ کرن و شرۆفه کرنا په یوه نندی د ناڤه را تیکستان دا نه هینه فه دیتن کو دئه نجامدا دبنه ریکخۆشکه ر بو به رهه مبوونا تیکستی هوزانی یی کو تیکستین پیشین و سه ردهم د ناڤ ناخی خودا هه مبیژ دکهت و هه ف تیکستی پراکتیک دکهت.

- (١٠) عدنان بن ذريل، النص والاسلوبية بين النظرية و التطبيق، اتحاد كتاب العرب، ٢٠٠٠، ص١٥
- (١١) عدنان بن ذريل، النص والاسلوبية بين النظرية و التطبيق، ص ١٨ - ١٩
- (١٢) حصة البادي، التناص فى الشعر العربى الحديث، دار كنوز المعرفة العلمية للنشر و التوزيع، عمان، الاردن، ط١، ٢٠٠٩، ص ٣٦
- (١٣) د. صلاح فضل، نظرية البنائية فى النقد الادبى، مكتبة الانجلو المصرية، ط٢، ١٩٨٠، ص ٧٢
- *
بيك دهيت ژ تيكه لكرنا دوو هونه رين د پروسه و تهكنيك و شيوازي دروستبوونيدا ژي كجودا و دروستكرنا تي كسته كي نوى كو تايبه تمه نديين سه ره خو و مرگريت.
- (١٤) يورى لوتمان، تحليل النص الشعري، بنية القصيدة، ت، د: محمد فتوح احمد، دار المعارف، ١٩٩٥ ص ١٤٣
- (١٥) د، شكرى عياد، موسيقى الشعر العربى، اصداقء الكتاب، ط٣، ١٩٩٨، ص ١٢٣
- (١٦) د، نبيل الخطيب، اللغة و الادب و الحضارة العربية (واقع و آفاق)، دار النهضة العربية، بيروت، لبنان، ٢٠١٣، ص ٣٨
- (١٧) صالح سليمان عبد العظيم، سوسيولوجيا الرواية السياسية، الهيئة المصرية العامة للكتاب، ط١، ١٩٩٨، ص ٥٤
- (18) Foucault(M)O lord the discourse. Gallimard, 1971, p26
- (١٩) ميجان الرويلى، قضايا نقدية ما بعد البنيوية، الرياض، النادى الادبى، ١٩٩٦، ص ٤٥
- (٢٠) www, aljabriabed, net, (عبدالستار الاسدى، ماهية التناص قراءة فى اشكاليته النقدية)
- (٢١) سعيد يقطين، قال الراوى، البنيات الحكائية فى السيرة الشعبية، المركز الثقافى العربى، ط١، ١٩٩٧، ص ٢٢١
- (٢٢) سعيد يقطين، انفتاح النص الروائى، النص السياق، الدار البضاء، ١٩٨٩، ص ٤١
- (٢٣) الحبيب شيبيل، ابداع القراءة، فصول، الهيئة المصرية للكتاب، مج ٨، ١٩٨٩، ص ١٣٤

- (٣٦) احمد ناهم، التناص في شعر الرواد، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، العراق، ٢٠٠٤، ص ١٠٦
- (٣٧) جيار جينيت، مدخل لجامع النص، ت، عبدالرحمن ايوب، دار الشؤون الثقافية، بغداد دار طويقال للنشر، ١٩٩٠، ص ٩١
- (٣٨) بشير القمري، مفهوم التناص بين الاصل و الامتداد، مجلة الفكر العربي المعاصر، ع، ٦٠ - ٦١، شباط، ١٩٨٩، ص ١٠٠
- (٣٩) سهلمان كوئلى، تير ژ كشانا دوه شيين و بهر تيينه من، ئي كه تيا نقيسه رين كورد - دهوك، چاپخانا هاوار، ٢٠٠٦، ل ٥٧
- (٤٠) د، شوقى ضيف، النقد الادبي، دار المعارف، مصر، ط٣، ١٩٦٢، ص ٩٦٣
- (٤١) رينيه ويلك، مفاهيم نقدية، ت، محمد عصفور، عالم المعرفة، مطبعة الرسالة، الكويت، ١٩٨٧، ص ٥٢
- (٤٢) ابتسام موسى عبدالكريم ابو شرار، التناص الديني و التاريخي في شعر محمود درويش، رسالة ماجستير، جامعة الخليل، عمادة الدراسات العليا، ٢٠٠٧، ص ٨
- (٤٣) د. ابراهيم السامرائى، لغة الشعر بين جيلين، دار الثقافة و النشر و التوزيع، بيروت، (بدون سنة نشر)، ص ١٣٨
- (٤٤) د. محمد عنانى، معجم المصطلحات الادبية الحديثة، الشركة المصرية العالمية للنشر، لونجمان، ط٣، ٢٠٠٣، ص ١٧
- (٤٥) محمد الاسعد، مقالة في اللغة الشعرية، دار الفكر اللبناني، لبنان، ١٩٨٤، ص ٩٦
- (٤٦) د. نانسى ابراهيم، التعالق النصي في الخطاب النقدي و الابداع الشعري، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، ٢٠١٤، ص ١٠٦
- (٤٧) د. صلاح فضل، التوشيح بين الانحراف و التناص - قراء جديدة لتراثنا النقدي - طبع النادي الادبي الثقافى بجدة، ١٩٩٠، ص ٩٣٧
- (٤٨) احمد المدينى، اصول الخطاب النقدي، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ١٩٨٧، ص ١٠٣
- (٤٩) محمد غنيمي هلال، دراسات و نماذج في مذاهب الشعر ونقده، دار النهضة مصر للطبع، القاهرة، (ب س ن) ص ٦٠
- (٥٠) الجاحظ، كتاب الحيوان، ت، عبدالسلام هارون، مصطفى البابى الحلبي، ج ٣، القاهرة، ١٩٤٨، ص ١٣٠

- (٥١) عبد القاهر الجرجاني، دلائل الاعجاز، دار المعرفة للطباعة و النشر، بيروت، لبنان، ١٩٧٨، ص ١٠٤
- (٥٢) د، نانسى ابراهيم، التعالق النصى، فى الخطاب النقدى و الابداع الشعرى، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، ٢٠١٤، ص ١٦٥
- (٥٣) - محمد الولى، الصورة الشعرية فى الخطاب البلاغى النقدى، بيروت، المركز الثقافى، ١٩٩٠، ص ٦٠
- * بو پتر پيژانينا دشىي فه گهرى بو بابهنى (نقىسينا تيکستى لژير دهسه لاتا ههفتيکستى) ل پشکا ئيکى،
- (٥٤) عبدالکريم شرفى، من فلسفات التأويل الى نظريات القراءة، دراسة تحليلية نقدية فى النظريات الغربية الحديثة، الدار العربية للعلوم ناشرون، بيروت، ومنشورات الاختلاف، الجزائر، ط١، ٢٠٠٧، ٢٠١
- (٥٥) كمال ابو ديب، الحداثة - السلطة - النص، مجلة فصول، ٣ع، القاهرة، ١٩٨٤، ص ٥٧
- (٥٦) ميخائيل باختين، الخطاب الروائى، ت، محمد برادة، دار الامان، المغرب، (ب س ن) ص ١٨
- (٥٧) ويل براون، تحليل الخطاب، ت، محمد لطفى الزليطنى و منير التريكى، جامعة الملك سعود، ١٩٩٧، ص ٩٦
- * (Thomas Stearns Eliot) هوزانثان و شانونزيس و رهخنه كرمكى بهرنياسه، ل سالا ١٨٨٨ ل هه مريکا ژدايکيوويه و ل سالا ١٩٦٥ مريه.
- (٥٨) داوود انس، الاسطورة فى الشعر العربى الحديث، دار المعاف، ط٣، ١٩٩٢، ص ١٨٨
- (٥٩) د. شكرى عزيز الماضى، ما بعد البنيوية، مجلة المعرفة، وزارة الثقافة، دمشق، ع، ٣٥٣، ١٩٩٣، ص ٩٣
- (٦٠) جراهام الان، نظرية التناص، ت، د، باسل المسالمة، دار التكوين للتأليف و الترجمة و النشر، دمشق، سوريا، ٢٠١١، ص ١١٧
- (٦١) ديفيد بشبندر، نظرية الادب المعاصر و قراءة الشعر، ت، عبدالمقصود عبد الكريم، مكتبة الاسرة، ٢٠٠٥، ص ٤٦
- (٦٢) رولان بارت، هسهسة اللغة، ت، منذر عياشى، مركز الانماء الحضارى، حلب، ط١، ١٩٩٩، ص ٨٣

(٦٣) احمد يوسف، سيميائيات التواصل وفعالية الحوار، المفاهيم والاليات، منشورات
مختبر السيميائيات وتحليل الخطاب، جامعة وهران، دار الرشد للطباعة و
التوزيع، (د، ت)، ص ١٨٤

(٦٤) حميد لحميداني، القراءة و توليد الدلالة، المركز الثقافى العربى، ط١، ٢٠٠٣،
ص ٢٤٢

(٦٥) www، sainbengrad، com، سعيد بنطراد، التأويل و اكرهات التناظر و
انفتاح التدلال، العدد ٢١، ٢٠٠٤

پشکا سینی

به‌رژه‌نگین هه‌فتیکستی - میکانیزم، ته‌کنیکا
ئیستاتیکی - د هوزانا کرمانجیا ژووریدا

۳ - دمرزینک:

لگه‌ل په‌یدا بوونا تیگه‌هی هه‌فتی‌کستی د بواری فه‌کولینین ئەدهبی و رمخه‌یدا و بکارئینانا وی وه‌کو پیقه‌ره‌کی رمخه‌گرتن و هه‌لسه‌نگاندنا به‌ره‌می‌ن ئەدهبی و هزرین مروقایه‌تی یین ب شیوه‌یی‌ن ئەدهبی دهینه‌ داھینان پینگا‌فه‌کا مه‌زنبوو ژ بو دوباره فه‌دیتنا وان نه‌یین تیگستی ئەدهبی بگشتی و یی هوزانی بتایبه‌تی بخو‌فه گرتی و د ناف دیر و ریزین خودا دپاریزیت، و بوویه ریکه‌ک بو دوباره لیگه‌ریانی ل تیگه‌لبوونا هزرا مروقایه‌تی و ئەدهبی لگه‌ل داھینانین پیشین و سه‌رده‌م یین د ناف وی تیگستیدا دهینه‌ هه‌مبیزکر.

تیگه‌هی هه‌فتی‌کستی ژ وی کانیی دهیته‌دەر یا‌کو دبیزیت، هه‌ر تیگسته‌کی هه‌بیت دبنیاتی خودا رستن یان تیگه‌لبوون یان فه‌ریژا هنده‌ک تیگستین دنه‌ کو به‌ری وی یان سه‌رده‌می وی بن و ب شیوه‌کی جیواز ژیی پیشی خو‌نیشان بدن^(۱)، ئانکو و مرگرتن و جووینا وان لیقه‌گه‌رین و مرگرت و بکارئینانا وان ب شیوه‌کی جیواز ژیین به‌ری کو به‌رنیاس دی بنه‌ به‌شه‌ک و تمامه‌که‌ره‌ک بو ئافراندن و هه‌بوونا تیگستی نوی برامان و ئاوايه‌کی نو دوور ژ تایبه‌تمه‌ندی‌ن تیگستی به‌رین سیمایین هه‌فتی‌کستی و مرگرن.

فه‌دیتنا هه‌فتی‌کستی یا گریدايه‌ ب ره‌ندی تیگه‌هشتنی فه، ئانکو ئەو تیگه‌هشتنا و مرگرن یان ژێ خوانده‌فان سه‌باره‌ت تیگستی هوزانی و مرگرت و پرادێ و مرگرتن و تیگه‌هشتنا هوزانی ب ریکا شرؤفه‌کرنا وی، دقیره‌دا دوو تیگه‌هین تمامه‌که‌رین ئیکودوو دهینه‌ دریزیدا، ئەوژی (تیگه‌هشتن و شرؤفه‌کرن)، چونکی " زاراقی تیگه‌هشتن یی بو هندی هاتی کو په‌یوه‌ندیا هه‌قبه‌ش د نافه‌را تیگه‌هشتن و شرؤفه‌کرنی دا دروست بکه‌ت و ژبه‌ر کو رۆلی که‌سی لسه‌ر رادی تیگه‌هشتنی دمینیت، فرمواتیی ژ سروشتی تیگه‌هشتنی په‌یدا دبیت... " ^(۲)، بشی شیوه‌ی ده‌می

وهرگر دکه‌فیته د قوناغا خوآندن و تیگه‌هشتنا تیگستی هوزانیدا ره‌ه‌ندی گشتی یین پیکهینه‌رین تیگستی دفاقی‌ریت و د نه‌جامدا دگه‌هیته جوړه شوړوقه‌کرنه‌کی بؤ وی تیگستی هوزانی کو بشیت لیقه‌گه‌رین ب ریکا هه‌فتی‌گستی د ناف تیگستی هوزانیدا به‌رجسته‌بوون دمره‌بهنیت.

د پشکین پیشیندا وه‌کو مه دیارگری د پروسا ئافراندا تیگستی هوزانیداو لده‌می داهینه‌ر ب رۆئی داهینانا تیگستی رادبیت هه‌ست ب هندی ناکه‌ت کو هه‌فتی‌گستی بکار دئینیت، ژهرکو ئەف لیقه‌گه‌رین وهرگرتین ب شیوزاین جوراوجور یین د ناف بیردانکا ویدا هاتین چه‌سپاندا و بووینه به‌شه‌ک ژ روشه‌بیریا وی و ب مافی خو دزانیت کو د ناف به‌ره‌می خوآد بکار بینیت، به‌لی ئهرکی فه‌دیتنا هه‌فتی‌گستی و به‌رچافکرنا لیقه‌گه‌ران دکه‌فیت لسه‌رملین وهرگری و ئه‌و یی په‌یوه‌نداره ب فه‌دیتنا فی په‌یوه‌ندی ئه‌وژی ب ریکا خوآندن و شوړوقه‌کرنا ره‌ه‌ندی تیگستی هوزانی ب وان تیگستین به‌رین فه یین بووینه به‌شه‌ک ژ تیگستی نوی گری‌دده‌ن، ئەف پروسه ژی ب گوتنی یا ئاسانه، به‌لی د پروسا فه‌دیتنا ته‌کنیکان و ده‌ست‌نیشانکرنا میکانیزماندا خوآنده‌فان یی نه‌چاره زۆر ب هوویری فان تیگستان شوړوقه بکه‌ت و بیا‌قه‌کی ره‌وانی شوړوقه‌کرنی پی ببه‌خشیت، ئەف چه‌نده ژی دی بیته پروسا پشکا سیی یا کو فه‌کوله‌ر پی رابیتن ب ریکا شوړوقه‌کرنا چه‌ند تیگستین هوزانکی یین ب شیومزای کرمانجیا ژووری هاتین نشی‌سین و ده‌ست‌نیشانکرنا بهایی وان یی پیکه‌ته‌یی و ئیستاتیکی، ب دهربرینه‌کا دی دیارکرنا هه‌ردوو لایه‌نین (میکانیزم و ته‌کنیک) و چه‌وانیا کارابوونا وان د بیا‌فی ئه‌نجامدانا پروسا هه‌فتی‌گستی.

۳- ۱- میکانیزما هه‌فتی‌گستی:

ئه‌گه‌ر ب هوویری د تیگه‌هی هه‌فتی‌گستی دا هزر بکه‌ین، وی چه‌ندی ناگه‌هینیت کو تیگستی هوزانی بی هزرکرن پر بیت ژ لیقه‌گه‌رین زۆر و بی ده‌لاله‌ت کو بتنی جه‌ه‌کی د هوزانا نوی ئافرانیدا تزی بکه‌ن، به‌لکو ئەف

لێڤه‌گه‌رین بکاردهین و دبنه پشکه‌ک ژ تیکستی نوی یی هوزانی ب میکانیزمه‌کا گونجایی و پیشوه‌خت ریکستی دهینه د ناڤ داهینانا نویدا و ب ئەرک و رۆلی خۆ یی ده‌لالی بۆ ته‌رخانگری رادبن کو ب شیوه‌کی وه‌سا نه‌بنه بارگرانی و ئەگه‌ری تیکدانا ته‌فنی هوزانی و مه‌رمه‌کا گونجای نه‌گه‌هینن، بۆ قی یه‌کی لایه‌نی میکانیزما هه‌فتیکستی ب روون وتیرو ته‌سه‌لی دی هیته دیارکرن کو هه‌بوونا لێڤه‌گه‌رین هه‌فتیکستی دگه‌لدا هاتیه کرن بهینه ده‌ستنیشانکرن.

۳- ۱- ۱- میژتنا دیسکورسان و دوباره بکارئینانا وان:

دیسکورس، ئیک ژ وان تیکه‌هانه یین کو فه‌کوله‌ران هاوشانی تیکستی بکارئینای و هه‌ردوو تیکه‌لی ئیک و دوو دبوون و به‌مان شیوی زاراڤین لیکنزیک هنده‌ک جاران سنوورین ئیک و دوو ده‌ریاز دکر و زۆر جاران دبوونه به‌رامبه‌ری ئیک و دوو، دتیۆرا روشه‌نبیری دا تیکست ب کارابوونا سالوخدانی فه‌هاتبوو گریدان، ئانکو شیانی روونکرن و به‌ره‌مه‌بوونا وی، تیکست وه‌کو هه‌بوون پشتبه‌ستنی لسه‌ر چه‌ند لێڤه‌گه‌ران دکه‌ت و ئەڤ لێڤه‌گه‌ره ژ یه‌ر ژ به‌ر کو فره‌جور و فره‌هزرن دی بینین لده‌می فه‌گوه‌استنی ب هه‌مان شیوی خۆ ناهینه وه‌رگرتن، به‌لکو دچه‌ند پروساندا دبوورن و یا ژه‌مه‌یا گرنگتر (حه‌لیان)ه کو ب وی شیوه‌ی د ناڤ تیکستی نوی دا ده‌یته حه‌لیان و ب پشکه‌ک گرنگ یا تیکستی نوی ده‌یته هه‌ژمارتن، به‌لی د دیسکورسیدا و ژ به‌ر کو لایه‌نی (مه‌رم) ی گرنگه دی بینین نیزیک بوونه‌ک د ناقبه‌را تیکستی و دیسکورسی و ئاخفتنی دا دروست دبیت ب وی شیوه‌ی کو "...دیسکورس ره‌وشه‌کا ئاساییه د ناقبه‌را زمانی و ئاخفتنی دا"^(۳)، کو هوزاننان رادبیت ب وه‌رگرتنا ده‌ربینه‌کی یا دیسکورسه‌کی ژ که‌سه‌کی دیارگری و تیکه‌لی تیکستی هوزانا خۆ دکه‌ت و، ئەڤ چه‌نده ژ ی ب مه‌رما هندییه‌کو ئەو ده‌ربیرین بکار ده‌ینیت هی‌زو سه‌نگه‌کا نوی و مه‌رم‌دار پی به‌خشیت و هوزانه‌کا بژاره و پیری ده‌لاله‌ت داهینیت.

د بیاقی داهینانا تیکستی هوزانیدا، هوزاننان ب نه چاری و لگوری وی
 پهیکه ری بو دارشتنا هوزانی هاتی دانان داهینانا هوزانی نه انجام بدهت، ژبه هندی
 یی نه چاره دهریرینین گونجای و کورت بکار بینیت کو لدویف بیاقی هوزانی و
 شیوزای دهریرینا هوزانکی بگونجیت، دقی بیاقیدا، (ئه حمه دی نالبه ند)، بشی شیوهی
 فه گیرانه کی دکه ت:

"... که ری بهردایه گاران
 خو دانی کا ئو جهه دانی
 مه لائی مونکر ته و کانی؟

توژی لگه ل قان جه حشکابی
 عیلم دو باطن و ظاهر
 لگه ل یه ک هه ر دو هه ر حازر
 مه لا مونکر ته بهردان تر
 لحه شری دی وه کی سا بی

خو دهریخه ژقی ده حلی
 ژعه قلی فه که ره ک فه حلی
 واو حینا الی النحل

بینه قی سه ره لقابی
 بو شیخا ژی وه ئیلهامه
 هه یه لقه لبی نه ق ئیعلامه
 خو دی سه یدا ئو عه للامه

چ مه زهه ب ریخه وه هابی... (4)

لدهمی ئافراندا تیکستی هوزانیدا، نالبهندی ئەف دیسکورسه ژ ئایهتهکا
 قورئانا پیروز وەرگرییه کو ئەو گوتنا خودایه کو دهربرینی ژ ئایهتهکا سورتا
 (النحل) دکت و تیکستی وی بظی شیویه " وَأَوْحَىٰ رُبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي
 مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ"^(٥)، ب مههه ما ئافا کرنا تیکستی هوزانا
 خو هوزانفانی پهنا بریه بهر لایه نی وەرگریتا هزری و لایه نی دهقی ره سه ن ئیخستیه
 بهر گهورینی و ب شیوه وب تایه ته مندا خو دهربرین ژێ کریه ئەوژی دوو ئه رکین
 گرنه گی پی بهخشینه، یی ئیک: ریک دایه وی لیقه گه ری گو ببیه به شه ک ژ
 هوزانا وی و لگه ل کودین وی بگونجیت، یی دووی: ب ریکا وی دهربرینی
 تیکسته کی ئاینی بهرده ست کریه کو خوانده فانی پی ئاشنا بکه ت، ژ بهر کو
 پیشوخت ئەو لیقه گه ره ل دهف وی نامو نینه.

ئهو دهمی دیسکورس وه کو لیقه گه ر دبیه په ناگه ه بو هه ق تیکستی، ژ
 لایه نی جورا و جور دهینه وەرگریتن چ گوتنا که سه کی یان دیارده کا جفاکی
 بیت، د فی بیاقیدا نمونه کا هوزانا (سه مان کو قلی) روونی یافنی دیاردی
 بهر چا ف دکت، بظی شیوه ی:

" من سی شه هید هه نه . .

هه رسی دمری

من سه و سی سالی ن ره بق هه نه

ژ خه باتی

گه ر عه مر ی من پیکه ه بدوری

من هه نه: سی زارو کیت ئبشه وی

سی ییت ب شیر

سی کال و بیر

سی داریت خرش نه ده ن بهری... " (٦)

پهروانی دا دروست بوویی کو دیسکورسی وی فهدگهریت بۆ تیکه لی و سه رمدیا د ناقبهرا مهم و زینی دا دروست دبیت و خانی ئینایه و تیکه لی هزری کریه کو ئه و هزره ژی هوزانا ویه، بقی چهندی یی رابوویی ب میژتئا وان دهربرینین دیالوکی و ب ریکا ههفتیکستی رابوویه ب تیکه لکرنا وان لگهل هوزانا خو و دئه نجامدا روویه کی نوی و ئهرکه کی نوی و ده لاله ته کا نوی یی به خشییه.

۳- ۱- ۲- هیمایین کەسی و فهخۆاندنا وان ب ریکا ههفتیکستی بۆ ناڤ تیکستی هوزانی:

گرنگیا بکارئینان و فهخۆاندنا هیمایین کەسی و ئهفسانهیی ب ریکا ههفتیکستی بۆ ناڤ تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووری بۆ هندی دزقریت کو ئه و هیمایه وینهیه کی ههستییکری بۆ خۆاندهقانی بهردهست دکهت - ب بهرچاڤکرنا وی چهندی کو دیارکرنا میکانیزما ههفتیکستی دکهقیته لسه رملی - وهرگی - کو دبیته ئه گهر بۆ فهژیاندنا ده لاله ته کا نوی و زیندی کو ب رۆلی خو یی سیمیولوژی رادبیت، ئه فجا چ ئامازه پیکرن بیت یان ژی گشتیا هوزانی فهگریت، چونکی " لدهمی هوزانقان بتنی خو ب نیشاندا نا هیمایشه گری نه دهت، به لکو دهربازی وی چهندی دبیت کو ئه و - هیمایه - ببیته ژیدمه رکی ئافراندنی و کارابوونی، ئه وژی ب ریکا داهینانا بیا فه کی تاییهت کو هیمایی و تیکستی هوزانی تیکهل بکهت " (۸).

بی گومان بهرجسته بوونا فان هیمایان ژ بهایی ده لالی یی تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووری کیم ناکهت، به لکو زیدمه باری وان تهکنیک و سیما ولایه نی ده لالی یی مه رمدار، هیمایین کەسی و ئهفسانهیی جهی خو د ناڤ دهربرینین واندا دکهت و دبینه تمامه کهرین وی ده لاله تا هوزانقانی داهینایی و پتر بهیز دکهت.

ئه و هیمایین کەسی یین هوزانقان بکار دئینیت گرنگیا خو ژ وی چهندی وهردگرن کو وان هیمایان هه بوونا خو د ناڤ نهستی جفاکی دا جیگیر کریه و بوونه به شهك ژ کهلتور و روشه نبیریا وی جفاکی، ژبه ر هندی تیهه لکیشکرنا وان ب

رێکا ههفتیکستی د ناف تیکستی هوزانیدا دابیشین ئاشویی و دهلالی بدوف خۆقه
 دئینیت، ئەه بهرههقبوونا وان کهسایهتیاں دمینیته لسه شیاوین بهرجستهکرنا
 هوزانانی دمینیت و رادی زالبوونا وی لسه میکانیزما لیک نیزیککرنا تیکستی
 هوزانی و کهسایهتی مهردار، ئەه تیکه لکره زی تشتهکی نامو نینه د بیافی
 ئافراندنا تیکستی هوزانا کرمانجیا ژوویدا، به لکو هوزانه که کو یا فه کریه
 لسه کهلتوری خۆی و دهووبهرا، (بدرخان سندی) د فی بیافییدا پهنا بو خانی
 بریه و کریه هیمایهکی هوزانا خۆ:

دهنگ فه دانا خانی

" ئەز نه مام دحیکمه تا خۆدی دا

کورمانج ژبه رچی مانه دریدا

ماکا ژانین مه سهیدایی خانی

دهلیقه هات به ئی مه نهزانی

چه ند جار ددیروکان دهلیقه تین؟

کیم جارا کانین بهختان دزین

ئی دهما کانی یا بهختی مهزای

ئه م خۆمش کهتین یاریا چهق و گای

...

فارابی ئاقا کرب خه یالی

باژی ری هیژا ئینا که مالی

کوماره ک دروست کر ئیفلاتونی

ئینا ته هه بونی ژ نه بونی

سوقراتی خۆشی قیا بو دنی

ژیو (ئه ئینا) خۆ دا کوشتنی...» (٩) (*)

ئهو کهسایهتیین هیما و ناقتین وان دفی هوزان (به درخان سندی) دا هاتین

بشی شیوهی ریزکرینه (خانی، فارابی، ئیفلاتون، سوکرات، ئه سینا) (*)، ژ لایی

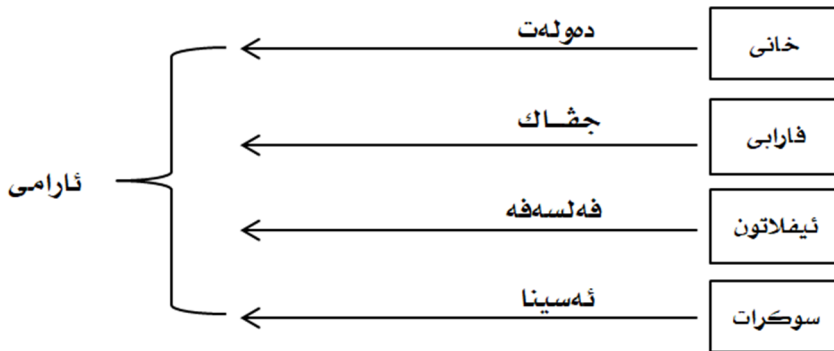
میژوووی فی ریزکرنا سەردەمین وان بەرچاڤ و مرنەگرتینە، بەلکو ب مەرما خزمەتکرنا ریزەوا تیکستی هوزانی تیکەلکرینە ب شیوەکی وەسا کو بیافی دارشتنا هوزانی لدویف گرنگی و پیدفیاتیا بریشەچوونا پروسا داھینانی بکارھاتینە.

تشی سەرنج راکیش لشیڕە ئەووە کو ئەو ناڤین ھاتین ھەر ئیک ژ وان دکەڤیتە ل دەمەکی و جھەکی و روشەنبیریەکا جودا دا، ئانکو ئەڤ هوزانا وی بوویە تیرمەکی نیشاندا نا ھیمایین فەلسەفی و ئەدەبی یین جوراوجور، ئەو تیکستی هوزانی ڤەدیتنا ژانا خانییە یا مەم و زین ژبەر وی نفیسی دووبارە دکەت، دەمی دبیژیت:

(شەرحا غەما دلی بکم فەسانە)

زین و مەمی بکم بەھانە...)

د ئەنجامدا ریزەوا رھەندین هوزانی بەردەوام بوویە کو ئەوژی مروڤ و دابیشا لیگەریانا خۆشی و ئارامبوونییەک و بووینە لیڤەگەرین کارا د بیافی ھەڤتیکستی دا، ئەڤ چەندە ب فی وینەیی روون دیاردبیت:

وینی ژمارە (۵) دەلالەتا ھەڤتیکستی ناڤی کەسان

ئەو ھیمایین کەسی یین دبن لیڤەگەر بو داھینانا هوزانا کرمانجیا ژوووری مەرچ نینە ژبو ھەژیکرنا وان ببنە لیڤەگەرین کارتیکەر، بەلکو لگورەوی بیافی

د هوزانه كا خۇدا (مه لا به شیرى به دهوى) فه گیرانا روويدانه كا میژوویى
ل بیرا مه دهینیت كو ئه روویدانه ژى ب ملله تى كوردقه گیریدایه، ده می دبیزیت:

"... گو فه ندا خۆرت و قیزا خۆمش بوو چاخى پاییزا
ده ما كه ته ئادارى سهرسالا خۆه دبه ردان
سالا هزارو نه هسه د بیست و پینجى میلادی
شیخ سه عید (*) بوویه شه هید هنگى ب ده ستى ترکان
كوردى نه زان کرن به ند ژه هق كوشتن چه ند و چه ند
ته سلیم بووه شیخ سه عید ده رووییه چه می دهردان
ترکان شیخی ده لال بر ل ئامه دى دکوشتن
ژى کریوون سه رى وی رابوو فه رمانا شیخان..." (۱۱)

د ئافراندا هوزانكى یا مه لا به شیرى به دهوى دا، ناقى شیخ سه عید پیران
به رچاقدبیت، ئەق ناقه لبه رامبه ر هه ر كورده كى نامو نینه، ژبه ركو ئه و شوره شا ب
سه ركیشیا وی هه لبوویى كارتیکرنه كا مه زن هه بوو و بوونا خۆ د به رپه رین
میژووییدا توماركر، هوزانقانى ناقى وی نه بتنى بۆ ئامازه كرنا وی بكارئینایه،
به لكو هیمایه كه بۆ راپه رین و چه زا ئازادیا ملله ته كییه و سیمبوله كه بۆ هه ر
كه سى داخوازا ئازادى بكه ت، ئینانا قان جوړه هیمایان دبیته ئامازه بۆ رۆل و
كاریه ریا وان و ژلایه كى دبه دبیته فه گیرانه كا میژوویى بۆ روویدانه كا به لاق
و به رنیاس یا میژوویى و بزاقه كه بۆ هه قتیكستى لگه ل وى شوره شا بناقى وی هاتى
سه ره لدان.

٣- ١- ٣- بهرجهستهبوون وههفتیکستی لکهل رۆلی (کهسان و جهان):

ژینگهها کهلتوری و روشهنبیری یا کرمانجیا ژووری ئسهر ههمهرهنگیا توبوگرافیا جوگرافی هاتییه ئافاکرن و ژبههر هندی ههردمم دگهورینیین بهردموام دابوو، دقیرهدا یا گرنهگ نهوه چهوا تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووری شیایه خو لکهل وان گهورینا بگونجینیت زیدهباری وان تاییهتمهندیین د ناقبهرا واندا ههفیشک دهربارهی ههفتیکستی و چهوانیا ومهرگرتنا ئیشهگهرین (کهسی و جهی) و بکارئینانا وان د رههندیین داهینانا تیکستی هوزانییدا، ب دهربرینهکا دی ژینگههین داهینانی تاییهتمهندیین هوزانی ژیکجودا دکهن، بهلی د بیاقی ئیشهگهرین نافهاتی دا ههفیشکن و نهف ههفیشکیه ژی د قوناغین ژیکجودا دا بهرچاق دکهن کو دبیته دهنگی ویزدان و هزر و روشهنبیریا گشتی یا جفاکی.

هوزانان (ئهمین بوئانی) دهوزانهکا خودا سهرنجا مه بو جههکی بهرنیاس رادکیشیت و رۆلی وی د دابیشهکا دیارگری دا بهرچاقدکته، نهوژی د هوزانا (بهردمرش)دا:

" بهردمرش (*) ماله باوان تو نازادی
شهوت لادا هیئات کهلاویژی شادی
سهر و دمانت به کوردینی ئاودا
به رهچهلهک له توخمی روژی مادی.
تو بووی، ل ههمبهری زولما کۆلهداران
نا، نا ژبو کۆلهتی هزر جارار
بهردمرش، توی زوناها نهوروژا مه
توفانا رش بووی بو زوحاک و ماران...

❖❖❖

ئاسمانی مهقلوب (*) شاده شین دهنوینی
خازر جار شهکرو جار شیرین دینی
له تاو خوشی رزگاربوونی کوردستان
مال مال دهگهری میوژی مزگینی " (١٢)

دهمى ههفتيکستى ژ لايى فهکولهري يان خواندهفانى فه دهيته فهديتن
 نهركى وي ب دوماهي ناهيت، بهلکو نهركى قورستر دروست دبیت، لدهمى نافهاتی
 رادبیت ب فهديتنا گريدان و پهيوهنديى د نافهرا ليقهگهري پشتبهستن لسهر هاتی
 کرن و چهوانيا يان ميکانيزما تيکه لکرنا وي ليقهگهري لگهل تيکستى هوزانى کو
 بوويه پشهک ژ پيکهاته و نافههيى وي تيکستى هوزانى يى نوى، ب وي شيوهى کو
 ههردهمى نهو ليقهگهره هاته لادان پيکهاته و دهلالهتا وي تيکستى هوزانى ژناف
 دچیت بهلکو نهريکی دکهفیته د دهريرينين ويذا، (ئهمين بۆتانی) ب ريکا
 بهرجستهکرنا رۆلى باژيرى (بهردهرمش) د هه لکهفتهکا ديارکرى دا رپون دکهت،
 نهوژى راوهستيان بوو بهرامبهر دوژمنى، بشى چهندي ل شوينا (بهحسى خه لکی
 بهردهرمش) بکته بتنى نهو ناف هينايه و کريه بهرامبهر بو ديارکرى رۆلى وان،
 زيدهبارى دهستنيشانکرنا جههکى دى کو نهوژى (جيايى مه قلوب)ه کا چهوا
 بوويه نيشانا بهرخودانى و پاراستنا گه لپن وي يين دهوروبهر و ب پيدا چوونهکا دى
 نيشانهکا تيکه ل دکهت کو نهوژى (رووبارى خازره).

سهربارى قى چهندي کسهکى دن فه دخوينيت بو ناف هوزانا خو کو
 نهوژى (زوحاک)ه، نهوى نمونى بيبهختى و ستهمکارى و کوشتن و فه خوارنا خوينا
 گه نجان، يى کو لسهر ئاستى مللهتین روژهلات ب ستهمکار دهيته ناسکرن،
 هوزانفانى ب ديارکرى وي رۆلى وي بهرچاقدکته و دکهته نيشانهکا دهلالى د ناف
 هوزانا خۆدا.

رهنگه بيرداناکا هزرى و روشه نبيرى يا کسهکى ژ يين دهوروبهر جودابیت
 و نهف جودابوونه ژى دبیته نيشانا فرهزرى و فره تيگه هشتنى، دقى بياقيدا هوزانفان
 (صالح يوسفى)، دکوپلهکا هوزانا بناقى (بهندا فراتى) ليقهگهرين هوزانى ب
 شيوهکى ئاشکرا دياردکته:

وهلات ژيک فهکر	"... ئستعمارا مرن
تالان ليک کر	وان و شوفينيى
بو وان ريک فهکر	بى بهختيت خووى
دزى ييک فهکر	ژارى ب هلا فکر
دايک دو فهکر... ^(۱۳)	بى شهرم و حيزى

هوزان دبیتە دەبرینا هەست نازکترین کەس کو ئەوژی هوزانخانە، یوسفی د قی کویلا هوزانیدا و ب مەرما زەنگینکرنا هوزانا خو ئەف تێگەهشتە تیکەلی هوزانا خو کریه ب شیوهکی وەسا کو دەبرینی ژ وان مللەتان دکەت یین بووینە ئەگەری دابەشکرنا مللەتی وی کو کوردستانە، ئەف دەبرینە ژێ ئاماژمیە بو وان هیزین ب سەر روژەه لاتا ناغین دا گرتین و دابەشکری، ژبەرکو بنیاتی هەفتیکستی ل سەر بناق ئیکشە چوونا تیکستان دروست دبیت، یوسفی تیکەهشتا خو بو مەدیاریکریه و ئەم دشین ب ئاسانی لیفەگەری وی دیار بکەین سەرمرای دەستنیشانکرنا وان کەسین ناخوویی یین ب نەحەز و سیخور دەهاتنە نیاسین کو دناق ملەتیدا خزمەتا دوژمان دکر.

۳- ۱- ۴- هەفتیکستی لگەل (پهيف و دەبرینان):

هەفتیکستی د بیاقی هزر وەرگرتنیدا بتنی راناوهستیت، بەلکو هەندەک جارن هەندەک دەبرین وپهيف بکاردهین کو پیشی وی هوزانخانێ ژ لای هوزانخانەکی یا تیکستەکی دیفە بکارهاتینە و ژبەر هیژا وی تیکستی کەفن بەرەهە لاق بوویه و ب شیوهکی وەسا کو بوویه دیارده و خەلک دزانیت ئەف دەبرین یان پهيفه بو کی دزقریت و یا بوویه هیمایهک بو یی ناغاتی، هوزانخان لدهمی داهینانا هوزانی دکەت په نیایی بو دەبرینین جوراوجور دبەت کو ئەو دەبرینە تیکستآ وی لاواز ناکەن، بەلکو دبنە ئەگەر کو تیکستی وی ژ لای دەلالی و ئیستاتیکی فە بهیزتر بکەفیت وخواندەفان پتر پیفە بهیتە گریدان.

ئەف هەفتیکستیە ژ سنووری مللەتی دەریازدبیت و هزرین دەروەر و ناخنەتەوهیی لگەل تیکستی هوزانی دهیتە تەشین، د قی بیاقیدا هوزانخان (شیخ محمد سەعیدی جزیری)^(*)، هەندەک دەبرینین جوراوجور و ژ زمانەکی دن وەردگریت و ب حەلاندنا وان تیکەلی هوزانا خو دکەت:

"... مە ژ بوئی یار دائیم دکۆت
 رەمزا ئەفین هەردا دکوھت
 رەمزا (انا الحق) هەردکۆت
 شەهزادەئی ناغیەتە دل

وهك بايهزید بوهتی خه‌رام	سویحان که‌شین رندی حوسام
(عین العیان) ئاقیهته دل	مه‌جرووح کرین حوبب و‌غه‌رام
(عین البقین) ئه‌ی نوور عین	به‌خشید بکه ئه‌ی حوور عین
وهك زیبه‌قی ئاقیهته دل" (۱۴)	ئه‌طوار ژ عشقا سوورش‌رین

ئیک ژ سیماییین روشه‌نبیری ئه‌وه کو ملکێ که‌سی نینه، به‌لکو لگه‌ل به‌لاقبوونی و هه‌وایی به‌لاقب دبیته ب وی شیوه‌ی کو دبیته کانیه‌کا زه‌لال هه‌ر که‌سی بقیته دشیته لدویف پیدقییا خو ژئێ قه‌خوت، شیخی مه‌جزوب ژئێ خو ژ قئێ کانیه‌ی نه‌دا یه‌ پاش، ب دیتنا قه‌کوله‌ری هوزانقانی د پروسا داهینانا تیکستی هوزانیدا هه‌فتیکستی لگه‌ل دهربرینه‌کی کریه‌ کو رهنکه‌ کیم ژ هوزانقانیین کلاسیک ژئێ قورتال بین و د ئاق هوزانیین خۆدا بکار نه‌ئینابیت، ژیه‌ر کو ریچکه‌کا ره‌وایه‌ بو دارشتنا هزری.

هزرا ته‌سه‌وفئ بوویه که‌لتوره‌کی به‌لاقب د ئاق چینا ئاینی یا وی سه‌رده‌مییدا (*) به‌لئێ تیگه‌هه‌شتن و پراکتیکرنا وی د تیکستی هوزانیدا ب هنده‌ک هوزانقانیین بزاره‌ قه‌ گریدای بوو، ب واتا چه‌وانیا بکارئینانا وی هزرا ره‌سه‌ن د هوزانیدا کو ب ریکا وی به‌ایی وی به‌رز دبیته، هوزانقانی ب دهربرینا (انا الحق) هه‌فتیکستی لگه‌ل تیکسته‌کی (الحلاج) (*) کریه، ده‌می دبیزیت:

"مَزَجْتُ رُوحَكَ فِي رُوحِي كَمَا
تَمَزَجُ الْخَمْرُ بِالْمَاءِ
اِذَا مَسَكَ شَيْئٌ مَسْنِي
فَإِذَا أَنْتَ أَنَا فِي كُلِّ حَالٍ" (۱۵)

و مریدیین وی گوتنا وی بقی شیوه‌ی شروقه‌کر (أنا الحق والحق للحق حق، لا بأس ذاته فما ثم فرق)، ئه‌ق دهربرینه هوزانقانی وهرگرتیه، به‌لئێ مه‌رج نینه راسته‌خو ژ هه‌لاجی وهرگرتیه، چونکی به‌ری (شیخی مه‌جزوب) جزیری ب دوو شیوان دهربرین ژئێ کریه (انا الله) و (انا الحق) (*) کو د دیره‌کا ویدا بقی شیوه‌ی دیاردبیته:

" هوستایێ عشقی دل هه قووت سهر تا قه دەم هینگێ دسووت
رمزنا (انا الحق) ههر دگوت باومر بکهن مه نصوره دل..."^(۱۶)

که واته د که لتوری سۆفیان دا گوپیتهکا په یسکا سوفیگه ری ئه وه کو
لگه ل ئافرینه ر بکه قیه د حه لیانی دا و ههردوو خۆیی (ذات) بگه هه ئیک کو ئه و ژێ
روژا قیامه تییه، ئه قه دبیه لایه نه ک، لایه نی دووی ئه و دهربرینا ئاینیه یا کو ژ
تیکیستی قورئانی هاتیه و مرگرتن ب دهربرینا (عین الیقین) کو د بنیاتدا
هه قتیکیستییه لگه ل ئایه تا قورئانی (ثم لترونها عین الیقین)^(۱۷) به لی هوزانغانی ب
شیوه کی کیمکری و مرگرتیه و دوماهی بکارئینایه، د بیاقی میکانیزما
هه قتیکیستی دا هوزانغانی د قی پارچی دا هه قتیکیستی د دوو دهربرینا کریه هه ر
ئیک ژوان تایبه ته ندیا خو هه یه، به لی هه ر ئیک ژ وان ژیدری خو یی هه ی، یی
ئیک هوزانکییه و یی دووی ژیدهری وی ئاینیه و به مان شیوه د (دیوانا دوسکی) دا
هه مان دهربرین به رچا قدبیت، ئه وژی لژی کارتیکرنا وی هه رزا سوفی یا هوزانغانین
پیشین د درکاند و هوزانغان (ته حسین دوسکی) ب دهربرینه کا دی و هه مان هه ر
بشی شیوه ی درکاندیه:

" نه ب علمی وهی مه جازی ئه و گه ها (عین الیقین)

که شفی ئه سارا ئه وی کر نه ب عشقا نای و ده ف..."^(۱۸)

د بیاقی هه قتیکیستییدا لگه ل په یشان د (دیوانا فه تحی) دا ب شیوه کی روون
ئامازین هه قتیکیستی به رجسته دبن کو تیکیستی هوزان خو ژ لای ده لالی قه
زهنگینکریه، دبیزیت:

" هه نه ک بوون مه ست و مه دهووشی نه وایا صوحبه تا یاران

هه نان مه شغووف و مه شغولی شه رابا ته مه سینا ره ش

ل مه یا ره ب چ خو هه ش بوون ئه و زه مان و وه قت و ئه و دهوران

به لی نه و رووز و سه رسال و بوهار بوون ئه ی مه سینا ره ش

بهرات و (ليله القدر) و ههزاران عید و سه‌رسالن
 د مزگینى ددم (بالله) ی یهك ئەز ئەى مه‌سینا رهش
 قه‌سه‌م (بالله) ئەگهر مزگین ژوی وه‌قتی ژبو من بى
 ددم ئەز مال و مولكى خو‌ه سه‌راسهر ئەى مه‌سینا رهش...^(۱۹)

به‌ریژیرکنا په‌یشان بۆ ئەنجامدانا پروسا هه‌فتی‌کستی یا جودایه ژ
 به‌ریژیرکنا تی‌کسته‌کی درێژ، ئەف چه‌نده بۆ هندی دزقریت کول دهمی په‌یف یا
 بیژه ده‌یته وهرگرتن ب هه‌مان شیوی ره‌سه‌نه و چ گهورین به‌سهردا ناهین، زیده‌باری
 هندی هوزانقان ئازاد دبیت د بکارئینانا ویدا لهر جهه‌کی هوزانی بیت و ده‌لاله‌تین
 وی د بیاقی تی‌کستی هوزانی‌دا ب میکانیزمین جوراوجور به‌ره‌م ده‌یت، هوزانقانی مه
 سی بیژه‌یین (نه‌و‌رو‌وز، به‌رات، ليله القدر) بکار ئیناینه و هه‌ر ئیک یا گریدایه ب
 دووخه‌ک و نه‌ته‌وه‌ک و ئاینه‌کی قه، هه‌فتی‌کستی و ی لگه‌ل نه‌و‌رو‌وزی بۆ هندی
 قه‌دگهریت کو نیشاندنا چه‌ژنه‌کا نه‌ته‌وه‌مییه یا ملله‌تین روژه‌لات بگشتی و
 یاملله‌تی کورد بتایبه‌تی زیده‌باری هه‌ردوو په‌یقین دن (به‌رات) ئەف شه‌فه ب (شه‌فا
 به‌راتی) د ئاینی ئیزیدیدا ده‌یته نیاسین کو ب شه‌ف گه‌له‌ک کوم دبن و چراکا
 هه‌لدکه‌ن و دوعا ژ خو‌دی دکهن، ب هه‌مان شیوه (ليله القدر) د ئاینی بوسلمانادا
 تهما‌که‌را هه‌ما ئایدیولوزا ئاینی لی دئاینه‌کی دیدا کو ئاینی ئیسلامییه و ئەف
 شه‌فه د که‌فیه‌ل ده‌ه روژین دوماهیا هه‌یقا ره‌مه‌زانیدا.

هه‌فتی‌کستی لگه‌ل قان په‌یشان قه‌دگهریت بۆ فرموشه‌نبیریا هوزانقانی و
 رابوون ب تی‌که‌لکرنا په‌یقین که‌فن و مه‌رم‌دار د ناف تی‌کستی هوزانا خو‌دا کو وان
 په‌یشان مه‌ودایی ده‌لالی یی تی‌کستی هوزانا وی به‌رفره‌ه کریه و سیمایه‌کی
 ئیستاتیکی پی به‌خشیه.

ده‌لاله‌تا بیژه‌یی ژ تی‌کسته‌کی بۆ تی‌کسته‌کی دی یی هوزانی ده‌یته
 گهورین، ئەف ده‌لاله‌ته ژ قه‌دگه‌رت بۆ وان بیاقین تی‌کستی یین تیدا بکارده‌یت و
 مه‌رم به‌ره‌ف ئاقاره‌کی دی دجیت لگه‌ل هندی ژی سنووری زمان و روشه‌نبیریان

دەربازدکەت و پەقیقین زماڤین دن تیکەل دکەت، (پەرتویی هەکاری) ب شیوهکی سەرئج راکیش هەفتیکستی لگەل بیژمیڤ زماڤی عەرەبی کریه و بشی شیوهی نژیسییه:

"ئى كوى ته كليفه تيت حهق ت گه ل ته كر خطاب
 ره فع بون يه ك يه ك ژ بهر ته په رده چى بو ((فتح الباب))
 ئەى شەهئ هەردو سەرا ئەى پادشاهئ موحتەشەم
 ئى ب تە عظيمما لقايئ كبريائى كامياب
 بو تە چى بو (قرب او ادنى) ژ ئە لطافا خودئ
 (رحمة للعالمين) نعم القبا خير الثياب
 (تاج لولاك) آينه دانى سەرى تە (ذو المنن)
 گەربە خرى (عرش اعظم) عزەتا نەعلەيڤن تە
 بو تە فەرمانا ذهابا جملە دين ((ام الكتاب))..."^(۲۰)

ب شیوهکی گشتی (پەرتویی هەکاری) هەفتیکستی لگەل تیکستی قورئانی کریه، بەئى د وەرگرتنا لیقەگەراندنا بتنى هەندەك بیژە وەرگرتینه کو ژ رەسەنایەتیا وئ قورئانی هاتینه دەر، ئەف وەرگرتنە ب شیوهکی گشتی ب دیاردا (الاسراء و المعراج) فە گریدایە کو پیغمبەرى ئیسلامئ پی رابووئی ئەوژى لدویف فەگیرانا قورئانی د سورەتا (الاسراء) دا، تشتئ بالکیش د هەفتیکستی هەکاریدا لگەل فان بیژمیان ئەوه، پیڤنگاف ب پیڤنگاف پیقە چوو، ئانکو لدویف ریروا میعراجئ چوو، د قوناغا ئیکى دا (قرب او ادنى) بکار ئینایە کو هەفتیکستییه لگەل ئایەتا قورئانی (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى) ژ سورەتا ئەنەجم ئایەتا (۹)ئى، زیدەبارى هندئ (تاج لولاك) هەفتیکستییه لگەل فەرموودا پیغمبەرى (س. ل) یا دبیزت (لولاك لولاك لما خلقت الافلاك...)^(*) د قوناغا دووی دا پیڤنگافا نیزیكبوونا وئ بو عەرشی خودایى وەرگرتییه دەمئ دبیزت (عرش اعظم) کو هەفتیکستییه لگەل ئایە قایل تولاوا فقل حسبى الله لا إله إلا هو عليه توكلت وهو رب العرش العظيم) ژ

سورمنا التوبه نایهتا (۱۲۹)، د قوناغا سیی دا ههکاری ههفتیکستی لگهل پهیشهکا دی کریه کو دوماهییک پینگاقین وهرگرتنا لیقهگهرا نه دقئ هوزانیدا ئەو ژئ (ام الکتاب)ه، کو ئەق ناقرنه فه دگهریت بو نیاسینا سورمنا (الفاتحه) دقورئانی دا.

ئەق جورئ ههفتیکستی خو ب دهریرین کورت و پری وانا فه گریددەت، بهلی فه گهرا ندنا وان بو تیکستی رهسەن دمینیته لسەر ملین وهرگری کو بزاقا پیکغه گریدانا وان بکەت ب شیوهکی وەسا کو ههفتیکستی و لیقهگەر نیزیکنترین وانا بگههینیت.

۳- ۱- ۵- ههفتیکستی و لیقهگهرین تیکستین ئاینی د هوزانیدا:

هزرا رهسەن، د بیاقئ داهینانا ئەدهبی دا بگشتی و یا هوزانی بتاییهتی ژنهجامئ وی ئەزموونا مروقی ژیرمەند دروست دبیت کو ب ریکا لیگهریانئ ل دیاردین دهوروبەر و هزرا تاکهکەسی دروست دبن، ئەق لیگهیرانه دبیته رههندی پیکغه گریدانا بیاقئ زیواری ب ئاشوپیه و د پهیکه رهکی دیارکریدا کو ناسنامه ههبت دهیته دارشتن ب ریکا ژدهستدانا وان تاییهتمەندیین جورین ژئ وهرگری و نیشاندانا وان د بیاقئ تیکستی نویدا، د قئ بیاقیدا تیگههئ (Fantasia) رولئ نیشاندانا پیکغه کارکرنا ههقدژان د بیاقئ کارین ئەدهبی دا نیشاندانا و ئەو بخوژی " ئەو کاری ئەدهبیه یی کو ژ بهندین لوژیکی و شیوهی و فهگیرانا راستی یان نازاد دبیت، ب تمامی پشتبهستنی لسەر ئاشویی دکەت، بهلی بمرجهکی ئەنجامئ وی بو دیتن و ئاشویی خواندهقانی جهئ مهندههوشیی بیتن"^(۲۱)، ژبهرکو ئەق تیگههه لگهل لوژیکی ناگونجیت و فهگیرانا جیهانهکا ئاشویی یا رووته پهنائی دبیته بهر هوزانی و ههبوونا خو د ناق دهریرینین ویدا بهرجسته دکەت و دبیته ئەلهمنتی کارتیکرنئ لسەر میشک و ئاشویی وهرگری ئەوژی بریکا وان تهکنیکین تیگهه لکرنئ و ئارسته کرنئ یاکو بو داهینانا هوزانی بکار دئینیت و سههرمای ههبوونا وی د ناق هوزانی، بهلی ژیدهری وی ئاینیه و داهینهران بو بزاره کرنا تیکستین خو بکار ئینایه، بشئ چەندی دئاینی دا دبیته باومری و دئدهبی دا دبیته ئیک ژتهکنیکین هوزانی.

بابهتهكی دی کو گریډایی قی دابیخی (Utopia) یه کو رامانا وی
 باشتین جه یان جهی بزاره، ئەو جهه یی بوویه پهناگهیی هوزاننانا د بیافی
 داهینانا هوزانیډا کو جههکی وهسا دروست بکته لدویف تیگههشتن و دیتنا وی
 باشتینی جهایه، بهلی هزرا دینی دقئ بواریدا یا روونتر بوو ئەوژی بریکا وینهکرنا
 قی جیهانی ب ریکا پەرتوکین ئاینی کو ئەوژی (بههشت) ه و بقی چەندی هوزانی
 ئەق تهکنیکه کره پاشکوی تهکنیکی بو داهینانا خو، بهلی دهه مان دمدا د بیافی
 ئاینی دا ژ باومریانه و ئەو بخو ژی دکهفیهته د بیافی (غیب)یدا، ئەقا لسه‌ری هاتی
 دیارکرن دبیهته خالا پیکشه‌گریډانا ئاینی و هوزانی، ب دمریرینه‌کا روونتر هوزانی
 ژ بو ئاقا کرنا تیگستین خو ههفتیگستی لگهل تیگست و پەرتوکین ئاینی کریه،
 ئەو ژی دوو مه‌رم پی هه‌بوون:

۱. زه‌نگینکرنا تیگستی هوزانی ب وی ژیدمیری هزری و ئیستاتیکی یی تیگستی
 ئاینی کو دبیهته زیده‌کرنه‌کا مفادار و ره‌وا بو ئاقاهییی وی تیگستی.

۲. په‌سه‌ندکرن و به‌لاقکرنا وان تیگستین ئاینی یین ب بوچوونا وان ره‌وا یان
 ره‌دکرنا وان کو ببنه به‌شه‌ک ژ پیکهاتا ده‌لالی یا تیگستی هوزانی د ناق
 خوانده‌فانادا و هاندانا وان ب مه‌رما پراتیککرنا وان په‌یره‌وان.

لیقه‌گه‌ری ئاینی بتنی ب تیگستین قورئانی قه‌ ناهینه‌ گریډان، به‌لکو هه‌ر
 هزره‌کا ئاینی چ ئەسمانی یان ئەفسانین که‌فن بیت ده‌می خو‌داوه‌ند د
 نایدیولوژیین وان سه‌رده‌مان دا وه‌کو ئاین هزر و په‌یره‌وگه‌ر و مرید هه‌بن دبیزنی
 ئاین و هه‌بوونا خو د ناق هوزانیډا به‌رجسته‌دکه‌ن، و دی بزاقی که‌ین هنده‌ک ژوان
 لیقه‌گه‌ران دیارکه‌ین.

دئافراندا هوزانیډا، هوزاننان پشته‌ستنی لسه‌ر وان ژیدمیرین روشه‌نبیری
 یین خو دکه‌ت ب تاییه‌ت ئەوین بووینه پشکه‌ک ژ بیردانکا وی و د ناق بی ئاگاهی یا
 خو‌دا پاراستین و لده‌می دارشتنا تیگستی هوزانی چ ب ئاگاهی یان بی ئاگاهی
 دبنه رووباره‌ک بو داهینانا ئەده‌می، د قی بیافیډا و ژیه‌رکو ئەق تیگستین هوزانی یین

ب کهرستی پراکتیکا فه کولینی هاتینه وهرگرتن یین پرن ژ فان لیقه گهران دئه نجامدا هه بوونا خو ب ههفتیکستی د ناقتیکستی هوزانیدا بهرجسته دکهن.

ئهف لیقه گهرین ههفتیکستی لگهل هاتی کرن ب ناینه کی دیارگری فه نین، بهلکو لسهر ناینین جوراوجور لدویف جوراوجوریا هوزانفانا هه مه جوریی بخوفه دبین، ژهر هندی دی بینین د تیکستین هوزانیدا جه ندین لیقه گهرین ناینین ژیکجودا بهرچاقدبن، ئهف ژی فه دگهریت بو بیروباوهرین داهینه ری تیکستی هوزانی و ریژا بکارئینان و ههفتیکستی لگهل وان لیقه گهران، دبیت هنده ک تیکستین ژی وهرگرتی دیارده ک ناینی تیدا دیاربیت و هنده کین دی جهنده ک تیدا دیار بیت کو یین بووینه ئه گهری زهنگینیا وی تیکستی، ژهر کو ناینی پوله کی کاریگهر هه بوو د ئارسته کرنا هوزانیداو ئهف کارتیکرنه ژ دهمه کی بو ئیکی دی هاتیه گهورین، به لی دهر قوناغه کی دا تیکستی ناینی بووینه لیقه گهره کی دیاری تیکستی هوزانی.

۳- ۱- ۵- ۱- ههفتیکستی لگهل ناینی ئیسلامی:

ناینی ئیسلامی، ئیک ژ وان ناینیه یی کو ژ لایی دهمی فه دوماهییک ناینی ئاسمانیه و تمامه گهری هه می ناینیه، و لگهل به لاق بوونا وی د ناقتیکستین نه عهرمبدا کارتیکرنا خو لسهر هزر و ژیانان وان ملله تا کر و ئهده ب بگشتی و هوزان ب تایه تی ئیک ژ وان دهربرینا بوو یی کو کهفتیه بن قی کارتیکرنی و هوزانفانا بزاق کر کو هوزانین خو ب دهربرینین وی زهنگین بکه ن چ مه رما وان تیکه لکرنا وان تیکستان بیت یانژی روونکرنا وان بیت، ئهفی چه ندی وه لیکر کو ببیته که لتوره کی رهوا د ناقت هوزانفانا دا ل دم و قوناغین ژیکجودا دا، هوزانا کرمانجیا ژووری ژی ژ قی کارتیکرنی دوور نه بوو و ئهف چهنده زی دهه می قوناغین داهینانا هوزانیدا بهرجسته دبیت.

هوزانفانین قوناغین ژیکجودا ههر ئیکی ب شیومهیه کی ههفتیکستی بکار ئینیه چ راسته و خو یان نه راسته خو بیت و ژبه رکو تیکستی قورئانی و زمانی عهره بی

دكهفت د خيزانا زمانين (سامی) دا تیکه لکرنا وی یا راسته وخو کیم بکار ئینایه، ژبه هندی زور جارن تیکه هی وان تیکستین ئاینی بکار ئینایه کو دچه ندین نموونا دا دیاردبیت.

۳- ۱- ۵- ۱- ۱- ههفتیکستی لگه ل ئایه تین قورئانی:

پهرتوکا ئاینی ئیسلامی (القران الکریم)ه، کو گوتنا خودییه و ناهیته گهورین نهوژی لگورهی ئایه تا پیروز یا دبیزیت: "إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ" (۲۲) کو پاراستنا وی خودایی ب ستویی خوڤه گرتیه، هوزانقانی کرمانجیا ژووری نهف تیکستین ب دیتنا وان پیروز ب ریکا ههفتیکستی تیکه لی هوزانین خو کرینه بتاییهت نهوین هه لگرین هزرا سوفیگه ری و مریدین هزرا ته سهوفی، نهف چه ده زی د ناف هوزانین واندا ب شیوین جودا جودا دیاردبیت، ده مان دهمدا (جزیری) دبیزیت:

" هی دبه قالوا بلی یی به لکو نهف عالم نه بوو

چه رخ و دهر وان دموری گهردوون گونبه دی مینا نه بوو

عه رش و کورسی هیژ د مه خفی بوون دکه نزا قودرته ی

حوسنی چه ق بوو ئیستوائی لامعا عیشقی هه بوو... " (۲۳)

ژبه کو مه لایی جزیری د بنیادا که سه کی مه لا بوو، روشه نبیریا وی یا ئاینی به یز بوو، ژبه هندی بو فه هاندنا هوزانی جزیری په نا بریه بهر به شه ک ژ ئایه ته ک قورئانی و ههفتیکستی لگه ل کریه، ژلایه کی فه دابیشه کا ئاینی و هزی نازانندییه کو نه وی یا گریدایه ب بابه تی (الجبریه) فه و ژلایه کی دیشه هه بوونا فی تیکستی قورئانی ئیستاتیکه کا بهرچاڤ ب هوزانی به خشیه و نهو ئایه تا لی شه گهر د بنیاتی خودا بشی شیوهی هاتیو: "إِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَن لَبِسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَن تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ " (۲۴) * نهو هزرا ئاینی یا کو دبیزت بهری خودا مروقان ب ئافرینیت، نهف مروقه هاتینه کومکرن و خودایی گوتیه وان

ما ئەز نە خۆدایی وەمە، هەمیان پیکشە گوتی (بەلێ)، جزیری ئەق دابیشە ب ریکە
هەفتیکستیەکا راستەوخۆ و کورتکری تیکەلی هوزانا خۆەکرێه.

د دێرەکا دیدا (جزیری) خۆ ژ وان تیکستین قورئانی نە دایە پاش، بەلکو
پەنا بۆ ئایەتەکی بریە کو گریدایە ب دووچوونا پیغمبەرەکی وی و درکاندنا
وی بشی شیوهی بوویە:

" هەر ژ کفانی ب وەش قبضە زەری گوشە رمش

گەزەمە ب بجووت تینە دل کەس دمریت بی ئەجەل

حوسن و سررا صورەتی کەس د دریت قودرەتی

لەو د ئەصل دوورە ژێ طەعنەیی (لما افل)...^(۲۰)

بۆ بیرئینا فی دمربرینێ جزیری قەگەریایە بۆ قورئانی و هەفتیکستی لگەل
وی ئایەتی کریه یا کو بەحسی ئیبراھیمی دکەت د لیگەریانا وی لخواوەندی و
هوزانفانی هەفتیکستی لگەل ئایەتە دبیژیت " فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْنَا لَيْلٌ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ
هَذَا رَيْفِي لَمَّا أَفَل قَالَ لَا أُجِبُ الْأَفْلِينَ"^(۲۱) کریه کو بتنی برگا (لما افل) وەرگرتیە
و تیکەلی هوزانا خۆ کریه ژبەر کو دەلالەتا وی تیکەھی لیگەریانی ل راستی
هەمبیز دکەت دبیتە جەگری دمربرینا درێژ.

باگراوەندا هوزانفانی کارتیکرنا خۆ یا هەی لسەر شیوی نافراندنا
تیکستی هوزانی ب وی شیوهی کو دبیتە تاییەتمەندیەکا رەها یا هوزانەکا
دیارکری، د فی بیاقیدا (شیخ ئەحمەدی فەقیر) تیکستەکی هوزانی داهینایە کو
تیدا (۹) جارەن هەفتیکستی نەراستەخۆ ئەنجام دایە و (۵) جارەن بەشەک ژ تیکستی
رەسەن وەکو خۆ وەرگرتییە، کو دمربرینا وی ژێ بشی شیوهی بوویە:

" من کو دل سۆتە ژ شعرو بەیت و نەظما عاشقا

ئایەتا (قل حسبی اللہ) دمر دلی من فائقا

یا ئیلاهی ئەز دخۆازم تو بەدە فەتحا موبین

(قد توكلت على الله) قى صدا لهيلا عه جيب
 من (أعوذ بك يا ربى) ژ شهيطانى ره قيب
 يا ئيلاهى ئەز دخوازم توبده فهتعا موبين
 (شكر لله تعالى) ئەزل وى نورا موهان
 ئايهتا (يا نار كونى) بهر خه لىلى بوو عه ما
 ئايهتا (واستفتحوا) دايهه ل دل بوو.....
 يا ئيلاهى ئەز دخوازم توبده فهتعا موبين ... (٢٧)*

شىخى فه قير د ههفتيكيستيا خودا لگه ل ئايهتين قورئانى بى شيوى
 لخوارى ههفتيكيستى ئەنجام دايه: دهربرينا (قل حسبى الله) ههفتيكيستيه لگه ل
 ئايهتا "وَلَسْئَلُهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لِيَقُولُنَّ اللَّهُ ۗ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ
 مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ
 مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ ۗ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ" (٢٨)
 دهربرينا (قد توكلت على الله) ههفتيكيستيه لگه ل ئايهتافسئذ كرون ما أقول لكم
 وَأُفْوَضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ" (٢٩)

دهربرينا (أعوذ بك يا ربى) ههفتيكيستيه لگه ل ئايهتافسئذ كرون ما أقول لكم
 الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ" (٣٠)

دهربرينا (شكر لله تعالى) ههفتيكيستيه لگه ل ئايهتافسئذ كرون ما أقول لكم
 وَلَا تَعْرُوزُونَ" (٣١)

دهربرينا (يا نار كونى) ههفتيكيستيه لگه ل ئايهتافسئذ كرون ما أقول لكم
 إِبْرَاهِيمَ" (٣٢)

دهربرينا (واستفتحوا) ههفتيكيستيه لگه ل ئايهتافسئذ كرون ما أقول لكم
 "وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ
 " (٣٣)

دهربرينا (فهتعا موبين) ههفتيكيستيه لگه ل ئايهتافسئذ كرون ما أقول لكم
 "إِنَّمَا نَحْنُ لَكَ فَدَحَاءُ مُبِينًا" (٣٤)

دبیاقی داهینانا هوزانیدا و بتایبەت فی پارچا هوزانی تەکنیکا تیەهەلکیشا تییکستین راستەوخو و نەرستەوخو بکار هاتیە کو هەر ئیک ژ وان دناق ریزەکا هوزانیدا بکارهاتیە، ئانکو ئەو دەربرین ژلایەکیشە لیقەگەری ژی وەرگتی دیار دکەت و ژلایەکی دیشە چەوانیا تیکەلکرنا وی تییکستی دناق تییکستی هوزانیدا کو ب سروشت و هەبوونا خو بوونە پشکەک کاریگەر دبیاقی داهینانا تییکستی هوزانا نوی ئافراندیدا و کەرستەکی دەلالی یی بەیز کو دەلالەتا گشتی یا تییکستی هوزانی ئاقا دکەت.

۳- ۱- ۵- ۱- ۲- هەفتییکستی لکەل فەرموودین پیغمبەری (س.خ):

فەرموودین پیغمبەری، هەر گوتن یان کریار یان تایبەتمەندیەکا پیغمبەری بیت بخۆقە دگریت، زیدەباری هندی فەرموودە دبیتە بەشی دووی یی تاماکەری شەریعەتی ئیسلامی پشتی قورئانی، هەقالین هەفدەم و لکەل ژیاين ئەق چەندە ژی وەرگرتینە و پشتی وی بەلاقرتینە بەمرما پاراستنا وان و شرۆفەکرنا هەندەک تییکستین قورئانی یین پیدقی ب روونکرنی.

د بیاقی هوزانا کرمانجیا ژووریدا، هوزاننان ئەق تییکستە ب ریکا هەفتییکستی د ناق هوزانین خۆدا بکار ئیناینە و بیاقین هوزانی بی زەنگین کرینە ژبەر کو ئەو ژی وەکو ژیدەرەکی ئاینی یی گرنگ دەیتە هەژمارتن و تیکەلکرنا تیکەهین د ناق هوزانیدا دەلالەتەکا بەرفرەه ب هوزانی دبەخشیەت.

د پەرتوکا (کەلهین ئاقا) دا و لهن ناقی (هەلبەستین سیوی) ئەق هوزانە

هاتیە نغیسین:

" رەببی خۆدی ب فە ضلا خو کە ی
توب حورمەتا ناقی خو کە ی
مە ژئیمانئ بی بار نە کە ی
هیقی محەمەد مصطفی
ئوممەت دبیت حەفتی و دو صەف

ئەف دیرین هوزانا خانى دىنیاى خۇدا كو سهربارى هندى كو ب داهینانا زمانى و دهلالى يا پره، بهلى ژبو زهنگینکرنى په نابریه بهر فورمووده کا پیغمبهرى و ههفتیکستى لگه کرىه، ئەو فهرمووده ژى تیکستى بشى شیوهیه (الدنيا سجن المؤمن و جنة الکافر) رواه مسلم. اخرجہ مسلم، کتاب الزهد و الرقائق. رقم (۲۹۵۴)

تیکه لکرنا تیکستین پیشین یان سهردهم لگه تیکستین هوزانا کرمانجیا ژوورى سیمایه کى گرنکى فان هوزانا بوو ئەف تیکه لکرنه لسه باوهرى و باکراوهندا هوزانقانى رادوهستا ب شیوه کى وهسا بوو کو دبوو به لگه لسه رادى فرموشه نىبیریا وى هوزانقانى و جهى ستایشى و شانازیکرنا هوزانقانى بوو، (نالبه ند) ی دهوزانه کا خۇدا ههفتیکستى لگه تیکسته کى فهرموودى کربوو، ئەوا کو به حسى دلوقانى لگه سیویان دکهت و بشى دهربرینى درکاندبوو:

" ژالهی شهرم کهن مونیعی حهق

اطیعوا الله فی الفرض القدییم

فمن یعمل بأمر الله جدا

یکن کالبار بالطفل الیتیم

ئهزم بامهرنى و ئەحمده ئەمینم

فهى للذم کالریح العقییم" (۳۷)

دىنیاى ههفتیکستى دا و لدهمى خۇاندهقان تیکسته کى هوزانى دخۆینیت، ب شیان و زیره کىا خو رادبیت ب فه دیتنا وان لی شه گهرین جوراوجور یین بووینه ئە گهرى ئافاكرنا تیکستى هوزانى یى نوى، دقئى هوزانیداهوزانقانى ههفتیکستى لگه وى فهرموودى کرىه یا کو به حسى سیویان و ئیتیمما دکهت و یاداشتى ئەنجامدانا وى ئەرکى خیرى و ئەو فهرموودا دهربرینى ژ وى بوچوونى دکهت ب قى ناوايى هاتییه (عن سهل بن سعد رضی الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أنا وكافل الیتیم فی الجنة هكذا وأشار بالسبابة والوسطى

وفرح بینهما (رواه البخاري) کو هوزانقانی دهلالهتا وی فهرموودی ب شیوهکی نهراستهخو وهرگرتی، بهئی لگهل قی چهندی فهکولهر شیا ب ئاسانی لیقهگهری وی دهستنیشان بکته کو ئهوژی نهفه تیگستی فهرموودی بوو.

۳- ۱- ۵- ۱- ۳- ههفتیگستی لگهل چیروکین قورئانی:

چیروکین قورئانی، کومهکا دهنگوباس و چیروکین دقورئانی دا هاتین و بو پیغمبهری هاتینه فهگیان کو ئهو بخو فهگیارنا چیروکین مللهت و پیغمبهری بهرییهو دههمان دهمدا پارچهکا ههری گرنگا قورئانییهچ دهربارهی چیروکی بخو بیت یان زی چریی لسهر کهسهکی دیاکری بکته و ژ ههر دهمهکی هندهک چیروک بهردهستکرینه.

لدهمی خواندنا قورئانی رویدان و کارکتهرین د قان چیروکاندا پشکدار بوونه بهشهک ژ هزر و بیردانکا هوزانقانی و لگهل داهینانا هوزانی چ ب ئاگاهی یان بی ئاگاهی زور جارن بووینه بهشهک ژ تیگستی، هوزانین وان، نهفه بهرجستهبوونه زی بو هندی بووینه کو هیزا دهلالی یا هوزانی بهیز بکته و چاپوکیا هوزانقانی دیار بکته، ژ قان نموونا زی گهلهک نموونه د هوزانا کرمانجیا ژووریدا بهردهست دبن

فهگیارنا ئیک ژ چیروکین قورئانی د ناف هوزانهکا (بهرتویی ههکاری) دا بهرچاقدبیت کو فهگیارنا وی بشی شیوهیه:

"...گهدایی که ژ ههر جامی

بکه طههلباسه رهئهنجامی

مهگه ره وهقتی ب دهست بیخی

ژ فه یضا مهجلسا شاهان

ب ته رابه ب ما و مهن

ههر نیف وادیئا تهیمهن

ببین سهررا قهوی رهوشهن

مثالی مووسایی عمران...^(۳۸)

د قى ھوزانىدا ھوزانخان ب ریکا ھەفتیکستی لگەل تیکستەکی چیرۆکی
 قورئانی کو ھەرگرتییە ژ سورەتەکا دیارکری کو بەحسی (بنی اسرائیل) دکەت
 ل دەمی خۆدی گەزوو بو ھنارتی و تیکستی رەسەن بقی شیومیە (إِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى
 لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنْتُمْ نَنْظُرُونَ (۵۵) بَعْدَ نَأْتِكُمْ
 مِّنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (۵۶) وَظَلَّامًا عَلَيْكُمُ الْعَمَامُ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ
 وَالسَّلْوَى كَلْتُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ)

البقرة (۵۷)، ھوزانخانى ژ وى چيروكا كو دريژ و د گەلەك سورەتین قورئانى دا
 بەحسى (بنی اسرائیل) كرى بتنى ديمەنى رشتنا گەزوويى يا كرى، ئەف چەندە
 ژى بو ھندى دزفريت كو لايەنى وى يى دەلالى ب ریکا ميكانيزما ھەرگرتنى
 بەرفرەھتر دبیت و خواندەفانى ب قى ھەربيرينا كورت سەرنجا وى بو چيروكا
 مللەتەكى دكيشيت كو سەھرەراى بەرەكەتین خۆداى ئەو ھەردەم د گومانى دا
 بوون و پەيرەوين موسای بچە نەدئيان.

د ھەمان ديواندا ئامازەكا دى يا ھەفتیکستی بەرچاڤ دبیت كو ئەوژى
 قەگيرانا چيروكا (يەعقوب) ى پيغەمبەرە لدەمی ھەربيرينى ژ پالپشتيا خو بو
 خۆدى دکەت و ب شیوی ھوزان دبیت:

"... کو ببینم ظلوما دلبەرت گەل دلى مسکین چ کر

دى بضرن ل ئاسمانان ئافتاب و نەجم و ماھ

گەرچ بى حەد محنەتا ئەييام بى طاقتە کرم

(انى آشکو بٹ حزنى) نينه (الا) نک ئیلاھ... (۳۹)

ئەف ھوزانە دبیتە ھەفتیکستی لگەل چيروكا (يوسف) ى راستگو ئەوا كو
 سورەتەکا لسەر ھاتى خوار و ھوزانخانى بتنى د ھەربيرينەكى دا كومكریە، كو
 ئەوژى ھەربيرينا رموشا (يەعقوب) ە و ئايەتا بەحسى وى دکەت بقی شیومیە (وَتَوَلَّى
 عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسْفَى عَلَى يُوسُفَ وَأَبْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ (۸۴) قَالُوا تَاللَّهِ

تَقَا تَكَرُّ يُوسُفَ حَتَّى تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ (٨٤) قَالَ إِذْ مَا أَشْكُو بَيْتِي
وَحُرِّيَّ إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ (٨٦) (سورة يوسف

د بهردهوامیا ههفتیکستی لگه‌ل چیرۆکی قورئانی دا (خانی) ب شیوه‌کی
جیوازتر فی بابته‌ی ئارسته دکهت، ئه‌وژی ب به‌رچا‌فکرنا ره‌وشا مه‌مویی و
به‌راودکرنا وی لگه‌ل ره‌وشا یوسف و زوله‌یخا و ئارسته‌کرنا وی هوزانی بشی شیوه‌ی
بوو:

" دهردی خو ژبوؤ مرا بیژه
ژهه‌را ددی خو ژدا بریژه
یووسف ته‌ل من شه‌ه‌انده چالی
هیشتم ته‌ دقئ خه‌رابه‌ مالی
یه‌عقوب سه‌فت سه‌زین وئالان
سه‌برال دل و جان ته‌ بر بتالان
ئه‌ز مایمه‌ هه‌روه‌کی زوله‌یخا
بی یووسف و بی موراد و مه‌ئوا
که‌ه‌ شکوه‌ دکر ژبوؤ مه‌می ژار
که‌ی یوسفی بی‌گونه‌ه‌ گرفتار..."^(٤٠)

ب پید‌اچوون لسه‌ر قان دیرین (خانی) وه‌سا دیاردبیت کو ئه‌وی
هه‌فتیکستی لگه‌ل چیرۆکا یوسفی کریه، به‌لی لگوره‌ی میکانیزما میژت‌نا وی
تیکستی و بی‌اقی دارشت‌نا تیکستی هوزانی و ب ریکا پروسا هه‌فتیکستی هنده‌ک
دهریرین کورت و ناقین ناسیار بکارئیناینه کو هه‌ر ئیک ژوان ب شیوه‌کی دبیته
هه‌فتیکستی لگه‌ل پارچه‌کا دیارکری، ده‌می هوزان‌شان به‌حسی مه‌مویی دکهت
هه‌فتیکستی لگه‌ل ئایه‌تا و اجاعث سیاره‌ فآرسلوا و آرده‌م فآدلی دله‌ قال یا بشری ه‌ذا
عَلامٌ وَأَسْرُوهُ بِضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ (19)) دکهت کو په‌یوه‌ندی ب چالی و بی
خودانی قه‌ هه‌یه و ده‌ه‌مان ده‌مدا لده‌می به‌حسی بی منه‌تی دکهت و مروف لسه‌ر

" دهرسا كوب خهف ته گۆته ئدریس
 ئەلبهتته دچوو مهقامی ته قادیس
 ئبلیسی فهقیری بی جنایهت
 هندی ته ههبوو لگهه ل عنايهت
 ههر رۆژی دکر ههزار تاعهت
 لهههرا كوته دا وه ئستتاعهت
 وی سهجده نه کر ل غهیری مهعبوود
 گیرا ته ژبهه دهی خو مهردوود
 یهك سهجده نه بر ل پيش ئه غیار
 قههرا ته کره موخه للهدهنار... " (٤١)

هزرین ئاینی دهربارهی بابهتی ژیان و (غیبات) بۆچوونین ههشیوه و بهروفازی بین ههین، به ئی ئهه پهرتوکی ئهسمانی لسهه هزرهكا ههفیشك د ریکهفتینه كو ئههۆی ئیک خۆدا یی ههیی، ئاینی ئیزدی ژی ژبههركو د نا ق مللهتی كورد دا به لاق بوو هوزانفانا ئههق بیروباومرین وان تیکه لی هوزانین خو کریه، خانی ئیک ژوان بوو كو رویدانا ئافراندا ئادهمی و برنا سو جدی بو وی قههگیریت كا چهوا (ئبلیسی فهقیر) سو جده نه بر و وژ رهحا خۆدا هاته دووریرکن، دقیرهدا خانی وی دابیشی دیار دکهت كو ئهوی بریار دابوو (وی سهجده نه کر ل غهیری مهعبوود)، ههفتیکستیا خانی ل وی رویدانی دهیت كو ئیزدی دبیزن (تاوسی مهلهك ژنورا خۆدا هاتیه ئافراندا و وهکی ئادهمی نه ژناخ و ئاقی یه)

د سیمبولی ئاینی ئیزدی دا هندهك جارن نمونین تیکستین ئاینی ب وینه دهریرین لی دهیته کرن و نمونه ژی (ماری رهشه)، ژبهه سهیدایی (تیریز) نمونهكا روون لسهه قی دابیشی بهرچاقدکته:

" نهینکا ئەسکەندەری رومی بخۆ چافی تەبوو

کەلەها دارا شکاند خۆه لێبەر نەگرت ماری رەشە

یئ برینداری تە بی گەر بێتە سەر رووح ل قودس

فیدە ناکئ شیخی شەمس بی سەر ژ گەلی لالشی" (٤٢)

د سیمبولین ئاینی دا هەر ئاینەکی ب شیوهکی دەربرین ژئ کریه، و ئەو (ماری رەش) بی ل سەر دەرگەهین پەرستگەها لالشی ئاماژین خۆ یین ئاینی بەرجستە دکن کو دبیتە دەستپیکا چوونە ژوورا پەرستگەهی و هوزانقانی هەفتیکستی لگەل فی هیمای کریه کو ئەو ژئ ب ریکا هەفتیکستی لگەل وی هیمایی زیدە باری هندئ بەحسی روحا پیروز دکەت کو (روح القدس) ل دەمی بسەر (ئادەم) دا هاتی و گیان تی وەربووی، تیکستەکی ئاینی ئیزدی بی فی روویدانی قەگیریت بقی شیوهیه:

"لالش کو دهاته

ل عەردئ شین دبوو نەباتە

بی زمینی چقاس کنیاته

❖❖❖

کو کنیات بی دزمینی

چار قسمەت تیک هنجنی

ناخە و ئاقەو بایه وئاگری

❖❖❖

پشتی هەفت سەد سالا، هەفت سوپ هاتنە هنداقە

قالبی ئادەم مابووی بی گاقە

گوتنە روحی: بوچی توو ناچییه ئاقە..." (٤٣)

٣- ١- ٥- ٣- ههفتیکستی لگه‌ل په‌رتوکا پیروز (العهد القديم و الجدید):

تاینی (مه‌سیحی) په‌یدابوونا وی ب دوو قوناغان دهیته هه‌ژمارتن یی
که‌فن کو ب قوناغا (ته‌ورات) ی دهیته هه‌ژمارتن و قوناغا نوی کو ب قوناغ
(ئنجیل) ی دهیته هه‌ژمارتن، ئە‌ه‌ه‌ردوو قوناغه گه‌شه‌کرنا تاینی مه‌سیحی
به‌رچا‌قد‌که‌ن، د هوزانا کرمانجیا ژووریدا دبنه لی‌قه‌گه‌ر بو تی‌کستی‌ن هوزانا،
هوزان‌شان و ن‌قی‌سه‌ر (ته‌حسین ئی‌براهیم دوسکی) ده‌وزانه‌کا خۆ‌دا بشی شی‌وه‌ی
ن‌قی‌سی‌یه:

" ته بر دهستی مه‌سیحا بو برینی
دل‌ی ته سه‌رکانیا رحم و ئە‌قین‌ی
تو ئیدی ک‌ی به‌ی یان ک‌ی به‌ی
فه‌رق ناکه‌ت نه‌ما تامه‌ک د ژینی" (٤٤)

ئە‌ه‌ه‌ پارچا هوزانی دهر‌بینه‌که بو دیار‌کرنا هه‌ستی دل‌وقانی و د ئا‌فا‌کرنا
خۆ‌دا و ب ریکا می‌کانیزما هه‌فتیکستی دیار‌دبیت کو هه‌فتیکستی‌یه لگه‌ل
تی‌کسته‌کی په‌رتوکا پیروز کو بشی شی‌وه‌یه (الرجل ذو الید الیابسه «وی سبت
آخر دخل المجمع وصار یعلم. وكان هناك رجل یده الیمنی یابسه» (لو ٦: ٦) کو
تیدا به‌حسی وی مروقی دکه‌ت یی ده‌ستی وی ه‌شک بووی و ده‌می هاتیه ده‌ه
عیسای ده‌ستی خۆ‌دانا‌یه سه‌ر ده‌ستی وی و جار‌ه‌کا دی گیان ب ده‌ستی وی به‌خشی
کو ئە‌ه‌ه‌ دیار‌ده ژی ئیک ژ (معجزه) یین عیسایی بوون د بی‌ا‌قی سا‌خ‌کرنا مریان‌دا و
چار‌سه‌ه‌ر‌کرنا نه‌خۆ‌شان‌دا. ده‌ه‌مان بی‌ا‌ق دا تی‌کسته‌کی دن یی دیوانا
(وه‌داعی) به‌رچا‌قد‌بیت کو ب شی‌وه‌کی نه‌را‌ست‌وخۆ هه‌فتیکستی لگه‌ل هنده‌ک
نایه‌تین په‌رتوکا پیروز دکه‌ت، کو دهر‌برینا وی بشی شی‌وه‌ی بوو:

"... یا ئیلا‌هی پر‌گونه‌ه‌کارم میان‌ی مؤمنان
دی‌چ بت نه‌نجام‌ی کار‌ی من فه‌قیری ناتوان
وه‌ی ژ هه‌ولا ئا‌گری وه‌للاه دل‌ه‌رزم بی‌گومان

توبه که جارهک وهداعی پیش رهیبی موسته‌عان
فه‌خری عالم دا ده‌شری دا ژ بو من بت مه‌دهد" (٤٥)

د بیافی هه‌فتی‌کستییدا تی‌کستی لی‌شه‌گه‌ر ب ئاسانی ناهیته به‌رده‌ستکرن و
پیکشه‌ گریدان ب، به‌لکو هه‌تا ئە‌ف پروسه‌ بجه‌ بهیت فه‌کوله‌ر پیدفی ب پیداجوون
و به‌راوردکرنی یه‌ کو په‌یه‌وندیا د ناقبه‌را واندا، ئانکو هه‌فتی‌کستی دیاریکته، ئە‌ف
پارچه‌ هوزانا وهداعی ب ده‌لاله‌تا خو دبیته هه‌فتی‌کستی لگه‌ل تی‌کسته‌کی په‌رتوکا
پیروز کو وهرگیرانا عه‌ره‌بیا وی په‌رتوکی یه‌ و بقی شیوه‌ی هاتییه‌ نغی‌سین
(ایها الرب السید، الأب الأزلی، أنا أعلم أنك تحبني وتحيطني بلطفك غير
المتناهي. أنت حاضر لحياتي، عالم بما أتخبط فيه من محن. أنت مدرك أحزاني
وآلامي وأتعابي. إن حکمتک الغير محدودة هي التي سمحت بما أنا فيه.
ولکنک أنت أعلنت: "أنک تحوّل کل شيء الى خیر من یحبونک وای
صلاحهم" (روما ٨:٢٨). وأنت وعدت "أنک ستمسح کل دموعه عن
عیونهم" (رؤیا ٢١:٤). فإني من عمق مأساتي التي أنا غارق فيها أشکرك يا إلهي،
لأن هذه إرادتک، حتی ولو انتابني شعور بأنني ضعيف ومخدول).^(٤٦) واته
پارانه‌وه‌کا هه‌فشیومه‌یه د ناقبه‌را هه‌ردوو تی‌کستین دیارکری دا کو بیرئینانا
روژه‌کا سه‌خته وچافی مروقی ل ره‌ما خو‌دایه‌ دهریاری وی روزا دنائیناندا ب روزا
داویی ده‌یته‌ هه‌ژمارتن و که‌س ده‌ینه‌ ژیکجوداکرن و به‌ره‌ف دوزه‌خی و به‌هشتی فه
دچن.

٣- ١- ٦- هه‌فتی‌کستی لگه‌ل سیمبولین میژوویی:

ژیهر کو دژیانا مروقییدا ده‌مین ژیکجودا هه‌نه، ب هه‌مان شیوه‌ هزر و
ته‌کنیکین وی ده‌ینه‌ گوه‌ورین کو هه‌ندک که‌س و دیارده‌ و روویدان و هه‌لکه‌فت
و ئە‌فسانه‌ و داستان خو‌د هزرا وی مروقی دا جیگیر دکهن، ئە‌فین ناهه‌تی ب بورینا
ده‌می هه‌ندک تایبه‌تمه‌ندیان وهردگرن کو ژ دیاردین ده‌وربه‌ری خو‌ ده‌ینه‌
جوداکرن و ب شیوه‌کی سیمبولی بو هه‌ندک دیاردین ده‌ستنی‌شانکری بکار ده‌ین،

چونکی " سیمبول ب ریکهکا ئاماژە کرنی دەیتە هەژمارتن و ب بهاترین ریکین وینە کرنی نه و بتایبەت د هوزان و پەخشانئ و ئەو بخۆ ژێ دیاردهکا کەقنه و هوزانفانی ئەق چەندە بکار ئینایە ب مەرما قەگههاستنی ژ پروویا دەلالەتی بۆ مژاویا وی ئەوژی ب مەرما بزاقا وی یا بەردەوام بۆ قەدیتنا شیوازین دەربرینن نوی بۆ زەنگینکرنا ئەزموونا خۆ یا هوزانکی..."^(۴۷) و بەرجستهبوونا قان نموونا د ناق تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووریدا نموونین وان دزۆرن و هەبوونا وان دبیتە رەهەندەکی دیاری وان تیکستین هوزانکی، ئەقجا د چ قوناغیدا بیت.

۳- ۱- ۶- ۱- هەفتیکستی لگەل کەسایەتیین میژوویی:

د بیاقی ژیی جفاکی دا هندهک کەس یین هەین ب شیوهکی سەرنجراکیش شوینتپلین خۆ د روودانین جودا جودا هیلالینە و ب وی رفتاری ژ دەوروپەرین جفاکی هاتینە بژارەکرن، ئەق چەندە ژێ ب ریکا بزاقین وان بەردەست دبن و ژبەر بژارەبوونا وان بناقودەنگ بووینە ئەوژی ژ ئەنجامی رۆلی وان یی کارتیکەر، دق بیاقیدا هوزانفان رابووینە ب هەفتیکستی لگەل ناق یان کارین وان و رابووینە ب تیکە لکرنا وان د ناق هوزانین خۆدا کو خۆاندەقان وان لیقەگەرین میژوویی دەستینشان دکەت و ب تیکستی رەسەنقە گریددەت، ئەق کەسایەتیه دبنە دوو جور، (کەسایەتیین کورد) و (کەسایەتیین بیانی)، لدەستپیکي قەکوڵەر دی لسەر کەسایەتیین کورد نقیسیت و پاشان لسەر یین بیانی.

۳- ۱- ۶- ۱- هەفتیکستی لگەل کەسایەتیین کورد:

د بیاقی میژوویا مللەتی کورد ا گەلەک کەسایەتی لسەر قی مللەتی بوورینە و شوین تپلین خۆ لسەر بوارین هەمە جور هیلالینە و ژبەر کو میژوویەکا نقیسی یا نقیسەرین کورد لکەقندا نەبوویە، تیکستی هوزانی بوویە پەناگەه بۆ زانینا کەسایەتیا و دیارکرنا وان، ئەوژی ب ریکا ناق ئینان یان نیشانانا کارین وان یین هەمەجور. د قی بیاقیدا (جگەر خۆین) بەحسی شورهشا (شیخ سەعید پیران) دکەت و ب هوزان ئەق کەسایەتیه دیارکریه و قەهانیدیە، دەمی دبیزیت

" سالا ههزار و سێ سهد، ههم چل و چاری هجری رابو ژ ناڤ مه كوردا پاشایی تهختی خووسرۆ وان شیخ سهعید ئهفهندی گرتن د جهژنه - رۆژی گهلهك مهزن لگهك وی خستن شهريتی، یارۆ مهلا و شیخ و بهگله، كوشتن سهری د وانا، ل بهر تشنگ و تۆیان مانهندی گوگ و كاشۆ پیر و جوان و بوكان بسکین درمش قوساندن وان شهنگ و شوخه قامهت، ئهبروو هلال و رۆ - رۆ گازی دكرنه یهزدان، یا رهه خۆهدا تو زانی، ئهم مانه ژار و مهحرووم، بی مال و میڕ و زارۆ..."^(٤٨)

ل سالا (١٩٢٥)ی شورهشا (سهعید پیران) ی ل باکورێ کوردستانی دهستیگر و د هه مان سالدا ب ئهگهرا هیرشین لهشکهری تورک هاته ژناڤ برن، هوزانقان (جگهر خۆین) د داهینانا هوزانا خۆدا ههفتیکستی لگهك قی شورهشی دکهت، بهئی ب شیوهکی و هسا کو ئهنجامین وی ئسهر کوردان دیاردکته و ئهو دهردهسهریین پشتی شکهستنی پهیدا بووین دهمی دیار دکته کو زهلام و زارۆ د ناڤدا نه مان کا چهوا داخوازی ژ یهزدانی دکر، ئهری گونهها مه چیه هوسا ب سهری مه دهیت ؟، ئهڤ ههفتیکستییه لگهك کهسایهتییهکی کو دمیزوویا کوردی دا ناڤ و دهنگی خۆیی ههیی.

ژ بهرکو (ئهحمهدی خانی) ههم هوزانقان و سوڤی و ههم فیه لهسوف بوو^(٤٩)، هوزانقانی کورد لپشتی وی گهلهك بهحسی وی و پۆلی وی کریه، هوزانقانی (شکوینی حهسهن) ئیک ژ وان بوو دهمی دگوت:

" ته فه کرییا ئهحمهدی مه دل و دیوان
ته هلدایه مژ - دووماننا سه ره سییان،
ته سهر "مه م - زین" دا ئالیکی خۆبار و سی،
ئهحمه د هاتییه و سه کنیه رهخ فیردوسی.

زانینا خۆه ته بۆنا كورد كریه شهمدان،
ژ خزنا كورد تو دهردخی لال و مرجان..."^(۵۰)

ئهف هوزانفانه ب ریکا ههفتیکستی لگه کسهایهتی و هوزانفانی
نهتهومی یی کورد (ئهحمدهی خانی) شیا به بکته کهرستهک و لیقهگهرهک بۆ
تیکه لکرنا هوزانا خۆ ب شیوهکی وهسا کو ناڤ و کارین وی کو (مهم و زین)ه
بهرجاڤ دکهت کارتیکرنا وی دیاردکتهت، ب شپوهکی دن ههفتیکستیوون لگه
ناقئ (خانی) نهبتنی مهرم ناقئ و ییه، به لکو ئهو تایبهتمه ندیا پی هاتی دیارکرن
کو خه مخوړی ئازادیا مللهتی کورده و بهسقدانا وی برسپارا ههردهم دکر و
دگوت (دا خه لک نه بیژیت کورد بی مه عریضهت و بی بونیادن)، ب هه مان شیوه
هوزانفان (به درخان سندی) بۆ ههفتیکستی خۆ د هاقیژیهته مهیدانا خانی دا و
به رسقه کا وی ددهت و دبیزیت :

" ئه ز نه مام دحیکمه تا خۆدی دا
کورمانج ژ بهر چی مانه د رییدا
ماکا زانین مه سهیدایی خانی
ده لیقه هات به لئ مه نه زانی
چه ند جار ددیروکان ده لیقه تین
کیم جار کانین به ختان دزین..."^(۵۱)

ب ریکا بهسقدانا بهیتا خانی (ئه ز مام د حیکمه تا خۆدی دا کورمانج ته نی
دقی دنئ دا)، هوزانفانی ههفتیکستی لگه ناقئ خانی کریه و ب ریکا ههفتیکستی
کریه لیقه گهرهکی ده لالی یی بهیز بۆ هوزانا خۆ، و ژ بهر گرنگیا رۆلی
کسهایه تیین کورد ددیروکی دا فه کوله ری وهسا دیت کو ههر ئیک ژ بیا فه کی
جودا بهیته وهرگرتن ب مه رما پهیدا کرنا فره رهنگیی د ئارسته کرنا نموونین
پیدقی دا کو بیته کهرسته کی رما بۆ فه کولینی، و هه بوونا خۆ یا ده لالی ژ

لێڤه گهری بهری خو وهرگرت کو تیکستی نوی لسه هاتی ئافاکرن و ئارسته کرنا وی ب شیوازه کی دی و سهرده مه کی نویدا بهیته ئازراندن.

۳- ۱- ۶- ۱- ۲- ههفتیکستی لگه که سایه تین بیان:

ب دریزاهیا میژووی د نه تهوین ژیکجودا دا چه ندین که سایه تی پهیدا بوینه کو ب ریکا کارین خو شیاینه زیده کرنه کی یان گهورینه کی لسه که لتور و هزر و زانستی ملله تی خو و یی جیهانی کریه ئه قجا باش یان خراب بیت، کارتیکرنا وان ژی د ناف هوزانین کرمانجیا ژووریدا بهرجسته دبیت، نمونه ژی بو قی چه ندی هوزانا (مؤید طیب)ه، ده می دبیت:

" گهر دوا خه لیفه ی نه بیته سی "

ئیکا من ژی نابیته دو

بیژه خه لیفه ی

عه بدی فه قیر

" أبو حنیفه النعمان" (*)

نه دو دله، نه په شیمان

دبیت من قامچی وزیندان... " (۵۲)

د داهینان تیکستی هوزانیدا هوزانقانی ئافهاتی و ب مه رما نیشاندا نا رۆلی که سایه تیه کی موسلمان یی کارتیکه ر ههفتیکستی ب شیوه کی راستوخو لگه که سه کی هاتییه کرن کو ئه وژی (أبو حنیفه النعمان)ه و بوویه لێڤه گهر بو تیکستی هوزانی زیده باری هندی ب هه مان شیوه به لی نه راسته وخو که سه کی دی ئینایه کو ب خه لیفه ئافکریه کو چیدبیت ئه و بیت یی ل په راویزی فه کوله ری ئامازه پیکری لگوره ی ژیدمه رین به حسی وی دکهن.

د هوزانا (تیر ژ کمانا د وهشیین و بهر تینه من) هوزانقمان (سه مان کوفلی) ههفتیکستی دگه ل کومه کا ناغان کریه کو ئامازه مه بو گرنگیا وان دبیاقین جودا جودا دا، دبیت:

" وینهیی (بۆدا)ی
 هه‌کو ده‌نگی (عبدالباست)
 هه‌کو (لینین) خۆه که‌سک دکه‌ت
 نه مه (لات) و (هوبه‌ل) په‌راستی نه
 (ماو) سانسوره
 خۆه‌لی ب سه‌ری (غاندی) و
 (میری کوره)
 که‌قاله‌کی سوپالییه‌تینا‌گه‌هن
 سه‌ری (مارکس) و (ئه‌نجلس)،
 پیلێت دومینی نه... (or) (*)

ئه‌ه‌ نا‌قین کوفلی د هوزانا خۆدا بکار ئینان مه‌رما وی نه‌بتنی هه‌فتیکستی
 بوو، به‌لکو د بیا‌قین جودا جودا دا هه‌ر ئیک ژ وان ده‌لاله‌ته‌کا جواد یا هه‌یی و
 ده‌ربینی هزره‌کا ژینگرتی دکه‌ت، بشی شیوه‌یی لخوا‌ری دیار کری:

- (بۆدا) داهینه‌ری فه‌سه‌فا بودییه، ئه‌ه‌ ئاینه د هندستانی دا به‌ریه‌لا‌قه.
- (عبدالباست) - عبدالباسط محمد عبدالصمد داوود - قورئان خۆینه‌کی
 کوردی میسریده.
- (لینین) فلادیمیر ئه‌لیتس ئولیانوف ب رووسی دبیزنی لینین ل سالا ۱۹۲۴ مریه،
 سه‌رکیشی رینازا لینینی بوو.
- (لات) و (هوبه‌ل) دوو په‌یکه‌رین بوت بوون به‌ری هاتنا ئاینی ئیسلامی د نا‌ه
 که‌عبی دابوون و وه‌کو خۆادوه‌ند سه‌ره‌ده‌ری لکه‌ل ده‌اته کرن.
- (ماو) ماو تسی یونگ، ئا‌فاکه‌ری ده‌وله‌تا چینیه و بو ده‌مه‌کی درێژ ده‌سه‌لات
 له‌سه‌رقی وه‌لاتی کریه
- (غاندی) چاک‌خۆازه‌کی هن‌دییه، دا‌خۆازا هن‌دی دکر کو پید‌قییه شه‌ر
 نه‌مینن و یه‌کسانی هه‌بیتن.

- (مارکس) و (ئەنجلس)، کارل هانریک ماکس فەیلەسەفەکی ئەمانی بوو، ئەنجلس، فەیلەسوفەکی ئەمانی یە و ب بابی تیۆرا مارکسی دەیتە ناسکرن.

ب پیدچوون ئسەر قی پارچە هوزانا کوقلی وەسا دیاردبیت کو هەفتیکستی لگەل (۹) دەربیرینین کەسایەتی کریه کو وەکو دیار هەر ئیک ژوان دەلالەتەکا جودا یا هەمی و ئەف دەلالەتین وان یین بووینە ئافاکەری دەلالەتە گشتی یا هوزانئانی دفتیت بگەهینیت، بقی چەندی بیاقی بەردەست یی دیارکرنا قان لیقەگەران تمام دبیت کو هەمی بیکشە ب ریکا هەفتیکستی جەئ خو د ناف تیکستی هوزانی یی نوی دا دکەن و بقی چەندی دنە بەشەکی گرنگ ژتیکستی نوی و تایبەتمەندیین تیکستی نوی وەردرگرن.

۳- ۱- ۶- ۳- هەفتیکستی لگەل روویدانی گرنگ:

دمیژوویا مروقاییەتی دا چەندی روویدانی هەمەجور دروستبووینە، بەلی هەمی ب ئیک ناوا نەبوون و هەر ئیک گرنکیا خو هەبوو، هەندەک ژ وان چ گهورین پەیدا نەکرینە، بەلی هەندەک روویدانا پینگاقین پستی خو ب شیوەکی ریه و ریجال گوهارتینە، هوزانئانین کرمانجیا ژووری و ژیهەر گرنکیا وان روویدانا نامازە پی داینە و ب ریکا هەفتیکستی لگەل تیکستین هوزانین خو تیکەلکرینە، ئەف وەرگرتنە ژ ب شیوەکی تیر و تەسل نەبوو، بەلکو وەکو نامازە و بو بەراوردکرنی بکارئینانینە و تیکستین خو پی ئافاکرینە، د قی بیاقیدا هەندەک نمونە بەرچاقدبن کو ئەف بابەتی ناقاتی بەحسکرینە، ژوان ژ (جزیری) بوو کو د ناف دیزرین هوزانا خو دا بەحسی روویدانا شەری (واقعه الجمل) دکەت و دبیت:

" زۆر بەوه تیتن عەرەب تیک جەفاندندن قەصەب
قەنجی ب چەهقان مەدی جەنگ و جیدالا جەمەل
شیر و رمان قیک ران پەنجە برن تیکران
لەو مە دکن ژیک ران قیم دکن دل لگەل..." (۱۰)

ئەف هوزانا جزیری هەفتیکستییه لگەل روویدانەکا میژوووی ل دەمی
 کوشتنا (ئوسمانی کوری عەفانی) و رابوونا (عەلیی کوری ئەبو تالی) ب
 وەرگرتنا خیلافەتی و ژئەنجامی نەرازیبوونا ھندەک گروپان ل سەر فەن بریاران
 رابوون ب دروستکرنا فیتنی، سەرەرای ھندی کو ئەو بابەتی جزیری د هوزانا خۆدا
 بەحس لی دکەت پەییوھندی ب فی بابەتی فە نینە، بەلی ژبو روونکرنا بابەتی وی
 دفتی کو (سالوخدانا یاری یە) هەفتیکستی لگەل فی روویدانی کریه و ب خواندنا
 دیرین وی ب شیوھکی باش ھاتیە ھەلانندن و ب ھوستاییەکا رموان تیکەلی تیکستی
 هوزانا وی بوویە، ئەف تیکەلکرنە ژێ کەفتییە د خزمەتا پیکھاتە و ئاقاھی تیکستی
 نوی دا.

د دیوانا شیخی مەجزوویدا، نمووھکا دن یا فی هەفتیکستی کو لگەل
 روویدانەکا گرنگ کریه دیاردبیت، ئەوژی روویدانا قەدبوونا ھەیفییە، دبیزیت:

"گەردەن درازا نەیشەکەر خۆش بوو خەرام ل برجا قەمەر
 قەد عەرەرە گیس گرەھ ئەز سوھتی دیم دەلال
 خەمری ژ خالان بوو گری (شق القمر) ب ئەنگوشت پەری
 ئەو دیم زەری وەک خاومری چەشمی د رمش ھەربی مثال..."^(۵۵)

ئەف روویدانا هوزانفانی هەفتیکستی لگەل کری قەدگەریت بو دەستیکا
 بەلاقبوونا ئاینی ئیسلامی و ب روویدانەکا گرنگ دەیتە نیاسین، ئەوژی ل دەمی
 ھندەک ژ خەلکی (مەککە) داخواز ژ پیغمبەری کری (معجزە) ھکی نیشان بەدەت،
 ئەف روویدانا قەدبوونا ھەیفی روویدا و د ناف رووپەلین قورئانی بخۆدا
 ھاتیەبەحسکرن، ل دەمی دبیزیت (اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ). سورە القمر. ئایەتا
 (۱) ب شەرّفەکرنا تیکستی هوزانی، هوزانفان ب سالوخدانی فە مژویە و رابووویە ب
 هەفتیکستی لگەل تیکستەکی دن کو پەییوھندیا واتایی لگەل نینە، ژبەر ھندی

رابووێه ب جووینا قی تیکستی و دارشتنا وی ب شیوهکی وهسا کو لگه‌ل بیاقی تیکستی هوزانی بگونجیت و ببیته بهشهکی فه‌نه‌بری تیکستی نوی ئافراندی.

پروسا ئه‌نفالکرنا کورمانجا ل باشوری کوردستانی ب پشتبه‌ستن لسه‌ر ئایه‌تا قورئانی یا دبیزیت (یسألونک عن الأنفال قل الأنفال لله والرسل فاتقوا الله وأصلحوا ذات بینکم وأطیعوا الله ورسوله إن کنتم مؤمنین) (۱) مه‌زنترین تاوان بوو دهرحه‌قا ملله‌تی کورد کو تیدا ژماره‌کا مه‌زن یا خه‌لکی هاته‌ کوشتن، هوزاننان د هوزانین خودا هه‌فتیکستی لگه‌ل وی رویدانی کریه ب مه‌رما نیشاندا‌نا کاره‌ساتا وی، د قی بیاقیدا (هاشم تاها ئاکره‌یی) دبیزیت:

" پشتی ئه‌نفالان

ئه‌وان بو مه

چه‌ند هزر و بیرین مژاوی... درستکرن

هه‌که بزانی

زیانا وان پر پتره... ژئه‌نفالان

هۆ گه‌نجینۆ

به‌رامبه‌ری وان ئه‌نفالان

مه‌چ کریه

هون دی.. چکه‌ن !!؟... " (۵۶)

ئه‌ه هوزانه‌ ب هه‌فتیکستی لگه‌ل رویدانا ئه‌نفالان هاتیه‌ داهینان، ئانکو هوزانانی روویدان کریه لیقه‌گه‌ری ئا‌فاکرنا تیکستی هوزانی ئه‌وژی ب دووباره‌کرنا په‌یقا (ئه‌نفال) بو چه‌ند جار و ب وی دووباره‌ کرنی ده‌لاله‌ته‌کا به‌یز ب هوزانی به‌خشییه‌کو خوانده‌فانی ب ئاسانی فه‌گه‌رینه‌ته‌ وی لیقه‌گه‌ری پشتبه‌ستن لسه‌ر کری، سه‌ره‌رایه‌ندی کو ئه‌ه دهربرینه (ئه‌نفال) دکو‌کا خودا بو مه‌رمه‌کا دن بکاره‌اتیه‌ کو شه‌ری دژ هزرین ئاینی ئیسلامی ل وی سه‌رده‌می بوو و رژیمه‌ وی سه‌رده‌می ئه‌ه په‌یقه‌ بو کوشتن وژنا‌فبرنا ملله‌تی کورد بکارئینایه‌.

٣- ١- ٦- ٤- ههفتیکستی لگه‌ل گوتنن مهنان:

هه‌ر ملله‌ته‌کێ هه‌بیت خۆدان می‌زوویه‌کا دویره و درێژه، ژ ئه‌نجامی بۆرینا ده‌می گهورین ب سه‌ر لایه‌نن جوراجور یین وی دا ده‌ین، به‌لی لگه‌ل قی چه‌ندی دا هنده‌ک گوتن و ده‌برین یین هه‌ین وه‌کو خۆ ده‌مین و ژ نه‌قیه‌کی بۆ ئیکێ دی ده‌ینه‌قه گوه‌استن و چ گهورین به‌سه‌ردا ناهین کو دبیرتی (گوتنیت مهنان) ته‌ف گوتنه‌ ژ ب شیوازی خۆ ده‌برینن کورتن و واتادارن نه‌قه‌ژی بۆ وی چه‌ندی دزقریت کو ب ئاسانی به‌ینه و مرگرتن و ژبه‌رکرن، د قی بیاقیدا هوزانین کرمانجیا ژووری ئیک ژ لیقه‌گه‌رین وان (گوتنیت مهنان) بوو و هه‌فتیکستی لگه‌ل هاتیه‌کرن و بوونه به‌شه‌ک ژ تیکستی نوێ نافراندی.

که‌لتوری کورده‌ورای یی پره‌ ژ گوتنن لسه‌ر به‌ایی نیشتمانی و ئه‌ردی، دق بیاقیدا (مه‌لا خه‌لیلی مشه‌ختی) د هوزانه‌کا خۆدا و ب شیوه‌کی نه‌راسته‌وخۆ هوسا درکاندیه:

"هه‌تا نه‌ پیتشی بی، نه‌ چه‌ جهی بیانی
بیچار و بی ری نه‌بی، ژیار و زینده‌گانی
جهی بیانی ژه‌هره، هیشی دکه‌م که‌س نه‌خۆت
هه‌ر وه‌کی من خۆاری، ژبه‌ر جه‌هل و نه‌زانی..."^(٥٧)

د دیوانا مشه‌ختی دا جوهره‌ها لیقه‌گه‌رین گرنگ به‌رده‌ست دبن و ته‌ف جوهره‌ لیقه‌گه‌ره‌ ژ ئیک ژ وانه، واته‌ ب ریکا هه‌فتیکستی لگه‌ل گوتنن مهنان پیکه‌اته و ئاقاهیی تیکستی هوزانا مشه‌ختی ئاقا دبیت، دقیرده‌دا ب شیوه‌کی راسته‌خۆ ته‌و گوتنه‌ نه‌هاتیه‌ و مرگرتن، به‌لکو تیگه‌هی وی و مرگریه‌ و هاتیه‌ به‌رفه‌هکرن کو هزره‌کا ئارسته‌که‌ر ب ریکا وی به‌یته‌ دروستکرن، ته‌ف هه‌فتیکستییه‌ ژی دکه‌قیته‌ لگه‌ل گوتنا مهنان یا دبیرت (هه‌ر به‌ره‌ک له‌جه‌ی خۆه‌ یی بقه‌دره‌)، به‌لی ب ریکا قه‌گوه‌استنی گهورین به‌سه‌ردا هاتینه‌ و جهی خۆ د نا‌ف

تیکستی هوزانیدا کریه، دیسان مشهختی د دیرهکا دندا یا هوزانا خو ههفتیکستی لگهل گوتنهکا مهزنا کریه کو ب هوزان دبیزیت:

"بشری ئەگەر کو دەستک ژ داری بخۆ نهبیتن
داری دی چاوا برپیت دهقی ناسنه پانی
دیسانی کرمی داری ئەگەر ژ داری نهبیته
چ جار زموالی نینه ب سههدهور و زهمانی..."^(۵۸)

ئهف پارچه هوزانه مه فهدهگهرینیت بو کهلتوری کوردی یی پری گوتنن مهزنان کو دبنیاتی خوذا ئهف هوزانه ههفتیکستییه لگهل گوتنا مهزنان یا دبیزیت (ئهگهر کرمی داری ژ داری نهبیته، زموالا داری نابیت) ب وهرگرتنا قی گوتنی هوزانفانی دهربرینا وی دریزکریه، بهلی وانا وی یا دهلالی ههر مایه و ئارستاوی نه هاتیه گهورین.

هوزانفان د. (بهدرخان سندی) د هوزانهکی دا بهرسفا خانی ددهت و ب دریزی پیدا دچیت و د بیافی نشیسنی دا ههفتیکستی لگهل گوتنهکا مهزنا کریه و دهردی دلی خو هوسا دهربریه:

"ئاگر کهته بن پی مه کوردان
نزانین بلهیزین وهک مهردان
دهستی بن بهری بو مللهتی ژار
وان کهلهک ژان دیت ژ بهختی خوار..."^(۵۹)

ئهف دهربرینه، دهرکرنا کولا سندیه بو خانی کو ب ههفتیکستی لگهل گوتنهکا مهزنا هوزانا خو فههانندیه، بهشهک ژ وی گوتنی وهرگرتی و ب شیوازی خو درکاندییه، ئهف درکاندنه ژی د خزمهتا تیکستی هوزانیدا بوویه ژبهه کو ههر هوزانهکی سیاقی خو یی ههه و لیقهگهری وی دبیته ئهو گوتنا مهزنان یا دبیزیت (دهستی بن بهرییه، بکیشی دی ئیشیت و بهیلی دئیشیت) کو ههر ئیشه و یا باش ئهوه چارهیهکی بو دهردی خو ببینی، ههر دبهردموامیا هوزانا خو دا دبیزیت:

"پیشینان ب قی دمردی گوتینه
 قهسین مهزنا نهخشین بهرینه
 نهزئاغا وتوئاغا وهه می ئاغا
 گول رزین کیفک کهتینه باغا..."^(۶۰)

ئهفه ئهه لیگه ریانه یا سندی فه دیتی کو دمردی ژانین خۆ د ناڤ کهلتور و
 گوتنن مهزناندا ببینیت، ژهر هندی ههفتیکستی لگه ل وان کریه کو یا ئیکی
 لگه ل گوتنا مهزنان یا دبیزیت (گوتنیت مهزنا نهخشین لبه رینه) و یا دووی دبیزیت
 (ئهز چیا و تو چیا گولک مانه بی گیا)، به ئی هوزان شان سندی ریرهوا دهربرینا
 گوتنا دووی ب شیوازه کی دن درکاندیبه و مه رما دلی خۆ پی دیارکریه.

(مه لا نهزیری به دهوی) کو خۆدانی دیوانا (داهی)یه، دیتنه کا جودا بو
 ژیانن دبیت و د ئاڤا کرنا تیکستی هوزانا خۆدا ههفتیکستی لگه ل گوتنه کا مهزنا
 کریه، ئه ف گوتنه ژ ی بو هنده ک هه لویستین تایبه ت بکار دهیت ده می دبیزیت:

"...من گۆ دلۆپا تازه نهوه تشکی بخوازه
 نهزی بدمه ته بهرتیل عه فیه ت بی بو ته بی حیل
 دلۆپی دابوو جهواب نهز هاتمه ته بی عتاب..."^(۶۱)

هوزان شان د ریرهوا ئا فراندنا هوزانی دا ئامازه بو په یشه کی کریه کو ئهه
 په یف د کوکا خۆدا دهربرینی ژ گوتنه کا مهزنا دکه ت و دهه لویسته کی
 دیارکری دا بکار دهیت بتایبه ت لده می ب به رامبه ر کاره کی نه رهوا دهیته
 نه نجامدان کو دبیه ههفتیکستی لگه ل گوتنا مهزنا یا دبیزیت (بهرتیل، بهرا
 ده لینن)، ئانکو هه ر تشته کی ته بقیتن ب بهرتیلا ب ده ستقه دهیت.

۳ - ۱ - ۶ - ۵ ههفتیکستی لگه ل هه لکهفتان:

هه ر ملله ته کی هه بیت د ناڤ ملله تین دن دا جودایه، واته وی ملله تی
 هنده ک هه لکهفت یین هه یین کو تایبه تن بو یقه، ئه ف جودا بوونه ژ ی بو هندی دزقریت

كو هەر ئێك ژوان تايبهتمه‌نديا خو يا هه‌ی و لگورمى ميژوويا خو هه‌لكه‌فتين وان
ژيکجودانه، د بياقى هوزانا کورمانجيا ژووريدا، هوزاننان هه‌فتيکستی لگه‌ل
هندهک ژوان هه‌لكه‌فتان کريه و بوويه‌نه ليڤه‌گه‌ر بو ئاقابوونا تيکستين وان.

د قى بياقيدا(مشه‌ختى) بيرا مه‌ل هه‌لكه‌فته‌کا تاييه‌ت ب گه‌لى کورد
دکته‌کو ئه‌وژى (چارشه‌مبيا سوژه) کو تاييه‌ته‌ب کوردين ئيزدى قه، دبيژيت:

"ئاگرو چارشه‌مبى سوژه^(*)، سوژنه‌بووم هه‌ر دهمده دار
هه‌قده جار گه‌ريام ل دؤرا، خو سه‌رپا هاقيت سى جار
من دکوت: ئاگر بده من، رهنگه‌کى سوژو جوان
ئه‌ز گه‌له‌ک زمه‌ک و زني‌رم، شه‌ريه‌تا دهمدان قه‌خار
پي‌رو کال تيکدا جوان بوون ئيش و دهمدين وان فرين
ئه‌ز ژى ناقددا هه‌ر دگه‌ريام، من دکرداد و هه‌وار..."^(٦٢)

ئهو توبوگرافيا ئاکنجيبوونى يا مشه‌ختى تيدا دژيا هه‌ق سنوور و
تيکه‌لبوو لگه‌ل ئايندارين ئيزدى ب شيوه‌کى وه‌سا کوتيکليه‌کا راسته‌وخو لگه‌ل
وان هه‌بوو، بى چهندي کهلته‌ور و نه‌ريتين (کوردين ئيزدى) بو به‌شه‌ک ژ
بيردانکا وى يا روشه‌نبيري، ژيه‌ر هندی دياردبيت کو ئهو ليڤه‌گه‌رى هه‌فتيکستی
لگه‌ل کرى دبناندا جه‌ژنا (سه‌رى سالا ئيزدى)يه يا ئاينى کو دکه‌فите د مه‌ها
نيسانى دا و بى چهندي دبیته هه‌لكه‌فته‌کا گشتى بو باومردارين ئيزدى کو ئهو
دبیته هه‌فتيکستی لگه‌ل قه‌ولى (چار شه‌مووى)، ئه‌وا بى شيوه‌ى هاتى ئشيسين:

" چارشه‌مبوو رۆژه‌که فادله

مه‌لک فه‌خره‌دين ئافرانده‌بوو ژدله

ناس نه‌دگر روحيه‌ت چو غافله

❖❖❖

چارشه‌مبوو رۆژه‌ک ب حسابه

ژبا مه‌له‌کا هاتيه‌ ئه‌ق جه‌وابه

دەریبەت خیرا د قەکرینە ژرۆژەلات هەتا ب رۆژناقا

ل چارشەمبووی بڕی بوو کراسە

ژ مەرا دانایە ئەف ئەساسە

نابت ل چارشەمبووی خۆ ژ تۆکی بکەیه خالاسە...^(٦٣)

د ناڤ مللەتی کورددا چەندین هەلکەفتین جوراوجور یین هەین، چیدبیت (نەتەوهیی، ئایینی، سیاسی، جفاکی،...) بن، ئەقان هەلکەفتان کارتیکرنا خۆ ل سەر هوزاننانا کرێه و بووینە کەرستی داھینانا هوزانی، د قی بواریدا (بەدرخان سندی) دبیزیت:

" ئەهێ شۆرەشا ئەیلولا موبارەك

گريامە تیتن ئەفروب جارك

ئەهێ كازا ب دەستی بازی بارزان

هاتە چانەن و دەاتە ئاڤدان

تورینا ئەیلولی خۆدی دابو

دەمی ژێهەل ژ ژوردا جودابو

لی چیرۆكا ئەیلولی جودایە

پەریزادەیه و ئاشق و مەلایە

دبەرا ئەیلولی باش دزانی

سەمیانا میری میران بارزانی...^{(٦٤)*}

ل سالا (١٩٦١) ی چرای شۆرەشا ئەیلولی ل باشوری کوردستانی هەلبوو، کارتیکرنا مەزن ل ژیار و هزرا هوزاننانا کربوو، سندی ژێ ئیک ژ وان هوزاننانا بوو، ژێر هندی ژێو داھینانا هوزانا خۆ هەفتیکستی لگەل قی روویدانی

دیارکری ژێ لسه‌ر دیارکرنه‌ تیکستی وهرگرتی هاتیه ئافاکرن، ئانکو به‌رچا‌فکرنا وی تیکستی هه‌فتیکستی دکهل هاتی کرن و که‌رستی وی بوویه پی‌خوارنا ئافاکرنه‌ تیکستی هوزانی یی نوی، د قی بواریدا جه‌ندین نموونین ئاشکرا و فه‌شارتی هاتینه‌ ده‌ستنیشانکرن کو بووینه‌ کاکلا پروسا هه‌فتیکستی لگهل تیکستین دن چ هوزانکی یان ژێ فه‌دمربن.

۳- ۲- ته‌کنیک و ئیستاتیکا هه‌فتیکستی د هوزانی‌دا:

ره‌هه‌ندی‌ دا‌هینانا هه‌ر هه‌زه‌کا مرو‌فایه‌تی لسه‌ر لایه‌نی ده‌لالی و شیوازی‌ن دهربرینی‌ دمینیته‌، ب دهربرینه‌کا دی رادی‌ به‌یزی و ئارسته‌کرنه‌ نا‌فه‌روکا ده‌لاله‌تین ئه‌و هه‌ر بخو‌فه‌ دکریت زی‌ده‌باری ئه‌و لایه‌نین ئیستاتیکی و شیوازی‌ن د دارشتن و دا‌هینانا وی هه‌زی‌ دا بکار ده‌ین ب شیوه‌کی‌ وه‌سا کو لایه‌نی‌ ئاسایبوونی‌ لده‌ف خو‌ فه‌ره‌شینیت و بکه‌فیه‌ته‌ دبواری‌ دا‌هینانین هه‌زی و ئیستاتیکی‌ دا، ئه‌فه‌ هه‌زه‌ ب ریکین‌ نا‌فه‌اتی‌ دشی‌ت ب ئه‌رکی‌ خو‌ یی بو‌ دروستبووی‌ رابیتن و هه‌ر وه‌سا دبیته‌ نا‌لافه‌کی‌ کارتی‌کرنی‌ ل هه‌ز و ویژدانا و مرگری‌ کو لدوما‌هیی‌ ژێ ئارمانجا قی‌ دا‌هینانی‌ ژێ هه‌ر و مرگه‌ ژبه‌رکو دبیته‌ پی‌شه‌ری‌ ده‌ستنیشانکرنه‌ رادی‌ کارتی‌کرن و سه‌رکه‌فتن یان سه‌ره‌نه‌که‌فتنی‌ بو‌ وی تیکستی.

ئه‌و زمانی‌ تیکستی‌ هوزانا نوی‌ دا‌هینایی‌ ل هه‌ر قونا‌غه‌کا هه‌بیت پی‌ ده‌یه‌ته‌ نشین‌ دبنیاتی‌ خو‌دا رووی‌ ژ ده‌رفه‌ یی‌ وی تیکستی‌یه‌، ژبه‌ر کو ئه‌و هه‌می‌ پروسین‌ د هوزانی‌دا ده‌ینه‌ نه‌نجامدان دکه‌فنه‌ ل ژیر فشارین‌ زمانی‌ و قه‌باری‌ بکارئینانا وی و شیوازی‌ن دهربرینی‌، واته‌ " ئه‌مه‌ش ئامانجی‌ ده‌قی‌ شی‌عری‌یه‌. که‌ واته‌ به‌های‌ ئیستاتیکی‌ وشه‌ له‌ شی‌عردا، ئه‌و واتایانه‌یه‌ که‌ شاعیر (یان خو‌ینه‌ر) پی‌ی‌ ده‌به‌خشی‌ت، نه‌وه‌ک واتا فه‌ره‌ه‌نگی‌یه‌کانی‌... " (٦٦) ئه‌فه‌ په‌یه‌شین‌ زمانی‌ هوزانی‌ پی‌ک دئین‌ ب دوو جه‌مه‌سه‌رین‌ ژیکجودا دچن‌ کو ده‌لاله‌تا راسته‌وخو‌ یه‌ - زمانی‌ رۆژانه‌ - و نه‌راسته‌خو‌یه‌ د نا‌فه‌ دهربرینین‌ هوزانی‌دا و مرگر ب شارمزیایا خو‌ پتر لی‌گه‌ریانی‌ ل واتایا دی‌ یا دووی‌ دکه‌ت.

ههفتیکستی نهبتنی ب لایهنی واتایی و دهلالی فه دهیته گریدان، بهلکو د بیافی ههفتیکستی دوو رههندی تامهکرین تیکودوو بهردهست دبن، یی ئیکئی: ئەو تیکست یان دیاردین بهرین و سهردهم یین تیکستی نوی ههفتیکستی لگهل دکهت و ب ریکین جیواز تیکهلی ههبوونا خو یا هوزانکی دکهت ب واتایه کا دن، ئەو تیکسته دی (چ) وهرگریت کو دهلالهتا تیکستی نوی پی بهیز بکهت، و رههندی دوویی: ئەو تهکنیکا تیکستی نوی ب ریکا ههفتیکستی بکار دئینیت ژبو هه مبیژکرنا تیکستین بهرین و سهردهم و شیوازی فهحهواندنا وان د دهریرینین زمانی یین جوراوجور دا کو بینه لیقه گهرهکی کارتیکهر و ژبیکهینه رین تیکستی هوزانی یی نوی.

ئەو تهکنیکا تیکستی نوی ئافراندی د بواری ههفتیکستی دا بکار دئینیت، ئانکو چهوانیا وهرگرتن و تیکه لکرنی دبیته ئەگهری شینبوونا بهایی ئیستاتیکی یی تیکستی نوی ب وی شیوهی کو چهوانیا دارشتنی و کارتیکرنا لایهنی هونهری و تهکنیکی ئیستاتیکا تیکستی نوی بهرهم دئینیت و دبیته ئەگهری هندی کو سهرنجا وهرگری بکیشیت و ب نه چاری ل لیقه گهرین وی تیکستی بگهریت یین بووینه ئەگهری پهیدا بوونا فی ئیستاتیکی.

۳- ۲- ۱- ههفتیکستی دهرهکی:

د بیافی هزرا مروفایه تیدا ب گشتی و یا ئەدهبی ب تایهتی چ ریبازین پهیدا بووین ژناف ناچن، بهلکو لدویف بوورینا دهمی گهورین و لاواز بوون ب سهردا دهین، بشی چهندی ئەو هزرین کهفن دبنه بهشهک ژ بیردانکا مروقی و لگهل خو ه دهه لگریت کو لایهنی روشه نبیریا وی پیک دئینن، ئەف هزرین بهرین د جههکی دا بهرف لاوازیوونی دچن و ل جههکی دن -تیکستهکی دن- هیزا پهیدا بوونا وی دیاردبیت، ئەف پروسه ژی دکهفیته د ناقبهرا هزرا داهینهری و لیقه گری کارتیکرنی لسهردکتهت کو ب پروسهکی خو ب تیکستی نوی فه دچه سپینیت و رههندی خو تیدا دیاردکتهت، واته " نه یی دی و نه ئەفه، نه ئەفه و نه یی دن، بهلکو

تیکه لکرنه کا هه ی د ناقبهرا خوویی و یی دی " (١٧) ، واته ههر تیکسته کی هه بیت ژنهجامی تیکه لکرن و بهرجسته بوونا تیکسته کی کهڤنه د ناقی نوی دا .

ههفتیکستیا دهره کی د بنیاتی خۆدا پیک دهیت ژوی پاشماوی روشه نیبری یی کو لدموروبه ری داهینه ری کۆم دبیت و ئەڤ کومبوونه ژی خو ژ سنوورین دهمی و جهی دهریاز دکهت و ژبه رکو دبیته به شهك ژ هه بوونا هزرا و پاشماوی روشه نیبری یی داهینه ری، هوزانقان خو لگه ل دگونجینیت و لدممی داهینانا هوزانی قان لیقه گهران بکار دئینیت چ بریکا دهر برینین زمانی بیت یان ژی ئەو وینین ژ نهجامی و مرگرتنی لدهڤ وی دروستبووین و بهرسقدانا وان یان ب شیوی هه قشیوهی بوو یان ژی ب شیوی هه قذرزی بوو .

ئهڤه ئەو تیکه هشتن بوو یا لدهڤ هوزانقانی کرمانجیا ژووری پهیدا بوویی کو لیقه گهرین تیکستین کهڤن چ هوزان یان په خشان بیت لدهڤ خو دپاراستن وب ریکا هه لاندنا وان و رابوون ب داهینانا تیکسته کی هوزانی یی نوی ئەوژی ب پشتبهستن لسه ر وان لیقه گهرین دبیردانکا واندا ههین وتیکه لکرنا وان لگه ل هزرا تاکی و خو هه یی یا خو .

ئهو لیقه گهرین د ناڤ میسک و بیردانکا هوزانقانی دا کوم دبن ب ئیک جاری سه روین دبن و ب شیوزاه کی دن دهینه بهرده سترن کو نوینه راتیا هزرا داهینه ری هوزانی دکهت و خو ژ لیقه گهری خو ناده ته پاش، به لی قه گهراندنا وی بو لیقه گهری لسه ر ملی و مرگری دمینیت، ئەڤ چه نده ژی پینگافه کا (به درخان سندی) بهرچا ق دکهت، دهمی دبیزیت:

" گهر نیچیرقان ژ نیچیری بره قیت .. چبکم ئەز
زارو لبه رسینگ کی دایی نه نثیت .. چبکم ئەز
گهر په رل بهر بابه لیسکی نه نثت .. چبکم ئەز
ئو کس ب دهردی قی دلی نه کهڤت .. چبکم ئەز ... " (١٨)

" ئىرىش بكن رهنگى زيا

زوو دمركهفن ژورين چيا

بگرن ل بهر دوژمن ريبا

كا: هور و ميت و ميديا

لهيلا كى يه؟

لهيلا ژنه

لهيلا بژى، سهه ئافه رين

ژبو مه بوويه ئول و دين

ديسا ل من دمربون برين

ههتا جهگهر من بوويه خوين

لهيلا كييه؟ (*)

لهيلا ژنه... (۷۰)

ئەف رویدانا دمرهكى يا پهیدابوو یی کو سیداره‌دانا ژنه‌کا کوردا شورەشگىر بوو د بياقى وى ژینگه‌ها هوزانغان تیدا دژیا رهنگشه‌دانه‌کا مه‌زن لدویف خوئینا، بقی چەندى وه‌کو کارتیکه‌ره‌كى دمره‌كى (جگه‌رخوین) ی هه‌فتیکستی لگه‌ل کریه و ب هوزان دمربرین ژى کریه و بوويه لیقه‌گه‌رى دمره‌كى یى پرى ده‌لاله‌ت، ئەف ناقى هوزانغانى بکار ئینایى و ژیه‌ر کو لدف وهرگران یى نامۆ نینه ته‌کنیکا تیکه‌لکرنا وی ئیستاتیکایه‌کا ره‌وان بو تیکستی هوزانى په‌یدا کریه و ریتمه‌کا ئاسان ب هوزانى به‌خشییه هه‌روه‌سا ته‌کنیکا خو‌میی یا هوزانغانى هه‌مبیزا قى روویدانى کریه و ب ریکا لادان و کورتکرنى شیایه وهرگرى ب روویدانه‌کا پيشین ئاگه‌هدار بکه‌ت به‌لى ب شیوى دمربرینى هوزانكى و خو دوویرکرن ژ زمانى رۆژانه و دمربرینى دريژ و ب شیوه‌كى هه‌فشيوه‌ی تیکستی

به‌رین هوزانا خو دارشتی کو لدویف تایبه‌تمه‌ندیا باسکه‌ری بگونجیت و ئاشوپا
خو‌انده‌فانی تیر بکته.

د هه‌فتیکستی یا دهره‌کی دا مهرج نینه هه‌رده‌م ب ریکا هه‌فتیکستی
تیکستی هوزانی یی نوی ئافراندی وهرگرتنا تیکستی پیشین بکته، به‌لکو دبیت
هه‌مان هزرا بوویه لیقه‌گهر بیته ره‌خنه‌ک و ره‌دکرنا وی هزرا وهرگرتی،
(د.به‌درخان سندی) دبیزیت:

"ئه‌ز نه‌مام د حکمه‌تا خو‌دی دا
کورمانج ژبه‌رچی مانه‌ دریدا
ماکا ژانین مه‌ سه‌یدایی خانی
ده‌لیشه‌ هات به‌ئی مه‌ نه‌زانی... " (٧١)

ئه‌ف دهریرینین، هوزانکی بین هوزانفانی بکار ئینان دبیزنی دژ شیوه، ئانکو
به‌حسکرن ل هه‌مان هزر به‌ئی ب شیواز و دهریرین و ئارستکرن و تیگه‌هه‌شتنه‌کا دی،
دقیره‌دا ل ده‌می پروسا هه‌فتیکستی ده‌یته ئه‌نجامدان چ ب ئاگاهی یان بی
ئاگاهی هوزانفانی بیتن دبیته وهرگرتن و داهیانانه‌کا نوی لگوره‌ی وی چه‌ندی
کو هوزانفانی هه‌مان هزرا به‌رین یا وهرگرتی به‌ئی ب شیوازه‌کی نوی و به‌روفاژی
تیگه‌هه‌شتنا یی به‌ری خو و ب ریکا هوزانکی به‌رسفا خانی د ده‌ت، ئه‌ف تیکستی سندی
یی ل پیش دبیته هه‌فتیکستی لگه‌ل هوزانه‌کا (خانی)، ده‌می دبیزیت:

"ئه‌ز مامه‌ د حکمه‌تا خو‌دی دا
کورمانج د ده‌ولته‌تا دنی دا
ئیا ب چ وه‌جه‌ی مانه‌ مه‌حررووم
بلجومه‌ ژبوچ بوونه‌ مه‌حکوم
وان گرت ب شیره‌ شه‌هری شوهره‌ت
ته‌سخیر کرن بلادی هممه‌ت... " (٧٢)

ئەو ئىستاتىكا قى دژ شىۆمىي د نأف هەردوو ھوزاناندا بەرجستەكەرى ب رىكا تەكنىكا بەھرمەندانە ھاتىە دارشتن، دەربرىنن ھوزانكى يىن سەندى بووینە بەرسفا خانى و د دەربرنن خۆدا ھەم بەسفا وى داىە و ھەم شىۆازەكى گۆھارتى يى دەربرنى داھىناىە ئەوژى ب لادانا تىگەھشتنا خانى بو رەشا كوردان و ئافراندا تىگەھشتەكا نوى بو رەوشا مللەتئ كورد، ئەف دژ شىۆمىە ب نەخشەكەرى بەرامبەرى ئىك وەكو لخواړى ديار ھاتىيە بەردەستكرن.

ز	خانى	بەدرخان
۱	ئەز مامە د حكەمەتا خۆدئ دا	ئەز نەمام د حكەمەتا خۆدئ دا
۲	كورمانج د دەولەتا دنئ دا	كورمانج ژبەر چى مانە درىدا
۳	ئايا ب چ وەجھئ مانە مەحرۇوم	ماكا ژانين مە سەيدايئ خانى

وینئ ژمارە (۶) شىۆازئ ھەفتىكەستيا دژيەك د نأقبەرا خانى و بەدرخان دا

۳- ۲- ۲- ھەفتىكەستيا نأفخۆيى:

د بياقئ رەخنەيى دا، ھەفتىكەستى دبیتە لىگەريان ل تىكەستين پيشين و چەوانيا بەرجستەبوونا وان د نأف تىكەستەكى نوى دا، ئانكو بزاقا قەدیتنا كودين تىكەستئ كەفن د نأف يى نوى دا، ئەف پروسە دبیتە تىگەھشتن و ھەلوەشاندن و دووبارە رىكخستنا تىكەستى ب مەرما جىوازكرنا وى تىكەستئ نوى ئافراندى ژ يين دەوروبەر، بشئ چەندئ ھەفتىكەستى دبیتە شىۆەكى نوى يى داھىنانئ كو ژ يى بەرىن جودايە و ھەر دەمئ خۆاندەفانى كارئ شروڤەكرنا وى كر دئ بىتە بەرھەمەكى نوى، ب تىگەھشتنا قئ پروسئ، ھەفتىكەستى دبیتە ئالاقەكى تىگەھشتنا چەوانيا داھىنانا تىكەستان و ئالاقەكى زانينىيەكو دەھمان دەمدا رىكەكە ژبو بەرھەمئىنانا دىسكورسئ نوى...^(۳)، ئەف دىسكورسە ژى دبیتە كاكا دەلالى يى وى تىكەستئ نوى يى كو ب رىكا ھەفتىكەستى ھاتىە داھىنانا و دەلالەتین وى ژ تىكەستين بەرىن بەرف يى نوى قە چووین و دئەنجامدا ھەبوونا يى نوى لسەر وان لىقەگەرىن يين كەفن دروستبووین.

ههفتیکستی ناخۆیی، پروسه‌کا بازنه‌یه‌یه کو د بیاقی داهینانا هوزانین ئیک هوزانانیدا دروست دبیت، واته لیقه‌گهر و تیکستی نوی ژیدمر و گه‌هشتن د ئیک کهس دا دروست دبن، بقی چهندی پیدقی ناکهت هوزاننان به‌ره‌ف دهوروبه‌ران و تیکستین دن مشه‌خت ببیت، به‌لکو ب پروسا فه‌گه‌ریان بۆ تیکستین خۆ یین به‌رین لیقه‌گه‌رین پیدقی بۆ تیکستی هوزانا خۆ به‌رده‌ست دکهت و هه‌مان تابه‌تمه‌ندیین خۆ بکارده‌ئینیت، لئیره‌ تشتی گرنه‌گ نه‌وه کو ئەف به‌ره‌مه‌ئینانا هزری یی گریدای ب پروسا هه‌فتیکستی فه‌ هه‌ر دکه‌فیت د نا‌ف هوزانین ئیک هوزاننانی و ژسنووری کارین وی دهریاز نابیت.

د بیاقی داهینانا هوزانیدا، هوزاننانین کرمانجیا ژووری ئەف دیارده‌ پهره‌وکریه کو ب شیوه‌کی به‌رچا‌فد نا‌ف به‌ره‌مه‌ین واندا به‌رجسته دبیت، کو ئەفه‌ ژ هه‌ر گریدایه‌ ب ته‌کنیکین ئیستاتیکا پروسا هه‌فتیکستییه، ب نموونا وی چهندی، هوزاننان (ئه‌حه‌مه‌دی ناله‌ند) د‌قی پروسی دا رۆله‌کی دیار هه‌بوو ده‌می دبیت:

"مه‌لائئ مـونکری وه‌لیا
ته‌پی خۆ ژ قولقوولی خه‌لیا
گه‌له‌ک هه‌یوان هه‌نه‌ لگه‌لیا
مه‌گه‌رتو ژ قسمی فانا بی
نه‌زه‌رکه‌ نه‌صو ئایاتی
بو ته‌ه‌رتیبا ویلایاتی
مه‌شیخه‌ت هاته‌ ئیسباتی
به‌ ئینکاری تو بی جابی..."^(٧٤)

ب پید‌ا‌چوون لسه‌ر تیکستی هوزانی یی بوری نه‌و چهنده‌ دیاردبیت کو د فه‌هاندنا هوزانیدا هوزاننانی پشتبه‌ستن لسه‌ر لایه‌نی س‌الوخدانی کریه ب مه‌رما گه‌هاندنا هزره‌کی بۆ وه‌رگری کو به‌رچا‌فکرنا دیتنا که‌سه‌کیه بۆ دیارده‌کا

دیارکری کو ئەو ژێ ئاینه، به ئی ب بهریخۆدانا هوزانقانی بۆ دهمهکی دن لسه
هه مان بابتهی دکه قیت شیوازهکی هه قشیوه به ئی ب دهربرینه کا دن دا دبیزیت:

" مه گازنده ئیرو ژهندهك مهلا
چ عیولی وان هه ی لوان بو بهلا
به دنیاو گه عناقه مان موبتهلا
لمرنی بدهست مان دموام ئاخ و ئای
کو ئەوژی وهکی هندهك مهكته بلیا
نه مان لچو ته رتیب و هندهك ریا
گه لهك خاندو ئەمما كه تن گاریا
ئەوان شوکر و منته هه می دانه بای..."^(٧٥)

ب پشتبهستن لسه شروقه کرنا ده لالی یا تیكستی هوانی و هسا دیاردبیت
کو هوزانقانی ژ لایی ته کنیکی فه هه مان ته کنیکا بهری یا دارشتنا هوزانی بکار
ئینایه و نه هاتیه گهورین، زیده باری هندی د بینگاڤا نشیسینی چ لیقه گهرین
دهرهکی و مرنه گرتی نه، به لکو هه مان هزرا بهرین و مرگرتی و ب شیوازهکی
دهربرینا دن بۆ و مرگری ئارسته کریه، ئەڤ چهنده ژێ بۆ مه دیار دکهت کو ژبو
نشیسینا تیكستی پشتبهستن لسه تیكستهکی كه فنی خوهیی کریه.

ب هه مان شیوه هوزانقان (مهلا خه لیل مشهختی) دوو تیكستین وی بین
هوزانکی بهردهست دبن کو ئیکی ژ وان پشتبهستن لسه ری دی کریه و یی ئیکی
بوویه لیقه گهر بۆ یی دوویی، دهوزانه کا خۆدا دبیزیت:

" کرش کرش رۆژاته چۆ
قیشار به هی بوهار نه ما
بو خو هه ره بهرده حل و جو
لیقا رویباری و بهرچه مان

بەس كە زېڤن و عارەعار
 بۆ خۆ دەڤینه قورم و جار
 نینه وەكى پێرار و پار
 داوت نەبى و جەژن و دىلان...^(۷۶)

ئەف تىكىستى ھوزانا مشەختى وەسفرنا رەوشا جۆرەكى مروفايە د ناڤ
 مللەت كوردا كو ب (جەحش) يان (جەحشك) دەاتنە نياسين كو ژ مللەت
 كورد بوون و د خزمەتا رژيما بەسى يا عىراقى بوون، ھوزانقانى ب تير و تەسەلى
 باسى وان دكر و سيفەتا باو د ناڤ خەلكى دا ب وانقە دەيلا، واتە ئەف ناڤكرنە
 ھوزانقانى ژ كەلتور و دەوروبەريڤ خۆ و مرگرتيى، ئەف ھوزانە ژى ل دەمى داھينايى
 تىكىستەكى دن بۆ ھاتىيەوھەكو ليڤەگەر، دەمى دپيژيت:

" كړش بەسە، بەار نەما	بۆ خۆ بگەرئ ل بەر چەما
بەسكە زېڤن و عارەعار	بخۆ فریز و قورم و جار
بەردانە تە كەرەموز	ئەى قوربەسەر بەس كير بگيش
تە زۆر بەارى تەر كرن	گارنيت قەلەو ل سمت خر كرن... ^(۷۷)

ئەف ھەردوو تىكىستين مشەختى ب پيڤھاتا خۆڤە دبنە تەمامكەرېن ئيك و
 دوو، واتە تىكىستى دوويى د قەكۆلينيڤا لسەر تىكىستى ئيكى ھتية ئاڤاكرن و
 تىكىستى ئيكى بوويه ليڤەگەر بۆ تىكىستى دوويى دقەكۆليني، ب پيداچوون لسەر
 ھەردوو تىكىستان وەسا دياردبيت كو لايەنى تەكنيكى يى ئاڤراندا دەلالى و دووبارە
 داھينايى رۆلى خۆ دبيني، لدمەكى دياركرى دا ديسكورسى مەلايى ب شيوھكى
 دياركرى بوو، بەلى د تىكىستى ھوزانى يى نوى دا و ژنەنجامى دووبارە كرنى ئارستا
 واتايى يا تىكىستى نوى ھاتىيەگھورين و دەلالەتەكا دن بەخشىيەكو مەرمين وى
 سەردەمى پەر بگەت و زيڤەبارى ھندى و مرگرى نەچار بگەت كو ب بەراوردكرن و
 شروڤەكرنى و دويشچوونى ئان ھەردوو تىكىستان پيڤكە گریدەت و لايەنى

نویساندانا وان دیار بکەت. ئەق تیکەلیا هەردوو تیکستان ب نەخشەکی هاتییه دیارکرن.

لیقەگەر	تیکستی نۆی
کرش کرش رۆژاته چۆ قیطار بەهی بوهار نەما	کرش بەسە، بهار نەما
بۆ خۆ هەرە بەر دەحل و جو لیقا رویباری و بەرچەمان	بۆ خۆ بگەری ل بەر چەمان
بەس کە زپین و عارمعار بۆ خۆ دەرینە قورم و جار	بەس کە زپین و عارمعار بۆ خۆ فریز و قورم و جار

وینی ژمارە (۷) قەگەرانا تیکستی نۆی بۆ لیقەگەرین وان

لگورە رەهەنن سەرەبابەتی بەردەست و ب پیقەری و مەرگرتنا لیقەگەران، هەفتیکستی نافخوی دیبته لادانا تیکستین دەورو بەر و قەگەریان بۆ تیکستین خوی ئەوژی ب ئەجامدانا پروسەکا نۆی کو تیدا هوزانقان پشتبەستنی ل سەر تیکستین خۆ یین پیشین دکەت و هوزانقان دق قوناغیدا دیبته و مرگر و خۆاندەقان و دەسلاتین و مرگری بی سنوور و مردگری، ئانکو ئەو تیکستی وی یی کەفن دکەفیتە بەر پروسا هەفتیکستی و دیبته لیقەگەر بۆ ئافراندا تیکستەکی دن، بقی چەندی دیبته کریارەکا دووبارە ئافرانندی ل سەر ئیک بنیات کوری و ریچالین لیقەگەری و تیکستی نۆی ئیک ژیدەرە.

۳ - ۲ - ۳ - تەکنیکا تیەلکیشی:

د بیاقی رەخنەیدا گرنگیەکا مەزم ب بابەتی تیەلکیشی هاتیە دان و ب تایبەت دبواری رەوانبیزی دا، ژبەرکو ئەو لایەنی بەحس لی دەیتە کرن دیبته رەهەندەکی گرنگی قی بابەتی و دبواری ئەدەبی دا کارابوونەکا بەرچاق بخۆقە دبینیت، تیەلکیشیا ئاخافتنی، واتە " پەیدابوونا مەرمییە بیی کو نامازەکی یا سالوخذانەکی یان دەربیرینەکی ژی بکەت " (۷)، د بیاقی ئەدەبیدا زۆر جارن ل دەمی تیکستەک دەیتە خۆاندن، وەرگر ب خۆاندنا خۆ و ب شروقه کرنا وی تیکستی

هوزانا خودا، ئەف تێهه لکیشه ژى بو پرکرنا دیرین هوزانی نه هاتییه، به لکو ئەهه ژى بهرى خو دبهینى و مرگرتنا وى یا بوویه ئەگهرى نويساندا لایهنى ده لالی یى هوزانى و رههه ندهكى سیمانتيكى یى بهیز ئافرانديیه زیده بارى هندى لگه ل تیکه لکرنا وى ب ریکا تهکنیکه کا شاره زایانه بوویه به شهكى ئاڤاکه ر و پیکهینه رى تیکستى نوى ئافراندى و رههه ندهكى ئیستاتيکی پى به خشییه، بشى چهندى و مرگرتنا وى ریتما ده لالی یا تیکستى هوزانى تیک نه دایه، به لکو ئەو دهربرینى ههفتیکستى لگه ل هاتیکن و بوونه تمامه کرى هوزانا وى.

ئهگه ر ئەم بهرى خو بدهینه (تیهه لکیش) و هکو بهرام بهرى تیکه هى ههفتیکستى، بشى چهندى هه ر تشته کى بهیت و مرگرتن دى چیته لهن قى تیکه هى، ژیه رکو هه ر تیکه هه کى ل ده مه کى دیارکری هه بوونا و ئەکتیقبوونا خو یا هه ی زیده بارى هندى ب بورینا ده مى تاییه ته مندى و گرنکیا خو دکهوریت، به لى وى چهندى ژبیر نه کهین کو تیهه لکیش ژى دکه فیته د بیاڤى وان دهنگین د ناڤ روشه نبیریا مروقى دا دکه رهن کو بتنى په یوه ندهیه کا د بیاڤى مروقایه تى دا وان دهنگان پیکشه گریده ت.

ئهو تیکستین ریڤنگ یین د ببردانک و روشه نبیریا مروقى دا گه شتى دکهن بزافا وان بهردموامه، ئەف گه شتا وان ژى چیدبیت وهک خو بهینه فهگوهاستن یان ژى ده لاله تا وان به لاف ببیت، هندهک هوزانقان و مرگرن و ههفتیکستى لگه ل دکهن کو ئیک ژ وان ژى (په رتو به کى هه کارى) بوو ده مى دگوت:

ئهووه ل چیه ؟ ئسمى خودا	"سه ر لهوحى دیوانا ئەه زه ل"
ناڤى خودى کین ئبتدا	فه رضه کو ئەم هه ر سه فحه کى
ئاریشا هه ر نوسخه یان	ئهو ئسمى زبیا سه فحه کى
ب وى قائمن ئەه رد و سه ما... ⁽⁸¹⁾	فه تحا کلیدا دهر گه ریان

د بیاقی داهینانا هوزانیدا و ب تایبەت د قوناغا کلاسیکی دا دیباجا هەر هوزانەکی کەلتور و پروسا نەئیسینی هەبوو، ئەف چەندە ژێ ب شارمەزایی و چاپوکیا هوزاننانی دەهاتە پێشەر کرن، هوزاننانی مە ژێ د قی بواریدا شوین تیلین خو هەبوون، وژبەرکو ژ لایی دەمی فە گەلەک پستی خانییە دی ب نین د قی ئافرانیدی دا هەفتیکستی لگەل خانی کریه، بەلی ب تیهه لکیشەکا نەرستەوخو ئەف پروسە بجە ئینایە بشی چەندی دبیتە هەفتیکستی لگەل هوزانا خانی یا دبیزیت:

"سەرنامەیی نامە نامی ئەللا
 بی نامی وئ ناتەمامە وەللا
 ئەی مەتلەعی حوسنی عەشق بازی
 مەحبوبی حەقیقی و مەجازی
 نامی تیهه لەوحی نامەیا عەشق
 ئسمی تیهه نەقشی خامەیا عەشق
 بی نەقشی تە نەقشی خامە
 بی نامی تە نامە نا تەمامە..."^(۸۲)

ب شەرّفەکرنا هەردوو نمونان وەسا دیاردبیت کو ب مەرما زەنگینکرنا لایەنی دەلالی بی تیکستی نوی هەفتیکستی لگەل تیکستی کەفن یا هاتیە کرن ئەوژی ب پشتبەستن لاسەر تیهه لکیشا نەرستەوخو مفا ژ تیکستی خانی هاتییه وەرگرتن و ب تەکنیکەکا ئیستاتیکی تیکەلی تیکستی هوزانا خو کریه و بوویه ئەگەری پاراستنا کەلتورەکی کو د ناڤ تیکستی هوزانا کلاسیکی دا بەلاقبوو.

۳- ۲- ۴- تەکنیکا پیکهاتا دراماتیکی:

بابەتی دیالوگ و دراماتیکا دکوکا خۆدا فەگیرانا هەندەک رویدانایە کو پیش داهینانا تیکستی هوزانی بی نوی هاتیە فەگیران یان ژێ نەئیسین و

هوزانفانی نوی یی ئافرانندی د دارشتنا خودا وی کهرستهیی دکهته ئالاقهکی خاڤ
 بو دووباره دارشتنا وی د پهیکهری هوزانیدا، ژبهه هندی ئەڤ جوړه د بنیاتدا
 پشتبهستنی لسهه دیالوکی و شهگیران و ههفرکی و بزاقا چیروکا دکهت، رهنگه
 ژنایهتیهندیی وی یین هههه گرنگ ئەو بیت، کو " ل دهمی مروڤ ههست دکهت
 کو ههبوونا وی یا بتنی نینه، بهلکو پارچهکه ژوی بیاقی تیدا دژیت و لگهل یین
 دهوویهه دا دتیکهلیی دا نه... " (۸۳) دقیرمدا تیگههشتنهک لدهڤ هوزانفانی پهیدا دبیت
 کو ههبوونا تیگستی وی و گرنگیا وی دکهڤیته لسههوهرگرتن و ههلانندن و
 ههڤتیگستی لگهل فان لیڤهگهران، د ڤی بیاقیدا هوزانفان (جزیری) دبیزیت:

" مهی نه نووشی شیخی صهنعانی غهلهط
 ئەو نه چوو نیف نهرمهنستانی غهلهط
 مسلی مووسا وی تهجههلایا ته دی
 ئی تو دی کانی خهتا هانی غهلهط
 وی نه دی بهژنا ته و داییی قیاس
 حکمهتی لهو چووویه بورهانی غهلهط
 سه طوه تا لهیلی یهقین مهجنوون تهپاند
 وهرنه قهیس ناکهت بیابانی غهلهط
 وهک نیشانی نهقش و نیشانهک ته دی
 ئی کو نیشانهک ته دی کانی غه له ط... " (۸۴)

د بهرههمی درامیدا تهڤایا بیکهینههین بنیاتی وی بیگهه کاردکهن، ئەوژی
 ب ریکا ئافرانندا وینهیهکی هونهری و و بهردهستکرنا رهههندهکی درامی یی
 سههیهخو کو تیدا سۆز تیکهلی هزری ببیت و فورم وناقههروک ب ریکا تهکنیکهکا
 رموان بیگهه بهینه گریدان، ئەڤ نامرازه بیگهه کوم دبن ب مههما ریکهستنا بزاق و
 شهگیرانی، واته ئەو لیڤهگههری ژ تیگستهکی درامی یان پهخشانکی هاتی
 وهرگرتن ههمان تاییهتیهندی لگهل خو دئینیت و تیکهلی تیگستی هوزانی دکهت.

دقی پارچه هوزانا جزیری دا هفتیکستی لگه‌ل تیکسته‌کی چیروکی هاتییه‌کرن
 کو (فهقی تهیران) ژێ ئاماژه پیندابوو و ئەو بخۆ فهگیرانا سهرهاتیا
 کهسه‌کیه‌کو ژیه‌ر عه‌شقا که‌که‌کی کو لگه‌ل وی هه‌ف ئاین نه‌بوو رابوو ژواری
 خو مشه‌خت بوو و به‌رف وه‌لاتی ویقه‌ چوو، کو دئه‌نجامدا بوویه هه‌فتاین لگه‌ل دا،
 سه‌نته‌ری هه‌فرکیا درامایی ژوی چه‌ندی ده‌ست پی دکه‌ت کو شیخی سه‌نعان یی
 نه‌چار بوو د ناقه‌را ئاین و خوشتیفا خودا ئیکی ژێ هه‌لبژی‌ریت و بریارا دروست
 بده‌ت، لگه‌ل قی چه‌ندی دا جزیری بوچوونا وی په‌سه‌ند دکت کو یی شاش نینه،
 به‌لکو لیگه‌ریانه ل وی خوشیا دیتنا یارا وی پی دبه‌خشیت.

د نمونه‌کا دن دا و د هوزانا (قف للتفتیش) یا هوزانان (مؤید طیب) کو
 درامایه‌کا زیده ره‌وان بو وه‌رگری ده‌یته ئارسته‌کرن ب هه‌می هوویرکاریین ویقه،
 ده‌می دیژیت:

"...ده‌ریاس نا بیت

ل به‌ر وی ستوینی

روژی بیست و پینج سه‌عه‌تا

سه‌ بی‌ت هه‌ین و

گه‌ر سه‌ ره‌وین

هه‌ر سیاری ده‌قه‌کا رمش ل ئەنی نه‌بیت

دی په‌یا بیت

ل به‌ر وی ستوینی.. سه‌ر ره‌وین

دو سیارین ئەنی - که‌قه‌ر

هه‌فسار به‌ردان و په‌یا بون

ژ جیبه‌کا

هه‌پری و کورپی و بارین گران

پشتا وی خار و خۆیل کری

به‌فر باران و هه‌تافی

هه‌ستی وی پیتی کری

ناه، ژوی جیبی

هه‌ردوو برا په‌یا بوون و

که‌کی مه‌زن تو وهره پيش...⁽⁸⁰⁾

" ئەه شعره لسه‌ر بوویه‌ره‌کا راست ئاقابوویه. ل سالا (1963) ی، ل زالگه‌ها (خالا پشکینیی) ده‌قی باژی‌ری که‌رکوکۆ دو برا ژ جیبه‌کی هاتنه دابه‌زاندن و گووتنی یان دی خه‌به‌را بیژنه مه‌لا مسته‌فا بارزانی یان دی وه کوژین "⁽⁸⁶⁾ ئەه هوزانه ژبه‌رکو یا دریژ بوو، بتنی ئەو پارچه هاتینه و مرگرتن یین خزمه‌تا فه‌کولینی بکه‌ن، د ئاقا کرنا خۆدا و ب ته‌کنیکا پیکه‌اته و ئاقا کرنا درامی تی‌کسته‌کی راسته‌قینه بکارئینایه ژبو داهینانا هوزانی، تشتی سه‌رانج راکیش ئەوه هوزانفانی بتنی ئەو دیمه‌نه بکارئینایه یین ره‌وشا وان هه‌ردوو گه‌نجان به‌رچا‌ف دکهن و کارتی‌کرنه‌کا ویزانی بو و مرگری ئارسته دکه‌ت و ب ریکا وینه‌یه‌کی فراوان ره‌دا داخو‌ازیی یی به‌رامبه‌ر دکهن و هه‌فتی‌کستی لیشه‌گه‌ری لگه‌ل تی‌کستی نوی بشی نه‌خشه‌یی ده‌یته روونکرن.

هه‌فتی‌کستی، شرو‌فه‌کرن

تی‌گه‌هشتن (بیکه‌شه‌گریدانا لیشه‌گه‌ران)

وینی ژماره (8) پروسا نویساندنا لیشه‌گه‌ری و تی‌کستی نوی

٣- ٢- ٥- تهكنيكا نهناگرام Anagramme:

بنياتي دروستبوون و قهباري تيکستي ب پهیکهري توبوگرافيا وي يا لسهر لاپهري ناهيته پيشان و نهو دميرينين سنوورين وي دهستنيشان دکهن نابنه سنووري تيکستي، ژيهر کو د ههبوونا خودا پيکهاتهيهکا زماني يا رههايه ژ نهنجامي فرمتيگههستن و رامانين بهرفرهه سنوورهکي دهلائي يي ديارکري بو ناهيته دان (*) و لگورهی خواندن وشروقهکرن و تيگهههستن واتايين جوراوجور بو دهينه دان، نهف نهو تاييهتمهنديهيا کو تيکستي ب وي شيوهی دياردکته کو ژ سنووري ژانرين نهدهبي دمريازيکته و بيته کهرستهکي خاف بو داهينانا مهريمين ژيکجودا کو تاييهتمهنديين خو لدويث تهکنيکين جوراوجور بگهوريت.

نهف تيگههه رژديي لسهر پهيشا دکته و نهو گهورينين ب ريکا درکاندني و دميريني ب سهردا دهين، واته د بياقي تيکستي دا و لدويث دهلالته و جهي تيدا کاردکته شيوازي وي دهيته گهورين، ژيهرکو " تهکنيکا نهناگرام د بياقي ئاڤاکرنا تيکستيدا لسهر بيکشه نويساندن و تمامبوونا تيکستي کار دکته کو ديته نهگهر کو تيکست - ب شيوهکي گشتي- د نافخوييا خودا فهزاني بکته، ئانکو کار دکته ژبو دووباره گهورينا رهوشا پهيشين بزاره ب شوهکي جودا ژ درکاندنين دميرينا واتايهکا دن و نهف پروسه زي چيدبيت لسهرهکي پهيشي يان ژمارهکا پهيشين تيکستي بهيته نهنجامدان " (٨٧) و دووباره فهزانا وان پهيشان ژ لايهکي فه دهلالته تيکستي بهرفرهه دکته و ژلايهکي ديشه لايهني تکنیکی و ئيستاتيکی يي تيکستي بهيز دکته.

ژ نمونين هههه بالکيش دهوزانيدا، نمونهکا هوزاننان (سهلمان کوقلي) يا بناقونيشاني (عهباسي دورنياس) کو دياريهه بو (نهنومه مهسيفي) يي شاعير بهردهست دکهقيت و دبيژيت:

" نهفرو

يي ژ هيکي دمر دکهقيت

ل کرمکا دگه‌رییت

تو باش دنیاسی

نه‌ناس، ته دنیاسن و، تو وان دنیاسی

چکو ناسی، نه‌ناس نیاسی

ئی ژبیر نه‌که، یی ب بهر شالوکی دکه‌فیت

ئی ژده‌فی شالوکی د ره‌فیت

ل کرمکا دگه‌رییت

چکو دزانیت کرم دبه‌رنیاسن

داسن هه‌کو نه‌ناس نیاسن

هه‌کو نیاسن ئی دبیت یاسن

تیته نیاسن ب راستی ناسی

شالوکی و داسی ب بهر دکه‌فی

تیته نیاسن ب دهستی و ده‌فی

ئی تو ناسی، گوندور نیاسی

میرم (عیسی ده‌لا) تو باش دنیاسی

ب داسی میرم

میرم دهستی ته داسه . .

ده‌فی ته داسه

تو دو‌رنیاسی و نه‌ناس نیاسی...^(۸۸)

ئه‌گه‌ر ئهم ژ ده‌ستی‌کا هوزانی پیئه‌ه بچین په‌یشه‌کا سه‌نته‌ر
بکاره‌اتییه‌کو ئه‌وژی (نیاس)ه، ده‌فی هوزانی‌داب هه‌ژمار (۲۹) جاران دووباره بوویه،

به ئی هەر جارەکی ب شیوازەکی هاتییه و د هندەك ریزاندا وهکی خۆ دووبارەیه، ئەهه پهیفا ناڤهاتی ب چهندی شیهویان بهرجسته دبیت (دوورنیاس، دنیاسی، نه ناس، دنیاسن، ناس، ناسی، نه ناسی، دبهرنیاسن، نیاسین، یاسین، نیاسن، داسی، دنیاس، داسه، دوورنیاسی، نیاسی)، بهی چهندی (١٦) جاران ب شیوهکی ژیین دی جودا هاتییه نڤیسین، ئەهه جوودابوونه ژی بوویه ئەگهری هندی کو لایه نیین وی یین دهلالی ب ریکا تهکنیکا ئەناگرام ژیک بهینه جودا کرن کو و پهیفا (نیاس) بوویه بنگهه گهورینی ب سهر پهیفی دا هاتین کو دشین ب فی شیوهی دیار بکهین.

ز	پهیفا (دناڤ تیکست)یدا	واتا (ژدمرڤهی تیکستی)
١	دوورنیاس	ژ دوورڤه دنیاسیت
٢	دنیاسی	ئهری دنیاسی
٣	نه ناس	ڤهشارتی
٤	دنیاسن	هون وی ناس دکهن
٥	ناس	زانین
٦	ناسی	وی ناس دکهی
٧	نه ناسی	ئهو ناس نهکر
٨	دبهرنیاسن	خه لک وان ناس دکهت
٩	نیاسین	خزماتی
١٠	یاسین	ناڤ
١١	نیاسن	نیزیکن
١٢	داسی	ستری، توفی گیایی هسک
١٣	دنیاس	دهیته ناسکرن
١٤	داسه	ئامیری قه دکرنا داری
١٥	دوورنیاسی	پیش بینی دکهت
١٦	نیاسی	ناس دکهی
١٧	دورنیاس	شارمزا د نیاسینا دور و جهواهراندا
١٨	دوور نیاس	ژ دوورڤه دنیاسیت و پیشینی دکهت

کهفتیهده دوو دمبرینا دا کو د ژیکجودانه و واتایین وان بین دهلالی ژیک دچن، ئەف چهنده ژی د وان دمبرینا دا دیاردبیت یین کو ژ لایی هوزانسانی فه بکار هاتین کو دبنه بنیاتی هوزانا وی، ئەو پهیشه ژی بشی شیوهینه (هاری، جارا، بارا)، دقیرمدا نیکهم پیتا وی پهیشی هاتییه گهورین و ب قی گهورینی دهلالهتا وان ژیکجودا بوو، هەر وەسا گهورین ب سەر دوو پهیشین دی دا کریه کو د ناف تیکستی هوزانا ویدا بهرچاقدبن، ئەوژی پهیشین (چهره) کو رامانا خوارن دگههینیت و (چەروان) کو دهلالهتا کهسکاتی و گیایی دگههینیت، بهئی د سەر هندی را ئەف دمبرینه بووینه ئەگهری فهزانا تیکستی و ههفتیکستی د سنووری ژانری خوی ئەدهبی دا کریه، و بزاقکریه کو لگهل دروستکرنا ریتهکا دهلالی یا گونجای، بیناتهکی ریتمی یی ناسان ب تیکستی هوزانی بهخشیه و هەردوو ریتیم دگهل نیک و ب ریرموهکا مەرهمدار د ئاقاکرنا تیکستی نویدا کارا بوونه.

۳- ۲- ۶- تهکنیکا پاراگرام Paragramme:

ژ تاییهتمهندیین تیکستی ئەدهبی و بتاییهت یی (پهخشانی) ئەو کو د سالوخدانا دیاردین جوراوجور دا هندهک جارن پهناپی دبهته بهر شیوازی دریزکرنی و زیدمرووی دقهگیرانا روویدانا دا، ئەف چهنده ژی بوویه دوو لایهنی، یی نیک: دریزکرنهکا بی واتایه و دبیته ئەگهری بیزاری یا خۆاندهفانی و ژ تیگههشتنا تیکستی هافی دبیت، یی دووی: ژ بهر سروشتی بابەتی و لدویف پیدفی یا رموشی و بهرچاق وەرگرتنا رویدانی داهینهر پهناپی بو قی شیوازی دریزکرنی دبهت، بهئی د تیکستی هوزانیدا- کو بابەتی فهکولینا مهیه- ئەف تهکنیکه وەسا بکاردهیت کو لدویف سروشتی ژانری ئەدهبی بگونجیت و هنده دریز دکهت کو دهلالهتا هوزانی پی تمام بیت، چونکی ژ تاییهتمهندیین هوزانی ئەوه، کیمتین دمبرین و پترین واتا، ئەف دریزکرنه ژی ب (پاراگرام) دهیته نیاسین.

بشی چهندی پاراگرام دبیته "تهکنیکهکا ژیک کیشانی کو رادبیت ب گهشهکرنا دهلالهتهکا بجویک یان روویدانهکا بجویک ب ریکا فهگیران و

سالوخدان و دیاووک و تیراکرن وزیده کرنی و ئەف تهکنیکه ژ لایهکی قه دبیته هاریکار بو بهیزکرنا ده لالهتا تیکستی و ژ لایهکی دیشه رادبیت ب زیدهکرنا بیافی تیکستی لسه ر لایهری نغیسی" (۹۰)، یا گرنکه ل شیره روون بکهین کو ئارمانجا پاراگرامی نهبتنی زیدمرووییه د نغیسنی دا، به لکو لدویف پیدفی یاتیا بابهتی و سروشتی وی ئەف تهکنیکه دهیته بکار ئینان.

پهنا برن بو فی تهکنیکی ژ لایه هوزانقانا قه دبیته ئەگه رهک بو هندی کو تیکستی هوزانی ژ لایه ده لالی و تهکنیکی و ئیستاتیکی قه تاییه تمه نیا تهواو بوونی بخو قه بگریت، ئەف چهنده ژی دمینیته لسه ر شیان و شارمزایی یا داهی نه ری، واته ئەگه ره ئەف تهکنیکه ب نه شارمزایی هاته بکار ئینان ئیکسه ر سیمایی هوزانی تیک دچیت و دبیته ئەگه ری هندی کو و مرگر د ناف دهر برین وی هوزانیدا به رزه ببیت و قه برینی بیخه تیه دخواندن وشرو قه کرنا ویدا کو دئه نجامدا هوزان بهایی خو یی ئارمانجی ژ دهست د دهت.

د ناف تیکستین هوزانا کرمانجیا ژووریدا چه ندین نموونین پاراگرامی به ردهست دبن، د هوزانا (ئەف قیزه) دا تهکنیکا پاراگرام ب شیوهکی روون و شارمزایانه بکار هاتی، بشی شیوهی:

" ئەف قیزا هه

ئەفا دخلیت

ئەفا و مردهک

ئەفا گا فا ئیکی دکه قیت

روندکیت وی بو بوینه چهک

ئەفا دهرچوو یا زانکوی

ئەفا دبیزیته بهرخی شهک

ئەفا پیچایی و و مرپیچای

ئەفا پزیشک و نوژدارا برینیت من

ئەفا دخوینا من دزقریت

ئەفا گووره کەفک رمش و

چاقرمش و

خال رمش و

بەخت رمش و

سوفی یا من

ئەفا حەیران و سەیران و گوکی یا من

ئەفا خەیاڵ و

ئیلھام و

عود و

ساز و

پەیف و، ئاواز و، مەیا من

ئەفا زیندان و

ژیندان و

(سەجان) و

گرتی یا من...» (۹۱)

(ئەف) ئامازە پیکرنە یا کو هوزانقانی بکار ئینایی دبیتە نیشانەکا
نارستەکری بو وی مروقی سالوخ د دەت، و دبیتە دەستییک بو چوونە ناڤا جیھانا
وی کەسی لایەنین وی بەردەست دکەت ئەو دەرازینکا بی دەنگیی دشکینیت و بەرەف
رەهەندین راگەهانندی دجیت، خەونا کەسەکی (هوزانقان)ەکی شەیدایە کو ب

دلی خو وەسفا جانا خو دکەت پارانەوا کەسەکی ژدویر بەری خو د دەتی و د نەینیی دلی خو دا سترانا پی دبیزیت، هوزانقانی ژ (قیزی دەستپیکریه، بەلی (هەفاناقی نیشانە) (ئەف، ئەفا) بکار ئینایە کو دەمی ریزی هوزانیدا بتنی خو ب سالوخدان و دیارکرنا تاییەتمەندیین وئە گریدایە و بشی چەندی ب ریکا تەکنیکا پاراگرام هەفتیکستی لگەل تیکستی خو بخۆ کریه و تیکست بەرفرەه کریه کو شیایە چەندی دەرینا بکار بینیت ب شیوہکی وەسا ریکی بەدتە وەرگری کو پتر ل ریتما سالوخدانی بگەرەیت، دبیزیت (ئەف قیزا هە / ئەفا کافا ئیکی دکەفیت / ئەفا پیجایی و وەریچایی / ئەفا دخوینا من دزقریت / ئەفا حەیران و سەیران و گوکی یا من).

۳- ۲- ۷- تەکنیکا هەفتیکستی هوزانکی (هەفتیکستی هوزانی لگەل هوزانی):

تیکستی هوزانی، سەرەرای هندی کو قەریژا هزر و ئەزموون و ناشویی هوزانقانییە، بەلی لگەل هندی دا و ژبەر کو وەکو کەس دبیاقەکی - ژینگەهەکا- دیارگری دا دژیتن، ئەو دەورویەر کارتیکرنی ل سەر دکەن ئەفجا کارتیکرنەکا باش یان خراب بیت، ئیک ژفان کارتیکرنا زی یا ئەدەبییە، ئەوژی ب ریکا کارتیکرنا بەرەمەین ئەدەبی و هوزانکی ل سەر هوزانقانی و دئەجامدا جوړە تیکەلیەک د ناقبەرا وادا دروست دبیت، چونکی هەفتیکستی " پەیوهندیەکا نامادەبوونا هەفبەشە د ناقبەرا دووتیکستان یان ژمارەکا تیکستان، ئەوژی ب ریکا قەخواندنا تیکستان د تیکستەکی دن دا"^(۹۲)، بشی چەندی دشین ل سەر قی چەندی پینج خالا بشی شیوی ل خواری دیار بکەین:

۱. بەرجستەبوونا تیکستەکی یان ژمارەکا تیکستان د ناق ئیک تیکستیدا.
۲. تیکستی نوی دبیتە هەلگری هزر و دەلالەتین تیکستی پیشین و سەردەم.
۳. مەرج نینە ئەو تیکستین پیشین راستەوخو د ناق تیکستی نوی دا بەرجستە بن.
۴. ئیک ژ لیفەگەرین هەرە گرنگ بین تیکستی هوزانی بیك دئین هوزانین پیشین بخۆنە.

ه. ئەف خالین لسه‌ری دیار پروسا فه‌گوه‌استنا وان ب ریکا تیگه‌هی
(هه‌فتیکستی) ده‌یته ئەجمامدان و ته‌کنیکین خو یین به‌رجسته‌بوونی یین
هه‌ین.

هه‌فتیکستبوونا تیگستین هوزانین پیشین وسهردهم د ناڤ تیگستین نوی
ئافراندی تشته‌کی نامو نینه، به‌ئی پیدقییه لثیره ژبیر نه‌که‌ین کو هوزاننان
ئه‌فی پروسی ده‌ستنیشان ناکه‌ت، چونکه تیگستین هوزانکی یین که‌فن و ژیدم‌یین
دن بووینه بیردانک و روشه‌نبیریا وی و بی ناگه‌ی یان ب ناگه‌ی دکه‌فنه د
پروسا داهینانا تیگستی نوی، ژبهر هندی ئه‌رکی فه‌دیتن و دیارکرنا پروسا
هه‌فتیکستی دکه‌فیه سهر ملین (ومرگری)، دقیردا ههر خو‌انده‌فانه‌کی هه‌بیت
نه‌شیت فان لی‌شه‌گهران ده‌ستنیشان بکه‌ت، به‌لکو خو‌انده‌فانه‌کی ژیر و شارمزا
پیدقیین.

به‌رجسته‌بوونا تیگست و لی‌شه‌گهرین هوزانکی یین پیشین وسهردهم د ناڤ
تیگستا هوزانا نوی ئافراندی ژ بها و ئیساتیکا تیگستی هوزانا نوی ئافراندی کیم
ناکه‌ت و ب لاوازا هوزاننانی ناهیه‌ته هه‌ژمارتن، به‌لکو ئەفه دبیه نیشانا
فرموشه‌نبیری یا هوزاننانی ژلایه‌کی فه و ژلایه‌کی دی فه دی بیه دیارکرنا رادی
شیانا هوزاننانی لسه‌ر ومرگرتن و گونجاندا لی‌شه‌گهران بو ناڤ تیگستی کو
نه‌بتنی لایه‌نی ده‌لالی به‌یز بکه‌ت، به‌لکو ب ته‌کنیکه‌کا وه‌سا بیت کو زه‌نگینیا
تیگستی هوزانا وی به‌یز بکه‌ت و ببیه سیمایه‌کی ئیساتیکی وی تیگستی نوی.

دبیت د هه‌فتیکستیا ئه‌ده‌بی دا هنده‌ک دیر یان ریزین هوزانی ژ تیگسته‌کی
دن به‌ینه ومرگرتن، به‌ئی یا گرنگه ریتم و ده‌لاله‌تا تیگستی نوی تیگ نه‌ده‌ت،
(جزیری) د هوزانا (نه‌وایا مو‌طرب و چه‌نگی) دا کو چار خسته‌کرنا شعره‌کا
حافزی شیرازییه دبیزیت:

" نه‌وایا مو‌طرب و چه‌نگی فه‌غان ئاقیته خه‌ر چه‌نگی
ومره ساقی هه‌تا که‌نگی نه‌شوین دل ژ فی ژه‌نگی
حه‌یاتا دل مه‌یا باقی بنووشین دا ب مو‌شتاقی

(ألا یا أ بها الساقی أدر کأسا و ناولها)

كو كاتب ديمى جه دوهل كت شكهسته خه ط موهسه لهه ل كت
 ژيهك حهرفان موفه صهه ل كت كيه قى موشكى حه ل كت
 دزانى روودى عوود نهووهل چ داقيتن سر روود نهووهل
 (كه عشق اسان نمود اول ولى افتاد موشكها) ...^(۹۳)

د بياقى هوزانا چار خسته كيذا دي ره كا هوزانه كا دن لگه ل هوزانا
 هوزانقانى دهيتته تيكه لكرن و دببته به شهكى وى تيكيستى هوزانى، ئانكو تمامكه رى
 وى نهف دي را نوى ب وى شيويه كو لگه ل لايه نى ده لالى و تهكنيكا تيكيستى نوى
 دكونجيت و پهه ندين وى تيكا نادهت زيده باري هدى د نشيسين و دارستننى دا
 دكهفبته د ناقبه را دوو كقانا دا و ب وان كقانا ژ لايى تهكنيكي فه ژ تيكيستى
 دهيتته جوادكرن، ئانكو نشيسه ر بخو وى ئاماژى پى د دهتن، نهف تهكنيكيه ژى ب
 ههفتيكيستى دهيتته هه ژمارتن كو دبيژنى (دهقومرگرتن)، د هوزانا جزيرى دا
 ههفتيكيستى لگه ل هوزانه كا هوزانقان (حافزى شيرازى)^(*) هاتيبه كرن و لگورهى
 هندهك زيده ران نهف هوزانه بخو يا (يزيد بن معاويه)^(**) و د ناقه هوزانا كلاسيكى يا
 روژه لاتى دا هوزانقانا بكار ئينايه و تيكيستى وى ژى بشى شيويه:

" الا يا ايها الساقى ادر كاسا و ناولها
 كه عشق ئاسان نمود اول ولى افتاد مشكله
 به بوى نافه اى كاخر صبا زان طره بگشايد
 زتاب جعد مشكيش كه خو ن افتاد در دلها
 مرا در منزل جانان چه امن عيش چون هر دم
 جرس فرياد مى دارد كه برينديد محمها
 به مى سجاده رنگين كن گرت پير مغان گويد
 كه سالك بى خبر نبود زراه و رسم منزلها"^(۹۴)

ب هه‌مان شیوه هوزان‌شان (شیخ محمد سه‌عید جزیری) د هوزانه‌کا خو دا
 هه‌فتیکستی ئه‌ده‌بی لگه‌ل هوزانه‌کا (جزیری) کریه کو دهرباره‌ی سه‌رهاتی یا
 (شیخی سه‌نعانه) کو ته‌کنیکا ئا‌فا‌کرنا وی ئسه‌رسه‌لیقا دارشتنا جزیری بوویه،
 به‌ئی د نا‌ق هوزانا خو‌دا به‌حسی خو دکه‌ت و ب به‌راورد‌کرنی لگه‌ل یا جزیری
 د‌قه‌هینیت و دبیزیت:

" مه‌ی نه‌خاری سه‌عدی بوه‌تانی غه‌له‌ط
 ئه‌و نه‌چوو‌یه نی‌قی مه‌یخانی غه‌له‌ط
 وه‌ک جونه‌ی‌دی وی جهمالا حه‌ق ددی
 دی ب‌قی گووری گه‌ایی کا ژ عنوانی غه‌له‌ط
 ره‌مه‌یا قی جامی مه‌ی ئه‌ز دام زه‌مینا ظولته‌تی
 باده‌یا قی جامی عشقی که‌س نه‌نوشانی غه‌له‌ط..."^(۹۵)

ژ لایئ میژوو‌یی شه‌ ئه‌ف سه‌رهاتییه، (فه‌قی ته‌یران) و (جزیری) و (شیخ
 محمد سه‌عید جزیری) ب هوزان فه‌هاندینه، ئه‌ف تیکستی هوزانا لسه‌ری دبیته
 هه‌فتیکستی‌که‌ ئه‌دبیه‌کو د سنووری (هوزان) ئیدا به‌رجسته‌بوویه و هه‌فتیکستییه
 لگه‌ل هوزانا جزیری یا دبیزیت:

" مه‌ی نه‌نوشی شیخی سه‌نعانی غه‌له‌ط
 ئه‌و نه‌چوو نی‌ف ئه‌رمه‌نستان غه‌له‌ط
 مسالی مووسا وی ته‌جه‌للایا ته‌دی
 ئی تو‌دی کانی خه‌تا هانی غه‌له‌ط
 وی نه‌دی به‌ژنا ته‌ و دایلی قیاس
 حکمه‌تی له‌و چوو‌یه بو‌رهانی غه‌له‌ط..."^(۹۶)

ژ لایى ههفتیکستی فه ئەف هەردووکه دچەند لایەنان دا، ههفتیکستی هاتییه کرن:

۱. د بیافى هزرا سەرەکی دا تیکستی- د ناف قەكۆلینیدا- تیکستی ئیکى ههفتیکسته لگەل یى دوویى، ئەوژى ب پشتبەستن ل سەر رەهەندى میژوویى.
۲. تیکستی ئیکى ب شیوازی (صدر و عجز) وهکو یى دووی هاتییه نفیسین.
۳. د بیافى ههفتیکستیا په یقاند، ئەقین دیارکری (مەى / نووشان / ئەرمەنستان / غەلەط / ... هتد) ههفتیکستیه کا تمام لگەل ئیک هاتییه کرن.
۴. ئەف دەربرینى وان ب شیوی نهخشی لخوازی دیاردبیت.

تیکستی روسەن (پێشه گەر)	جزیری	تیکستی نوی	شیخ محمد سعید جزیری	ریژا ههفتیکستى
	مەى نه نوشى شیخى صهنعانى غلهط		مەى نهخارى سعیدى بوهتانی غلهط	٪۹۲
	ئەو نه چوو نیف ئەرمەنستانى غلهط		ئەو نهچوو یه نیفى مەیحانى غلهط	٪۹۴
	مسلى موسا وی تهجه لایا ته دی		وهك جو نهیدی وی جه مالا حق دی	٪۸۵

وینى ژماره (۱۰) ریژا ههفتیکستیا ئەدمبى د ناقبەرا هەردوو تیکستاندا (*)

قەگەریان بۆ قان هەردوو تیکستان وەسا بۆ مە دیار دکەت کو پروسا ههفتیکستى د ناقبەرا تیکستىن هوزانى و دەورویەران داتشتهكى قەبەرە، بەلى لدمى د ناقبەرا دوو تیکستىن شیوه نزیك پهیدا دبیت تهکنیکه کا تاییهت بکاردهیت کو ئەوژى پاراستنا تاییهتمەندیا تیکستیهب سەرپهخویى و لیقه گەر دبیته پارچهك ژ تیکستی نوی و د ناف تیکستی نوویدا دهیته حەلاندىن و سیمایین وی ب سەردا زال دبن.

جاران دووباره‌کری و ژبه‌گرنگیا هوزانقان رادبیت ب بکارئینانا وی کو مه‌رمه‌کا
رموا یا پی هه‌ی، هوزانقان (جگهر خوین) ده‌وزانه‌کا خودا دبیزیت:

"مه‌یگه‌ران مه‌ی دگه‌ران‌دن چه‌پ و راست
مه‌یخۆمه‌ران مه‌ی دفران‌دن چه‌پ و راست
سۆزیه‌ری تین و دچن، گه‌زمه و تیر
ژ کفانان د رزان‌دن چه‌پ و راست
های و هۆی سهرخۆه‌شان، ده‌نگی ده‌فی
خه‌و ژ چاقان دره‌فان‌دن چه‌پ و راست
سهرخۆه‌شان ده‌ست دبرن ناز و که‌چان
مه‌ته‌نی مل ده‌ه‌ژاند چه‌پ و راست..."⁽⁹⁸⁾

ئه‌ه‌ف دمه‌رینه‌ی هوزانقانی یین هوزانکی ژ لایه‌ی دروستبوونی فه دمه‌رینه‌کا
باو بو چه‌ندین جارن بکارئینایه ب شیومی دووماهیا دیری کو ئه‌وژی (چه‌پ و
راست)ه، هه‌بوونا فی دمه‌رینه‌ی ژ دوو ئالیانقه ده‌یته خواندن، یی ئیکی: لایه‌نی
ته‌کنیکی و ئیستاتیکی کو ب هه‌بوونا وی ئاوازه‌کا ریکسخستی ب تیکستی
هوزانی به‌خشییه، ژلایه‌کی دیشه ده‌لاله‌تا په‌یشییه، واته دووباره‌کرنا دمه‌رینه‌کی
بو چه‌ند جارا لدویف ئیک مه‌رمه‌که کو هوزانقانی دفی رژیی لسه‌ر بکه‌ت و ب
ریکا دووباره‌کرنا وی گرنگی‌اوی دیار بکه‌ت.

ئه‌ه‌ف تیکستی هوزانی د دمه‌رینه‌ی نا‌فهاتی دا دبیته هه‌فتیکستی لکه‌ل
تیکسته‌کی هوزانا (جزیری) و ب ته‌کنیکا هه‌فتیکستی دووباره‌کرنی یا به‌رامبه‌ری
هاتییه وهرگرتن و تیکه‌لی تیکستی (جگهرخوین) بوویه کو درکاندا وی بشی
شیوه‌ی بوویه:

" له‌و سه‌حه‌ر جه‌ولان دده‌ت بای صه‌بایی راست و چه‌پ
سووسن و سونبوول ب مه‌ستی بین سه‌مای راست و چه‌پ
دا ژ میحرابا دو نوونان سه‌جده بت ئه‌سوده‌ه‌جه‌ر

دل ب میزان ماهی نوو ئهبرو نومایی راست و چهپ
 دل ژ بشکام فافلین بو فرددا خالا سیاه
 شههپری زولفا شهپالی دال دایی راست و چهپ
 عالمهک و یران زوولفین ته ژ رهنگی عهنبهری
 چهرخ و پروازی د دن جارهک ل بایی راست و چهپ...^(۹۹)

ب پیداجوون لسهر فان ههردوو نمونین هوزانفانان دیاردبیت کو
 دئاشناکرنا و مرگریدا هه ر ئیک ب شیوازهکی دهریرینی ژ دیاردهکی دکهت، ئەف
 دهریرینه ژ ی د بیافی هوزانیدا یا رموایه، واته د لایهنی دهلالی دا ئارستین وان
 ژیکجوودانه بهلی د شیوازی دارشتنی و ئافراندنا لایهنی ئیستاتیکی و تهکنیکی دا
 هه ر ئیک ژ یوان ژ لایهکی فه جیوازه، بهلی د دوماهیک ئینانا دیرا هوزانیدا
 تیگستی ئیقهگه ر بو (جزیری) دهیته هه ژمارتن و یی نوی ئافراندی و ژ نهجامی
 هه قتیگستی لکه ل یی ئیکی بو (جگه ر خوین) ی دهیته هه ژمارتن، ئەف چهنده ژ ی ب
 دووباره کرنا دهریرینا (راست و چهپ) ه، واته تیگستی نوی پشتبهستنا بهروفاژی لکه ل
 یی ئیکی کریه و تیگستی خو پی بهرهه م ئینایه .

دووباره کرن، د تیگستی هوزانیدا سه رمرای ئه رکی وی یی تهکنیکی و
 ئیستاتیکی کو خزمهتا هوزانا نوی ئافراندی دکهت دگه لدا ژ ی ئامازین
 جوراوجور بو و مرگری ئارسته دکهت و ئەف دووباره کرنه ژ ی شیوهکی ئەندازیاری
 بخو فقه دبینیت ب تاییهت ل دهمی دکه فیه دووماهیا دیرا هوزانی کو دابیشه که
 ریکا گه هشتا وی ب و مرگری هوزانه، نمونه ژ ی لسهر فی چهندی هوزانه کا
 (جزیری) یه کو بو چند جارن دهریرینه ک دووباره کریه ههتا په یاما خو
 بگه هینیت:

" شوخ وشهنگی زوهه رهنکی
 دل ژمن بر دل ژمن
 ئاوریین هه بیهت پلنگی
 دل ژمن بر دل ژمن

دیم دوری گهردهن شه مالی	وی شه پالی مسک خالی
دل ژمن بر دل ژمن	جبهه تا بسکان سه مانی
وان ژمن دل بر ب تالان	زولف و خالان نون و دالان
دل ژمن بر دل ژمن... ^(۱۰۰)	گوشه ئی قهوس و هیلالان

د بیاقی هوزانیڤا، دووباره کرنا ئەندازیاری "ئەو دووباره کرنا یاکو رۆله کی دیار د ئەندازه کرنا تیکستی هوزانیڤا دگیڕیت، ئەوژی ب ریکا دووباره کرنا برکه یان دهربرین ل دووماهی یان دەستیگا هندهک گری یان کو دبیتە خالا پیکشه گریڤانا تیکستی هوزانی کو ئهرکی راوهستانی یان دەستیگری دگیڕیت" (۱۰۱) د هوزانا جزیری دا و لدویف تهکنیکا دارشتنی ههفتیکستی لگه ل ئیک دهربرین هاتییه کرن کو ئەوژی دووباره کرنا دهربرینا (دل ژمن بر دل ژمن) و قی تهکنیکی ئیستاتیکا هوزانی بریسقه دار کریه و ههروهسا بوویه ئەگه ری هندی کو راوهستانهک بو وهرگری درووست بییت زیدهباری هندی ئەندازیاریا دابهشکرنا وی د ناف دیرین هوزانیڤا چیهکا بزارهتر ب تیکستی هوزانی بهخشیه.

۳- ۲- ۹- ههفتیکستی زمانی: (*)

زمان، ئالاقی هوزانناییه ژبو دهربرینی ژ دیتن و وینه کرنا هزر و ئاشویی وی، دکو کا خۆدا زیندیبوون و گه شه کرنا وان دکه قیته لسه شیانین زمانی یین هوزاننایی زیدهباری هندی دبیته برپرا دروستکرنا ههفتیکستی د ناقبهرا تیکستین هوزانیڤا و بشی چهندی هوزان دبیته پینگافه کا رهوا ژبو قه دیتنا ههزین هوزاننایی و پینقه ری شیانین داهینانا هوزانی، چونکی هوزان دبیته داهینانه کا نوی بو ئافرانده کا نوی و هوزاننایی بهرهف " قاله کرنا په یشان ژ مه ره مین وی یین بهرنیاس دبهت و هه لکیشانه ژ بیاقی وی یی بهرنیاس داکو هوزان دبیته ئیستاتیکا هوزاننایی نهک وهکو جله کی لبه ر بکهت، به لکو جوانکاری پی بکهت... " (۱۰۲).

دابیشا په یوه دنیا دوو لایه‌نی د ناقبه‌را هوزانی و زمانی دا لگه‌ل دروستبوونا زمانی په‌یدا بوویه، واته لگه‌ل داهینانا هوزانی دابیشا زمانی ژى دهیته به‌رچاق ب وی شیوه‌ی کو زور جارن هوزان دبیته قوریانی زمانی خو، ئەه‌ف چهنده ژى گه‌له‌ک جارن د نا‌ف تیکستین هوزانیدا دیاردبیت، ل وی ده‌می هوزاننانی هوزان داهینانی دبیت ل هنده‌ک جهان ئەو تشتی وی د‌فیت دهربرینی ژى بکه‌تن شیانی وی یین زمانی و دهربرینی وی تشتی دیاریکه‌ن و ئەه‌ف چهنده ژى ژلایه‌کی فه تیکستی هوزانی لاواز دکت و ژلایه‌کی دیفه وهرگری ژه‌زرا سه‌ره‌کی یا هوزانی کوچهر دکت.

د بیافی هه‌فتیکستییدا ئەه‌ف دابیشه هاتییه به‌رچاق وهرگرتن، واته هوزاننانی ژبو به‌یزکرنا تیکستی خو یی هوزانی هه‌فتیکستی لگه‌ل هنده‌ک تیکستین پیشین و سه‌رده‌م کریه و ب ریکا وی تیکه‌لی هوزانا خو کریه کو جهی هنده‌ک دهربرینا بگریت کو وی شیانا زمانی یا دهربرینا وان نینه، به‌لی لگه‌ل قی چهندی دا یا گرنه‌گه دیاریکه‌ین کو ئەه‌ف هه‌فتیکستییه ل ده‌می دهیته ئەنجامدان مه‌رج نینه ب شیوه‌کی راسته‌وخو و ده‌قاوده‌ق بهیته وهرگرت، به‌لکو لگوره‌ی مه‌رما رموشی و بیافی تیکستی چیدبیت گهورین ب سه‌ردا بهیتن و خزمه‌تا تایه‌تمه‌ندیین تیکستی نوی ئافراندی بکه‌ت.

پیکه‌اتا زمانی یا تیکستی هوزانی راسته ژه‌زر و بیردانا‌کا هوزاننانی درژییت، به‌لی لگه‌ل قی چهندی دا هنده‌ک ئاماژین دیار به‌رچاق‌دبن کو هه‌فتیکستیبوون و وهرگرتنا زمانی یا تیکستین پیشین پیفه دیار دبن، بو نمونه د هوزانه‌کا (نالبه‌ند) دا یا بنافی (به بسم الله من ئەه‌ول ئیبتدایه) ئەوا لخوازی دیار:

" به بسم الله من ئەه‌ول ئیبتدایه

هه‌می شولا سه‌به‌ب الله خو‌دایه

چ شولا ئەه‌و بکه‌ت حکمه‌ت وه‌سا بوو

هه‌می عالهم وه‌کی ئیک وی نه‌دابوو

غهنی دان و فهقیر و ساخ و مهعله لول
خۆدان ئەملاک و مال و رووس و سه رکول...^(۱۰۳)

کو هوزانقانی ب سادهترین دهربرینین زمانی دابیشهکی دئازینیت
بمههما هاندانا و مرگری بو ئارستهکا دیاگری، ئەگەر ئەم بهری خو بدینه فی
شیوازی زمانی دی بینین کو ئەه هزره چیدبیت نه ب فی شیوهی د دیوانا مه و زین
یا (ئهحمه دی خانی) دا دیاردبیت بهلی زمانی وی ژ تیکستی نالبهندی جیوازه، دهمی
دیژنیت:

"سهرنامهیی نامه نامی ئەللاه
بی نامی وء نا تهمامه وهللاه
ئهی مهتلهعی حوسنی عهشقبازی
مهحبووبی حهقیقی و مهجازی
نامی تهیه لهعی نامهیا عهشق
ئسمی تهیه نهقشی خامه یا عشق..."^(۱۰۴)

ب بهراوردکردن د ناقبهرا تیکستی نوی ئافراندی و تیکستی بپشین وهسا
دیاردبیت کو نالبهندی ژ لایی دراشتنا زمانی فه ههفتیکستی لگه تیکستی خانی
دا کریه^(*)، بهلی ل گورهی دهربرینین وی ئەو ههفتیکستییه ب شیوهکی
راستهوخو نینه، بهلکو رهنگشه دانا نه ریتهکییه کو هوزانین خو پی دا دریزن و
شیوی دهربرینا دیار دی ئئیک نزیکهت، تاییه تهمندیا گرنگا تیکستی نوی ئافراندی
ئوه کو خو ب دهربرینا کهفن فه نه نوویساندییه، بهلکو هه ما ن هزر ب
دهربرینهکا دن یا زمانی کریه ئەوژی ژ ئەنجامی و مرگرتن و جووینا وان دهربرینایه
وب شیوهکی جیوازا رابوویه ب دارشتنا وان.

ئهه جوری ههفتیکستی بهری خو د دهت تیکستی نوی ئافراندی وهکو
میژتنا زمانی یا تیکستی بهرین، بهلی تاییه تهمندییهکی ب دوف خو فه دهیلیت کو
ئهوژی و مرگرتنا هزرییه و دهربرینا زمانی یا بهروفاژییه، داکو تیکستی هوزانی یی

نوی ئافراندی نهیته کوبیه کا زمانی یا تیکستی بهرین ئەف زمانی هاتیه
ومرگرتن تووشی هوربینی و فهگوهاستنی دبن، (شیخ سهعیدی مه جزووب)
دهوزانه کا خودا دیژییت:

" بیا موطرب ژوان باغان بده بووی ژوان شاخان
بده چهنگی ژنالاتان ئەمین سهرخۆمش ل گولزاران
ئەیا موطرب ژوی باغی ل بهر رندان تویی راعی
رعایهت بوو ژدلداران بده کهری ل ئەیوانان
... روزهات ب ته مهشغول ئەهز و رندان
هه مه خوویی ب ته مهشغول چ کم ئیرو ژقان باغان..."^(۱۰۵)

ئەگەر ئەم بهراوردی د ناقبهرا تیکستی قی هوزانی لگه ل یا جزیری بکهین
بکهین کو ب قی شیوهی نھیسیه:

" نهوایا موطرب و چهنگی فیغان ئافیته خهر چهنگی
ومر ساقی ههتا کهنگی نه شووین دل ژ قی ژهنگی
حهیاتا دل مهیا باقی بنووشین تا ب موشتاقی
ألا یا ایها الساقی ادر کاسا وناولها..."^(۱۰۶)

دیاردبیت کو د چند پهیشان دا ههفتیکستی لگه ل هاتییه کرن، و ئەف
ههفتیکستییه ژی بوویه بنیاتهک بو ئاڤا کرنا هوزانا نوی، ئەو پهیشه دابه ش دبن
لسه(موطرب / چهنگی/) کو ههردوو ئالته و دهنگ هه مبیزا قی واتایی دکته،
واته ئەف ههفتیکستی هوزانقانی کری- زیدهباری هندی کو پهیش د ناڤ بیردانا کا
جماکی د دهینه هه لگرتن- بکارئینانا وی یا ئەدهبی فه دگهریت بو هوزانین جزیری
و بقی چهندی د ئاستی و مرگرتنا قان پهیشاندا ههفتیکستی لگه ل تیکستی هوزانا
جزیری هاتییه کرن.

٣- ٢- ١٠- ههفتیگستی و سهرتیگستی هوزانی (العنوان):

مهرم ژ سهرتیگستان، ئەو دیسکورس و وینه و ودمبرینی ل دهوروبهری تیگستی رهسەن کوم دبن. واته هەر کهرستهکی دهوروبهری تیگستی نوی داهینای ههبيت بهیته کۆمکرن کو پیک دهیت ژ

" نأفونیشان، جورئ بهرگی، روونکرن، پیشگوتن، پهراویزین ئالی و ل ژیر، دمبرینی ئارستهکرنی، نهقش ".^(١٠٧) ئەفه ئەو تهکنیکه یا کو هەر تیگستهکی ههبيتد قوناغهکا دیارکری دا بخۆفه دبیت و مهرم ژئ بهردهستکرن هندهک روونکرنه یه کو د شرۆفهکرن تیگستی هوزانیدا پشکداربن.

ههبوونا ههفتیگستی د بیاقی داهینانا هوزانیدا دبیته ئەگەر بۆ زهنگینکرن تیگستی نوی ئافراندى، ئەز زهنگینکرنه ژئ لسهر بهرژموههندیا تیگستی پیشین نینه، بهلکو رادی هه مبیژکرن تیگستی هوزانا نوی ئافرانیدییه بۆ وان لیقهگهرین پیشین و سهردهم یین باسی هه مان دیارده دکهن و ومهگرتنا وان و دووباره جووین و فهگوهاستنا وان بۆ نأف تیگستی نوی یی هوزانی، ئەف پروسه ژئ دبیته دیتنهکا نوی یا ئافرینهری بۆ هەر دیاردهکا ههبيت کول پیشیا وی پهیدا بیتن.

بواری تهکنیکی یی داهینانا تیگستی هوزانی ژ قوناغهکی بۆ ئیکا دن دهیته گهورین، ئەف گهورینه ژئ یا گریدا یه ب چهند خالا نشه:

١. دیتنا داهینهری بۆ داهینانا ئەدهبی، و چهوانیا ئەجامدانا وی داهینانی.
٢. ئەو تهکنیکین وی سهردهمی دبواری نشیسنی و داهینانا ئەدهبیدا دا بکار دهین.
٣. سروشتی بابهتین هەر قوناغهکی لدویف هه لومهرجان دهینه د نأف تیگستی هوزانیدا و جهی خۆجیگیر دکهن.
٤. دهندهک قوناغاندا، تهکنیکا چافلێکرنی د دارشتنا هوزانیدا دبیته نهريتەک و لادان ژوی نهريتى ب کیماسی بۆ هوزانی دهیته ههژمارتن.

ئەگەر ئەم ھەفتەتیکستیا (ناقونیشانا ھوزانی) وەرگین، دیاردبیت کو ھوزاننان دچەند ناڤ و نیشانادا ھەفیشک دبن کو سەر تیکستی وان ژ لایئ دەلالەتی ڤە وەکو یەکە، بەئێ د دەریرینین لدویشدا ھەر ئیک بەرف ئاقارەکی دچیتن، دڤی بیاقیدا ناقونیشانی (نەوروز) دچەند تیکستەکاندا دیاردبیت کو ھەر ئیکی ب دیتنەکا بەحسئ وی کرپە، بۆ نمونە ھوزاننان (شکوئی حەسەن) بڤی شیوھی درکاندی یە:

"چەژنا نەڤرۆز

ل قئ چەژنا عەزیز نەڤرۆز

کاو – کوباری قوتکن کۆلۆز

دلا بکن شەمدان، قیخن..."^(۱۰۸)

د ناقونیشانی ھوزانا خۆدا و ژبەر دەلالەتا تیکستی ھوزانا وی ب شیوی گری یا ناڤی دارشتییە و ل ژیری ناقونیشانی دا دەریرینەکا دن پئ دایە کو ھەمان مەرەم دگەھینیت، ئەوژی (چەژنا عەزیز نەڤرۆز) بەئێ دەلالەتا وی ھەر وی چەندی دگەھینیت کو نەوروزە.

ژبەر گرنیا قئ ھەلکەفتی (مەلا بەشیری بەدەوی) ھوزانەک ڤەھاندییە کو

دبیژیت:

"نەورۆز

نەورۆزە نەورۆزە چەژنا کوردانە

ئادار پیروزە گەشت و سەیرانە..."^(۱۰۹)

ب ھەمان شیوہ ئەگەر ئەم بەری خۆ بەدەینی بناڤودەنگترین سڤوود دکرمانجیا ژووری دا لسەر نەورۆزی ژ لایئ (بەدرخان سندی) ھاتییە نڤیسین، دەمی

دبیژیت:

"سڤوودا نەورۆزی

نەورۆزە گەلی برا

نەورۆزە ھەلکن چرا

نه‌وروزه سالانوی یه

بهاره ل هه‌می درا...» (۱۱۰)

تشتی هه‌ره بالکیش دقئ هوزانیدا ئه‌وه کو په‌یقا (نه‌وروز) ژ ده‌ستی‌کا هوزانی هه‌تا دووماهیا وی هاتی دووباره‌کرن و ئه‌ف چه‌نده ژی ده‌لاله‌تا گرنگیا وی په‌یشتی د فه‌ره‌ه‌گا هوزانا سندی دا، سه‌ره‌رای هندی دبیته خاله‌کا گرنگی پیدانا هوزانسانی ب قئ دمه‌ربینی.

د ناقبه‌را شان هه‌رسی هوزانسانا دا کو هه‌ر ئیک ژ وان ل پارچه‌کا کوردستنا پارچه‌کری ژیا، به‌ئ تیگه‌ه‌شتنا وان و ب ریکا هه‌فتیکستی د (ناقونیشانی) دا بو قئ هه‌لکه‌فتی د ناف و نیشانی دا وه‌کو یه‌ک نه‌بن، به‌ئ د روونکرنا واندا دبیته خاله‌کا ئاماژه‌کهر بو رۆژه‌کی کو هه‌می ملله‌تی کورد تیدا کوم دکه‌ت، زیده‌باری هندی هه‌ر ئیک ژ وان ده‌لاله‌ته‌کا له‌ه‌ف داهینه‌ری ره‌وا دگه‌هینیت.

هه‌بوونا مروقی دژانی دا خۆبه‌ستنا وی بو پارچه‌کا ئه‌ردی کو هه‌مبیز بکه‌ت هه‌ر دم د گه‌شه‌کرنی دا، دبیزنه‌ ویژی وه‌لات یان ملله‌ت ئه‌ف چه‌نده ژی د ناف هوزانین کرمانجیا ژوویدا ب باوی به‌لاف بوویه و خۆبه‌ستنا وان بو قئ ئه‌ردی هه‌رده‌م تیکه‌لی هوزانین خۆ کریه، د قئ بیاقیدا و ب ته‌کنیکه‌کا بژاره و ب دریزه‌یا میژووئی ناقئ (کوردستان) تیکه‌لی هوزانین خۆ کریه، ژلایکی فه هه‌فتیکستی لگه‌ل که‌لتوری خۆ کریه و ه‌کو فه‌ریژ و ژلایه‌کی دیشه هه‌فتیکستی لگه‌ل تیکستین پیشتی خۆ کریه وه‌کو لیقه‌گه‌ر، قیجا ئه‌ف لیقه‌گه‌ره چ جورئ هه‌بیت روونه ب بکارئینانا وی و بتایه‌ت هه‌فتیکستی لگه‌ل ناقونیشانی تیکستی هوزانی کری یه.

د تیکستین هوزانکی بین کرمانجیا ژوویری ئه‌ف نافه‌— کوردستان— د ناف هوزانه‌کا جزیری دا ب ئاشکرا ده‌یته باسکرن، به‌ئ وه‌کو ناقونیشانی هوزانی نه‌هاتیه‌ بکار ئینان، به‌لکو وه‌کو په‌یشت د ناف دیره‌کا هوزانیدا بکار هاتیه، ده‌می دبیزیت:

" زولفا موسه لسهل عه نه برین
چین چین ژ چینی تیتته باج
ته نه نه کوردستان ددن شیراز و یهنگ و وان ددن..."^(۱۱۱)

د قی بیاقیدا هندهک نمونه دی هینه بهره ستکرن کو دهر برینی ژ وی
ههفتیکستی لگه ل نیک دکهن، و لسه سهرتیکستان دیاردبیت، (جهگهر خوین)
دبیژیت :

" کوردستان

کوردستانی کوردستان

به خچی گولا، دهردی دلا

ئیرو مایه بن دهستان..."^(۱۱۲)

هه رهسا ل دویفدا (مشهختی) د دیوانا مشهختی دا دبیژیت:

" تهزم کوردستان

ئهفه چه دهنگه تیتته گوهی من؟ ل ناڤ نهالیته هوریا و بی بن

بلبله یانی تهو عهنده لیکه ئاوازی خوشه، زورنا و پیکه..."^(۱۱۳)

هه رهسا (صالح یوسفی) د قی باری دا دبیژیت:

" کوردستان

سهدهزرا جارا بژی

ب سهر فزازی بخوشی بژی

گوژی ته بین کوردستان..."^(۱۱۴)

هوزانقان (ئه دیب چه لکی) ژ قی ههفتیکستی دوور نه بوو، به لکو هوزانه کا

هه قشویه لگه ل سهرتیکستین ناڤهاتی دا هینایه، دبیژیت:

" کوردستان - شقانی گاره ی

هزر نه که دی لی مینی

هه دی خهونا پیشه بینی

سهری (گاره) ی هه ناڤاگه

تو واری من نا چه برینی..."^(۱۱۵) (*)

ب نیشاندا نا نمونین هوزانکی یین هوزانن ناهاتی وەسا دیاردبیت
 کو ههفتیکستی بوونهک د ناههرا واندا دروست بوویه، ئەف چەندە ژى قەدگەریت بۆ
 گرنکیا بهیضی و دەلالەتین وی یین مەرەمدار کو نقیسەری ژلایهکی قە ب
 دۆزەکی قە گری ددەت و ژلایهکی دیشە دبیتە پرا پیکشە گریدانا نقیسەری و
 خۆاندەقانی و یا گرنگە لئیری دیارکەین کو ههفتیکستیەکا راستەوخۆ دقان
 سەرئیکستاندا هاتییه کرن لگەل زیدەکرنەک یا گهورینهکا دن، بەئی دەهەمیاندا
 پهیفا (کوردستان) هەر بەرجستەبوویه و ناماژا خۆ پاراستیه.

۳- ۲- ۱۱- ههفتیکستی یا وینی هوزانی:*

هوزان ب هەبوون و تەکنیکا خۆ دبیتە رویهکی پهیوهندیکرنی د ناههرا
 داهینەری وەکو ئارستەکر و خۆاندەقانی وەکو وەرگر و خالا پیکگەهشتنا
 هەردووکان دبیتە زمان و ئەو وینین هونەری یین داهینەر ب ریکا زمانی خۆ
 داهینیت، ژبەرکو چیکرنا وینەیی هونەری ژ بیژە و دەلالەت و ئاشویی هوزاننای
 پیک دەیت کو ب ریکا هەستین خۆ کوم دکەت، بەئی پیدقییه لگەل وان دەلالەت
 و هەستان بگونجیت، چونکی ئافاکرنا قان وینان دکەشیتە د بیافی ئاگایا
 هوزاننای دا یا کو ب سەر ویدا زال دبیت.

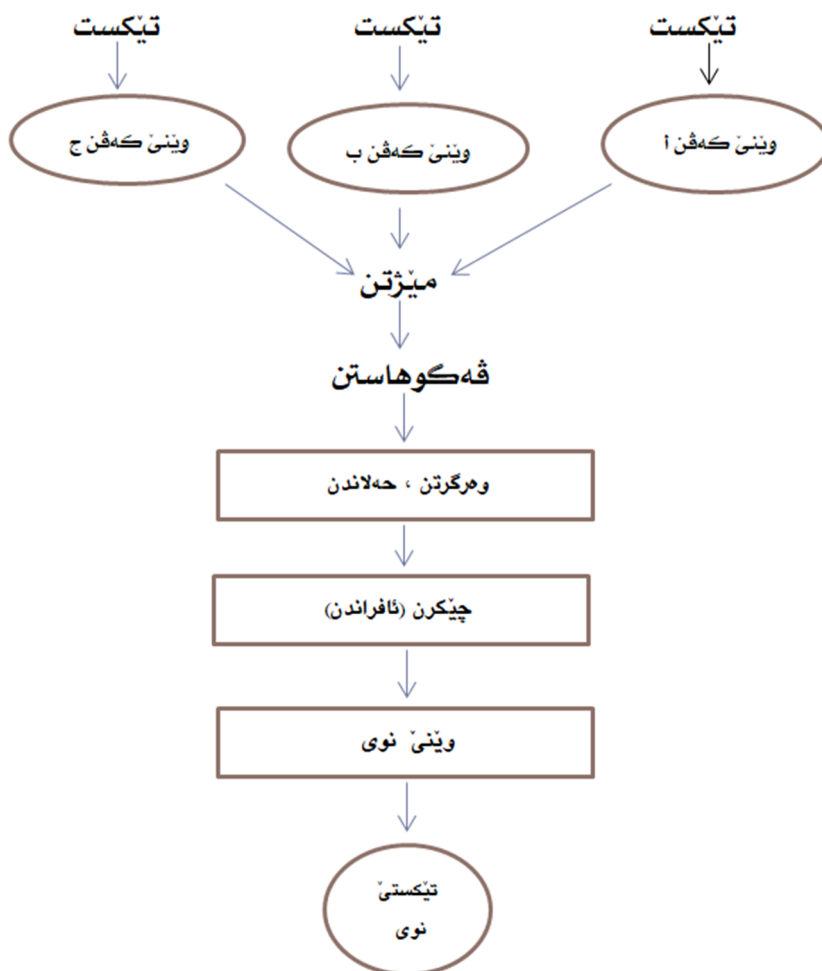
وینی هونەری ئەو بیافە یی کو تیگەهشتنا کاری ئەدەبی هەمبیز دکەت،
 ژبەرکو دشیت ب پیکهاتا خۆ هەردوو لایەنین (ناقەرۆک و روخسار)ی بخۆقە بگریت،
 واتە وینە دبیتە " ریکەکا تەکنیکی ژبۆ هەمبیزکرنا ناقەرۆک و روخساری ب هەمی
 تاییهتەندیین خۆقە و ئەو پهیوهندیین بخۆقە دگریت و ئاسان نینە ژیک بهینە
 جوداکرن"^(۱۱۶)، بشی چەندی وینە دبیتە ئامرازەکی گرنکی هوزاننای کو بکار
 دئینیت ژبۆ خەملاندنا هزر و شیوازی خۆ و پینگاقەکە بۆ بنیات دانانا ئیستاتیکا
 داهینانا تیگستی هوزانی کو ئەوژی تەکنیکە بەرهف داهینانی و قەکرنا سنووری
 چیکرنا هوزانی.

د قى بواریدا هوزاننشان دشیته ب ریکا مفا وەرگرتن ژ وان پروویدان
وئەزموونین ل پیشین پەیدا بووین و بسەری خەلکی هاتین، ئەزموونەکا نوی یا
داهینانی بهینیتە دی و جوړه تیکه لیه کی د ناقبەرا بەرەهەمیین خو و یین بەری خو
بکەت کو لیگەریانی د وان ویناندا بکەت و تیکەلی بەرەهەمی خو بکەت، دقیرەدا ب
پشتبەستن لسه ته کنیکا ههفتیکستی ئەف پروسە بجه دهیت و تیکستی هوزانی
یی نوی ئافراندی ب تیکستین پیشین و سەردەم دگەهیت ئەوژی ب ته کنیکا

وهرگرتن و چاککرن و پروونکرنا وی وینئ کەفەن یان نیشاندا نا وی ب شیوهکی گەشەتر ژیی بەری خو، ئەق پروسا بوری دشیاندا یه ب قی وینە ی بهیته دارشتن.

وینئ ژماره (۱۱) هەفتیکستی و قەگواستنا وینئ هوزانی

هەفتیکستی لگەل تیکست و وینەیین پشین ب کیماسی بو هوزانانی ناهیتە هەژمارتن، ژیهرکو ل پیشیا وی ئەق پروسه هاتییه ئەنجامدان ئەوژی

دکەفیتە لژیر کارتیکرنا بەرهمین دەورو بهر لسه هوزانانی بخو، به لی تشتی

گرنگ لڤیره ئەوه کا دی شیت هەتا ج راده ئەقان وینەیان تیکەلی تیکستی هوزانا خو بکەت و بکەتە ئامرازەکی ئەکتیف دپروسا داهینانا هوزانا خودا ئەک ببیتە بارگرانی لسهر تیکستی هوزانا نوی ئافراندی.

لڤیره ئەرکی هوزانقانی دبیتە وینەگرنا چەند دیمەنین ژیکشەقەتیایی وراپوون ب لیکدانا وان د پەیکەرەکی لیکدایی دا ب مەرما هندی ئەو وینی دەیتە دروستکرن ئیکسەر بۆ هەستەکی وەرگری بهیتە هنارتن، دڤیرەدا هوزانقان دووبارە رادبیت ب ڤهگوهاستنا وینی ژیواری و تیکەلکرنای وی لگەل وینی ئاشویی یی وی دروست کری، ئەوژی ب پشتبەستن لسهر وی کوما وینین ل ئاق بیردانکا ویدا پاراستی، ئەو وینین هوزانقان دئافرینیت دبنە ئەگەری هندی کو وەرگر بەرامبەری وان هەستین خو بکار بینیت داکو د وان وینا بگەهیت، هوزانقان (محسن قوچان) دبیت:

"رۆندکین تە

ببن باروقین ئاگری

من داعیرن

رۆندکین تە

ئاقا توفانان نوحی نە

چپیکین خوینا مەسحی نە

رۆندکین تە بوونە تەقی ژی باری خوون..."^(۱۱۷)

ئەڤ وینین د نموونین هوزانان دا بەردەست دبن ئەو بخۆ بزاقەکه ژ هوزانقانی کو ژلایهکی ڤه دەلالهتین مەرما وی بگەهینن و ژلایهکی دیتە ئیستاتیکا تیکستی هوزانی پی گەشە بکەت، چونکی ئەرکی وی دبیتە ریکخستنا پەیهوهندیین د ئاقبەرا بەشین نەریکین وینی داهینایی دا و ئاقا کرنا وی وینەیی ب شیوهکی وەسا کو دمربرینی ژ ناخی هوزانقانی بکەت، ئەڤ وینی دەیتە ئافراندن دمربرینە ژ ئەزموونەکا هوزانقان تیدا بووری و وەکو ڤەریژ ئەرکی وی ب ریکا

ههفتیکستی دبیته دووباره ئافاکرنا وی وینهی بهئی لدویف شیوازی وی یی ژ
دموروبهرا جیواز.

دقی هوزانی دا وینه دبیته رهنگشه دانا نه زمونه کا کویر یا قالا کرنا
بیردانکی و شیانیین روشه نبیری یین هوزانسانی، ئەف دهربرینه (بن باروقین ئاگری)
واته رووندکین یاری، دیارکرنا کاردانه قهیا ویه لگه وان دیمه نین دبیردانا کا
ویدا پاراستی، بقی چهندی و لگوهی دهربرینیین دن ی، هوزانی (خوانده فان) دمینیته
راوهستیایی بهرام بهر وان وینیین هاتینه داهینان کو وی شیوهی ههر دهربرینه ک دبیته
وینه کی سه ره خو و ههمی پیکشه (رهوشه کا ئیکگری و وینه کی ئیکگری) بو
ومرگری ئارسته دکهت.

ئاشویی هوزانسانی د ناف ژیواری دا دهیته ئافاکرن، بهئی ئەو ته کنیکا پی
دهیته ئافاکرن ژژیواری قه قه تیا یه و دهنده ک رهوشا دا دبیته به قلی وی ژیواری و
بسهردا زال دبیت (*)، بیردانک و ئاشویی هوزانسانی بخو جیهانه کا به رفره هه کو
ب ریکا وان دموروبه ران هه مبیژ دکهت و لدویف ته کنیکا وی بقیت د ناف دیرین
هوزانییدا بهرجسته دکهت، ئهرکی وی دبیته ههفتیکستی و ومرگرتنا وان
لیقه گه رانه یین د ژیواری دا پهیدا دبن و دووباره د تیکستی هوزانییدا ئارسته دکهت،
دقی بواری دا (جگهر خوین) دبیزیت:

"ئهف چ باغ ئەزد نافی
سۆرگول و چیجه ک تژی
دهستی مه چوونه سۆرگولی
ئاگر ب سه ر من دا رژی

ئهف ئاگر و پیتا ئەفین
سهیدا ژ بهر که تیه نشین
دمرد و کول و خه م لی جشن
ئهف رهنگه کاری دلبری... (118)

زۆر جاران ههستین مروقی وینهی دروست دکهن دهلالهتین بابهتی
 ومردگرن و د ناڤ ئاشویی دا دیاریزن و ب ریکا ههفتیکستی لکهل ژیارهکی
 دیارگری ومرگرتنا زمانی و دهلالهتان وینه دروستدبیت، واته ب دروستکرنا فی
 وینهی چیژا ومرگرتنا وی ژیا ژیاروی خوشر دبیت، چونکی ههبوونهکا بهرجسته
 نینه و ب ریکا ههستان ومرگر دروست دکهت، وینی (بهراوردکرنی د ناڤهرا
 دهستکرنا گوئی و رزتنا ئاگری) د ژیاروی دا ناهیتته دیتن، بهئی هوزانقان ب ریکا
 لیکدانهڤهیا وان د ئیک دیمهن دا وەسا نیشان ددهت کو ههبوونهکا هه، لڤیره
 دهلالهتا زمانی(دمرد و کول و خهم لی جڤین) د ژیاروی دا ههبوونهکا رهها نینه،
 بهئی هوزانقانی ب پشتبهستن لسه ههستییکرنی وینهکی بهرجسته ب (دمرد و
 کول و خهم) بهخشییه و ل دمروویهری خو کومکرینه کو خواندهقان ژی د
 بهرجستهکرنا واندا پشکدار دبیت و وینهکی ههستییکری ل دهف وی دروست دبیت.
 رادی زیرهکی و شیانا هوزانقانی نهبتنی د کۆمکرنا وینا ودمریخستنا وان
 دایه، بهلکو لسه رادی شیانا گونجاندا وان رادوهستیت کو بشیت ژ نهبوونی،
 ههبوونهکا وەسا داهینیت کو ببیت جهی حیهتیا ومرگری و ب ئاسانی د وان
 وینان نهگههیت، ئەڤ چهنده وهل ومرگری دکهت کو ب چری بجیته د ناڤ
 تیکستی هوزانییدا کو دئه‌نجام دا تیکستی هوزانی ژ بازنی ئاساییوونی دمردکتهت و
 ب وی پیکهاتی بزاره‌بوونا خوّه بپارینیت، ئەڤ نموونه ژی د هوزانهکا (سه‌مان
 کوڤلی) دا دیار دبیت و دبیزیت:

"... دی کی بینی

ههکه ته دیت دی چ بیژی!

تو ژ کیش مالی!

تو ژ کیش دینی!

زمری!

کهسکی!

سۆرى!

شىنى!

ناسناما ته ناهىت خۆاندن... "(۱۱۹)"

ژبو ئافاكرنا وینهیهكى رهنكى هوزانقان پهنايى دبهت بهر ههر ريكهكا
ههبيت كو مهرم و تهكنياكا داهينانى بجه بينيت، لگورهى وى ههلويسى
هوزانقانى دقيت بگههينيت ژيگرتنا رهنگان دپاريزيت، ئەف رهنكه ژى ههر ئيك ژ وان
دبيته ئامازەك بو دياردهك يان ژى بوچوونهك يان هزرهكا دياركرى، واته ب هوزانا
كوڤلى - كو پشتى راپهرينى نھيسى يه - ئەقان رهنگان دهربرين ژ هزرين
سياسى يين وى سهردەمى دكرن كو بهرامبهري وان هزرين سياسى ب رهنكا دهربرين
ژى دكر، چونكى " ئەو پيشهرينى نوى يين سياسهتى چەسپاندين ديتنهكا نوييه بو
مروڤى و بهايى وى ژ لايى سياسى ڤه... "(۱۲۰)"، ئەف ويني كوڤلى ههلبژاردى
ههفتيكستيه لگهك وى ژيوارى ل دهمهكى دياركرى ل كوردستانى پەيدا بووى
كو پيشهرينى ئەندامبوون دپارتهكا سياسى دا ههسهنگاندنا كهسى دهاته كرن،
بهلى ب ويني رهنگان دهربرين ژى كرىه.

وينى هونهرى دستوورى داهينانا هوزانيدا مهرج نينه ههردەم يى راوهستيايى
بيت، بهلكو گهلهك جاران ئەف وينه بزاقى دئىخيته د ئافراندا وينه يى دا و ههر ژ
كهفندا ئەف دابيشه لدهف رهخنهگران پەيدا بوويه، ئەوژى ل دەمى هوزانقان رادبيت
ب وينهكرنا رويدانهكى يان ديمهنهكى بهرجسته لبهر چاقين وى روويداى و ب
ريكا ناشوبى و ئالاقين پيگهگريدانى و داهينانى و ههفتيكستى لگهك وى ژيوارى،
وينهكى ب بزاق پەيدا دبیت واته ههبوونا بزاقى د دارشتنا وينه يى دا، كوڤلى
دبيژيت:

"... شهقاميت پركرين ."

د مهستن

ل سهمانه

تەمبوورە، زرنایە، دەهولە

سەرگووکن و

تیب شەف حەبەن

خەلک بێنەرە و

خۆین گەرم و،

سەرگەرم

تویلەنە

دەستا دقوتن

دکەنە قییری... (۱۲۱)

هوزانخان ژوی ژینگەه و بیاقی جفاکی یی تیدا دژیت دوو رەهەندان دکەت لیڤهگەر، یی ئیکی: ئەو لایەنی بی ناگاہی یی د ناڤ ناخی ویدا دبیتە ژیدەری داھینانی^(*) و دروستکرنا وینە یی دووی: ئەو بیاقی ژینگەها سروشتی و جفاکی یی بی ناگاہیا جفاکی^(**) دروست دکەت کو هەردوو پیکشە ژ ئەگەری هەفتیکستی دبنە بیاقی ئافاکرنا تیکستی هوزانا وی، لڤیرە رادبیت ب تیکەلکرنا بیناتی خو یی داھینانی لگەل وی جفاکی تیدا دژیت کو هەردوو پیکشە رادبن ب دروستکرنا وینەکی کو دەریرینی ژوی جفاکی دکەت و حەزا ئافراندنی لدەق وی تیر دکەت، د قی هوزانیدا گەلەک نموونین بزاقی تیدا دیاردبن کو پیک دەین ژ (پرکین/ مەستن/ سەمانە / تەمبوورە، زرنایە، دەهولە / دەستا دقوتن) و ئەق دەریرینە بزاقا مروقی دیاردکەن، بشی چەندی وینەکی ئشوکی ب بزاق هاتیە ئافراندن کو دخواندنا وی وینە دا لیڤینەکا ئاشویی لدەق خواندەقانی دروست دبیت.

تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووری د درستبوونا خودا و ب مەرما بەرجستەبوونا بەرزەنگین هەفتیکستی پشتبەستن لاسەر لایەنین میکانیزم و تەکنیکی کریه، ئەق چەندە ژ ی بوویە ئەگەری هندی کو میکانیزما تیکەلکرنا

تیکستیڤ پێشین و سەردەم بەهێتە بەرچاڤکەرن، زیندەباری ھندی د ئاڤا کرنا خۆدا
پشتبەستن ل سەر چەندین تەکنیکا کریە ب مەرەما ئاڤا کرنا تیکستی ھوزانا
کرماجیا ژووری کو بشیت ب شیوەکی بژارە مفاى ژ وان لیڤەگەران وەرگریت و
ب تەکنیکەکا گونجای تیکەلی تیکستی نۆی ئافراندی بکەت کو تاییەتمەندییت
تیکستیڤ پێشین ژ دەست بەدەن و ب تاییەتمەندییت تیکستی ھوزانا نۆی ئافراندی
بەینە خەملاندن، ئەڤ چەندە بوویە ئەگەری ھندی کو تیکستەکی نۆی و بەھادار د
قوناغین ژیکجودا دا بەینە داھینان.

- (۱) جولیا کریستیفا، علم النص، ترجمة فريد زاهى، ص ۱۷
- (۲) د، عبدالقادر فيدوح، اراء التأويل و مدارج معنى الشعر، دار صفحات للنشر و التوزيع، دمشق، سورية، ۲۰۰۹، ص ۶۷
- (۳) د، هادية السالمى، التناس فى القرآن الكريم، دراسة سيميائية للنص القرانى، عالم الكتب الحديث، اربد، الاردن، ۲۰۱۴، ص ۱۷
- (۴) ئەحمەدى نالبنەند باغى كوردا (ديوان)، كومكرن و تويزانندن، طه مايى، پيڊاچوون، رشيد فندي و اسماعيل بادى و محمد عبدالله، ب، ۲، چ، ۱، چاپخانا خەبات، دهوك، ۱۹۹۸، ل ۴۴ - ۴۵.
- (۵) القرآن الكريم، سورة النحل، الاية، ۶۸
- (۶) سهلمان كوڤلى، دەمى چوار گوشه، چاپخانا ومزارەتا روشەنبيرى، ههولير، ۱۹۹۸، ل ۳۷
- (۷) پهريز جهانى، مهم و زين، ئەحمەدى خانى، چاپخانا خانى، دهوك، ب، ۲، ۲۰۰۷، ل ۷۳۰ - ۷۳۱
- * بولبول (مهم)، پهروانه (زين)
- (۸) د، عبد الرحمن القعود، الإيهام في شعر الحداثة — سلسلة عالم المعرفة — المجلس الوطني للعلوم والثقافة — الكويت ع ۲۷۹، ص ۶۱
- (۹) د، بهدرخان سندي، هوزانيت من، چ، ۱، دهوك، ب، چ، ۲۰۰۹، ل ۸۳، ۹۰
- (*) ريزكرنا قان ناڤان لگورمى ئامازەپيڊانا هوزانثانيه.
- * (سوكرات، ئەفلاتوون) دوو فهيله سووفين گريكى نه ل پيشى زايىنى ل وهلاتى گريكان ژياينه، (فارابى) فهيله سووفه كى موسلمانە لژير كارتىكرنا فهلسه فا گريكى چه ندين بهرهمين فهلسه فى نثيسينه ل سهردهمى دهوله تا ئەندلوس، (ئەسينا) ناڤى پايتەختى گريكى بوو و هەر وهسا ناڤى خوادوهنده كا گريكيه.

(١٠) درياس مستهفا، جه گهر خوڤين، خو هه شوخوان (ديوان)، پ، ته حسين ئيبراهيم
دوسكى، دهمزگهه نالبه ند يى چاپ و وهشانى، چاپخانا خانى، دهوك، ٢٠١٦،

٣٤ ل

*
شوره شگيره كى كورده ل ساليين (١٨٦٥ - ١٩٢٥) ژيايه، ل سالا داوى يا ژيى خو
ب هاريكاريا چهند چه كدارين كورد به رامبه رى له شهكهرى توركا راوستيايه و
بو دهمه كى باژيرى (نامه د) دوورپيچ كرىه، به لى دهه مان سالد هاته
دهسته سه ركن و بدارقه كرن،

(١١) مه لا به شيرى به دهموى، كازيا به لنگازان (ديوان)، ب، تحسين ابراهيم دوسكى،
چاخانا ومزاره تا په روه ردى، دهمزگهه سپيريز يى چاپ و وهشانى، دهوك، ٢٠٠٤،

ل ٤٠ - ٤١

*
قه زايه كه دكه قه يته باكوورى باژيرى ميسل

*
چيايه كه دكه قه يته باكوورى مويسل

(١٢) هه مين بو تانى، هه لبه ست (ديوان) وه شانخانا هه جى هاشم، به لافكرنا كتيبخانا
خانى، ج ١، دهوك، ٢٠١٧، ل ٢٧٣، ٢٧٥

(١٣) زوزان صالح اليوسفى، صالح اليوسفى صفحات من حياتة و نضاله الوطنى مع
ديوانه الشعري الكامل، مطبعة هاوار، ط ١، ٢٠٠٩، ص ١٦٤

*
ل جزيرا بوتان ل سالا ١٨٧٣ هاتيه سه ردنيايى و ل سالا ١٩١٤ مريه

(١٤) شيخ محمد سه عيدي جزيرى، ديوانا شىخى مه جزووب، ب، ته حسين ئيبراهيم
دوسكى، ج ١، چاپخانا پاريزگه ها دهوكى، دهوك، ٢٠١٤، ل ٢٦٩.

*
ته سه وف ب تيگه هى خو ته رخانكرنى بو خودايى تاييه ت نه بو ب ئاينى
ئيسلامى، به لكو به رى هاتنا ئيسلامى په يدا بو ب تاييه ت ئاينين (بو زى و
هندوسى و مه زده كى و مه سىحى دا)، ژبه ر هندی فه كوله رى ب گرنگ ديت
قى ئاماژى بده تى.

*
هوزانفانه كى سوفيه ل سالا ٣٠٩ ك به رامبه ر ٩٢٢ ز هاتيه سيدارهدان.

(١٥) ابو مغيث الحسن بن منصور، الحلاج الاعمال الكاملة، ج، قاسم محمد عباس،
مكتبة الاسكندرية، ٢٠٠٢، ص ٣١٥

*
به رگى ئيكي، به رپه رى ٤٠٨.

- (٢٩) سورة غافر، الآية ٤٤
- (٣٠) سورة النحل، الآية ٩٨
- (٣١) سورة البقرة، الآية ١٥٢
- (٣٢) سورة الانبياء، الآية ٦٩
- (٣٣) سورة ابراهيم، الآية ١٥
- (٣٤) سورة الفتح، الآية ١
- (٣٥) سهعيد ديرهشى، كه لهين ئاڤا، چاپخانا ومزارهتا پهرومردى، ههولير، دمزگهه
سپيريزى چاپ و وشانى، دهوك، چ، ١، ٢٠٠٥، ل ٣٦٣،
- (٣٦) پهرويز جهانى، مهم و زين، چاپخانا خانى، دمزگهه سپيريزى چاپ و
وشانى، دهوك، ب، ٢، چ، ١، ٢٠٠٧، ل ٩٠٧
- (٣٧) طه مايى، باغى كوردا(ديوان)، سهرجهمى ديوانا ئحمهدى ئالبهئند، كومكرن و
تويزانن، پيداچوون، رشيد فندى و اسماعيل بادي و محمد عبدالله، ب، ٢، چ، ١،
چاپخانا خهبات، دهوك، ١٩٩٨، ل ١١٠
- (٣٨) ته حسين ئيبراهيم دوسكى، به، پهرتو بهگى ههكارى، ديوانا پهرتو بهگى
ههكارى، چاپخانا ههجى هاشم، دمزگهه سپيريزى چاپ و وشانى، دهوك،
٢٠٠٦، ل ٣٠٤
- (٣٩) زندهرى بهرى، ل ٣٢٦،
- (٤٠) پهرويز جهانى، مهم و زين، چاپخانا خانى، دمزگهه سپيريزى چاپ و
وشانى، دهوك، ب، ٢، چ، ١، ٢٠٠٧، ل ٩٢٧ - ٩٢٨
- *
پيزانينين زیدهتره بنیره (هزر و فهلسهفه دقهولین ئیزدی یا دا و کارتیکرنا وئ
لسهر هوژانا كهفن و نوى يا كوردى)، كوڤان ريسان ههسن
- (٤١) پهرويز جهانى، مهم و زين، چاپخانا خانى، ل ١٣٥ - ١٣٦،
- (42) Tirêj: Cûdi ،çapa yekemin ،çapxana Emiral ،Beyrût ،1998 1 ،139
- (٤٣) ريسان ههسن جندى و هندهكين دى، پهرومردا ئيزدياتى بو پولا نهه
بنهرهتى، ب، چ، حكومهتا ههريما كوردستانى، چ، ٤، ٢٠١١، ل ١١ - ١٢
- (٤٤) ته حسين ئيبراهيم دوسكى، ديوانا دوسكى، چاپخانا Kalkan Ofset و
وشانا جزيرى، دهوك، ب، س، چ، ل ٩٩.

(٤٥) سه‌عید دێره‌شی، دیوانا وه‌داعی چاپخانا خانی، ده‌ووک، ده‌زگه‌هی سپی‌زیی
چاپ و وه‌شانی، ٢٠٠٨، ل ٥٢

(46) <http://www.latinseminary.org/?p>

(٤٧) الس‌حمدی برکاتی، الرمز التاریخی و دلالت‌ه فی شعر عز‌الدین مه‌یوبی، رساله
ماجستیر، کلیه‌ الاداب و العلوم الانسانیة، جامعه‌ العقید الحاج خضر،
٢٠٠٨ - ٢٠٠٩، ص ٨،

(٤٨) هه‌قال زاخویی - نه‌قراز حسین، جه‌که‌ر خۆین، گولبێژهره‌ک ژ هه‌لبه‌ستین و ی،
چ ١، ده‌زگه‌هی سپی‌زیی چاپ و وه‌شانی، ده‌ووک، ب ج، ٢٠٠٧، ل ٦٢.

(٤٩) د، عز‌الدین مصطفی‌ رسول، احمدی خانی - شاعرا و مفکرا فیلسوفا و
متصوفا، ١٩٧٩.

(٥٠) توسنی ره‌شید، ب، گولبێژهره‌ک ژ هه‌لبه‌ستین شکویی حه‌سه‌ن، ل ٥٠

(٥١) به‌درخان سندي، هوزانیته من، ل ٨٣

*
ل ساللا ٨٠ ک ل کوفه ژدایکبوویه، ئیک ژ چوار ئیمامین موسلمانایه لسه‌ر
ده‌می خه‌لیفه (أبو جعفر المنصور) مریه،

(٥٢) مؤید طیب، نه‌ با من سوار دکه‌ت نه‌ ئاخ من په‌یا دکه‌ت، چاپخانه‌ یا
(Matris) ترکیا، ژ وه‌شانی کتبخانا جزیری ٢٠١٦، ل ٨٠ - ٨١

(٥٣) سه‌لمان کوفلی، تیر ژ کفانا د وه‌شینی و به‌ر تینه من، چاپخانه‌ هاورا - ده‌ووک،
ئیکه‌تیا نه‌یسه‌رین کورد - ده‌ووک، ب س ج، ل ١٠٧ - ١١١

*
ریزین هوزانی ب شیوه‌کی زنجیره‌یی نه‌ هاتینه دارشتن، ژ به‌ر کو هوزان یا
دریژیوو و بتنی ریزین مه‌رمدا هاتینه وهرگرتن.

(٥٤) احمد بن الملا محمد الزفنگی، العقد الجوهري فی شرح دیوان الجزیری، ل
٤٠٤ - ٤٠٥

(٥٥) شیخ محه‌مه‌د شیخ سه‌عیدی جزیری، دیوانا شیخی مه‌جزووب، ب، ته‌حسین
ئیبراهیم دوسکی، ل ٢٦٥ - ٢٦٦

(٥٦) هاشم تاها ئاکره‌یی، پشتی نه‌نفالان، چاپخانه‌ ئازادی - ده‌ووک، چ ١، ٢٠١١، ل
٤٤ - ٤٥

- (٧٠) هه‌ه‌قال زاخۆیی و ئه‌ه‌قراز حسین، جه‌گه‌ر خۆین گولبژیره‌ك ژ هه‌له‌به‌ستین وی،
ل ٣٩٩ - ٤٠٠
- (٧١) د، به‌درخان سندی، هوزانیته‌ من، ل ٨٣
- (٧٢) په‌رویز جهانی، مهم و زین، ب، ل ٢٠٧
- (٧٣) جیرا جینیت، طروس الادب علی الادب، ص ١٢٦
- (٧٤) دیوان، باغی کوردا، سه‌رجه‌می دیوانا ئه‌حمه‌دی نالبه‌ند، کومکرن و توپزانندن،
طه‌ مایی، پینداچوون، رشید فندی و اسماعیل بادی و محمد عبدالله، ب، ٢، ل ٤٤
- (٧٥) هه‌مان ژیدمه‌ر، ل ١٨
- (٧٦) نه‌وزاد مه‌لا خه‌لیل مشه‌ختی و کامه‌ران ئیبراهیم مشه‌ختی، دیوانا مه‌لا
خه‌لیل مشه‌ختی، ب، ل ٣٣٥
- (٧٧) ژیدمه‌ری به‌ری، ل ٤٥
- (٧٨) الرماني، النکت فی اعجاز القران، تح، محمد خلف الله و محمد زغلول سلام، د
ت، ص ٩٤
- (٧٩) ضیاء الدین ابن الاثیر، المثل السائر، تح، احمد الحوفی و بدوی طبانه‌، دار
الرفاعی، الریاض، ب س ط، ب ت، ج ٣، ص ٢٠١
- (٨٠) ته‌حسین ئیبراهیم دۆسکی، دیوانا دۆسکی، ل ٨٩
- (٨١) ته‌حسین ئیبراهیم دۆسکی، دیوانا په‌رتو به‌گی هه‌کاری، ل ١٠٩
- (٨٢) په‌رویز جهانی، مهم و زین، ل ٧٥ - ٧٩
- (٨٣) عزالدین اسماعیل، الشعر العربی المعاصر، قضایاه و ظواهره‌ الفنيّه و المعنویّه،
دار العوده‌ و دار الثقافه‌، ط٢، بیروت، ١٩٧٢، ص ٢٤٠
- (٨٤) احمد بن الملا محمد الزقنکی، العقد الجوهری فی شرح دیوان الشیخ الجزری،
ص ٣٢٧ - ٣٢٩
- (٨٥) مؤید طیب، پلنگ ده‌ما برسی دبن مروّف ده‌ما تی‌ردبن، ل ١٠ - ١١
- (٨٦) هه‌ر ئه‌و ژیدمه‌ر، ل ٥
- *
- چیدبیت تیکستین په‌رومه‌دی زقی پروسى به‌ینه‌ ئازاکرن، ژیه‌رکو د بیاقی فی
جوره‌ تیکستان دا واتا راسته‌وخۆ به‌یته‌ ئارسته‌کرن کو خۆنده‌هان راسته‌وخۆ
واتایی و مه‌ردگریته‌،

(٨٧) احمد ناهم، التناص في شعر الرواد، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ط١، ٢٠٠٤، ص ٧٢

(٨٨) سلمان كوڤلى، تير ژ كڤانا د وهشيين و بهر تينه من (ديوان)، ل ١٣٨ - ١٣٩

(٨٩) محسن قوچان، ل بهرسفا مه بهر دياريت (ديوان)، ئيكه تيا نئيسه رين كورد - تاي دھوكى چاپخانا خانى / دھوك، چ ١، ٢٠٠٩، ل ١١٧

(٩٠) احمد ناهم، التناص في شعر الرواد، ص ٧٦

(٩١) سلمان كوڤلى، جيهانا گوها (ديوان)، مگبعه هاوار - دھوك، پروژى چاپكرنا كتيبى يى يوبيلا زيرينا PDK / لقا، ١، ١٩٩٦، ل ١٠٢ - ١٠٣

(٩٢) جيار جينيت، افاق التناصية، ت، محمد خير البقاعى، الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٩٩٨، ص ١٣٢

(٩٣) ته حسين ئيبراهيم دوسكى (ب)، ديوانا مه لايى جزيرى (ديوان)، چاپخانا ومزاره تا پهروهرى، دهمكه هى سبيريزى چاپ و وهشانى - دھوك، چ ٢، ٢٠٠٥، ل ٢٩، *

* ناڤى وى شه مسه ددين موحه مه دى بهر نياسه ب خواجه حافظ شيرازى ژ هوزانن سهدى هه شتى يى كوچى، د ناڤه را ساليى (١٣١٠ - ١٣٣٧) زيايه <http://www.m.ahewar.org/s.asp?aid>

** بنيره العقد الجوهرى فى شرح ديوان الشيخ الجزرى، ص ٣

(94) <http://www.m.ahewar.org/s.asp?aid>

(٩٥) شيخ محمد سهعيد جزيرى، ديوانا شيخى مه جزووب، ل ٢١٩

(٩٦) احمد بن الملا محمد الزفنگى، العقد الجوهرى فى شرح ديوان الشيخ الجزرى، ص ٣٢٧ - ٣٢٨

* د دياركرنا فان ريژاندا پشت بهستن لسهر پروگرامى (SPS) هاتيه كرن

* بهر فرهيا فى بابتهى دناڤه كوئينه كا مه دا يا بناڤونيشانى (دوباره كرن و كارتىكرنا وى د هوزانين (سهلمان كوڤليدا)) ل گوڤارا زانكؤيا زاخو، بهر به ندى ٢ ژماره ٢ ل سالا ٢٠١٤، *

(٩٧) محمد الحسنائى، الفاصلة فى القران الكريم، المكتب الاسلامى، بيروت، ط١، ١٩٨٥، ص ٢٥٦

(٩٨) ههڤال زاخوى و نهفراز حسين، جه گهر خوئين گولبژيرهك ژ هه لبه ستين وى، ل ٣٣٥

- (٩٩) احمد بن الملا محمد الزقنكى، العقد الجوهري فى شرح ديوان الشيخ الجزرى، ص ٩٠ - ٩١
- (١٠٠) هه مان ژيديمري بهري، ب، ٢، ل ٤٨١ - ٤٨٢
- (١٠١) على بوعلام، جماليات التكرار و الياته فى التماسك النصي، مطبعة جامعة وهران، دار طوبقال للنشر و التوزيع، ط١، ٢٠٠٩، ص ٧٦
- * بو پتر پيزانينا فه گهره بو، پشكا دوويى (ههفتيکستى و زمانى تيکستى هوزانى).
- (١٠٢) ادونيس، بحث فى الابداع و الاتباع عند العرب، صدمة الحداثة و سلطة الموروث، دار العودة، بيروت، ج٤، ١٩٨٣، ص ٢٣٩
- (١٠٣) رشيد فندی و اسماعيل بادی و محمد عبدالله، باغى كورد، ب، ٣، ل ٤٣٢
- (١٠٤) پهرويز جهانى، مهم وزين، ب، ١، ل ٧٧ - ٧٨
- * نهقا مه دياركرى، نهو بخو نهريتهكى دياربوو دناق هوزاننانين كلاسيكدا و دناقبهرا ههردوو هوزانناناندا جهندين هوزاننان ههبوون، بهلى بو دياركرنا مههما فه كوليني نهق هوزاننانين ناهاهى وهكو نمونه هاتينه ومركتن.
- (١٠٥) شيخ محمهد سهعيدى مهجزوب، ديوانا شىخى مهجزوب، ل ٣٦٥
- (١٠٦) احمد بن الملا محمد الزقنكى، العقد الجوهري فى شرح ديوان الشيخ الجزرى، ص ٣
- (١٠٧) د، ازهار فنجان، العتبات النصية و دورها فى البناء القصصى، مجلة كلية التربية للعلوم الانسانية، جامعة ذى قار، مج ١، ١٤، ٢٠١٥، ص ١
- (١٠٨) توسنى رهشيد، كولبزيهك ژههلبهستين شكويى حهسن، ل ١٠٣
- (١٠٩) مهلا بهشيرى بهدموى، كازيا بهلنگازان، ل ١١٣
- (١١٠) د، بهدرخان سندی، هوزانيت من، ل ١٩٥
- (١١١) احمد بن الملا محمد الزقنكى، العقد الجوهري فى شرح ديوان الشيخ الجزرى، ج١، ص ١٧٩ - ١٨٠
- (١١٢) ههفال زاخويى و نهقراز حسين، كولبزيهك ژههلبهستين جهگهر خوئين، ل ٢٠٥
- (١١٣) نهوزاد مهلا خهليل مشهختى و كا مران ئيبراهيم مشهختى، ديوانا مهلا خهليل مشهختى، ل ٣١٤

- (١١٤) زوزان صالح يوسفى، صالح اليوسفى، ص ١١١
- ١١٥ * ئەديب چەلكى، دارا چل ئاواز (ديوان)، ٢٠١٠، ل ١٤
- * ئەف هوزانە ل ساللا ٢٠٠٣ ئى ژلايى هونە مەند (زەكەريا عەبدوللا) هاتىيە
ستراندن
- * دريژيا قى بابەتى د سەرە بابەتى (هەفتىكستى و وينى هوزانى) دا يە.
- (١١٦) محمد حسين على الصغير، الصورة الفنية فى المثل القرانى، دار الرشيد للنشر،
بغداد، ١٩٨١، ص ٣٧
- (١١٧) محسن قوجان، ل بەرسفا مە بەفر دباريت، ل ١٩٢،
- * مەرەم ئەو جيهانە يا دناشوپى هوزانئانى دا هەيى، تشتەكى تايەتە و دبىتە
ئافاكرى جيهانا وى يا تايەت و ژىدەرى داهىنانا تىكستى هوزانى.
- (١١٨) هەفال زاخويى و ئەفراز حسين، جەگەر خوين كولىژىرەك ژەلەستين وى،
ل ٥٣٩
- (١١٩) سەلمان كوڤلى، دەمى جوار گوشه، ل ٣٥
- (١٢٠) عەبدولقادر نورى عەبدولكەريم، ياخييون د نائف هوزانا نويخوازا كوردیدا،
سەلمان كوڤلى وەك نموونە، دەزگەهى سپىريزى چاپ و وەشانى، چ ١،
چاپخانهيا خانى / دهوك، ٢٠١١، ل ١٨٦
- (١٢١) سەلمان كوڤلى، جيهانا گوها، ل ٩٢
- * ل دويڤ بۆچوونين زانايى دەرووناس (سيگمون فرويد)،
- ** ل گورەى تيورا (بى ئاگهيا جفاكى) يا جفاك ناس (كارل يونگى)

تەنجام

ل دوماهیا ئەنجامدانا قەکوئینی، قەکوئەر گەهشتییە فان ئەنجامین لخوازی:

ا/ ئەنجامین گشتی:

۱. هەفتیکستی ئەکتیف ئەو جوۆره هەفتیکستیە یا کو تایبەتمەندیین تیکستین پێشین و سەردەم دحلینیت و تایبەتمەندیین خو ب سەری و مرگرتی دا زال دکەت.
۲. تیکستی هوزانا نوی ئافراندى دئیک دەمدا دشیّت مضای ژ چەند لیقەگەران و مرگريت.
۳. دیارکرنا هەفتیکستی د هوزانیدا ناکەقیته لسەر ئافرینهری، بەلکو لسەرشیان و شارمزایا خواندەفانی دەمینیت.
۴. لیقەگەر ب شیوهکی بازنەیی د ژینگەها داهینهری دا دزقریت و دبیتە پشکەك ژروشهنبیریا وی.
۵. شیوازی تیگەهشتنا و مرگرتی جه و شیوازی هەفتیکستی د تیکستی نوی ئافرانیدا دیار دکەت.
۶. هەفتیکستی دبیتە ئەگەری زەنگینکرنا تیکستی هوزانی ژ لای دەلالی و ئیستاتیکی قە.
۷. پشتبەستنا هوزانا کرمانجیا ژووری لسەر هەفتیکستی قەدگەرتی بو شیانی هوزانقانی هەر سەردەمهکی.

ب/ ئەنجامین تایبەتی:

۱. د هەمی قوناغین ئافراندا تیکستی هوزانا کرمانجیا ژووریدا هەفتیکستی بەرچاقدبیت و ناهیتە قەقەتیان

۲. هوزانا کرمانجیا ژووری ههفتیکستی لگه‌ل جووره‌ها لیڤه‌گهرین به‌لاڤ کره کو چیدبیت (ئاینی، میژوویی، سیاسی، ئەدهبی، فه‌سه‌فی....هتد) بیت.
۳. د قوناغا هوزانا کلاسیکی دا ههفتیکستی ئاینی ب سهر هوزانیدا یا زاله، به‌ئی د قوناغا نوی و نویخواز دا ههفتیکستی هزری و فه‌سه‌فی زاله.
۴. د هوزانا کرمانجیا ژووریدا لیڤه‌گهری ههفتیکستی لگه‌ل هاتی کرن وه‌کو خۆ نه‌هاتییه و مرگرتن، به‌لکو هاتییه حه‌لانندن و پاشی هاتییه و مرگرتن.
۵. ژئه‌گهری ههفتیکستی هوزانا کرمانجیا ژووری تایبه‌تمه‌ندیین خۆ ژ دەست نه‌داینه، به‌لکو پتر خۆ پاراستیه.
۶. د هوزانا کرمانجیا ژووریدا ههفتیکستی یا دهره‌کی و ناڤخۆیی به‌رچاقدبیت، زیده‌باری ههفتیکستیوون ب ته‌کنیکین تییه‌لکیش و و مرگرتن.
۷. په‌نا برن بو لیڤه‌گهران ژبو هندییه‌کو ئەو لیڤه‌گهره ببیته ئە‌گهری به‌یزکرنا تیکستی هوزانی.
۸. هوزانا کرمانجیا ژووری ب ریکا ههفتیکستی شیایه وینه‌ی لسه‌ر وینه‌ی ئاڤاکه‌ت، یی ئیکی به‌هرفینیت و حه‌لینیت و یی نوی لسه‌ر شینوراین وی ئاڤاکه‌ت.
۹. د بیاڤی ههفتیکستی سه‌رتیکستی د هوزانا کرمانجیا ژووریدا ههفتیکستی دهره‌کی و ناڤخۆیی به‌رچاڤ دبیت.
۱۰. ههفتیکستی هوزانانین کرمانج سنوورین دهمی و جهی دهربازکرینه و هزین ژیک دویرو به‌لاڤ د ئیک تیکست دا کومکرینه.

١١. ههفتیکستی بوویه ئەگه‌ری بهیزکرنا بنیاتى هوزانا کرمانجیا ژووری و جوړه دیالوکه‌ک د ناڤدا په‌یدا‌کریه
١٢. د قوناغین پیشکته‌تی یین هوزانا کرمانجیا ژووریدا، هنده‌ک دهریرین و دیرین هوزاننانین که‌فن وه‌کو (جزیری) و (خانی) بووینه لیقه‌گه‌ر بو هوزانین پشتی وان و ههفتیکستی لگه‌ل کریه.
١٣. ناڤا‌کرنا بهایی ئیستاتیکی یی هوزانی دبیته ئارمانجا ههفتیکستی.
١٤. هه‌ر هوزاننانه‌کی ل گوره‌ی با‌ک‌گراوه‌ندی خو لیقه‌گه‌ر با‌کارئینا‌ینه و ههفتیکستی لگه‌ل کریه.
١٥. دناڤ ئەده‌بی کوردی دا ئیکه‌م که‌س تیگه‌هی نیزیکی ههفتیکستی با‌کارئینای (جزیری) بوو کو ئەو‌ژی با‌کارئینانا زاراڤی (دزی) یا ئەده‌بی دناڤ هوزانین خودا به‌حس‌کریه.

لیستا ژیدهران

▪ القرآن الكريم

ب زمانی کوردی:

أ- پهرتوك:

۱. بافی نازی، فهرهنگا تیرمین ویزمی، چاپخانا ههوار، دهوك، ۲۰۱۲
۲. جهبار ئەحمەد حسین، ئیستاتیکی دەقی شیعیی کوردی، ج ۱، ب ج، دەزگای چاپ و بهخشی سەردەم، کوردستان – سلیمانی، ۲۰۰۸
۳. حەمدیە حەسەن، لایەنی هونەری و بابەتی یی هوزانی صەبری بوتانی، چاپخانا ههوار، دهوك، ۲۰۱۱
۴. رێسان حەسەن جندی و هەندەکین دی، بەروەدا ئیژدیاتی بۆ پولا نەهی بنەرەتی، ب ج، حکومەتا هەریما کوردستانی، ج ۴، ۲۰۱۱
۵. رێسان حەسەن جندی، بەروەدا ئیژدیاتی بۆ پولا هەشتی بنەرەتی، چاپخانا Ipex، حکومەتا هەریما کوردستانی، ج ۴، ۲۰۱۱
۶. شەعبان چالی، شیوازی شیعی جزیری، دەزگەهی سپیری یی چاپ و وهشانی، چاپخانا حەجی هاشم، ههولێر، ۲۰۰۸
۷. عەبدوولسەلام نەجمەدین عەبدووللا، شیکردنەوهی دەقی شیعی لەرۆوی زمانەوهانیوه، چاپخانا حەجی هاشم، ههولێر، دەزگەهی سپیری یی چاپ و وهشانی، ۲۰۰۸
۸. عەبدوولقادر نوری عەبدوولکەریم، یاخیبوون د ناڤ هوزانا ئویخاوازا کوردیدا، دەزگەهی سپیری یی چاپ و وهشانی، ج ۱، چاپخانهیا خانی / دهوك، ۲۰۱۱
۹. د، هەلمەت بایز، دەقئاویزان لێ رومانی (دواهەمین هەناری دونیا) ی (بەختیار عەلی)دا، چاپخانهی شەهاب، ههولێر، ۲۰۱۳

ب- دیوان:

۱. احمد بن الملا محمد الزقنکی، العقد الجوهري فی شرح دیوان الشیخ الجزری، ج ۱، ط ۲، مطبعة الصباح، ۱۹۸۷
۲. ئەحمەدی نالیهەند، باغی کوردا(دیوان)، سەرجهمی دیوانا ئەحمەدی نالیهەند، کۆمکرن و تویژاندن، پ: گە مایی رشید فندی و اسماعیل بادی و محمد عبدالله، ب، ج ۱، چاپخانا خەبات، دهوك، ۱۹۹۸

٣. ئەدیب چەلکی، دارا چل ئاواز (دیوان)، چاپخانا هاوارا - دهوك، ئیکهتیا نقیسه‌ریڤ
کورد - دهوك، چ، ١، ٢٠١٠
٤. ئەمین بۆتانی، هه‌لبه‌ست (دیوان)، وه‌شانخانا هه‌جی هاشم، به‌لافکرنا کتیبخانا
خانی، چ، ١، دهوك، ٢٠١٧
٥. د، به‌درخان سندی، هۆزانی‌ت من، ب س چ، ب چ، چ، ١، دهوك، ٢٠٠٩
٦. د، به‌درخان سندی، هۆزانی‌ت گوندی په‌ریخانی، ده‌زگه‌هی سپیری‌زی یی چاپ و
وه‌شانی، چاپخانا خانی، ٢٠٠٨
٧. په‌رویز جهانی، مه‌م و زین، چاپخانا خانی، ده‌زگه‌هی سپیری‌زی یی چاپ و وه‌شانی،
دهوك، ب، ٢، چ، ١، ٢٠٠٧
٨. په‌رتۆ به‌کی هه‌کاری، دیوانا په‌رتۆ به‌کی هه‌کاری، پ: ته‌حسین ئیبراهیم دوسکی،
چاپخانا هه‌جی هاشم، ده‌زگه‌هی سپیری‌زی یی چاپ و وه‌شانی، دهوك، ٢٠٠٦
٩. په‌رتۆیی هه‌کاری، دیوانا په‌رتۆ هه‌کاری، پ: صادق به‌اء الدین آمیدی، دار الحریة
للطباعة، توزیع الدار الوطنیة للتوزیع والاعلان، ١٩٧٨
١٠. ته‌حسین ئیبراهیم دوسکی، دیوانا دوسکی (دیوان)، په‌رتۆکخانا، Kalkan Offset،
ئه‌نقه‌ره، چ، ١، ب س چ
١١. جه‌گه‌ر خۆین، خۆه‌شخۆان (دیوان)، پ: درباس مسته‌فا، پ: ته‌حسین ئیبراهیم دوسکی،
ده‌زگه‌هی ناله‌ند یی چاپ و وه‌شانی، چاپخانا خانی، دهوك، ٢٠١٦
١٢. جه‌گه‌ر خۆین، گولبزی‌ره‌ک ژ هه‌لبه‌ستین وی، پ: هه‌قال زاخۆیی - ئەفراز حسین، ،
چ، ١، ده‌زگه‌هی سپیری‌زی یی چاپ و وه‌شانی، دهوك، ب چ.
١٣. زوزان صالح الیوسفی، صالح الیوسفی صفحات من حیاته و نضاله الوطنی مع دیوانه
الشعری الکامل، مطبعة هاوار، ط١، ٢٠٠٩
١٤. سه‌مان کوفلی، ده‌می چوار گوشه، چاپخانا وه‌زاره‌تا روشه‌نبیری، هه‌ولێر، ١٩٩٨
١٥. سه‌مان کوفلی، تیر ژ کفانا د وه‌شیین و به‌ر تینه‌ من، چاپخانا هاوارا - دهوك، ئیکهتیا
نقیسه‌ریڤ کورد - دهوك، ب س چ.
١٦. سه‌مان کوفلی، جیهانا گوها (دیوان)، مگبه‌ه هاوار - دهوك، پروژی چاپکرنا کتیب
یی یوبیلا زیریڤا PDK / ل١، ١٩٩٦
١٧. سه‌عید دیره‌شی، که‌له‌ین ئاقا، چاپخانا وه‌زاره‌تا په‌رومردی، هه‌ولێر، ده‌زگه‌هی سپیری‌زی
یی چاپ و وه‌شانی، دهوك، چ، ١، ٢٠٠٥

١٨. شكويئ حهسن، گولبژيرهك ژ ههلبهستين شكويئ حهسن، پ: توسنئ رهشيد،
 دهمگههئ سپيريزيئ چاپ و وهشاني، دهوك، چاپخانا ههجي هاشم - ههولير، ٢٠٠٧
١٩. فهتحي، ديوانا فهتحي (ديوان)، پ: تهحسين ئيبراهيم دوسكي، چاپخانا خاني،
 دهمگههئ سپيريزيئ چاپ و وهشاني، دهوك، ٢٠١٢
٢٠. مهلا بهشيريئ بهدموي، گازيا بهلنگازان (ديوان)، پ: تهحسين ئيبراهيم دوسكي، چاپخانا
 ومزارهتا پهرومردئ، دهمگههئ سپيريزيئ چاپ و وهشاني، دهوك، ٢٠٠٤
٢١. مهلايئ جزيري، ديوانا مهلايئ جزيري پ: تهحسين ئيبراهيم دوسكي، چاپخانا ومزارهتا
 پهرومردئ، دهمگههئ سپيريزيئ چاپ و وهشاني - دهوك، ج٢، ٢٠٠٥
٢٢. مهلا خهليلئ مشهختي، ديوانا مهلا خهليلئ مشهختي پ: نهوزاد مهلا خهليل مشهختي
 و كامران ئيبراهيم مشهختي، ب١، چاپخانا خاني / دهوك، دهمگههئ سپيريزيئ
 چاپ و وهشاني، دهوك، ٢٠١٢
٢٣. مهلا نهزيريئ بهدموي، ديوانا داهي، پ: تهحسين ئيبراهيم دوسكي، چاپخانا ومزارهتا
 پهرومردئ - ههولير، دهمگههئ سپيريزيئ چاپ و وهشاني - دهوك، ٢٠٠٤
٢٤. محسن قوچان، ل بهرسفا مه بهفر دباريت (ديوان)، ئيكهتيا نشيسهريئ كورد - تايي
 دهوكئ چاپخانا خاني / دهوك، ج١، ٢٠٠٩
٢٥. محمهد سهعدي جزيري، ديوانا شيخي مهجزووب، پ: تهحسين ئيبراهيم دوسكي، ج١،
 چاپخانا پاريزگهها دهوكئ، دهوك، ٢٠١٤
٢٦. مؤيد طيب، پلنگ دهما برسي دبن و مرووف دهما تير دبن، دهمگههئ سپيريزيئ چاپ و
 وهشاني - دهوك، چاپخانا خاني - دهوك، ٢٠١٢
٢٧. مؤيد طيب، نه با من سوار دكمت نه ئاخ من پهيا دكمت، چاپخانه يا (Matris)
 توركييا، زوشانين كتبخانا جزيري ٢٠١٦
٢٨. مؤيد طيب، نه شهف تيرا خهونين من دكمت نه روظ تيرا خهمين من، ب ج، ب ج ج، ٢٠١٢
٢٩. هاشم تاها ئاكرمي، پشتي ئهئفالان، چاپخانا نازادي - دهوك، ج١، ٢٠١١
٣٠. وهداعي، ديوانا وهداعي پ: سهعيد ديرهشي، چاپخانا خاني، دهوك، دهمگههئ سپيريز
 يئ چاپ و وهشاني، ٢٠٠٨

31. Tirêj: Cûdi. çapa yekemin. çapxana Emiral. Beyrût, 1998

- كوتار:

١. عبدالقادر نوري عبدالكريم، دوباره كرن و كارتیكرنا وى د هوزانین (سه مان كوفليدا)، كوفارا زانكویا زاخو، پهريه ندى ٢ ژماره ٢ سال ٢٠١٤.

- ب زمانى عمره بى:

أ- پهرتوك:

١. د، ابراهيم السامرائى، لغة الشعر بين جيلين، دار الثقافة و النشر و التوزيع، بيروت، (بدون سنة نشر)
٢. ابو مغيث الحسن بن منصور، الحلاج الاعمال الكاملة، ج، قاسم محمد عباس، مكتبة الاسكندرية، ٢٠٠٢
٣. احمد رضا، متن اللغة، منشورات دار مكتبة الحياة، بيروت، لبنان، ١٩٦٠
٤. احمد الزعبي، التناص نظريا و تطبيقيا، مكتبة الكيلانى، اربد، الاردن، ط١، ١٩٩٥
٥. احمد المدينى، اصول الخطاب النقدى، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ١٩٨٧
٦. احمد ناهم، التناص فى شعر الرواد، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ط١، ٢٠٠٤
٧. احمد يوسف، سيميائيات التواصل وفعالية الحورا، المفاهيم والاليات، منشورات مختبر السيميائيات وتحليل الخطاب، جامعة وهران، دار الرشد للطباعة و التوزيع، (د، ت)،
٨. الجاحظ ابو عثمان عمرو بن بحر، كتاب الحيوان، تحقيق و شرح عبدالسلام محمد عارون، دار الجيل، بيروت، لبنان، ط٢، جلد ١، ١٩٨٨
٩. ادونيس، بحث فى الابداع و الاتباع عند العرب، صدمة الحداثة و سلطة الموروث، دار العودة، بيروت، ج٤، ١٩٨٣
١٠. الرماني، النكت فى اعجاز القران، تح، محمد خلف الله و محمد زغلول سلام، د س ن، د ت
١١. أنور المرتجى، سيميائى النص الادبى، افريقيا الشرق، منشورات اتحاد الكتاب العرب، ١٩٨٧
١٢. الحبيب شبيل، ابداع القراءة، فصول، الهيئة المصرية للكتاب، مج٨، ١٩٨٩،
١٣. د، بشينة الجلاص، النص و التاويل فى الخطاب الاصولى والاليات القارئة و سلطة التناص، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، مصر، ط١، ٢٠١٠
١٤. بشير القمري، شعرية النص الروائى: قراءة تناصية فى كتاب التجليات، شركة البيادر للنشر و التوزيع، الرباط، ١٩٩١

١٥. تزفتيان تودوروف، ميخائيل باختين (المبدأ الحوارى)، ت، فخرى صالح، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، مصر، ٢٠١٢
١٦. جان – ميشال غوفار، تحليل الشعرت، د، محمد حمود، كلمة و مجد المؤسسة الجامعية للدراسات و النشر و التوزيع، ابو ظبى، الامارات، ٢٠٠٨
١٧. جان بياجيه، البنيوية، ت، عارف منيمنة و بشير اوبيرى، منشورات عويدات، بيروت، لبنان، ط٤، ١٩٨٥
١٨. جان كوهين، بنية اللغة الشعرية، ت، محمد الولى و محمد العمرى، دار طوبقال، ط٤، ١٩٨٦
١٩. جراهام الان، نظرية التناس، ت، د، باسل المسالمة، دار التكوين للتأليف و الترجمة و النشر، دمشق، سوريا، ٢٠١١
٢٠. جميل عبدالمجيد، بلاغة النص، مدخل نظرى و دراسة تطبيقية، دار غريب للطباعة و النشر و التوزيع، القاهرة، ١٩٩٩
٢١. جيرار جينيت، مدخل لجامع النص، ت، عبدالرحمن ايوب، دار الشؤو الثقافية، بغداد دار طوبقال للنشر، ١٩٩٠
٢٢. جيرار جينيت، افاق التناسية، ت، محمد خير البقاعى، الهيئة المصرية العمه للكتاب، ١٩٩٨
٢٣. ٦٤- جوليا كريستيتزا، علم النص، ت، فريد زاهى، م، عبدالجليل ناظم، دار طوبقال للنشر، الدار البيضاء، المغرب، ١٩٩٧
٢٤. حصة البادى، التناس فى الشعر العربى الحديث، دار كنوز المعرفة العلمية للنشر و التوزيع، عمان، الاردن، ط١، ٢٠٠٩
٢٥. د، حميد لحميدانى، القراءة و توليد الدلالة، المركز الثقافى العربى، ط١، ٢٠٠٣
٢٦. د، حميد لحميدانى، أسلوبية الرواية، منشورات دراسات سال، مطبعة النجاح الجديدة، الدار البيضاء، ١٩٨٩
٢٧. د، حميد لحميدانى، النقد الروائى والايدولوجيا من سوسيولوجيا الرواية إلى سوسيولوجيا النص الروائى، المركز الثقافى العربى،
٢٨. خيرة حمر العين، جدل الحداثة فى نقد الشعر العربى، اتحاد كتاب العرب، دمشق، ١٩٩٦
٢٩. داوود انس، الاسطورة فى الشعر العربى الحديث، دار المعاف، ط٣، ١٩٩٢

٣٠. داود سلمان الشويلي، الذئب و الخراف المهضومة، دار الشئون الثقافية العامة، ط١، بغداد، العراق، ٢٠٠١
٣١. ديفيد بشبندر، نظرية الادب المعاصر و قراءة الشعر، ت، عبدالمقصود عبد الكريم، مكتبة الاسرة، ٢٠٠٥
٣٢. ظاهر محمد الزواهره، التناص في الشعر العربي المعاصر، دار و مكتبة الحامد للنشر و التوزيع، ط١، ٢٠١٣
٣٣. ضياء الدين ابن الاثير، المثل السائر، تح، احمد الحوفي و بدوى طبانة، دار الرفاعي، الرياض، ب س ط، ب ت
٣٤. رومان ياكوبسون، قضايا الشعرية، ت، محمد الولي و مبارك حنوز، سلسلة عالم المعرفة، دار طوبقال للنشر، ط١، ١٩٨٨
٣٥. رولان بارت، هسهسة اللغة، ت، منذر عياشي، مركز الانماء الحضاري، حلب، ط١، ١٩٩٩
٣٦. رولان بارت، في الادب و الكتابة و النقد، ت، د، عبدالرحمن بوعلی دار نينوى الدراسات و للنشر و التوزيع، دوري، دمشق، ٢٠١٤
٣٧. رينيه ويلك، مفاهيم نقدية، ت، محمد عصفور، عالم المعرفة، مطبعة الرسالة، الكويت، ١٩٨٧
٣٨. سعيد بحيري، علم لغة النص، مكتبة الانجلو المصرية، ط١، ب س ن، ١٩٩٣
٣٩. سعيد بنطراد، السيميائيات، مفاهيمها و تطبيقها، دار الحوار للنشر و التوزيع، اللاذقية، سورية، ط٣، ٢٠١٢
٤٠. سعيد يقطين، انفتاح النص الروائي، النص السياقي، الدار البضاء، ١٩٨٩
٤١. سعيد يقطين، قال الراوي، البنيات الحكائية في السيرة الشعبية، المركز الثقافي العربي، ط١، ١٩٩٧
٤٢. سليمة عداوري، شعرية التناص في الرواية العربية، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، ٢٠١٢
٤٣. د، شكري عياد، موسيقى الشعر العربي، اصداق الكتاب، ط٣، ١٩٩٨
٤٤. د، شوقي ضيف، النقد الادبي، دار المعارف، مصر، ط٣، ١٩٦٢
٤٥. صالح سليمان عبد العظيم، سوسيولوجيا الرواية السياسية، الهيئة المصرية العامة للكتاب، ط١، ١٩٩٨
٤٦. د، صلاح فضل، نظرية البنائية في النقد الادبي، دار الشروق، القاهرة، ط٢، ١٩٩٨
٤٧. د، صلاح فضل، التوشيح بين الانحراف و التناص - قراء جديدة لتراثنا النقدي - طبع النادي الادبي الثقافي بجدة، ١٩٩٠

٤٨. د، صلاح فضل، بلاغة الخطاب و علم النص، المجلس الوطني للثقافة و الفنون والاداب، ١٩٩٢،
٤٩. عبدالسلام عبدالخالق الربيدى، النص الغائب فى القصيدة العربية الحديثة، دار غيداء للنشر و التوزيع، ط١، ٢٠١٢
٥٠. عبدالقادر بقشى، التناص فى الخطاب النقدي و البغى، مؤسسة افريقيا الشرق، دار البيضاء، ٢٠٠٦
٥١. د، عبدالقادر فيدوح، اراء التأويل و مدارج معنى الشعر، دار صفحات للنشر و التوزيع، دمشق، سورية، ٢٠٠٩
٥٢. عبدالقاهر الجرجاني، دلائل الاعجاز، دار المعرفة للطباعة و النشر، بيروت، لبنان، ١٩٧٨
٥٣. عبدالقاهر الجرجاني، دلائل الاعجاز فى علم المعانى، تحقيق محمد رشيد رضا، بدار المعرفة، بيروت، ١٩٨٩
٥٤. عبدالله حامدى، الرواية العربية والتراث، منشورات دار نخلة، وجدة، ١٩٨٩
٥٥. د، عبدالله لحميمة، الرواية المغاربية المعاصرة، دراسة تأويلية، النايا للدراسات و النشر و التوزيع، دمشق، سورية، ٢٠١٤
٥٦. عدنان بن ذريل، النص والاسلوبية بين النظرية و التطبيق، اتحاد كتاب العرب، ٢٠٠٠
٥٧. عبدالكريم شرفى، من فلسفات التأويل الى نظريات القراءة، دراسة تحليلية نقدية فى النظريات الغربية الحديثة، الدار العربية للعلوم ناشرون، بيروت، ومنشورات الاختلاف، الجزائر، ط١، ٢٠٠٧
٥٨. عزالدين اسماعيل، الشعر العربى المعاصر، قضاياها و ظواهرها الفنية و المعنوية، دار العودة و دار الثقافة، ط٢، بيروت، ١٩٧٢
٥٩. د، عزالدين مصطفى رسول، احمدى خانى - شاعرا و مفكرا فيلسوفا و متصوفا، ١٩٧٩
٦٠. فولفانج هاينه مان و ديتر فيهفجر، مدخل الى علم لغة النص، ت، د، سعيد بحيرى، القاهرة، مكتبة زهراء الشرق، ٢٠٠٤
٦١. على بوعلام، جماليات التكرار و الياته فى التماسك النصى، مطبعة جامعة وهران، دار طوبقال للنشر و التوزيع، ط١، ٢٠٠٩
٦٢. كريزينسكى، البعد الاخر للنص الروائى، ت، عودة على، الدار البيضاء، المغرب، ١٩٨١
٦٣. مارك انجلو، آفاق التناصية، ت، محمد خير البقاعى، الهيئة المصرية العامة للكتاب، القاهرة، مصر، ١٩٩٨
٦٤. مجدي وهبة، معجم المصطلحات الأدبية، مكتبة لبنان، بيروت، ب س ن،

٦٥. مجموعة باحثين، النص الأدبي بين الواقعي والمتخيل، منشورات وحدة النقد الأدبي الحديث والمعاصر، المغرب، ط١، ٢٠٠٣
٦٦. محمد الحسنائى، الفاصلة فى القرآن الكريم، المكتب الإسلامى، بيروت، ط٢، ١٩٨٥
٦٧. محمد الولى، الصورة الشعرية فى الخطاب البلاغى النقدى، بيروت، المركز الثقافى، ١٩٩٠
٦٨. محمد الماكرى، الشكل و الخطاب مدخل لتحليل ظاهراتى، بيروت، المركز الثقافى العربى، ط١، ١٩٩١
٦٩. محمد بازى، تقابلات النص و بلاغة الخطاب نحو تأويل تقابلى، الدار العربية للعلوم ناشرون، بيروت، لبنان، ٢٠١٠
٧٠. محمد بنيس، ظاهرة الشعر المعاصر فى المغرب، مقارنة بنيوية تكوينية، دار التنوير للطباعة و النشر و التوزيع، ١٩٨٥
٧١. محمد خير البقاعى، دراسات فى النص و التناسية، مركز الأبناء الحضارى، حلب، ١٩٩٨
٧٢. محمد حسين على الصغير، الصورة الفنية فى المثل القرانى، دار الرشيد للنشر، بغداد، ١٩٨١
٧٣. محمد عبدالمطلب، قضايا الحداثة عند عبد القاهر الجرجانى، الشركة المصرية العالمية للكتاب، مصر، ط١، ١٩٩٥
٧٤. محمد عبدالمطلب، البلاغة و الاسلوبية، مكتبة لبنان ناشرون، الشركة المصرية العلمية للنشر لونجمان، ١٩٩٤
٧٥. محمد عزام النص الغائب تجليات التناس فى الشعر العربى، منشورات اتحاد كتاب العرب، دمشق، ٢٠٠١
٧٦. د، محمد عنانى، معجم المصطلحات الادبية الحديثة، الشركة المصرية العالمية للنشر، لونجمان، ط٣، ٢٠٠٣
٧٧. محمد غنيمى هلال، دراسات و نماذج فى مذاهب الشعر ونقده، دار النهضة مصر للطبع، القاهرة، (ب س ن)
٧٨. د، محمد قنوس، من الاخذ الادبى الى التداخل النصى لدى العرب دراسة فى المصطلح و القضية، عالم الكتب الحديث للنشر و التوزيع، اربد، الاردن، ط١، ٢٠١٣
٧٩. محمد مفتاح، تحليل الخطاب الشعرى استراتيجية التناس، المركز الثقافى العربى، ط٢، ١٩٨٦

٨٠. محمود المصفار، التناسخ بين الرؤية والاجراء (مقاربة محايدة للسراقات الادبية عند العرب) مطبع التسفير، صفاقس، ٢٠٠٠
٨١. منير سلطان، التضمين و التناسخ (وصف رسالة الغفران للعالم الاخر: نموذجاً) منشأة المعارف بالاسكندرية، ٢٠٠٣
٨٢. ميخائيل باختين، الخطاب الروائي، ت، محمد برادة، دار الامان، المغرب (ب س ن)
٨٣. ميخائيل باختين، شعرية ديستوفيسكي، ت، جميل نصيف التكريتي، دار طوبقال، البيضاء، ١٩٨٦
٨٤. ميجان الرويلي، قضايا نقدية ما بعد البنيوية، الرياض، النادي الادبي، ١٩٩٦
٨٥. ميشال فوكو، حفریات المعرفة، ت، سالم يفوت، المركز الثقافي العربي، بيروت، لبنان، الدار البيضاء - المغرب، ط٢، ١٩٨٧،
٨٦. ناتالي بيقي - غروس، مدخل الى التناسخ، ت، عبدالحميد بورايو، دار نينوى للدراسات و النشر و التوزيع، دمشق، ٢٠١٢
٨٧. د، نانسي ابراهيم، التعلقات النصي في الخطاب النقدي و الابداع الشعري، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، ٢٠١٤
٨٨. د، نبيل الخطيب، اللغة و الادب و الحضارة العربية (واقع و آفاق)، دار النهضة العربية، بيروت، لبنان، ٢٠١٣
٨٩. د، نعيم اليافي، أطياف الوجه الواحد - دراسات نقدية في النظرية و التطبيق، اتحاد كتاب العرب، دمشق، ط١، ١٩٩٧
٩٠. كلاوس برينكر، التحليل اللغوي للنص، مدخل الى المفاهيم الاساسية و المناهج، ت، د، سعيد البحيري، القاهرة مؤسسة المختار، ٢٠٠٥
٩١. د، ليبيبة خمارة، شعرية النص التفاعلي آليات السرد و سحر القراءة، رؤية للنشر و التوزيع، القاهرة، مصر، ٢٠١٤
٩٢. هاشيت Hachette، التاريخ الادبي و علم الاجتماع محاولة في المنهج في النقد وفي التاريخ الادبي، دار طوبقال، الجزائر، ١٩٦٥
٩٣. د، هادية السامى، التناسخ في القران الكريم، دراسة سيميائية للنص القراني، عالم الكتب الحيث، اربد، الاردن، ٢٠١٤
٩٤. ويل براون، تحليل الخطاب، ت، محمد لطفى الزليطنى و منير التريكي، جامعة الملك سعود، ١٩٩٧

٩٥. يورى لوتمان، تحليل النص الشعري، بنية القصيدة، ت، د، محمد فتوح احمد، دار المعارف، ١٩٩٥.

– نامين ئەكاديمي:

١. ابتسام موسى عبدالكريم ابو شرار، التناص الديني و التاريخي في شعر محمود درويش، رسالة ماجستير، جامعة الخليل، عمادة الدراسات العليا، ٢٠٠٧
٢. السحمدي بركاتي، الرمز التاريخي و دلالاته في شعر عز الدين مهيوبي، رسالة ماجستير، كلية الاداب و العلوم الانسانية، جامعة العقيد الحاج خضر، ٢٠٠٨ – ٢٠٠٩
٣. السعدية الشاذلي، مقارنة الخطاب المقدماتي الروائي، جامعة الحسن الثاني، كلية الاداب و العلوم، اطروحة دكتوراه، ١٩٩٨،
٤. محمد اشرف عبدالعال، معايير النصية، دراسة في نحو النص، رسالة ماجستير، كلية دار العلوم، مصر، القاهرة، ٢٠٠٣
٥. محمد سعيد سلامي، التناص في شعر عبدالله البردوني، اطروحة دكتوراه، جامعة صنعاء، كلية اللغات، قسم اللغة العربية و آدابها، بدون سنة
٦. مسعود سليم حمد امين، التناص في قصص جليل القيسى القصيرة، اطروحة دكتوراه جامعة صلاح الدين، كلية اللغات

– كوشار:

١. د، ازهار فنجان، العتبات النصية و دورها في البناء القصصي، مجلة كلية التربية للعلوم الانسانية، جامعة ذي قار، مج ١، ١٤، ٢٠١٥
٢. بشير القمري، مفهوم التناص بين الاصل و الامتداد، مجلة الفكر العربي المعاصر، ع، ٦٠ – ٦١، شباط، ١٩٨٩
٣. سوزان سونتاغ، ضد التأويل، ت، باقر جاسم محمد، مجلة الثقافة الادبية، ع ٣، ١٩٩٢
٤. صبري حافظ، التناص و اشاريات العمل الادبي، مجلة الف، مجلد ٤، ١٩٨٤،
٥. د، شكرى الماضى، ما بعد البنيوية، مجلة المعرفة، وزارة الثقافة، دمشق، ع ٣٥٣، ١٩٩٣
٦. د، عبد الرحمن القعود، الإبهام في شعر الحداثة — سلسلة عالم المعرفة — المجلس الوطني للعلوم و الثقافة — الكويت ع ٢٧٩
٧. د، عبدالملك مرتاض، الكتابة ام حورا النصوص، الموقف العربي، اتحاد كتاب العرب، ع ٣٣، ١٩٩٨
٨. عبدالمنعم عجب الفيا، التناص في القصيدة الحديثة، مجلة البيان، رابطة الادباء، الكويت، عدد، ٣٥٥، ٢٠٠٠

فهرستا زاراڤ و په‌یشان

٢٥٤ , ٢٥٣ , ٢٥٢ , ٢٤٠ , ٢٣٧ , ٢٣٤ , ٢٣٣ , ٢٣٢	ئ
٢٧١ , ٢٦٩ , ٢٦٥ , ٢٥٨ , ٢٥٥	ئەحمەدی خانى . ٢١٣ , ٢٠١ , ١٩٠ , ١٨٩ , ١٥٨
٢٧٣ , ٧٣ , ١١ . جوليا كريستيفا .	٢٥٦ , ٢٥١ , ٢٣٦
٢٧٣ , ٢٥٨ , ١٤٧ , ٩٣ , ٨١ , ٤١ , ٣٢ . جيران جينيت .	ئەحمەدى ناليهەند . ٢٦٩ , ٢٥٧ , ٢٥١ , ٢٠٩ , ١٥٦
س	ئەسىنا . ٢٥١ , ١٦٠
سەلمان كوفلى . ٢١٩ , ١٩١ , ١٥٧ , ١٤٧ , ١٢٠ , ١٢٠	ب
٢٧٠ , ٢٦٠ , ٢٥٨ , ٢٥٥ , ٢٥١ , ٢٤٧	باختين . ٧٥ , ٧٤ , ٧٣ , ٧٠ , ٥٠ , ٢٦ , ٢٥ , ١٩ , ١١
سوكرات . ٢٥١ , ١٦٠	١٤٨ , ١٣٣ , ٩٣ , ٩٠ , ٨٨ , ٨٦ , ٨٥ , ٧٨ , ٧٧ , ٧٦
ش	٢٧٧ , ٢٧٣
١٨٩ , ١٨٨ , ١٦٣ . شيخ سهعيد .	بهدرخان سندی . ٢٠٤ , ٢٠٠ , ١٩٧ , ١٩٠ , ١٦٠
ص	٢٧٠ , ٢٥٩ , ٢٥٧ , ٢٥٦ , ٢٥٥ , ٢٥١ , ٢٣٩ , ٢٠٧
صالح يوسفى . ٢٦٠ , ٢٤١ , ١٦٥	پ
ف	پارت . ٢١
٢٥١ , ١٦٠ . فارابى .	ج
ك	جزيرى . ١٧٥ , ١٧٤ , ١٦٧ , ١٦٦ , ٩٠ , ٢٩ , ٢٨ , ١٣
كهمال . ١٦٢	٢٣٠ , ٢٢٩ , ٢٢٧ , ٢١٧ , ٢١٦ , ٢٠٥ , ١٩٤ , ١٩٣

بیرستا ئایهتین قورئانی

بهریهر	ئایهت
١٧٤	ذَٰلِكَ رَبُّكَ مِنَ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتُهُمْ وَاسْتَهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَئِن لَّمْ يَرايَكُم بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَن نَقُولُوا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ إِيَّاكُمْ كَذَّبًا عَنْ هَٰذَا غَافِلِينَ
١٧٥	مَا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ يَأْقُوبَ قَالَ هَٰذَا رَبِّي فَلَمَّا أَقْبَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ
١٧٦	" لَئِن سَأَلْتَهُنَّ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِن أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ كُفْرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ أَقْرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِذْ كُفِرْتُمْ أَذْكَرُكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونَ يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَيَّ إِبْرَاهِيمَ وَاسْتَقْبَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ إِفْتَحْنَا لَكَ فَدَحًا مُمِينًا
١٨١	إِنَّمَا قَالُوا مُوسَىٰ لَنْ نُؤْمِنَ بِكَ حَتَّىٰ نَرَىٰ اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ (55) بَعْدَ ذَلِكَ نَأْتِكُمْ لَعْنَتُكُمْ تَسْكُرُونَ (56) وَظَلَمْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنِّ وَالسَّلْوَىٰ لَعَلَّوَا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ
١٨١	وَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يَوْسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ (84) نَالُوا ثَالِثًا تَفْتَأُ تَذَكَّرُ يَوْسُفَ حَتَّىٰ تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ (85) قُلْ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَخُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ
١٨٢	وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَوْقَفَهَا وَارْدَتْهَا فَأَدْلَىٰ دَوْلَهُ قَالَ يَا بُشْرَىٰ هَٰذَا غُلَامٌ وَأَسَرُّهُ بِضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ
١٨٣	قَالَ رَبِّ الْمُبْتَلَىٰ لِي مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَلَا تَصْرَفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصَبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ

بیرستا فەرموودان

بهریهر	فهرمووده
١٧٨	عن عوف بن مالك أن النبي صلى الله عليه و سلم قال: "افتترقت اليهود على إحدى و سبعين فرقة ، فواحدة في الجنة و سبعين في النار ، و افتترقت النصارى على اثنين و سبعين فرقة فواحدة في الجنة و إحدى و سبعين في النار ، و الذي نفسي بيده لتفترقن أمتي على ثلاث و سبعين فرقة ، فواحدة في الجنة و ثنتين و سبعين في النار ، قيل يا رسول الله من هم ؟ قال : هم الجماعة
١٧٩	(الدنيا سجن المؤمن و جنة الكافر) رواه مسلم ، اخرجه مسلم ، كتاب الزهد و الرقائق
١٧٩	عن سهل بن سعد رضی الله عنه قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أنا وكافل اليتيم في الجنة هكذا وأشار بالسبابة والوسطى وفرج بينهما) رواه البخاري

فهرهنگا زاراڤان

زاراڤ بزمانی ئنگلیزی	زاراڤ بزمانی کوردی
Intertextualite	ههفتیکستی
Paratextualite	بیافی تیکستی
Metatextualite	تیکستی شروقه کار، سالوخمەر
Archi textualite	تیکستی کومکەر
Hypertextuality	تیکستی پاشکو
Texte	تیکست
Refrence	لیقه گهر (مرجع)
Recurrence	دوو باره کرن
Dialogisme	دیالوک
Discorse	کو تار
Semiologie	ده لاله
Polyphonie	فرمه نگی
Intertexte impilicite	ههفتیکستیا فه شار تی
Intertexte expilicite	ههفتیکستیا دیار
Isotopa	فه هاندن
Title	نافونیشان
technical of Intertextualite	ته کنیکا ههفتیکستی
Paragramme	پاراگرام
Anagramme	ناناگرام (فهزان)
Implication	تیبه لکیش
Allusion	نامازه
Citation	فه کالین
Textuality	تیکستناسی
Textuality theory	تیورا تیکستی
Intertextualite theory	تیورا ههفتیکستی
Religion Intertextualite	ههفتیکستیا ئایینی
Geno - texte	قوناغا پیش نشیسنی
Feno - texte	قوناغا نشیسنی
Invention	چیکرنا هزری
Disposition	ریکخستنا هزری
Ellocation	دمریرینا گونجای

Topographa	توبوگرافیا
Target	ئارمانج
Transmission	فەگواستن
suction	میژتن
Meta texte	سەر تیکست
Hyper Textuality	تیکستی نویسهک
Para texte	تیکستی تمامەر
Hide Refrence	لێقه گهری فەشارتی
Activity	کارابوون
DIFFERENT Refrence	لێقه گهرین هه مه جور
Language	زمان
The poetic portrait	وینی هوزانی
Poetry texte	تیکستی هوزانی
Distance	رههه ند
Concept	تیگه ه
Type	جور
Writter	نقیسه ر
Environment	ژینگه ه
process	میکانیزم
Symantic refrence	لێقه گهرین ده لالی
Ambit	سنوور
Entity	هه بوون
Reciprocity	به رامبه ری
Genre	ژانری نه ده بی
Art Gestalt	بنیاتی ته کنیکی

ناڤه پروك

- لیستا هیما و کورتکرینن په یضان ۷
- پیشه کی ۹

بشکا ئیکی

ههفتیکستی، تیگهه و رهه نندین وی

- ۱- بیناسین تیکستی: ۱۹
- ۱- ۱- دهرزینک: ۱۹
- ۱- ۲- ژ لای زمانی فه: ۲۱
- ۱- ۳- د فرههنگین کوردی دا: ۲۳
- ۱- ۲- بیناسین ههفتیکستی: ۲۵
- ۱- ۳- جورین (شیوین) ههفتیکستی: ۳۰
- ۱- ههفتیکستی Intertextualite ۳۲
- ۲- بیافی تیکستی Paratextualite ۳۲
- ۳- تیکستی شروفه کار، سالو خدر Metatextualite ۳۳
- ۴- تیکستی کومهر Archi textualite ۳۳
- ۵- تیکستی باشکو Hypertextuality ۳۳
- ۱- ۴- یاسابین ههفتیکستی: ۳۴
- ۱- ۴- ۱- گوهارتن (التحویر): ۳۶
- ۱- ۴- ۲- فه کالین (الاجترار): ۳۷
- ۱- ۴- ۳- ههلمزین (الامتصاص): ۳۹
- ۱- ۵- فه لسه فا ههفتیکستی: ۴۰
- ۱- ۶- جه مسهرین پیکهینه رین ههفتیکستی: ۴۵
- ۱- ۶- ۱- تیکستین که فن و سه رده م: ۴۵
- ۱- ۶- ۲- نشیسه ر: ۴۷
- ۱- ۶- ۳- ژینگه ه: ۴۸
- ۱- ۷- بیه رین پیکهه گریدانا تیکستان و دروستبوونا ههفتیکستی: ۵۱
- ۱- ۸- نشیسینا تیکستی ل ژیر دهسه لاتا ههفتیکستی: ۵۴

- ٥٥.....:Geno-text قوناغا پيش نقيسيني ١ - ٨ - ١
- ٦٠.....:Feno-text قوناغا نقيسينا تيکستی ٢ - ٨ - ١
- ٦٧.....: ههفتيکستی و ميکانيزما ميژتن و فهگوهاستني: ٩ - ٨ - ١
- ٦٧.....: ميژتن(الامتصاص): ١ - ٩ - ١
- ٧٠.....: فهگوهاستن: ٢ - ٩ - ١
- ٧٣.....: ههفتيکستی و بزاقين رهخنه گران: ١٠ - ١ - ١
- ٧٤.....: ميخائيل باختين: ١ - ١٠ - ١
- ٧٧.....: جوليا كريستيفا: ٢ - ١٠ - ١
- ٨١.....: جيرار جينيت: ٣ - ١٠ - ١

پشکا دووی

ههفتيکستی و ئافاهيي - بنياتي - تيکستی هوزاني

- ٩٧.....: تيکستی هوزاني و رهه ندين بهيوه ندار: ٢ - ١ - ١
- ٩٧.....: ١ - ١ - ٢ دمرازينک:
- ٩٩.....: ٢ - ٢ - ٢ ئافاهي - بنيات - رهه ندي زارافي و زماني:
- ٩٩.....: ٢ - ٢ - ١ - رهه ندي زارافي:
- ١٠٠.....: ٢ - ٢ - ٢ رهه ندي زماني:
- ١٠١.....: ٢ - ٢ - ٣ تيکست و ئافاهيي هوزاني:
- ١٠٤.....: ٢ - ٣ ههفتيکستی و بيافي ئافاهيي هوزاني:
- ١٠٥.....: ٢ - ٤ ههفتيکستی و ليژه گهرين ده لالی:
- ١٠٦.....: ٢ - ٤ - ١ ليژه گهرين ئاشکرا:
- ١٠٨.....: ٢ - ٤ - ٢ ليژه گهرين فهشارتي:
- ١٠٩.....: ٢ - ٥ - ٢ تيکستی هوزاني و رهه ندين بيکها ته يي و کارابووني:
- ١٠٩.....: ٢ - ٥ - ١ رهه ندي کارابووني:
- ١١٢.....: ٢ - ٥ - ٢ رهه ندي بيکها ته يي (البعء التركيبي):
- ١١٤.....: ٢ - ٦ ههفتيکستی هوزاني د ناقبه را داهينهري و ومگريدا:
- ١١٨.....: ٢ - ٧ ههفتيکستی و تيکه لکرنا زانرين نه ده بي لگه ل هوزاني:
- ١٢١.....: ٢ - ٨ ههفتيکستی و بنياتي تيکستی هوزاني:
- ١٢٢.....: ٢ - ٨ - ١ بنياتي هونهري (تهکنيکي):

- ٢-٨-٢ - ههفتیکستی و وینی هوزانی: ١٢٦
- ٢-٨-٣ - ههفتیکستی و بنیاتی ده لالی (سیمایی) یی تیکستی هوزانی: ١٣٠
- ٢-٩-٢ - ههفتیکستی و تهکنیکا بکارهینانی د تیکستی هوزانیدا: ١٣٥
- ٢-١٠-٢ - ههفتیکستی و بهره مبوونا تیکستی هوزانی: ١٤٠

پشکا سینی

بهرزهنگین ههفتیکستی - میکانیزم، تهکنیکا ئیستاتیکی - د هوزانا کرمانجیا ژووریدا

- ٣- دمرزینک: ١٥٣
- ٣-١-٣ - میکانیزما ههفتیکستی: ١٥٤
- ٣-١-١ - میژتنا دیسکورسان و دوباره بکارئینانا وان: ١٥٥
- ٣-١-٢ - هیمایین کەسی و فهخواندنا وان ب ریکا ههفتیکستی بۆ ناف تیکستی هوزانی: ١٥٩
- ٣-١-٣ - بهرجسته بوون و ههفتیکستی لگه ل رۆلی (کەسان و جهان): ١٦٤
- ٣-١-٤ - ههفتیکستی لگه ل (بهیفا و دمریرینان): ١٦٦
- ٣-١-٥ - ههفتیکستی و ئیشه گهرین تیکستین ئایینی د هوزانیدا: ١٧١
- ٣-١-٦ - ههفتیکستی لگه ل سیمبولین میژوویی: ١٨٧
- ٣-٢-٢ - تهکنیک و ئیستاتیکا ههفتیکستی د هوزانیدا: ٢٠٢
- ٣-٢-١ - ههفتیکستی دهره کی: ٢٠٣
- ٣-٢-٢ - ههفتیکستی نافخویی: ٢٠٨
- ٣-٢-٣ - تهکنیکا تیهه لکیشی: ٢١٢
- ٣-٢-٤ - تهکنیکا پیکهاتا دراماتیکی: ٢١٥
- ٣-٢-٥ - تهکنیکا نهناگرام Anagramme: ٢١٩
- ٣-٢-٦ - تهکنیکا پاراگرام Paragramme: ٢٢٣
- ٣-٢-٧ - تهکنیکا ههفتیکستی هوزانکی (ههفتیکستی هوزانی لگه ل هوزانی): ٢٢٦
- ٣-٢-٨ - ههفتیکستی و تهکنیکا دووباره کرنی: ٢٣١
- ٣-٢-٩ - ههفتیکستی زمانی: ٢٣٤
- ٣-٢-١٠ - ههفتیکستی و سهرتیکستی هوزانی (العنوان): ٢٣٨
- ٣-٢-١١ - ههفتیکستی یا وینی هوزانی: ٢٤٤

٢٦١	نه‌نجام
٢٦٧	لیستا زیندمران
٢٨١	فهرستا بهیف و زاراڤان

Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەری زاخو بۆ قەسکۆلینین کوردی

ئەق پەرتووکه

هەفتیکستی ژ قەرێژا هزرا
رۆژئاقا یا نوی پەیدا بوویە،
جەهەك و دیتنەكا تایبەت
دەربارەى رەخنە و ئەدەبى هەیه.
هەفتیکستی ب تیکههئى خۆقه
زارا قەكى رەخنەى یى نوییه.
هەفتیکستی دبیتە هەمبیزکرن
و وەرگرتن و بکارئینانا تیکستین
پیشین یان سەردەم و بکارئینان د
ناق تیکستی نوی ئافرانیددا.
ئەق تیکەلکرنە ب شیوهكى
ئاسایى نابیت، بەلكو یا پیدقى
ب میکانیزمەك و تەکنیکەكا
گونجایە د تیکەلکرنە و اندا ب
مەرەما هندی كو نەبنە
بارگرانی و دریزکرنە تیکستی
هوزانى یى نوی، بەلكو رۆلى
پیکشەگریدانى و بەرفرەهکرنە
دەلالەتى و بەخشینا
ئىستاتیکایى بگيریت.

د. عبدالقادر نوری عبدالکریم

ل ساللا ١٩٧٨ ل باتیفا ژ دایکبوویە.
ل ساللا ١٩٩٩ خواتدنا ئامادەیی ل ئامادەیا کاوہ ب
دوماهیک هینایە.
ل ساللا ٢٠٠٤ باومرناما بەکالوریوس ل پشکا زمانى
کوردی، کۆلیژا ئادابى، زانکۆیا دهوکى ب
دەستشەهینایە.
ل ساللا ٢٠٠٩ باومرناما ماستەرى ل پشکا زمانى
کوردی، کۆلیژا ئادابى، زانکۆیا دهوکى
بدەستشەهینایە.
ل ساللا ٢٠١٩ باومرناما دکتۆرایى ل پشکا زمانى
کوردی، فەکۆلتییا زانستین مرؤفایەتى، زانکۆیا
زاخو بدەستشەهینایە.
نەا ژى ل پشکا زمانى کوردی، کۆلیژا پەروردا
بنیات، زانکۆیا زاخو مامۆستایە.

9 789922 908113 >

© مافى چابى يى پاراستيه بۆ
سەنتەرى زاخو بۆ قەسکۆلینین کوردی
Zakho Centre
for Kurdish Studies
سەنتەرى زاخو بۆ قەسکۆلینین کوردی
zcks@uoz.edu.krd +964 (0) 751 536 1550
Iraq-Kurdistan Region, Zakho- University of Zakho